

Проф Др Анастас Цуровски

Јавни финансии

Правен факултет- Кичево, Универзитет
„Св Климент Охридски“ - Битола

ISBN 978-608-245-666-9

Вовед

Материјалот од овој учебник е создаван врз основа на конкретните потреби на студентите во врска со менаџирањето на финансиите во јавниот сектор. Тука пред се е направен обид да се примени трилогијата – причини за изучувањето на јавните финансии- нивно прибирање и употреба – нивна законска регулираност. Со оглед на фактот што учебникот првенствено е прилагоден на идните правници најважен сегмент во него е правната поставеност на јавните финансии во Република Македонија, но исто така и пошироко пред се во регионот на Западниот Балкан . Со оглед на потребите од применливо и употребливо знаење успехот при изучувањето на оваа материја е постигнат доколку се дојде до реално и употребливо знаење од областа на јавните финансии кое што ќе ги подготви идните правници не само за управување со процеси и менаџирање на институциите од областа на јавниот сектор туку и правна примена на законската регулатива од областа на Јавните финансии во Република Македонија во сите сегменти од општественото живеење каде што истите се применливи .

Содржина

Вовед	1
1. Вовед во јавните финансии	8
Вовед во јавните финансии- клучни функции на современата влада.....	9
Причини за пазарниот неуспех и интервенцијата на власта.....	11
Решавање на современите макроекономски прашања преку јавните финансии	12
Алокациона функција.....	13
Услови на Pareto оптимумот	15
Интер-временска распределба на средствата	16
Односот помеѓу Парето Оптимум и Совршената конкуренција	16
Пречки на оптимализацијата на благосостојбата на пазарот и јавните финансии	18
Пазарната структура и општеството на благосостојба.....	20
Јавни финансии и принципот на максимална општествена корист	22
Современи концепции за јавните финансии	24
Улогата на јавните финансии во Економиите во развој	26
Функции на буџетската политика	28
Системи за планирање-програмирање-буџетирање (PPBS):	34
Анализа на трошоците и придобивките (Cost benefit анализа).....	35
Даночни инциденти	39
Фактори кои ја одредуваат даночната инциденца	40
Даноци на личен доход	43
Даноци на добивка	44
Даноци на недвижен и движен имот.....	44
Одданочување на монополите	45
Односот на јавните финансии и приватните финансии.....	51
Економски основи на анализата на Јавниот долг	53
Причини за зголемување на јавниот долг	55
Цели на јавниот долг.....	55
Методи за откуп на долгот	55
Товар на јавен долг	56
Улогата на јавниот долг во економскиот развој.....	57
Класификација на јавни долгови на Хикс.....	59

Хансонова класификација на јавниот долг	59
Прашања за утврдување на овој дел од материјалот	60
Понатамошно читање за овој дел	61
2. Буџетскиот процес во Република Македонија	63
Буџетски цели и начела	64
План на приходи и други приливи кај буџетите.....	65
Резервите и задолжувањето	66
Буџетски класификации.....	67
Буџетска техника - подготовка на буџетите	67
Фискална стратегија	69
Буџетски циркулар	70
Доставување на буџетските барања.....	71
Донесување на буџетите	72
Управување со буџетите.....	73
Извршување на буџетите.....	75
Користење на одобрените средства со буџетите.....	76
Постапка за вработување	79
Завршна сметка на буџетите и транспарентност на буџетите	80
Прашања за утврдување на материјалот од овој дел	80
Понатамошно читање за овој дел	81
3. Системот на јавни расходи во Република Македонија.....	82
Структура на јавните расходи	83
Принципи на јавните расходи.....	87
Основно структурирање на јавните приходи.....	87
Основни карактеристики на јавните приходи	90
Системот за пензиско осигурување во Република Македонија	92
Основи на реформата на пензискиот систем во Македонија.....	93
Зошто реформа на пензискиот систем?	93
Изгледот на реформируваниот пензиски систем	94
Институции на новиот пензиски систем.....	94
Очекувани придобивки од реформата.....	95

Основни на функционирањето на системот за пензиско и инвалидско осигурување во Република Македонија	95
Осигуреници на системот на пензиско осигурување.....	98
Стекнување и утврдување на правата Старосна пензија.....	102
Пензиска основица.....	103
Висина на старосната пензија	107
Права врз основа на инвалидност	108
Повреда при работа и професионални заболувања.....	109
Семејна пензија	117
Паричен надоместок за телесно оштетување	121
Стекнување и остварување на правата на определени категории осигуреници под посебни услови- Осигуреници од одбраната	123
Стекнување и остварување на правата на определени категории осигуреници под посебни услови - Осигуреници од внатрешни работи и од казнено -поправни установи и воспитно-поправни домови	125
Стекнување и остварување на правата на лицата прогонувани и затворани за идеите на самобитноста на македонскиот народ и неговата државност	127
Пензиски стаж.....	128
Стаж на осигурување што се смета со зголемено траење	132
Задолжително капитално финансирано пензиско осигурување.....	136
Остварување, користење и губење на правата	137
Студија на случај.....	145
Системот на здравствено осигурување во Република Македонија	150
Корисници на здравственото осигурување	151
Право на здравствени услуги	154
Здравствени услуги кои не се опфатени со задолжителното здравствено осигурување.....	158
Права на парични надоместоци	160
Право на надоместок на плата за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство	162
Исплата на надоместокот на плата.....	165
Оцена за спременост за работа	166
Постапката за остварување на правата од задолжителното здравствено осигурување.....	168
Постапка за остварување на правата од задолжителното здравствено осигурување	172

Учество во финансирањето на услугата од страна на осигурените лица.....	175
Обезбедување на средства за потребите на државното здравствено осигурување.....	176
Систем за финансирање на јавните здравствени установи за остварување на правата од здравственото осигурување.....	178
Трезор и здравствена трезорска сметка	180
Надоместок на штета	182
Прашања за утврдување на материјалот.....	184
Понатамошно читање за овој дел	184
4. Основи на системот на приходи во Република Македонија	185
Анализа на јавните приходи	186
Даночното право во Европската унија и извори на европското даночно право.....	188
Западен Балкан и одданочувањето.....	192
Што е даночната постапка и примена на правото од Законот за даночна постапка.....	194
Основни поими на општото даночно право на Република Македонија.....	194
Поим и содржина на даночно-правен однос	199
Даночен долг	200
Идентификација и регистрација на даночните обврзници	203
Суштински елементи на Даночната постапка и даночни акти.....	204
Деловни книги и евиденции	206
Даночна пријава.....	208
Изведување и оценка на докази	209
Поим и законска поставеност на утврдувањето на даноците.....	214
Надворешна контрола	215
Реализација, пристигнатост и плаќање на данок.....	221
Присилна наплата	225
Жалби приговори и меѓународна правна помош кај јавните приходи.....	234
Данок на имот.....	238
Данокот на имот во Република Македонија.....	239
Данок на наследство и подарок.....	241
Данок на промет на недвижности и права	243
Правила за утврдување и наплата на даноците на имот	246

Утврдување и наплата на данок на промет на недвижности врз основа на склучен договор за купопродажба на недвижен имот во посебна постапка	247
Постапка и начин за обезбедување на плаќање на даночен долг, односно даночна обврска ...	249
Јавна продажба заради подмирување на обврски кај данокот на имот	257
Данокот на добивка во Република Македонија	258
Даночен обврзник	258
Даночна основа кај данокот на добивка	261
Посебни правила за данок на приход за странски правни лица	268
Преобразба, ликвидација и статусни измени	271
Даночни ослободувања кај данокот на добивка	271
Олеснувања во администрирањето на данокот на добивка за трговски друштва	273
Начин на пресметка на даночната обврска кај данокот на добивка	275
Персоналниот данок на доход во Република Македонија	277
Видови на персонален доход кои што претставуваат основица на данокот на доход	278
Даночни ослободувања кај данокот на персонален доход	279
Годишен данок на доход	282
Даночна стапка	283
Даночна основица - Утврдување на одделните видови приходи	283
Техника на утврдување, пресметување и наплата на персоналниот данок на доход	296
Данокот на додадена вредност во Република Македонија	305
Предмет на одданочување	307
Даночна основа кај данокот на додадена вредност	316
Даночни ослободувања кај Данокот на додадена вредност	319
Одбиток на претходниот данок	333
Посебни одредби за тур-оператори	335
Посебни одредби за инвестициско злато	336
Одданочување кај данокот на додадена вредност	338
Регистрација на даночни обврзници за ДДВ	343
Документациски обврски кај данокот на додадена вредност	345
Акцизите во Република Македонија	350
Подложност на акциза оданочување и акцизни дозволи	351
Добра и субјекти со посебен и повластен третман кај акцизите	357

Акцизни ослободувања	359
Правила за минералните масла.....	361
Правила за алкохол и алкохолни пијалаци.....	365
Правила за тутунските добра	370
Акцизи кај патничките автомобили.....	375
Административни обврски кај акцизите.....	378
Студија на случај – ДДВ.....	379
Прашања за утврдување на овој дел од материјалот	385
Понатамошно читање за овој дел	385
5. Јавен долг.....	386
Дефиниција на јавниот долг.....	387
Мерење на јавниот долг.....	387
Кредитен рејтинг на Република Македонија.....	389
Политика на управување со јавен долг.....	399
Задолжување со издавање на хартии од вредност од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје	405
Државни гаранции	405
Забрана за задолжување.....	407
Долг на јавните претпријатија и на трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата, општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.....	408
Долг кај државата (on-lending).....	410
Транспарентност на јавниот долг – законска поставеност.....	411
Прашања за утврдување на материјалот од овој дел	411
Понатамошно читање за овој дел	412
Референци	417

1. Вовед во јавните финансии

Вовед во јавните финансии- клучни функции на современата влада

Во совремието би требало да се има во предвид дека клучни функции на модерната влада се

- Подобрување на економската ефикасност;
- Распределбата на приходите да се направи помалку нееднакво;
- Континуирана стабилност на економијата преку макроекономски политики;
- Учество на најдобара можен начин на земјата во меѓународните економски текови.

Обврска на владата е и да обезбедни економска и социјална правда во земјата. Еден од најефикасните инструменти за тоа претставува правилното искористување на средствата собрани преку даноци и други извори на јавните финансии. Познатиот американски економист Џ. М. Кејнс го револуционизирал и го сменил значењето на јавните финансии. Според Кејнс, јавните финансии треба да се користат како инструмент за постигнување на економските и социјалните цели. Пред Кејнс, концептот на јавните финансии беше да се соберат доволно приходи со цел да се сервисираат јавните расходи. Со други зборови, пред Кејнс, јавните финансии се занимавале пред се со начините на прибирање на финансиски средства за целите на државата. Но Кејнс направил фундаментална промена во природата и обемот на јавните финансии. Кејнс и неговите следбеници го потенцирале значењето на јавните финансии во делот на помагање во постигнувањето на одредени социјални и економски цели и финансирање на некои основни економски активности.

Кејнс го нагласува фактот дека политиката на оданочување и јавни расходи на државата витално влијае на нивото на приход и вработување во земјата. Кејнс докажал дека за време на депресија, владата може да го намали падот на економијата преку зголемување на јавните трошоци и зголемување на нивото на вработеност. Кога владата ги зголемува инвестициските трошоци за јавни работи, тогаш нивото на приходи и вработување во земјата се зголемува повеќе од односот на зголемување на почетната инвестиција. Тое е тнр. Кредитен мултипликатор на Кејнс .

Генерално, постигнување на ниво на полна вработеност во економијата е невозможно. Ова е така затоа што секогаш кога има недостаток на ефективна побарувачка, производството останува непродадено во целост, што на крајот на дел од претприемачите им носи загуба. Така

претприемачот ќе го намали нивото на инвестиции што ќе резултира со поголема невработеност и ситуација на пад на економијата. Во депресија, целта на буџетската политика е да обезбеди можности за инвестирање и да го зголеми нивото на вработеност во економијата. Владата треба да ги зголеми јавните трошоци за време на депресијата повеќе од јавните приходи. Дефицитот може да биде покриен со финансирање на дефицитот, односно преку создавање пари.

Резултатот од финансирањето на дефицитот е дека куповната моќ на потрошувачите се зголемува и агрегатната побарувачка за стоки и услуги на овој начин се зголемува.¹

Благодарение на зголемувањето на вкупната побарувачка и дејствието на трн. Кредитен мултипликаторот, депресијата на крајот ќе исчезне и економијата ќе се придвижи кон целосно вработување.

Од друга страна пак, секогаш кога постои повисока ефективна побарувачка доаѓа и до зголемување на понудата на пари. ќе има генерација на инфлација во економијата. Во таква ситуација, целта на фискалната политика е да се намали понудата на пари во економијата и со тоа да се намали инфлацискиот притисок. Така луѓето можат да заштедат повеќе и да трошат помалку. Кога има инфлација во економијата и цените се зголемуваат повисоко и повисоко, владата има можност преку зголемувањето на даноците да ја намали куповната моќ од луѓето а исто така треба да ги намали своите сопствени трошоци. Со намалената побарувачката намалени на овој начин, цените ќе имаат тенденција на спуштање. Јасно е дека за борба против инфлацијата, владата треба да формира "вишок буџет". Вишокот на буџетот значи дека владата треба да собере повеќе пари од јавноста со наметнување повеќе даноци, но да ги задржи трошоците помали од зголемувањето на приходите. Резултатот ќе биде дека намалената куповна моќ ќе остане на луѓето и агрегатната побарувачка за стоки ќе се намали. Како резултат на тоа, цените ќе имаат тенденција да паѓаат.

Горенаведената ситуација најчесто постои во економски напредни и богати земји. На помалку развиените земји, како, Бангладеш, Индија, Чад, Нигерија итн. кои се наоѓаат во порочниот круг на сиромаштија и нивниот главен проблем е да го разбијат овој круг и да се движат кон економски развој, така што сиромаштијата ќе биде отстранета и животниот стандард од луѓето се зголеми

¹ Mihaljek, D.: Theory and Practice of Confederate Finances, P.B. Sørensen (ed.),

Public Finance in a Changing World. Palgrave Macmillan, 1998;

ваквите правила имаат помало значење. Целите на јавните финансии во помалку развиените земји треба да се пополнат поддршка на инвестициите, да ја поттикнат индустријализацијата, да поттикнат прибирање на капитал и да го поттикнат економскиот раст. Така целите на јавните финансии во помалку развиените земји се различни од оние во развиените земји. Со оглед на тоа што во развиените земји, функцијата на јавните финансии е да го забрза економскиот раст, со тоа што раширената невработеност и сиромаштија во земјата се помалку или повеќе решени проблеми.

Причини за пазарниот неуспех и интервенцијата на власта

Економски систем во пазарната економија функционира според механизмот на цените. Потрошувачите кои се однесуваат рационално купуваат стоки и услуги по одредена цена со цел да имаат корист од таквото купување. Од друга страна, производителите имаат за цел максимизирање на нивниот профит за она што го произведуваат. Во пазарната економија, не постои оправдување за интервенција на државата, но постојат неколку причини кои бараат интервенција на владата во економијата, како што е дискутирано подолу:

Да се избегне поддршката на создавањето на монополи. Монополот е ситуација во која еден продавач владее над целата индустрија. Купувачите се принудени да купуваат стока по цена утврдена од монополистот. Затоа, владата тука мора да се интервенира во придобивките на потрошувачите. Исто така овде власта мора да интервенира и се меша во цените на стоките и / или ги поттикнува новите фирми да влезат на пазарот / индустријата.

Да се одржи механизмот на цените. Во праксата можно е да дојде до ситуации на неоправдан механизам за регулација на цените дури и во присуство на совршена конкуренција на пазарот. Власта ги следи цените утврдени од пазарот и се обидува да ги заштити потрошувачите од товарот на неоправдани цени.

Со цел соодветно да се одговори на појавата на екстерналии. Екстерналии во економијата се појави кои влијаат на други економски или општествени појави на позитивен или негативен начин, без да постои плаќање за истото. Екстерналиите постојат кога приватните трошоци или придобивки не се исти општествените трошоци или придобивки. Постојат два главни видови на

екстерналии – позитивни и негативни, Поради постоењето на истото, владата интервенира на пазарот со своите различни политики.

Зајакнување на економската благосостојба и социјалните придобивки .Друга силна причина за интервенција на владата во пазарната економија е социјалната благосостојба и корист. Обврска на избраната власт е да работи за заедничката благосостојба на нацијата; Да се обезбедат социјални добра и услуги, како болници, образовни установи, паркови, музеи, вода и канализација, електрична енергија, старосни бенефиции, стипендии итн; и да ги заштити луѓето од лошите социјални влијанија на економијата базирана на „слободната рака на пазарот“.

Решавање на современите макроекономски прашања преку јавните финансии

Власта мора да осигура дека земјата е во вистинска насока на економски развој. Таа мора да обезбеди контролирана инфлација, поголеми можности за вработување, брз технолошки напредок, адекватен прилив на капитал и инвестиции и повисока стапка на економски раст. Интервенцијата на власта во економијата зема повеќе форми. Владата може да го преземе водењето на производството или да влијае на приватната економска активност преку субвенции или даноци или може да врши директна контрола врз однесувањето во приватниот сектор. Конечно, владите можат да ја зголемат куповната моќ на едни купувачи на сметка на други. Во контекст на горенаведеното активностите на владата можат да се категоризираат во четири групи:

-Алокативни активности. Овие активности го менуваат влијанието на поедини економски чинители во формирањето на бруто националниот производ. Алокативните активности произлегуваат од неуспехот на пазарниот механизам да ги прилагоди резултатите од разни стоки во согласност со преференциите на општеството. Крајната цел на владата е да го максимизира приходот по глава на жител.

-Ефикасност во искористувањето на ресурсите, која што се постигнува со: Правење на комбинации од најниски трошоци со максималната ефикасност во користењето на ресурсите, Функционирање на фирмите со најниски просечни трошоци, Обезбедување максимален поттик за развој и воведување на нови техники;

Иако се претпоставува дека приватниот сектор подобро управува со ресурсите и во постигнувањето на оптимална распределба на ресурсите, сепак во неколку ситуации владите можат да бидат **поефективни**.

Активностите за стабилизација и раст односно активности кои ја намалуваат економската нестабилност и невработеност и ги зголемуваат потенцијалните и реалните стапки на економски раст.

Дистрибутивни активности. Тоа се Пристапи на владата со кои што се менува моделот на распределба на реалниот доход.

Алокациона функција

Пристапите или алатките на владиниот акционен план против дефектите на пазарната економија се нарекуваат **алокациона функција**. Владата, на пример може да обезбеди на образование за граѓаните на државна сметка. Со цел да се прилагоат природата и квалитетот на образованието и за да се исполнат целите на заедницата, владите може директно да ги обезбедуваат одредени добра и услуги а во исто време дозволувајќи им на приватните субјекти и тие да им ги обезбедат таквите на граѓаните кои претпочитаат приватен производ. Јавните добра како што се одбраната, спроведувањето на законот и слично се обезбедуваат од страна на владата, бидејќи согласно нивниот својствен карактер не можат да се произведуваат и продаваат на профитна основа од страна на приватно претпријатие.

Управувањето со начинот на производство во една економија, исто така, може да се споведува од страна на владата и кај одредени добра заради ефикасност - да се избегнат трошоците за наплата, да се искористат предностите на долгорочните инвестиции или да се постигнат економии на обем. Типичен пример за тоа се производствата на разни енергенци.

-Пристап на субвенции.Алтернатива на типичното владино производство е субвенционирање на приватните производители за да ги поттикнат да го зголемат производството или да преземат инвестиции што инаку не би ги направиле. Така, приватните училишта би можеле да бидат

субвенционирани за да обезбедат дополнително образование по цени помали од оние што се еднакви на маргиналните трошоци. Субвенциите, исто така, може да се искористат за зголемување на инвестициите за да се намали невработеноста или да се намали производството кога се врши надвор од оптималната бројка.²

- Контролен пристап: За некои цели, директна контрола на активноста на приватниот сектор, без владино производство, освен ограничениот износ вклучен во администрирањето на регулаторните правила, е задоволително решение. Активноста што доведува до значителни надворешни трошоци, како што е загадувањето, може да биде подложена на контроли, како што се барањата за соодветно отстранување на отпадот. Монополот може да биде растурен од антимонополски закони или монополски фирми може да бидат подложени на детално регулирање на стапките и услугите. Оваа форма на регулирање создава континуиран судир на интереси меѓу владата и фирмите.

- Агрегатно трошење. Спречување на невработеноста и намалување на потенцијалниот економски раст или инфлација политики кои влијаат на агрегатната побарувачка во економијата. Тоа може да го оправда нивото на јавна потрошувачка и обемот на своите активности надвор од нивоата како што е оправдано.

- Трансферни плаќања. Парето Оптималност / Нова економија на благосостојба. Овие плаќања се направени од страна на владата за поблиско усогласување на нееднаквоста во распределбата на приходот во согласност со посакуваната. Трансферните плаќања може да бидат "специфични" односно наменети кон поедин лица или "неспецифични" кога станува збор за плаќања кои што не се наменети конкретно за некое лице. На пример стипендиите на универзитетите се специфични, а обезбедувањето образование и зелени површини за рекреација е бесплатно. Неспецифичните трансфери или општите трансфери се вршат врз основа на статусот на примателите во врска со одредени критериуми за потреби. На пример, бенефициите за пензионерите, децата кои се издржувани, директното олеснување или ослободување од данок на доход.

Новата економија на благосостојба претставува контраст на либералните традиции во економијата. Новите социјалистички теоретичари тврдат дека придобивките од различни и

² Mitchell, Daniel J: Lowering Marginal Tax Rates: The Key to Pro-Growth Tax

индивидуални бенефиции се неопходни. Притоа за новата социјална економија се тврди дека е објективна и научна, а не етичка.

Италијанскиот економист Вилфредо Парето ги утврдил условите за максимизирање на општествената благосостојба или за постигнување на општествен оптимум. Така тој изнесол една многу едноставна и непосредна за разбирање теза: "Секоја промена што не му штети никому и што ги прави некои луѓе подобри (според сопствената проценка) мора да се смета за подобрување".

Услови на Pareto оптимумот

- Оптимална распределба на производи. Распределувањето на производите да биде оптимално значи производството на добра да се зголемува се до оној момент од кога би било невозможно било кој пар на поединци да го зголеми своето задоволство од користењето на добрата, без да се намали задоволството на некој друг.

-Оптимален степен на специјализација: Се однесува на дополнителната стапка на сооднос помеѓу две стоки во услови кога се произведуваат и двете. МНР помеѓу две стоки е износот на едно добро кое ќе треба да бидат жртвувани за да создадат една единица на друго добро. Ова само значи дека сооднос на цената на маргиналната можност за двете стоки. Очигледно, ако МРТ не е иста за било кој пар на производители, би било можно да се зголеми комбинираното производство на две стоки или зголемување на производството на еден, без да се намалува онаа на друга. Ова сака значи дека сегашниот степен на специјализација не е оптимален.

Да земеме како пример дека заедницата произведува два производи. Количината на секое добро што го произведува ќе зависи од нејзините факторски донации и од постоечкото техничко знаење. Важен параметар тука се количините на фактори на производство што ги поседува заедницата. Да претпоставиме дека заедницата може да произведе или 100 тони пченица или 100 тони ткаенина, кога сите негови фактори се целосно и најефикасно вработени во производството на пченица или ткаенина, соодветно. Различните комбинации на пченица и ткаенина што можат да произведат се

прикажани со кривата на "крива на производство" или "крива на трансформација". Ако заедницата одлучи само да произведува пченица, може да произведе 100 тони. Ако исто така сака да произведува платно, мора да се откаже од производството на дел од пченицата. Износот на пченица, која заедницата се побива со цел да има дополнителна единица на ткаенина, е позната како "опортунитетен трошок" на пченицата во смисла на ткаенина.

Интер-временска распределба на средствата

Гореспомнатите услови се познати и како "Услови од прв ред". Од горенаведените услови од првиот ред, Парето-Оптималноста може да се постигне. Но, исполнувањето на овие услови од прв ред може да не биде доволно за да доведе до оптималност на благосостојбата. За да се постигне оптимална социјална позиција, неопходно е да се задоволат условите од вториот ред, заедно со условите од првиот ред, за да се постигне оптимална благосостојба. Овие услови од втор ред не се ништо друго освен условите за стабилност и постигнување на еквилибриум. Исполнувањето на условите од втор ред значи дека сите кризи на рамнодушност и кривите на можноста за производство треба да имаат право кривина во соседството на било која позиција каде што се исполнети маргиналните услови. Во опкружување со максимална благосостојба, сите кризи на рамнодушност мора да бидат конвексни за потеклото и сите трансформации мора да бидат конкавни со неа. Секоја поединечна фирма треба да создаде оптимална распределба на влезни фактори и излез на производот со текот на времето. Фирма може да произведе одреден излезен проток со разни временски обрасци на фактографски влезови и обратно, може да има разни временски обрасци на излези со даден податочен прилив на фактор услуги. Се однесува на распределба на производи или фактори кои можат да се однесуваат на различни моменти на време. Во овој случај, распределбата ќе донесе максимална благосостојба кога маргиналната стапка на замена помеѓу кој било пар на моменти е иста за секој пар на поединци или фирми.

Односот помеѓу Парето Оптимум и Совршената конкуренција

-Еднаквост на маргиналната стапка на замена. Во услови на совршена конкуренција, потрошувачот со цел да го зголеми задоволството ја прави маргиналната стапка на замена помеѓу

која било две стоки еднаква на односот на нивните цени. Во рамнотежа, маргиналната помеѓу две стоки е еднаква на односот на нивните цени за секој потрошувач. Затоа, првиот услов за оптимална алокација на добра од Парето-оптималност е задоволен со совршена конкуренција.

-Еднаквост на маргиналната стапка на трансформација. Тука се важни два фактори: Во услови на совршена конкуренција, со цел да се има минимална комбинација на трошоци за фактори за да се произведе дадено производство се обидува да ја изедначи маргиналната стапка на трансформација (MPT) помеѓу два фактора на соодносот на нивните цени. Во рамнотежа, овој услов за изедначување на MPT помеѓу два фактори и соодносот на нивните цени е задоволен. Оттука, условот за оптимална алокација на фактори е исто така задоволен.

- **Еднаквост на маргиналната стапка на трансформација.** Доколку претпоставиме дека производителот со совршена конкуренција, со цел да ја максимизира профитот, се обидува да ја изедначи маргиналната стапка на трансформација (MPT) помеѓу две стоки во соодносот на нивните цени, Во рамнотежа, овој услов за изедначување на MPT помеѓу две стоки на соодносот на нивните цени е задоволен. Оттука, условот за оптимално искористување на фактор е задоволен.

- **Еднаквост на маргиналниот производ на секој фактор.** Производителот, со цел да ја максимизира својата добивка, се обидува да го изедначи маргиналниот производ на секој фактор со неговата цена и, во рамнотежа, оваа состојба е задоволна. Затоа, состојбата на оптимална фактор-производ корелација е исполнет.

-Еднаквост на маргиналното производство на сите фактори вклучени во производството. Кај два производи под совршена конкуренција, во рамнотежа, маргиналната стапка на замена (MRS) помеѓу двете стоки е еднаква на маргиналната стапка на трансформација (MPT) помеѓу двете стоки и двете се еднакви на односот на нивните цени. Затоа, условот за оптимална насока на производство е исто така задоволен.

- **Еднаквост на дополнителната стапка на трансформација и дополнителната стапка на замена .** Кај совршената конкуренција, факторот за производство ќе се искористи до точката каде што маргиналната стапка на замена (MRS) помеѓу ангажирањето на факторот и неговата слобода е еднаква на стапката на трошок кој е направен за неа. Слично на тоа, со цел максимизирање на неговиот профит, производителот ја споредува MPT помеѓу факторот и неговиот производ. Бидејќи цената на производот е иста за сите производители и стапката на плаќање е иста за сите

факторски единици, исто така, се исполнува условот за оптимална алокација на факторската единица.

- **Еднаквост на маргиналната продуктивност на средствата.** Сопственикот на средствата има тенденција да ја направи маргиналната стапка на замена меѓу сегашниот приход и идниот приход еднаква. На ист начин, заемопримачот на средството го изедначува трошокот за позајмување со маргиналната стапка на замена меѓу сегашното средство и идното средство. Бидејќи под совршена конкуренција, стапката на плаќање за сите слични средства е иста, како и трошокот за позајмувачите, тоа е еднакво на маргиналната продуктивност на средството. На овој начин, совршена конкуренција се исполнува и условите за меѓувременска оптимална алокација на средствата.

Пречки на оптимализацијата на благосостојбата на пазарот и јавните финансии

Доколку целта е да се постигне максимална благосостојба, од суштинско значење е оптимална распределба на факторите на производство. Исто така оваа распределба мора да биде во согласност со преференциите на потрошувачот. За таа цел, мора да преовладува совршена конкуренција. Но, во реалниот свет, нема совршена конкуренција а наместо тоа постои несовршена конкуренција. Ова претставува голема пречка во начинот на постигнување на максимална благосостојба. Ќе видиме како различни форми на несовршена конкуренција стојат на патот на максимизацијата на благосостојбата:

1. Монопол. Со спроведувањето на рестриктивни политики за цени и влез на други конкуренти, монополистите ја експлоатираат слабоста на потрошувачите преку одржување на високи цени и ограничување на производството. Со тоа тие и директно и индиректно го намалуваат националниот доход. Со тоа пак се намалува социјалната благосостојба, особено поради тоа што предизвикуваат несоодветно распоредување на продуктивни

ресурси. Во рамките на монополот, монополистот се соочува со надолна крива на побарувачка на наместо -хоризонтална права како под совршена конкуренција. Оттука, маргиналниот приход е помал од просечниот приход / цена. Со цел да се зголеми профитот, производителот ќе ги изедначи маргиналните трошоци и маргиналните приходи. Неговата маргинална цена е помала од цената или цената се одржува повисока од маргиналните трошоци. Така, монополот не работи на оптимално ниво. Ова значи повисоки цени за потрошувачите кое не е следено од цените на факторите на производство кои се употребуваат. Со создавање на дивергенција помеѓу цената на факторот и вредноста на нејзиниот маргинален производ, монополот ја искривува распределбата на факторите. Исто така најчесто поради премногу мала употреба на ресурси квалитетот на производот или услугата е мал во монополизираните индустрии, што не е во согласност со преференциите на потрошувачите.

2. **Монопсон.** Тоа е монопол од страна на купувачот. Прво да го земеме во предвид случајот на монопол на пазарот на фактори, каде фирмата е принудена да плати повисоки цени за факторите што се користат. Така можно е трошоци за факторот да ја надминат неговата цена по единица. За максимизација на профитот, факторот ќе се користи до точка каде што нејзините дополнителни трошоци се еднакви на неговиот дополнителен приход. Но, како што реков погоре, дополнителните трошоци ја надминуваат цената. Оттука, цената што се плаќа на факторот е помала од дополнителната корист. Тоа укажува на погрешна распределба на фактори кои, всушност одат против максимизацијата на благосостојбата. Кога би го зеле случај на монопсон на пазарот на производи тогаш е можно маргиналните трошоци на производот ќе бидат повисоки од цената што ја плаќа монополистот. Купената количина ќе биде помала, а цената платена пониска од конкуренцијата. Ова претставува неправилно распоредување на ресурси во економијата.
3. **Монополистичка конкуренција.** Во овој случај, има повеќе фирми во индустријата кои работат на помалку од оптимални скали на производство со вишок капацитет што е општествено непотребно и неприфатливо. Диференцијацијата на производот предизвикува неоптимална употреба на ресурсите.
4. **Ологопол.** Кај чистиот олигопол (без диференцијација на производот), повторно постои лоша распределба на ресурсите, а со тоа и намалување на социјалната благосостојба. Во овој случај, доминантна фирма ја одредува политиката за цена и политиката на

производство. Со цел да се зголеми профитот, фирмата настојува да ги изедначи дополнителните трошоци со дополнителните приходи. Но, цената по која што продава ќе ги надмине дополнителните трошоци и ќе ја наруши распределбата на ресурсите.

Пазарната структура и општеството на благосостојба

Во смисла на Парето ако промената на политиката го прави барем еден поединец подобар, без да се прави некој полош, се вели дека ја зголемува социјалната благосостојба. Да видиме како овој социјален оптимум може да се постигне под различни пазарни структури:

За да се постигне максимална општествена благосостојба под совршена конкуренција, распределбата на ресурсите треба да биде ефикасна. За распределба на ресурсите за да биде ефикасна, неопходно е дополнителната корист од изборот помеѓу било кои две стоки на одреден потрошувач да биде еднаква на дополнителниот трошок помеѓу овие две стоки. Тоа би довело до

- Еднаквоста на односот на дополнително добиените општествени услуги и односот на цените на стоките за потрошувачите, што ќе резултира со максимално задоволство и;

- Еднаквост на односот на дополнително генерираните трошоци и соодносот на цените на производите за производителите, што ќе резултира со максимална добивка.

Оваа ситуација е можна само во совршено конкурентен пазар.

Условите за совршена конкуренција, исто така, доведуваат до еднаквост помеѓу приватниот дополнителен производ и општествениот дополнителен производ. Основен услов за максимална благосостојба е дека социјалната маргинална корисност е еднаква на социјалните маргинални трошоци:

Оптимална општествена благосостојба = Дополнителна општествена корист = Дополнителни општествени трошоци.

Еднаквоста помеѓу приватната маргинална корист и општествената маргинална корисност ќе зависи од распределбата на приходите од пари во заедницата. Дистрибуцијата мора да биде таква што ќе ги изедначи своите маргинални комунални услуги за сите потрошувачи. Максималните трошоци за производство на која било алтернативна стока би биле исти како и оние што се произведуваат. Ова ќе доведе до еднаквост помеѓу приватните гранични трошоци со приватна маргинална корист и оттаму социјалната маргинална корисност и социјалните маргинални трошоци. На тој начин условите на совршена конкуренција резултираат со постигнување на максимална социјална благосостојба.

Кај монополите условите за ефикасна алокација на ресурсите не постојат во состојба на монопол. Оттука, максимална општествена корист не може да се постигне во услови на монопол. Монополот е врз основа на нееднаквост на маргиналниот приход и маргиналните трошоци. Во услови на монопол, цената е поголема од маргиналниот приход на производството, а со тоа и маргиналните трошоци. Нееднаквоста на цената и маргиналните трошоци се кршење на основните услови на ефикасна алокација на ресурсите и максимизирање на општествената корист. Следниве работи се случуваат во услови на монопол монопол:

-Кога има услови на монопол, претприемачот не постигнува оптимални нивоа на производство ниту тоа му е цел.

-Продуктивноста на факторите не е платена според својата маргиналната продуктивност- бидејќи, едноставно под монопол, цената ги надминува маргиналните трошоци на стока.

-Бидејќи продуктивни фактори не се платени според нивната дополнителна продуктивност продуктивност под монопол, тие не се искористени оптимално во оваа форма на претпријатие бизнис / индустрија;

Во интерес на максимална социјална благосостојба, неопходно е факторите да бидат применети таму каде што се маргиналнипродуктивностите се на највисоко ниво.

Јасно е дека монополската форма на бизнис не е во согласност со потребата од остварување на оптимална максималната општествена благосостојба. Како и да е форма на монопол, без разлика

дали на страната на понудата или на страната на побарувачката (monopsony), таа е пречка за постигнување на максимална општествена корист.

Кај монополистичката конкуренција ефикасната алокација на ресурси не е можна онака како што е тоа случај во споредба со совршената конкуренција. Под монополистичка конкуренција, на краток рок, кривата на побарувачка не е тангентална на просечната крива на трошоци на најниска или оптимална точка. Од друга страна, кривата на побарувачка е тангента на просечната крива на трошоци во точка повисока од оптималната скала точка.

Распределбата на ресурсите на најпродуктивен начин кај монополска конкуренција е невозможна како што е тоа случај со совршената конкуренција. Ако општествената благосостојба е максимизирана, мора да има целосна употреба на инсталираниот капацитет. Сепак, на долг рок, вкупната ефикасност може да се сумира на ниво на оптимална општествена благосостојба.

Долгорочно, кривите на трошоци зависат од враќањето на инвестициите. На долг рок, износот на капиталот може да се промени и менаџментот на одреден бизнис ентитет може да се организира поинаку. Ако сите фактори на производство можат да се менуваат, тоа значи дека и размерот на операции може да се промени.

Кај олигополите исто така, постои погрешна распределба на ресурсите. Така во оваа пазарна структура, неколку производители / продавачи често формираат картел за да имаат цврст удел на пазарот и поголем профит. Потрошувачите и работниците се жртви на оваа форма на пазарна структура. Продавачот може речиси да го уништи општествениот интерес и да работи за свои интереси. Постојат различни примери за олигопол, вклучувајќи ја тука и ОПЕК (Организација на земји за извоз на нафта). Затоа олигополот не се смета за најдобар придружник на општествениот развој.

Цената кај олигополот се пресметува за да даде максимум профит, односно, се до онаа точка до која загубениот профит од намалените купувања е помал од користа која што се добива поради повисоката цена.

Јавни финансии и принципот на максимална општествена корист

Според Далтон, најдобриот систем на јавни финансии е она што ја обезбедува максималната општествена корист. Добивањето максимална општествена корист бара:

-Јавните расходи и оданочувањето треба да се вршат до одредени граници и не повеќе;

-Јавните расходи треба да се направат помеѓу опциите кои што стојат за нивна употреба на оптимален начин и ;

-Различните извори на оданочување треба да се употребуваат на начин што вкупната жртва да е минимална.

Граници на јавните расходи и оданочување

Пигу изјавил дека јавните расходите треба да се менаџираат на начин што нивното зголемување треба да се одвива се додека задоволството од потрошените средства од страна на државата не се изедначи со незадоволството од изгубената можност да се потрошат истите тие средства на приватен начин. Ова е истиот принцип со дејствување на кој потрошувачот го максимизира своето задоволство, а производителот го максимизира профитот. Задоволството на потрошувачот се максимизира кога маргиналната корисност на една стока е еднаква на нејзината цена. На ист начин, производителот го максимизира својот профит кога тој / таа го изедначи излезот на маргиналната единица на фактор на производство. Во случај на јавни финансии, владата треба да се обиде да ја зголеми користа за заедницата како целина од своите јавни финансии. Општествената благосостојба е максимизирана кога општествената корист од јавните расходи се изедначува со општествената штета предизвикана од оданочувањето т.е со неможности паричните средства да бидат искористени во приватни цели и инвестиции. Очигледно, расходите даваат корист а данокот повлекува жртва, па така двата мора да бидат избалансирани еден против друг.

Постигнување на максимална општествена корист, односно употреба на принципот на еднаква маргинална корист може да се постигне доколку Владата дејствува според принципот на еднаква маргинална корисност со цел да ги максимизира социјалните придобивки од алтернативните начини на расходи. Јавните трошоци се прават врз основа на бројни потреби. Ниту една влада не може само да ги троши своите приходи. Постојат многу различни барања за јавните приходи. Мудрата влада треба да изврши какво било можно разликување помеѓу различните употреби во

кои може да се стават јавните приходи. Треба да се организира листа на приоритети, исто како што тоа го прави прудентен потрошувач.

Дистрибуција на даночното оптоварување- Минимална општествена жртва: Даночното оптоварување треба да се дистрибуира во заедницата, така што жртвата е сведена на минимум. (или предноста е максимум).

Современи концепции за јавните финансии

Современите концепции за јавните финансии се појавиле во изменети општествени и економски услови, кои што настанале по Првата светска војна и особено по избивањето на големата светска економска криза од 1929 до 1932 година. Последиците од кризата кои се манифестираа во падот на производството и невработеноста, во инфлацијата, осиромашувањето и порастот на социјалните тензии, имале силен одраз врз економската и социјалната улога на државата и врз теориските сфаќања за улогата и за значењето на јавните финансии.

Како последица од економската депресија, вербата во класичната доктрина била потполно разбишана. "Невидливата рака" се покажала беспомошна во борбата со остриите економски и социјални проблеми, поради што државата беше присилена да презема антикризни мерки, кои не биле во духот на класично-либералната доктрина.

Напуштањето на принципот на апстиненција на државата во стопанските движења и јакнењето на нејзините економски функции значело и крај на ерата на либералната економија во духот на класичната доктрина и настап на ерата на регулираната економија. Во контекстот на новиот концепт, според кој економската стабилност во значајна мерка се врзува за интервенционизмот на државата, јавните финансии доживеале суштински, квантитативни и квалитативни промени. Квантитативните промени дошле до израз пред се во менувањето на порано воспоставените односи меѓу приватниот и јавниот сектор во правец на нагло то зголемување на јавниот сектор.³ Како резултат на таквите движења, во текот на неколку децении по економската депресија од триесеттите години, еноормно пораснале јавните расходи, кои наместо поранешните 1-15% од бруто домашниот производ (БДП), меѓу двете светски војни и особено во периодот по Втората светска војна достигнале размери од 29% до 56% од БДП во одделните држави.

³ Gorčić, J.; Anđelković, M.: Javne finansije, finansijsko pravo i ekonomija javnog sektora, Proinkom, Beograd, 2005;

Квалитативните промени во областа на јавните финансии дојдоа до израз преку проширувањето и зајакнувањето на нивната улога во економската и во социјалната сфера. Првобитните задачи на Јавните финансии, кои се сведуваа на обезбедувањето на неопходните средства за покривање на расходите беа надминати и пред нив се поставија нови задачи, како што се совладувањето на депресијата, обезбедувањето на полна вработеност и поттикнувањето на развојот. При такви промени постулатите на класичната теорија не можеа да се одржат и се создадоа концепции соодветни на новонастанатите општествено-економски услови.

Во поглед на третманот на јавните расходи се напушти класичното гледиште за нивниот непродуктивен карактер и за нивната неутралност. Јавните расходи според новите гледишта претставуваат ефикасен инструмент на државната интервенција, со кои може да се влијае врз стопанските движења и врз економската стабилност, како и врз социјалните односи во општеството. Според модерната теорија, за оценка на дејството на јавните расходи на националното стопанство од првенствено значење е се нивните квалитативни карактеристики и економските ефекти кои тие ги произведуваат. Во оваа смисла, се напушти принципот на минимитет на расходите и нивниот обем се доведува во врска со функциите на државата и целите на јавниот сектор во рамките на националната економија.

Јавните расходи добија особено значење во услови на стагнација и депресија. Врз основа на истражувањето на можните ефекти на расходите на економски и на социјален план то ест

теоријата на мултипликатор, теоријата на акцелератор и теоријата на филтер. Теоријата на мултипликатор се темели на дејството на вкупните инвестициони вложувања во стопански и инфраструктурни објекти вработеноста и националниот доход. Со тоа оживувањето на стопанската активност според теоријата на акцелератор, со државна интервенција, преку јавните расходи може да се постигне парцијална рамнотежа, а рамнотежувањето на понудата и побарувачката во стопанството се претпоставка за појава на мултипликаторот, односно за зголемување на инвестиционите вложувања со цел да се задоволи зголемената побарувачка. Според теоријата на филтер, државата преку Јавните расходи врши прераспределба на доходите и влијае врз приходите и расходите на стопанските и на другите субјекти и обезбедува стопанска стабилност и просперитет. Во однос на даноците карактеристично е што истовремено со фискалната функција, се понагласено се истакнуваат нивните вонфискални функции, т.е. ефектите што ги предизвикуваат на економски и на социјален план. Нивната улога веќе не се ограничува само на обезбедувањето на потребните средства за покривање на расходите, туку и на постигнувањето стимулативни ефекти во функција на унапредувањето на стопанскиот развој, како и на постигнувањето на ефектите на стабилизација, врз основа на регулирањето на агрегатната побарувачка. Даноците (односно јавните приходи во целина), според современите економски погледи, не може да бидат неутрални во однос на економските и на социјалните состојби, туку се сметаат за многу ефикасен инструмент на економската и на социјалната политика.

Модерната економска теорија развива радикално поинакви погледи во однос на јавните заеми. Таа ги смета за неприфатливи гледиштата на класичната теорија за априори негативните дејства на јавните заеми и за нивното исклучување како извор на финансирање на редовните расходи.

Наспроти тоа и во развиените и во неразвиените земји Јавните заеми стануваат постојан и важен извор на јавното финансирање. Нивното користење, распишувањето или отплатата, освен со чисто финансиските, се поврзува и со остварувањето на економски ефекти. Во поглед на задолжувањето на државата, се смета дека тоа не е неприфатлива ако јавниот долг во однос на БДП ги надминува границите кои овозможуваат негово редовно сервисирање и тоа пред се неинфлаторно сервисирање. . Современата е финансиска доктрина, исто така, ја оспори тезата (догмата) на класичната теорија за стриктно одржување на буџетот. Наместо априористичкото залагање за рамнотежата на теоријата за буџетска рамнотежа, современата финансиска теорија не ја набљудува неа еднонасочно туку ја интегрира со останатите економски теории. Новите теории за буџетската рамнотежа, кои се развија во рамките на современата економска теорија (теоријата за систематски дефицит, теоријата за циклична буџетска рамнотежа), рамнотежата меѓу буџетските приходи и расходи не ја негираат како крајна цел, туку сметаат дека таа, во зависност од реалните економски состојби, може да биде жртвувана (за одреден период), ако со политиката на буџетски дефицит, на пример, се придонесува да се совлада депресијата, да се постигне повисока вработеност и економска стабилност, односно рамнотежа во стопанството.

Современата економска теорија, како негација на класичниот постулат за "наутралност", ја разработува концепцијата за "активни јавни финансии". Во духот на таа концепција, се смета дека јавните финансии (односно буџетската политика) треба свесно да се користи за остварување на активно влијание врз економските и социјалните појави. Се развива концепцијата за "функционалните" и "компензаторните" јавни финансии, како израз на активниот интервенционизам во економскиот живот, кој првенствено е насочен кон постигнување на глобална економска рамнотежа.

Улогата на јавните финансии во Економиите во развој

Во економиите во развој, државата мора да игра многу активна улога во економскиот развој. Јавните финансии се инструмент број еден за таквата улога кој што треба да биде употребен со цел да се прекине волшебниот круг на сиромаштија и да се забрза економскиот раст и развој. Оттука е и големото значење на јавните финансии во неразвиените држави.

Постојат повеќе причини зошто државата мора да игра значајна улога во економија во развој :

-Како инструмент за формирање на капиталот. Формирањето капитал е од стратешко значење во делот на брзиот економски развој, а недоволно развиените економии страдаат од недостаток на капитал како и за заштеда и инвестирање.

Затоа е неопходно да се постигне повисок сооднос на штедењето со националниот доход, што е одговорност на владата да обезбеди механизам како може да се заштеди а оттука и да се генерира и формира капитал. Ова најдобро може да се направи преку фискални мерки. Постои уште еден проблем во земјите во развој а тоа е фактот што кога ќе дојде до зголемување на приходите поради ефектот на демонстрација имателите на вака зголемениот приход истиот не го користат за да инвестираат туку да го имитираат повисокиот стандард на повеќе развиените нации.

-Како инструмент за регулирање на потрошувачката и производството. Постојат и други методи, односно, покрај јавните финансии или фискалната политика, со кои може да се контролира економскиот развој под владина контрола . Така биле системите усвоени од многу земји како што се Русија (поранешен СССР), Кина, Чешка (порано Чехословачка), Југославија, Монголија, Куба и Северна Кореја.⁴ Но, овие системи покажале неуспех при решавањето на потребите на јавноста. До крајот на 1980-тите, економските системи на социјалистичките земји од Источна Европа, вклучувајќи ја и Русија, биле во сериозна криза, со долги колони за леб и други потреби во продавниците, низок и опаѓачки животен стандард, застарени технологии и влошување на условите во животната средина. Тоа довело и до промена на самите економски системи во овие држави.

-Поддршка на плановите за производство на конкурентни добра. Во секој план за економски развој, физичкиот план мора да се совпадне со финансискиот план. Билансот мора да биде и во реални услови и во финансиски услови. Приходите од пари се генерираат во процесот на производството и снабдувањето и се користат како одговор на барањата за пари. Како помеѓу заштедите и инвестициите и меѓу приходите и плаќањата во странство.

-Влијание врз стапките на заштеда и инвестиции. Даночниот систем има силно влијание врз зголемувањето на стапките на заштеди и инвестиции. На пример даночниот систем може да биде така поставен што преку него би се обесхрабрувало купување на добра кои што се надвор од вообичаената потрошувачка кошница и со тоа да се ослободат повеќе ресурси кои што би биле употребени за продуктивни цели. Понатаму, даночниот систем може да се искористи за зголемување на штедењето а со тоа и на јавните инвестиции.

⁴ Богоев Ксенте Фискална политика, Економски факултет Скопје 1964

Основни елементи на јавните финансии и буџетската политика

Јавните финансии можат да се проучуваат преку нивните основни сегменти и тоа :

-Јавни приходи ;

-Јавни расходи ;

-Јавен долг и

-Буџетирање .

Според Пол А. Семјуелсон, "буџетот ги покажува, за дадена година, планираните расходи на владините програми и очекуваните приходи од даночните системи. Буџетот обично содржи листа на специфични програми (т.е. образование, благосостојба, одбрана, итн.), Како и даночни извори (т.е. индивидуални даноци на доход, придонеси за осигурување итн.).

Според Џон Ф Дју. буџетот може да се користи како финансиски план кој служи како основа за донесување одлуки за расходите и за подоцнежна контрола.

"Буџетски суфицит" се случува кога сите јавни приходи ги надминуваат сите јавни расходи. "Буџетски дефицит" се јавува кога расходите ги надминуваат јавните приходи Кога приходите и расходите се еднакви во одреден период, владата има "избалансиран буџет".

Кога државата има буџетски дефицит, мора да позајмува пари за да ги плати доспеаните побарувања или пак истите да ги одлага за некое идно време. Често се случува, владата да издава обврзници, кои се хартии од вредност со кои се ветува дека ќе се плаќаат во некое време во иднина. Државниот долг (понекогаш наречен јавен долг) вклучува долг кон јавноста, банките, бизниси и странски ентитиети како што се странски банки, институции и влади.

Функции на буџетската политика

Според Musgraves, главните функции на Јавните финансии или на владините програми може да се групираат во четири класи, според ефикасноста на употреба на ресурсите и нивната алокација во функција на обезбедување на економски раст како и редистрибуција на доходот и тоа :

-Алокативна функција. Алокативната функција или активност се појавува од неуспехот на парниот механизам да ги прилагоди пазарните механизми на различките добра според потребите и барањата на општеството односно максимизирањето на приходот на секоја општествена единка. Алокативната функција произлегува од фактот што вкупните ресурси и нивната употреба мораат да се поделат помеѓу приватниот и општествениот сектор односно да станат приватни и јавни добра и согласно на тоа потребно е да биде избран најдобриот микс. Тоа се прави преку буџетската политика. Таа осигурува дека оптималната алокација на ресурсите која е производството и детерминирањето на јавните и приватните добра на оптимално ниво и количество. Исто така таа се занимава со тоа да бидат отстранети сите бариери кои што оневозможуваат правилно функционирање на пазарниот механизам преку соодносот понуда побарувачка.

Како и кај ценовниот механизам мотивот за максимизација на профитот е најизразен па оттука можно е за сметка на истото да бидат игнорирани јавната и општествената благостостојба а со тоа и производството и обезбедувањето на јавни добра како што се паркови, болници, школи и слично. Затоа, во овие околности, владината интервенција станува многу неопходна.

Но, за да се одреди оптималната количина на јавни добра е до одреден степен тешка задача, бидејќи многумина не сакаат да ја платат цената за јавните добра, односно се јавува проблемот на слободни стрелци. Ваквиот проблем се решава преку политиката на јавни приходи и јавни расходи односно дали и колку ќе се плаќа и ќе се прибира од одредени добра. Тоа всушност е проблем.

Така проблемот на оптимална алокација на ресурси за производство на јавни и општествени добра останува да биде решен низ призмата на буџетската политика.

- Дистрибутивна функција. Буџетската политика исто така има силен ефект на дистрибуцијата на доходот во општеството. Во контекст на истото е потребно да се прилагодат даночните политики и политиките на употреба на јавните расходи со цел да се изврши модификација на дистрибуцијата на националниот доход. Практично преку буџетската политика дистрибуцијата на ресурсите и дистрибуцијата на доходот се модификува согласно општествените норми кои се прифатливи. Буџетската политика, исто така, влијае на распределбата на приходот во заедницата. Даночните и расходните мерки се усвоени за да се измени постоечката дистрибуција со цел намалување на економските нееднакости. На овој начин се создава оптимална распределба на приходите.

Преку буџетска политика може да се обезбеди дистрибуција на ресурси и оптимална распределба на приходите и богатството. Преку владините мерки може да се преземат такви чекори со кои ресурсите може да се пренасочат на сиромашните и економски пониските сегменти на општеството. За да се отстранат нееднаквостите, владата најчесто наметнува тешки даноци на приходите на богатите луѓе и обезбедува субвенции за стоките со основни потреби, односно храна, домување, образование, здравство и сл.

-Функција за стабилизација. Буџетската политика исто така може да се користи за одржување на високо ниво на вработеност, разумен степен на ценовна стабилност, соодветна стапка на економски раст и стабилност во платниот биланс. Во стабилизирачката функција на буџетската политика, ги гледаме перформансите на економијата. Во оваа функција ги следиме мерките за тоа како може да се добијат целите на целосна вработеност. Оваа функција, исто така, осигурува дека инфлацијата или дефлацијата е контролирана, а стапката на раст на БДП е повисока или барем стабилна.

Важноста на буџетот

-Проценка на економските услови. Буџетот прави економска клима за раст на националната економија. На пример кога се води добра буџетска политика, тоа значи дека сите сектори во економијата се во пораст. Ако се зголеми производството на економијата, ќе се зголемат и приходите на луѓето. Така, кога владата ќе ја процени економската положба на економијата и ќе ги зголеми трошоците, тие ќе имаат мултиплицирани ефекти со притискање на нивото на приход нагоре и зголемување на нивото на вработување.

-Информации за финансиските ресурси. Преку буџетот, ја запознаваме финансиската состојба на земјата, бидејќи ни кажува за вкупните приходи, вкупните расходи, суфицитот или дефицитот. Покрај тоа, буџетот во секое време кажува за тоа колкав дел од приходите се од директни и индиректни даноци, од такси или пак надоместоци. Исто така преку буџетот се обезбедуваат и информации за степенот на расходите кои се потребни со цел економски развој како и оние кои треба да се потрошат за развој на јавниот сектор.

-Проценка на буџетските услови. Со буџетот, владата, исто така, може да го процени вишокот или дефицитот во монетарна смисла што треба да се постигне следната година. Ако буџетот е во дефицит, владата ќе мора да одлучи како може да се исполнат овие дефицити. Покрај тоа, може да се забележи од буџетот дали единките буџетски корисници ќе можат да ги исполнат своите

проектирани цели во смисол на прибирање на приходи или тие ќе мораат да зависат од централната влада.

- **Дистрибуција на расходите.** Колкав ќе биде процентот на расходите за различни сектори на економијата, ова ќе се проценува преку државен буџет. Згора на тоа, релативната важност на различниот сектор на економијата, исто така, може да се процени од буџетот.

- **Проценка на распределбата на приходите и богатството.** Буџетот ни дава знаења во врска со дистрибуцијата на приходите во земјата. Така владата може да ги мобилизира ресурсите преку различни политики и алатки, односно даноци, расходи, работи, субвенции итн. На сиромашните сектори и делови од општеството преку буџет. Така, нееднаквостите може да се отстранат, кога проценката е лесна во врска со приходите и распределбата на богатството во економијата.

- **Индикации за економските политики и стратегии.** Буџетот исто така ни дава знаења во врска со економските политики и стратегии на владата. Од буџетски проценки, можеме да видиме дали владата троши повеќе за развојни цели или за не-развојни цели, без разлика дали даночната политика ги поттикнува или обесхрабрува претприемачите, итн. Слично на тоа, исто така, оценува дали владините преференции во однос на расходите се ограничени на една област или различни сектори на економијата.

- **Индикации за секторите на надворешна трговија.** Од буџетот може да се види насоката на надворешно-трговската размена на економијата, без разлика дали владата обезбедува капацитети и попусти на извозниците или стратегијата за замена на увозот. Буџетот ни кажува дали странските заеми се користат и какви ќе бидат нивните последици врз економијата.

- **Важноста за потрошувачите.** Буџетот е големо прашање од интерес за потрошувачите, бидејќи инциденцата на данокот наметната од страна на владата е на крајните потрошувачи. Владата генерално наметнува директни даноци (т.е. данок на доход и корпоративен данок) на индивидуални и корпоративни примања; и ги избегнува индиректните даноци (т.е. данок на промет) на стоки за широка потрошувачка, бидејќи директно влијае на куповната моќ на потрошувачите.

- **Важност за производителите.** Во неразвиените земји, претприемачите и производителите во голема мера зависат од фискалните најави во буџетската политика. Намалувањето на даноците на

владата може да го зголеми инвестициското ниво во економијата; и да го поттикне приватниот сектор да излезе и да инвестира со цел да го подобри нивото на вработеност и нивото на продуктивност во економијата. Даночните олеснувања, попустите, даночните одмори и намалените увозни давачки за индустриските добра можат да ја зголемат довербата на работодавачите во економијата и да им дадат можност да постигнат поевтина суровина и пониски трошоци за производство.

-Значење за вработените. Вработените, исто така, имаат силен интерес во објавите на владата во врска со зголемувањето на платите на државните службеници и севкупното зголемување на стапките на плати и пензии. На вработените чекаат за буџетот во очекување на зголемување на платите, платите и пензиите со падот на даноците.

Функционирање на буџетскиот процес:

Буџетот е дизајниран да го подобри прилагодувањето на владините активности во однос на преференциите на општеството преку олеснување на споредбата на спротивставените програми и методи во постигнувањето на целите дефинирани со параметри и да се олесни постигнувањето поголема ефикасност во користењето на владините ресурси. Ова, особено за сојузната влада, е исклучително сложено, особено во утврдувањето на приоритетите за конкурентните цели, на пример, приоритетите за одбрана и елиминацијата на сиромаштијата. Задачата е исклучително сложена, дури и со помош на најсовремени системи за анализа и компјутери. Како последица на овие сложености, функционирањето на буџетскиот процес неизбежно создаде многу кратенки за да може да се употреби, што подразбира неколку форми:

-Специјализација.Различните агенции играат клучна улога во одредувањето на вистинските нивоа на расходи; секој е засегнат само со својата специјализирана работа, со која нејзините службеници се запознаени. Буџетскиот орган ги разгледува барањата. Понатаму, Владата ги разгледува директните потреби на конкретната активност, како и други активности.

-Фрагментација. Вкупниот буџет е поделен на мали парчиња за поголемиот дел од работата, и на ниво на подготовка и на ниво на комисија.

-Инкрементална природа на дејствување.Постојните програми не се разгледуваат детално секоја година. Никој не ги разгледува секоја година прашања од антимонополски прописи, реструктурирање на поштенскиот сектор итн. Претпоставката е дека постоечките активности ќе продолжат, освен ако не постојат силни докази дека нивното постоење треба да се преиспита.

Буџетот според програми- споредва на традиционалниот буџет наспроти програмски буџет.

Основна функција на буџетскиот систем е да се олесни оценувањето на предлозите и да се споредат релативните заслуги на разните барања. За жал, на традиционалната презентација на буџетот му недостасува исполнување на оваа задача. Следат недостатоците на традиционалниот буџет:

-Вообичаениот буџет е организиран врз основа на агенции, без поврзана работна координација меѓу нив.

- Буџетите се организирани на таков начин како да ги нагласуваат инпутите, без оглед на резултатите. Врските меѓу влезовите и достигнувањата не се воспоставени.

-Типичниот буџет е строго една година, без оглед на идните изгледи или обврски кои произлегуваат од предлозите вклучени во буџетот за оваа година.

Буџетот според програми е замена на традиционалниот буџет, во кој се дава акцент на перформансите. Локалните власти и до одреден степен федералните влади, исто така, воведуваат програмски функции во нивните буџети. Ова се карактеристиките на програмскиот буџет:

-Програмскиот приод го нагласува крајниот производ, како што се елиминирање на сиромаштијата, зголемување на вработеноста, зголемување на приносот од земјоделска

продукција или агресивен пристап во остварувањето на целите на заедницата, а не на влезот на различни видови материјали и работна сила;

- Програмското буџетирање ја нагласува односот помеѓу различните резултати или програми и вложувањата неопходни за нивно производство, олеснување на употребата на техники за анализа на алтернативни програми кои ќе ги постигнат целите и разните алтернативни средства за нивно спроведување;

-Програмскиот пристап се обидува да биде сеопфатен, признавајќи ги сите придонеси што ги прави активноста и сите трошоци, без оглед на организационата структура;

-Таа обезбедува покорисна основа за проценка на барањата на агенциите од страна на одделот и на Сојузната влада со концентрирање на крајните производи наместо инпути и преку обезбедување подобри информации за трошоците и сите бенефиции.

Системи за планирање-програмирање-буџетирање (PPBS):

Системите за планирање-програмирање-буџетирање (PPBS) се стремат кон интегрирање на долгорочното планирање на владините активности и програмирање на конкретни активности со годишно буџетирање, користејќи ја структурата на програмата-буџет и на различни квантитативни техники во оценувањето на предлозите. Системска анализа и техники за трошоци и придобивки се вработени, со квантификација на трошоците и придобивките за да помогнат во изборот на најдобрите алтернативи. Овој пристап има за цел да помогне во дефинирањето на целите и при изборот меѓуцелите, во одредувањето на алтернативни програми за постигнување на целите, при изборот на најдобрите алтернативи и, последователно, во мерењето на перформансите.

Планирањето е продолжено напред неколку години, наместо да се фокусира вниманието на тековната година.

Програмирање вклучува изјава за односот на влезови и излези, под различни алтернативи, за да се постигнат посакуваните цели.

Системите за планирање-програмирање-буџетирање (PPBS) се користат кај сите буџетски корисници.

Анализа на трошоците и придобивките (Cost benefit анализа)

Владите веројатно ги земаат предвид и придобивките и трошоците на програмите. Но, ова разгледување е често случајно, со малку сериозни напори за да се измери бенефициите или да се вклучат сите трошоци и придобивки. Одлучувањето на владите понекогаш доминира со пристапот на "апсолутни потреби", односно одредени трошоци се неопходни и мора да се преземат независно од трошоците. Понекогаш доминира пристапот "први пари", односно, за таа намена е достапен само одреден износ на приходи и затоа трошоците се ограничени на овој износ.

Во последниве децении, до одреден степен истовремено со развојот на програмското буџетирање, систематската анализа на бенефициите и трошоците се зголеми по важност. Првите главни апликации беа во областа на водните ресурси (т.е. изградба на канали, брани, итн.), кои се карактеризираат со долгорочни инвестиции и силни групи за притисок.

Анализата на трошоци и придобивки може да се дефинира како систематско испитување на придобивките и трошоците на одредена владина програма, со кои се утврдуваат факторите кои треба да се вклучат во евалуацијата на пожелноста на програмата и често се анализираат неколку алтернативи за постигнување на цел. Анализата на трошоци и придобивки е дизајнирана да ја утврди оптималната алтернатива за постигнување на посакуваните цели и да рангира други алтернативи.

Студиите за трошоци и бенефиции обично се превземаат во рамките на одредено владино одделение, како прелиминарна подготовка за буџетот, или како континуирана програма за утврдување на оптимални начини на расходи и буџетски препораки. Студијата за трошоци и придобивки вклучува неколку главни чекори:

-Изјава за целите: Очигледно, целите на конкретните програми мора да бидат дефинирани. Целта може да биде многу специфична, како што е онаа за проект за наводнување, со непосредна цел да се донесе 2000 хектари под култивирање преку обезбедување на соодветна вода. Целта може да биде долгорочна, како што е зголемување на потенцијалното снабдување со храна во земјата,

може да биде многу помалку дефинирана, особено во ситуација на вишок на култури. Другите проекти имаат повеќе цели; брани може да имаат контрола на поплави, наводнување, навигација, производство на електрична енергија и рекреативни цели. Колку поостра може да се дефинира целта, толку е поголем придонесот што анализата на трошоци и придобивки може да го направи за донесување одлуки.

-Анализа на алтернативи. Со многу видови активности, постојат различни алтернативни начини за постигнување на целите: различни локации за објекти за наводнување, различни временски распореди за делови од проектот, различни методи на градба. Анализата на трошоци и придобивки има за цел да ги утврди релативните придобивки и трошоците за главните алтернативи.

-**Анализа на придобивките.** Со утврдените цели и воспоставените алтернативи, анализите продолжуваат со разгледување на придобивките. Со многу активности, оваа анализа вклучува определување на физичките единици на "излез" од активноста и вреднувањето на овие единици. Треба да се вклучат само оние бенефиции кои ги менуваат физичките услови на производство или потрошувачка за обични лица или бизниси; и тие придобивки не треба да бидат вклучени во придобивките што ги одразуваат промените во цените и приходите кои произлегуваат од користењето на активностите.

-**Анализа на трошоците.** Анализата на трошоците вклучува ист тип на проблем како и на придобивките, иако трошоците се полесно да се пресметаат. Директните трошоци вклучуваат капитални трошоци и оперативни трошоци во текот на годините. Индиректни трошоци ги вклучуваат оние создадени за други владини агенции, како и вкупните трошоци за општеството што не се директно на товар на владата. Овие се во некоја смисла негативни бенефиции.

-**Анализа на алтернативи.** Со многу видови активности, постојат различни алтернативни начини за постигнување на целите: различни локации за објекти за наводнување, различни временски распореди за делови од проектот, различни методи на градба. Анализата на трошоци и придобивки има за цел да ги утврди релативните придобивки и трошоците за главните алтернативи.

- **Анализа на придобивките.** Со утврдените цели и воспоставените алтернативи, анализите продолжуваат со разгледување на придобивките. Со многу активности, оваа анализа вклучува определување на физичките единици на "излез" од активноста и вреднувањето на овие единици.

Треба да се вклучат само оние бенефиции кои ги менуваат физичките услови на производство или потрошувачка за обични лица или бизниси; и тие придобивки не треба да бидат вклучени во придобивките што ги одразуваат промените во цените и приходите кои произлегуваат од користењето на активностите.

-Анализа на трошоците. Анализата на трошоците вклучува ист тип на проблем како и на придобивките, иако трошоците се полесно да се пресметаат. Директните трошоци вклучуваат капитални трошоци и оперативни трошоци во текот на годините. Индиректни трошоци ги вклучуваат оние создадени за други владини агенции, како и вкупните трошоци за општеството што не се директно на товар на владата. Овие се во некоја смисла негативни бенефиции. Без анализа на трошоци и придобивки (cost benefit анализа) индиректните трошоци често не се земаат предвид. Загадувањето на воздухот е одличен пример.

-Анализа на каматните стапки. Со многу владини програми, особено оние од видовите кои се подложни на анализа на трошоци и придобивки, како што се развојот на водата и транспортот, придобивките ќе се добијат во период од неколку години. Исто така, некои од трошоците ќе бидат направени во моментот кога програмата ќе се преземе, додека други ќе бидат направени во следните години. Но, сетот на бенефиции сега вреди повеќе од сет на бенефиции кои би се добиле после 10 години од сега поради интерес феномен. Со цел да се оцени конкретен проект и да се споредат алтернативи, според тоа, мора да се користи каматен фактор за да се утврди сегашната вредност на идните бенефиции и трошоци; со други зборови, приливот на корист од потрошувачката и приливот на трошоци мора да се намалат назад до денес за да се направи споредба.

- Критериуми за одлука. Со проценка на придобивките и трошоците намалени на сегашната вредност, последното прашање во анализата на трошоци и придобивки е изборот и употребата на критериумите за евалуација. Основната споредба е помеѓу два потоци: оние на бенефиции и оние на трошоците, и двете се намалија назад во сегашноста. Алтернативата која обезбедува максимален вишок на надоместоци над трошоците може да се смета за оптимална и секој конкретен проект кој е најдобар за постигнување на целите и има дисконтирана сегашна вредност на бенефициите еднакви на намалената сегашна вредност на трошоците.

Основи на добар буџет / рамнотежен буџет.

Буџетската политика или фискалната политика имаат три главни цели:

-Да се осигура дека вистинската стапка на раст на економијата се совпаѓа со потенцијалната стапка на раст преку одржување на целосна вработеност;

-Да се постигне разумно стабилно општо ниво на цени; и

-Да се зголеми потенцијалната стапка на раст ако е можно без да се меша со постигнување на други цели на општеството.

Изготвувањето на буџетската политика зависи од економските услови на земјата. Нивото на трошоци за јавни работи зависи од нивото на вработеност во економијата. Ако земјата се соочува со финансиска депресија, земјата треба да го зголеми инвестирањето, што може да се постигне преку повеќе трошоци за развој. Во секој случај, постојат три стандарди на добар буџет, односно оптимална алокација на ресурси, распределба на ресурси и стабилизација на економијата.

Добриот буџет е оној во кој гаранцијата за оптимална распределба на ресурси и фактор треба да биде максимална и да се добие оптимална количина на јавно добро. Покрај тоа, добар буџет треба да биде во согласност со условите на побарувачката и понудата. Покрај овие размислувања, добар буџет треба да ја поседува позицијата на стабилност во економијата, односно, постоењето на инфлација и дефлација во економијата треба да се минимизира ако не се отстрани.

Буџет - балансиран или неуррамнотежен: Постојат два начини за балансирање на буџетот, односно, намалување на трошоците за да одговараат на даноците или зголемување на даноците за да се совпаднат трошоците. Намалувањата во трошењето на владата може да се направат на два начина: Или со намалување на набавките, или со намалување на персоналот. И двете опции резултираат со невработеност. Намаленото купување ќе ги натера владините добавувачи да отпуштаат луѓе. Ослободувањето на владини работници, исто така, ја зголемува невработеноста, очигледно. Повеќе невработеност значи помал приход за даноци и повеќе барања за државни служби, како што се компензација за невработеност, храна, медицинска помош и сл. Намалување на трошоците за социјална помош исто така ја намалува продажбата за храна, медицински услуги, кирија итн.

-Подигањето на даноците е политички непопуларно. Сепак, економските ефекти од зголемување на даноците може да бидат помалку евидентни. Зголеменото оданочување, особено федералните даноци, зазема пари од локалните заедници. Владините економисти може да тврдат дека владата

ги троши парите назад во економијата, така што нема да има нето загуба во општата економија. Најмалку две работи се ублажуваат против теориите на економистите. Една од нив е дека потрошените пари за одржување на огромното федерално воспоставување на земјата не враќа назад во локалните заедници. Друга е дека теоријата не содржи временски фактор за тоа колку време е потребно за враќање на парите и колку пари ќе бидат вратени назад. Испраќањето на даноците на Сојузната влада и очекувајќи ги назад е како давање себе на трансфузија на крв од десната рака налево и истурање на половина од неа на подот. Балансирањето на буџетот со било кои методи или со било која комбинација ќе резултира со тешкотии кај луѓето.

Ова е најkomplицирано и контроверзно прашање за јавните финансии. Секоја влада се соочува со тешки критики од социјалните и политичките организации во врска со јавната потрошувачка и оданочувањето. Во период на инфлациски притисоци, фискалната политика има за цел да ги намали вкупните трошоци, но неговата задача е komplицирана од проблемот со плати; намалувањето на вкупните трошоци мора да се оствари на таков начин што ќе го минимизира дополнителниот притисок што се поставува врз платите, а со тоа и врз цените од страната на трошоците.

Според професорот Џек Винер, погрешен е концептот дека владата треба да претстави урамнотежен буџет секоја година, без да ги разгледа целокупните околности на економијата. Кога земјата е под големо оптоварување на долгот, често е дека владата ги исплати долговите со собирање повеќе даноци. Во таква ситуација, пожелен е вишок на буџет, но собирањето даноци во висина на расходите за намалување на долгот е високо дефлациски. Рационалната фискална политика бара дефицит кога е пожелен експанзивен стимул, вишоци и намалување на долгот само кога се бараат фискални ограничувања во целосна вработеност и инфлациска ситуација. Од горенаведената дискусија, би било евидентно дека повеќе вработувања, поголема јавна благосостојба и урамнотежен буџет немаат взаемна врска и не можат да се постигнат во исто време.

Даночни инциденци

Даноците не се секогаш на товар на луѓето кои ги плаќаат во прв степен. Тие често се префрлаат на други луѓе. Даночната инциденца значи финално поставување на данок. Инциденцата е на лицето кое на крајот го носи данокот на пари. Според современата теорија, инциденцата значи промени кои се предизвикани во распределбата на приходите со промени во буџетската политика.

Влијание на инциденцата е Влијанието на данокот е на лицето кое го плаќа во прв степен, а инциденцата е на оној кој конечно го носи. Затоа, инциденцата е на крајните потрошувачи.

Ефектите од инциденцата се ефекти на данокот и се однесуваат на инцидентни резултати од данокот. Постојат неколку последици од наметнувањето на данокот, на пример, намалената побарувачка. Парично оптоварување и вистинско оптоварување: паричниот товар на данокот е претставен со вкупниот износ на пари добиени од трезорот. На пример, потрошувачот мора да потроши повеќе за шеќер месечно, тоа е пари товар што тој мора да го носи. Но, ако мора да ја намали потрошувачката на шеќер, тоа значи намалување на економската благосостојба. Ова непријатност, стискање, жртвување или кратко губење на економската благосостојба е вистинскиот товар на данокот. Некои поважни теории на менување на даноците и инциденцата се :

-Концентрација или теорија на вишок. Според теоријата на концентрација, секој данок се концентрира на одредена класа на луѓе кои се чувствуваат вишок од нивните производи.

-Теорија на диверзија или дифузија: Дифузионата теорија вели дека данокот на крајот се распрсна во целото општество. Тоа е, конечното пласирање на данок не е едно, туку повеќе. Процесот на дифузија се одвиваше преку менувањето или преку процесот на размена.

- Модерна теорија: Според современата теорија, теориите за концентрација и дифузија се делумно вистинити. Всушност, постојат и концентрација и дифузија на даноците според условите кои се присутни. Модерната теорија се обидува да ги анализира условите кои доведуваат до концентрација или дифузија.

Фактори кои ја одредуваат даночната инциденца

Постојат повеќе фактори. Истите можеме да ги класифицираме на следниот начин:

-Еластичност. Додека ја разгледуваме инцидентата, ја разгледуваме и еластичноста на побарувачката и еластичноста на понудата. Ако побарувачката за оданочена стока е еластична, данокот ќе има тенденција да се префрли на производителот, но во случај на нееластична побарувачка, тоа во голема мера ќе го сноси потрошувачот. Во случај на еластично снабдување, товарот ќе има тенденција да биде на купувачот и во случај на нееластичен промет на производителот.

-Цена. Бидејќи менувањето на даночното оптоварување може да се случи само преку промена на цената, цената е многу важен фактор. Ако данокот ја остави цената непроменета, данокот не се менува.

-Време. На краток рок, производителот не може да направи никакво прилагодување во постројки и опрема. Затоа, побарувачката паѓа на сметка на порастот на цените што произлегуваат од данокот, тој можеби нема да може да ја намали понудата и можеби ќе мора да го носи данокот до одреден степен. На долг рок, сепак, може да се направи целосно прилагодување и данок се префрли на потрошувачот.

-Цена. Данокот ја зголемува цената; порастот на цените ја намалува побарувачката и намалените резултати во побарувачката.

-Намалување на производството. Промената во обемот на производството влијае на трошоците и ефектот ќе варира во зависност од тоа како индустријата се намалува, се зголемува или постојано се троши индустрија. На пример, ако индустријата е предмет на намалување на трошоците, намалувањето на обемот на производство ќе ја зголеми цената и оттука цената е всушност, менување на товарот на данокот на потрошувачот.

Под совршена конкуренција, ниту еден производител ниту еден купувач не може да влијае на цената; оттаму менувањето на данокот во било која насока е надвор од прашање. Но, под монопол, производителот е во позиција да влијае на цената и со тоа да го префрли данокот.

Директните и индиректните даноци

Директниот данок не е наменет да се префрли, додека индиректниот данок е наменет. Даноците за стоки обично се нарекуваат индиректни даноци, бидејќи тие целосно или делумно ги пренасочуваат потрошувачите. Но, треба да се запомни дека сите даноци на стоки не се индиректни даноци. Данокот се смета за индиректен ако товарот е конечно префрлен на потрошувачот. Директен данок е данокот во кој стоката е оданочена од страна на владата, но неговата цена останува непроменета или променета. Во овој случај, данокот не се пренесува на потрошувачот и данокот ќе се нарече директен данок. Ако данокот се префрли, данокот е индиректен, инаку индиректен. Основаност на директен данок се состои во следното :

- Правичен е , односно, се применува принципот на прогресија;
- Економски е повеќе оправдан, односно трошоците за собирање се мали;
- Одредени е , односно, директен данок може да се пресмета со фер степен на прецизност;
- Има висок степен на еластичност, односно, директен данок може да се зголеми многу лесно;

Граѓанската свест е важен елемент на прибирањето на директните даноци . Една од целите на овој тим на даноци е намалување на нееднаквостите, т.е. да се намалат економските нееднаквости преку оданочување на лицата со повисоки примања при прогресивни даночни стапки.

Слабостите на индиректните даноци се следни:

- Незгодни се за плаќање за даночниот обврзник кој треба да плати и поднесе даночна пријава. - -
- Ваквиот даночен систем е непопуларен;
- Даночното затајување е честа појава;
- Неодобрени даночните стапки наидуваат на неодобрување.

Индиректните даноци ги имаат следните предности:

- Практични се за даночниот обврзник да ги плати и не бара поднесување на пријави;
- Има мало даночно затајување;
- Унифицирана даночна стапка;
- Корисни социјални ефекти (во случај на штетни лекови и опојни средства)
- Формирањето капитал е помалку загрозено;
- Прераспределба на ресурси;
- Широка покриеност.

Слабостите на индиректните даноци се следни :

- Несигурни се ;
- Регресивни се ;
- Не се гради граѓанска свест;
- Инфлаторно подгревачки се;
- Се губи економска благосостојба;
- Инциденцата на некои даноци е неприфатлива бидејќи даночниот товар се префрла онаму каде што е неоправдано.

Даноци на личен доход

Данок на доход, супер данок и вишок на данок на добивка се сите директни даноци и генерално не може да се префрлат.⁵ Сепак, бизнисот е во силна позиција и може да го префрли дел од своето даночно оптоварување на своите клиенти. Но, оваа ситуација ретко е присутна и даночниот обврзник мора да го сноси данокот. Ако данокот на доход е исклучително висок може да го обесхрабри штедењето и инвестициите. Сепак, главно ќе зависи од тоа дали данокот паѓа на просечен приход или маргинален приход, ефектите ќе бидат негативни. Доколку дојде до зголемување на данокот маргинален приход, тоа ќе значи позитивно обесхрабрување за заработувањето на тој приход.

Даноци на добивка

Даноците на бизнисите ги обесхрабрува инвестициите, нивото на националниот доход и вработувањето. Данокот на корпорацијата, со намалување на приходите на постоечките фирми, го обесхрабрува влезот на нови фирми во индустријата, што може да резултира со монопол или полу-монопол за постојните фирми со сите придружни зло. Дел од корпоративниот данок може да се префрли на купувачите преку пораст на цените. Некои економисти не сметаат дека данокот на профит треба да се префрли на купувачи. Тоа треба да го сноси продавачот кој го плаќа. Вториот поглед не се претплати со горенаведениот пристап. Се тврди дека нормалниот профит е дел од трошоците и кога претприемачот може да влијае на цената, данокот генерално се префрлува на потрошувачот. Меѓутоа, данокот на добивка во форма на лиценца ќе биде на товар на производителот.

Даноци на недвижен и движен имот

Данокот на богатство се наметнува врз вредноста на богатството на лицето. Со овозможување на владата да не ги подигнува високите стапки на данок на доход, данокот на богатство ги поттикнува инвестициите во модерните индустрии. Друг очигледен ефект на данокот на богатство е намалувањето на економските нееднаквости преку намалување на големината на наследеното богатство. Данокот на имот се наметнува на нето вредноста на поединецот. Каде што, данокот на имот се наметнува на бруто износот на вредноста на имотот. Нема промена на данокот и

⁵ Gerken L.; Markt, J. i Schick, G.: Double Income Taxation as a Reponse to tax Competition in the EU, Intereconomics, part Taxation, 2001;

инцидентата е на лицето на кое се наплаќа данокот. Сепак, данокот на продуктивна сопственост може да се префрли на потрошувачите.

Оданочување на земјиште како дел од овој тип на даноци зависи од две групи фактори: Природни фактори како плодноста на почвата, состојбата на земјата, некои други природни услови и инвестирање на капитал во дренажни шеми, мерки против ерозија, објекти за наводнување и други мерки неопходни за зголемување и одржување на продуктивноста.

Овој тип на даноци има тенденција да падне на товар на сопствениците но, кога сопственикот може да ја менува својата инвестиција кога данокот се зголемува, тој може да го префрли даночното оптоварување на потрошувачот. Ако данокот му се изрече на сопственикот, тој ќе се обиде да ја подигне закупот на куќата и со тоа да го префрли данокот на окупаторот или закупецот. Но, тој не може да го стори тоа во текот на валутата на закупот. Тежок данок ќе ја провери градежната активност и надоместокот на градителот и на другите луѓе што се занимаваат со трговија може да падне. Данокот може да падне делумно на сопственикот, делумно на градителот и делумно на окупаторот.

Одданочување на монополите

Монополскиот данок може да биде:

- Независно од производството на монополизираниот производ, или

- Може да се разликува со излезот, односно зголемување или намалување со излезот

Кога данокот е независен од произведената количина, може да биде или паушален данок на монополистот или процент од монополскиот нето приход (добивка). Во двата случаи тоа ќе го сноси монополистот и тој не може да го префрли истото на потрошувачот, бидејќи монополот веќе е на цена со максимална вредност по која неговиот профит ќе се намали. Во вториот случај, цената на стоката или појавата на оданочување ќе зависи од еластичноста на понудата и побарувачката и влијанието на законите за враќање. Оданочувањето на стоката затоа ја зголемува цената која ќе има тенденција да ја намали побарувачката. Ако, сепак, побарувачката е нееластична, таа не може значително да се намали и данокот ќе го сноси потрошувачот. Ако

побарувачката е еластична, потрошувачите можат да купат помалку кога данокот ја зголеми цената. Наместо да се соочи со пад на побарувачката, монополот може да ја намали цената и да одлучи сам да го носи данокот.

Даноците на стоки можат да бидат во повеќе облици:

-Данок за производство или производство на стока наречена акциза, (б) Данок за продажба на одредена стока познат како данок на промет, и

-Увоз или извоз на стоки познати како царински давачки.

Данокот на стоки има тенденција да се префрли на потрошувачот и од потрошувачот на производителот.

Данокот за производство има тенденција да ја подигне наградата и според тоа, вообичаено ќе биде на товар на потрошувачот. Но, данокот на потрошувачка најверојатно ќе ја провери потрошувачката и има тенденција да се премести назад на производителот. Затоа, данокот на стоки ќе биде делумно на товар на производителот и делумно на товар на потрошувачот

Нивото на данокот на промет што треба да ги сносат производителот и потрошувачот, зависи од степенот на еластичност на побарувачката и понудата:

Инциденца	Еластичност
Еластична побарувачка	Повеќе даночно оптоварување на добавувачот / производителот
Нееластична побарувачка	Повеќе даночно оптоварување на купувачот / потрошувачот
Еластично снабдување	Повеќе даночно оптоварување на купувачот / потрошувачот
Нееластично снабдување	Повеќе даночно оптоварување на снабдувачот / производителот

По правило, потрошувачот има помал дел од данокот кога побарувачката е попространа од понудата. Ова може да се случи дека цената не може да се зголеми воопшто. Ова е затоа што потрошувачите биле во можност да откријат неопределено снабдување на стоката или замена. Во овој случај, даночниот товар ќе падне на производителот. Данокот на промет се наплаќа за прометот, профит или нема профит. Таа опфаќа широк спектар на производи. Данокот на промет може да направи тешки пробиви во профит што може да доведе до намалување на вработените и

раководството, да го ограничи претпријатието и вработувањето и да го оневозможи искористувањето на ресурсите. Така, неговата инциденца може да падне врз вработените, менаџментот и земјопоседниците.

Увозни давачки и извозни давачки:

Увозните давачки најчесто ги сноси домашниот потрошувач. Ако побарувачката за увезениот производ е еластична и снабдувањето е нееластично, а странскиот производител нема алтернативен пазар, тогаш во таков случај даночниот товар може да се префрли на странски продавач. Оваа ситуација е ретко присутна.

Извозните давачки ги сноси извозник. Цената на светскиот пазар е фиксна и ниту еден извозник не е во позиција да влијае на светската цена. Постојат одредени исклучителни ситуации во кои купувачот може да го сноси товарот на извозните давачки. На пример, снабдувачот или производителот има монопол на понудата на стока.

Ефекти од оданочувањето на производството, потрошувачката и дистрибуцијата

Производството е под влијание на даноците на два начини:

- Со тоа што влијае врз способноста за работа, заштеда и инвестирање;

- Со тоа што влијае на желбата за работа, и инвестиции.

Нормално оданочувањето ги поттикнува луѓето да работат понапорно, да заработат повеќе, да заштедат повеќе и да инвестираат повеќе за да ги зголемат своите приходи и да уживаат во истиот приход по оданочување. Некои даноци немаат негативни ефекти, на пример, увозни давачки, данок на монополи, итн. Високите маргинални стапки на данок на доход веројатно негативно ќе влијаат врз даночните обврзници, желба за работа, заштеда и инвестирање. Реакцијата варира од

индивидуално до индивидуално. Тоа зависи од индивидуалната еластичност на побарувачката за приход. Кога е прилично еластичен, данокот ќе се намалинеговата желба да работи и заработува. Претприемачите можат да избегнат производство на добра кои се оданочуваат. Веројатно постои пренасочување на ресурсите од некои сектори на економијата на другите

-Ефекти врз распределбата на доходот. Ефектите од даноците врз распределбата на доходот зависи од видот на даноците и стапките на даноците. Оданочувањето на стоки со масовна потрошувачка е регресивно и ги прераспределува приходите во корист на богатите. Но, ако таквите стоки се изземени и луксузот се оданочува, а оданочувањето се врши прогресивно, тогаш приходот ќе се прераспределува во корист на сиромашните.

-Ефекти врз потрошувачката. Со наметнување на данок на потрошно добро што е штетно за здравјето, неговата потрошувачка може да се провери. Слично на тоа, данокот на луксузни стоки може да ја намали нивната потрошувачка и ресурси пренасочени кон производство на масовна потрошувачка

- Добрата кои ги обезбедува јавниот сектор. Концептот на добра обезбедени од јавниот сектор е воведен како резултат поделбата на јавни и приватни добра. Терминот добра кои ги обезбедува јавниот сектор се дефинира како добра која ги задоволува потребите во врска со вкупните вредности, околности, култура, животна средина и социјално однесување на општеството. Тогаш станува обврска на владата да ги обезбеди овие стоки. Добрата кои што ги обезбедува јавниот сектор може да биде произведени јавна или приватно, но необезбедувањето на овие добра може да доведе до нарушување на изборот на поединци. Но, бидејќи овие стоки ги претставуваат преференциите на толку многу луѓе, оттаму потребно е покрај другото да бидат обезбедени од страна на јавниот сектор.

Кај овој тип на добра владата треба да управува на таков начин што на индивидуалните избори на општеството не може да влијае.

Така заслугите ги мотивираат луѓето да ги бранат сопствените интереси, како и нивните земји, исто така.

-Екстерналии. Екстерналии се оние активности кои влијаат на другите за подобро или полошо; без оние кои плаќаат или се надоместуваат за активност. Екстерналиите постојат кога приватните

трошоци или бенефиции не ги изедначуваат општествените трошоци или придобивки. Двата главни видови се "позитивни екстерналии" и "негативни екстерналии". Позитивни екстерналии се оние економски активности предизвикани од еден учесник кои позитивно влијаат на останатите фирма и учесници во економијата воопшто како што индивидуите, домаќинствата и државата. На пример проширувањето на технологијата во индустријата може да доведе до достапност на нови и поевтини сировини, алатки и машини, како и до откривање и ширење на супериорно техничко знаење. Покрај тоа, со проширувањето на индустријата, одредени специјализирани фирми можат да станат постоечки, кои работат на своите производи за отпад. Индустријата може да ги продава по добра цена. Влезот на нови фирми со зголемување на големината на индустријата може да им овозможи на сите фирми да произведуваат по пониски трошоци. Постои можност за искористување на надворешните економии кога младата индустрија расте на нова територија.

Постојат различни типови на економии базирани на екстерналии, кои во голема мера се класифицирани во три категории како што е опишано подолу:

-Економии на концентрација. Овие економии се однесуваат на предностите кои произлегуваат од достапноста на квалификувани работници, обезбедувањето подобри транспортни и кредитни капацитети, стимулација на подобрувања, придобивки од подружници и така натаму. Расипаните фирми не можат да уживаат во такви економии. Ова се предностите на локализирана индустрија. Таквите економии се од особена важност во земјите кои што се во развој.

-Економија на информации. Овие економии се однесуваат на придобивките кои сите фирми ги ангажираат во индустријата произлегуваат од објавувањето на трговски технички списанија и од централните истражувачки институции. Во локализирана индустрија, истражувањата и експериментите се централизирани. Секоја поединечна фирма не треба да има трошоци за истражување. Тоа може да привлече такви придобивки од заедничкиот базен.

-Економија на дезинтеграција. Кога една индустрија расте, станува возможно да се поделат некои од процесите што ги преземаат специјализирани фирми. На пример, голем број памучни мелници лоцирани во одреден локалитет може да имаат корист од посебна календарска постројка.

-Надворешни дискономии. Кога индустријата се проширува, фирмите уживаат во надворешните економии. Но, премногу проширување ќе резултира со поголеми надворешни нееккономии од надворешните економии. Како последица на тоа, трошоците за производство се зголемуваат наместо да паѓаат.

Вообичаено е искуството, кога се проширува една индустрија во индустриски центар, постои поголема конкуренција меѓу фирмите за факторите на производство и суровините. Како последица на тоа, цените на суровините и на факторите се зголемуваат. Сите фирми сега треба да платат повисоки плати, повисоки кирии и повисоки каматни стапки покрај повисоките цени за суровините. Соодветната работна сила престанува да биде достапна; и капиталот, исто така, станува редок. Како резултат на тоа, со проширувањето на индустријата, трошоците за производство се зголемуваат наместо да паѓаат. Преголемото проширување на индустриите може да предизвика други социјални трошоци, како загадување, употреба на многу евтини (дури и штетни) материјали во прехранбените / медицинските производи итн.

Главната поента е дека дополнителните фактори на производство, чие вработување сега станува неопходно, се помалку ефикасни и се добиваат по повисоки трошоци. Тоа е така што diseconomies резултат како индустријата се шири.

Политиките на надворешни работи и јавните финансии:

Што оружје што владата може да го користи за борба против неефикасноста која произлегува од надворешните влијанија? Владите денес се борат против екстерните ефекти користејќи директни контроли или финансиски стимулации за да ги поттикнат фирмите да ги намалат штетните надворешни влијанија или да ги зголемат поволните активности. Владата презема чекори за ограничување на загадувањето и други штетни активности кои произлегуваат од надворешните дискономии се:

-Директни контроли, на пример, преку социјални регулативи или директни регулаторни контроли, кои вообичаено се спроведуваат од страна на Сојузното министерство за заштита на животната средина;

-Решение за пазар, односно, преку економски стимулации наместо директни регулаторни контроли. Еден од пристапите може да биде да се наплаќаат "такси за емисии", кои ќе бараат фирмите да платат данок на нивното загадување еднаков на износот на надворешна штета. Ова всушност ја интернализира надворешноста со тоа што фирмата се соочи со општествените трошоци на своите активности.

-Приватни пристапи.Преговарање и кореографска теорема: Изненадувачката анализа од Чикаго Роналд Коаз сугерира дека доброволните преговори меѓу засегнатите страни во некои околности

ќе доведат до ефикасен исход. Анализата на Коуз укажува на одредени случаи каде што приватните зделки можат да помогнат да се ублажат екстерните состојби - имено, кога имотните права се добро дефинирани и каде што има само неколку засегнати страни кои можат да се здружат и да преговараат за ефикасно решение.

-Правила за одговорност.Вториот пристап се потпира врз законската рамка на законите за одговорност или на системот за прекршоци, а не на директните владини регулативи. Овде, генераторот на екстерналити е правно одговорен за штети предизвикани на други страни. Така, ако сте повредени од несовесен возач, можете да тужите за штети. Или, ако, поради небрежност, компанијата предизвикува болест на своите работници, работниците може да ја тужат компанијата за надомест на штета.

Односот на јавните финансии и приватните финансии

Сличности на јавните и приватните финансии се следните:

- И двете мора да ги балансираат своите приходи и расходи;
- И двете се обидуваат да ја зголемат користа од минималната употреба на ресурсите;
- И двете мора да позајмуваат за да го премости јазот меѓу нивните тековни приходи и тековните расходи; и
- И двете можат да ги зголемат своите приходи со зголемување на нивните инвестициски трошоци.

Разликите се следните :

-Усогласување на приходите и расходите. За поединец, постои општа забелешка: "Исечете го палтото според ткаенината". Но, владата најпрво ја надминува димензијата на палтото, а потоа продолжува да ја организира потребната ткаенина. Со други зборови, поединците мораат да ги прилагодат своите трошоци според нивниот приход. Каде што,јавните претпријатија ги приспособуваат своите приходи според нивните трошоци, што, сепак, не е секогаш точно.Во целина, можеме да кажеме дека постои вистинска разлика во пристапот кон финансирањето на

поединецот и на власта. Владата прво повикува на проценка на расходите од различните одделенија, ги надминува вкупните трошоци и соодветно ги наметнува даноците.

- Буџетирање. За јавните власти, единицата на време за буџетот е една година. Но, поединецот не придава посебна светост за тој период. Тој не треба да го балансира својот буџет со одреден датум или за одреден период.

- Внатрешно задолжување (позајмици). Во нивните ресурси, владата и поединецот се разликуваат. Кога е тешко притисната, владата може да позајми и дома и во странство, односно, може да подигне внатрешен заем или надворешен заем или и двете. Но, единствениот начин отворен за поединец е надворешен заем. Не може да има внатрешен заем за поединец.

- Финансирање на дефицитот. Постои уште еден извор на приход отворен за владата, односно финансирање на дефицитот. Владата може да добие повеќе пари со печатење на повеќе парични белешки. Поединецот не може да печати свој белешка за да биде прифатлив на пазарот.

- Различни цели. Поединецот се обидува да го максимизира своето задоволство или профит од потрошувачката или производството од дадена количина на ресурси. Додека тема тема на владата да ја зголеми социјалната благосостојба. Владата троши пари за да го достигне нивото на максимална социјална помош. Понатаму, владите се обидуваат да постигнат целосна вработеност, правична распределба на приходите и брз економски раст или економска стабилност преку нивните фискални операции. Но, овие цели имаат нема контра-делови во поединечни финансии.

- Буџетски дефицити. Претпазливо лице мора да потроши помалку отколку што заработува. Тој мора да има вишок буџет. Но, за држава, тоа зависи од економската ситуација во земјата. Дефицитното буџетирање за време на депресија може да ја стимулира ефективната побарувачка. Од друга страна, за време на периоди на инфлација, акцентот е на вишокот на буџетирање за да се намали нивото на ефективна побарувачка.

- Индивидуалните финансии се сокриени. Поединец, од безбедносни причини, може да го сокрие својот приход или богатство. Додека владата годишно ја објавува својата буџетска политика која ги открива националните приходи, расходите, ресурсите што се користат, итн. Ова ја покажува силата на економијата и способноста на нацијата како целина.

-Присилна власт: на приватниот поединец му недостига принудна власт што ја има владата. Една влада едноставно треба да донесе закон и да ги принуди граѓаните да платат данок или да се претплатите на задолжителен заем (т.е. задолжителен депозит), но поединецот не може да го подигне својот приход на овој начин.

-Обезбедување за иднината. Во однос на обезбедувањето на иднината, владата е многу полиберална и далекусежна. Владите трошат големи количини пари на шеми за пошумување, јавни работи или шеми за социјално осигурување и развојни проекти кои ќе обезбедат во иднина, побрз и стабилен економски раст, поголема социјална помош, повеќе можности за вработување итн. Поединецот, од друга страна, може да биде нестрплив да ги искористи брзото враќање. Човечкиот живот е толку несигурен дека некои поединци ја намалуваат иднината со многу тешка стапка.

Економски основи на анализата на Јавниот долг

Јавниот долг се однесува на позајмување од страна на владата од земјата или од странство, од приватни лица или здруженија на поединци или од деловните банки. Јавниот долг можеме да го класифицираме на следниот начин:

-Внатрешен и надворешен. Кога една држава ќе најде дека не е можно да се добијат дополнителни пари со оданочување, тоа го прифаќа позајмувањето од граѓаните и финансиските институции во земјата. Ова е "внатрешно задолжување". Државата може да акумулира средства со зголемување на краткорочни кредити или долгорочни заеми или од двете. Ако државата поминува низ многу критичен период, тогаш може да ги позајми сите пари што ги спасува нацијата. Во тој случај трговијата и индустријата ќе страдаат многу, бидејќи нема пари за да ги финансира. Меѓутоа, во нормалниот период, државата може да позајми само вишок средства кои остануваат со бизнисмените по исполнувањето на сите потреби на бизнисот. Надворешниот заем е она што се подигнува од меѓународните пазари на пари, странски влади и од меѓународни агенции како Меѓународниот монетарен фонд. Кога државата има потреба од пари, се обидува да добие колку што е можно повеќе заем од други држави. Странските влади не вложуваат кредити

без ограничување. Тие детално ја проучуваат буџетската позиција на земјата задолжувач, даночниот капацитет на нацијата, приходот по глава на жител на луѓето и целта за која се сака заемот. Ако позицијата на буџетот е здрава и оданочливиот капацитет на нацијата е висок, тогаш странска влада може да го зголеми значителниот заем за земјата што позајмува.

-Продуктивен и непродуктивен. Долгот што се очекува да создаде средства, кој ќе даде приход доволен за плаќање на главнината и каматата на него, е позната како "Продуктивен долг". Со други зборови, се очекува да го платат својот пат; тие се само ликвидација. Ј.Л. Хансон го посочи таков долг како "репродуктивен долг". Од друга страна, непродуктивниот долг е долгот што се подигнува за финансирање на непродуктивни средства или тешки непродуктивни трошоци. Таквиот долг е долготраен долг. Долгот инвестиран во војни или спречување на војна е долг со долг век на траење.

- Краткорочен и долгорочен. Кредитите кои се отплатуваат во период од една година се именуваат како "краткорочни кредити" и доколку се земаат повеќе од една година, тие се нарекуваат "долгорочни заеми". Следниве се причините за подигнување на краткорочни кредити: Ако, во било кое време, трошоците на владата го надминуваат приходот, тогаш таа се прибегнува кон краткорочно задолжување, Ако, во било кое време, стапката на интерес на пазарот е многу висока и на владата му е потребен голем фонд за финансирање на нејзините разни проекти, тогаш го подига заемот засамо краток временски период и чека додека преовладува високата стапка на интерес.

Комерцијалните банки наоѓаат многу безбедна и профитабилна можност да ги инвестираат своите вишок средства во владините краткорочни заеми. Ако владата има потреба од големи средства и краткорочните кредити не се доволни, тогаш таа се залага за долгорочно позајмување. Долгорочните кредити подразбираат следниве предности. Долгорочниот заем дава можност на државата да преземе големи проекти како што се изградба на канали, хидроелектрични проекти, згради, автопати, итн. Бидејќи овие кредити не треба да се отплаќаат во краток временски период, владата безбедно ги троши продуктивни проекти. Долгорочните заеми исто така се неизбежни за зајакнување на одбраната на земјата.

Долгорочните кредити даваат добра можност за комерцијалните банки и осигурителните компании да ги инвестираат своите вишок средства. Бидејќи каматната стапка на долгорочните кредити е повисока отколку на краткорочните кредити.

Долгорочните заеми може да ги отплати владата од времето кое е поволно или погодно за неа. Таа, исто така, може да ги претвори овие заеми по пониска каматна стапка подоцна.

Доколку во било кое време, каматната стапка е ниска, владата може да склучува долгорочен заем и со износот на тој начин се подигнаа некои јавни програми за работа по пониски трошоци.

Причини за зголемување на јавниот долг

Причините за зголемување на јавниот долг можеме да ги категоризираме на следниот начин:

-Војна или подготвеност за војна, вклучително и нуклеарни програми;

-За покривање на буџетскиот дефицит на тековната сметка;

-Да се спроведат програми за социјална заштита ;

Да се спроведат политиките за економски раст.

-Неефикасност на јавните организации и корупција

Цели на јавниот долг

Целите на управувањето со јавниот долг може да се категоризираат на следниот начин:

-Пренесување јаз меѓу приходите и расходите преку привремени заеми од централната банка. Така на пример владите често издаваат "Благајнички записи" кои се отплаќаат во рок од една година.

- Да се намали депресијата во економијата и финансирањето на програмите за јавни работи.

-За да се спречи инфлацијата со повлекување на куповната моќ од јавноста.

Методи за откуп на долгот

Методите за откуп на јавниот долг може да се категоризираат на следниот начин:

-Искористување на вишокот приходи. Ова е стар метод и лошо не е во ред со современите услови. Буџетскиот суфицит не е честа појава. Дури и кога има суфицит, не може да се искористи за значително намалување на јавниот долг.

-Издавање на државни обврзници. Владата може да ги купи сопствените акции на пазарот, со што ја брише својата обврска до тој степен. Ова може да се направи со примена на вишокот приходи или со позајмување по ниски стапки, доколку условите се поволни.

-Целосна исплата. Кога е целосно наменета за бришење на постојан долг, може да се организира да му се исплати на одреден фиксен износ за одреден број години доверителите. Овие годишни исплати се нарекуваат "ануитети". Ќе се појави дека за време на овие ануитети се плаќа, ќе има многу поголем притисок врз владините финансии отколку кога треба да се плати само камата.

Конверзија на кредити со висок интерес за кредити со ниски каматни стапки: Владата може да се позајми кога каматната стапка е висока. Сега, ако падот на камата паѓа, може да го претвори кредитот со висок рејтинг во ниско оценет.

- Фонд за отплата. Ова е најважниот метод. Се формира фонд за отплата на секој заем со издвојување на одреден износ секоја година од тековниот приход. Сумата што треба да се одвои е толку пресметана што над аодреден период, вкупниот износ што е акумулиран, заедно со каматата што е на неа, е доволна за да се исплати заемот.

Товар на јавен долг

Ако долгот се зема во продуктивни цели, на пример, за наводнување, транспорт, железница, патишта, информатичка технологија, развој на човечки вештини итн., Тоа нема да значи никаков товар. Infact, тие ќе дадат корист. Но, ако долгот е непродуктивен, тој ќе наметне и паричен товар и вистински товар на економијата. Внатрешниот долг вклучува серија трансфери на богатство во земјата, односно, од работодавачот до владата, а потоа подоцна во време на откуп од владата на работодавачот. Парите се пренесуваат од еден дел од заедницата во други секции. Во овој случај

паричниот товар на економијата е нула. Но, може да има вистински товар за заедницата. Со цел да се врати каматата и главниот износ на долгот, владата мора да наметне даноци. Што даночните обврзници ги плаќаат заемодавачите добиваат. Кредиторите се генерално богати луѓе, а даночното оптоварување паѓа на сиромашни, особено во случај на индиректни даноци. Нето резултатот може да биде дека богатството се пренесува од сиромашни во богати. Ова е губење на економската благосостојба.

Надворешниот долг, исто така, вклучува и серија на пренос на богатството од странскиот заемодавач во земјата на задолжување, а кога се отплаќа преносот е во спротивна насока. Бидејќи земјата позајмувач плаќаше интерес за странските заемодавачи, директната парична помош падна на целата заедница.

Заедницата, исто така, страда од вистински товар на надворешните долгови. Владата мора да го покрие износот на камата што треба да се плати на странскиот заемодавач со силно оданочување на приходот на заедницата. Како резултат на тоа, производството, потрошувачката и дистрибуцијата на приходите е лошо погодени. Покрај тоа, странскиот заемодавач има директна вклученост во економските активности на земјата.

Улогата на јавниот долг во економскиот развој

Оданочувањето треба да опфати барем тековни расходи за вообичаените државни услуги и задолжување треба да ги финансира владините трошоци што резултираат во создавање на капитални средства. Јавното задолжување за финансирање на продуктивни инвестиции генерира дополнителен продуктивен капацитет во економијата. Се користи како инструмент за мобилизирање на ресурси кои инаку би биле заложени во недвижен имот или накит. Таа им овозможува на луѓето можност да го задржат своето богатство во форма на безбедна и стабилна доходна средства, т.е. државни обврзници. Управувањето со јавниот долг се користи како метод за влијание врз структурата од каматните стапки. Јавноста стана моќна алатка за развојна монетарна политика. Постојат два начина на кои владите на недоволно развиените земји собираат ресурси преку јавни

заеми:

-Задолжување на пазарот, односно продажба на државни обврзници (долгорочни) и државни записи (краткорочни) на пазарот на капитал

-Непазарното задолжување, односно издавање на јавноста на долг кој не може да се преговара и не е размена на пазарот на капитал, на пример, национални сертификати за заштеда

Постојат две форми на кредити, односно, доброволни и принудени заеми. Принудени заеми или задолжително задолжување претставува компромис меѓу оданочувањето и позајмувањето. Како данок тоа е задолжителен придонес кон владата, но како заем, тоа треба да се отплати со камата.

Тешкотиите на јавните задолжувања во Земјите во развој. Во Земјите во развој нема или има

многу мали организирани капитални и пазарни пазари. Ресурсите се премногу несоодветни за да ги исполнат капиталните потреби на економијата. Ресурсите се загарантирани во непродуктивни делови на економијата, на пример,

накит за недвижности. Заштедите во руралните средини не можат да се мобилизираат ефективно, бидејќи руралните приходи не се движат низ монетарни канали. Одговорот на државните хартии од вредност исто така е слаб поради зголемувањето на цените.Ефектите од јавниот долг за производство, потрошувачка, дистрибуција и ниво на приходи и вработување. Ефекти врз производството: Јавните долгови се зголемуваат за да се финансираат продуктивни претпријатија од разни видови, на пример, челични работи, цемент, повеќенаменски проекти, изградба на бродови, железнички линии и автопати, тешки електрични и инженерски работи, рударство, рафинирање на нафта итн.

Ефектите врз потрошувачката ги наоѓаме Кога луѓето се претплаќаат на државни заеми, тие генерално треба да ја намалат потрошувачката. Бидејќи инвестирањето на средства покренати со задолжување го зголемува нивото на вработеност и како резултат го зголемува нивото на потрошувачка.

Ефекти врз дистрибуцијата ги наоѓаме кога Јавните заеми ги пренесуваат парите од богати на владата.

Фискалните операции на владата се од корист на сиромашните пред се. Приходите на сиромашните се зголемуваат директно преку зголемено вработување или директно ги придобива преку проширување на социјалните услуги.

Во модерните времиња, јавноста се позаймува со цел да се соберат средства за финансирање на земјоделството, индустријата, рударството, транспортот, комуникацијата и сл. Ги зголемува можностите за вработување, нивото на приходи и животен стандард.

Класификација на јавни долгови на Хикс

- **Вистински долг.** Вистински долг е оној кој не е покриен со никакви вистински средства. Според зборовите на Хикс: "Максималната тежина е онаа што се јавува во последиците од расходите кои на никој начин не ја зголемуваат продуктивната моќ на заедницата, не давајќи ниту пари, ниту иден тек или комунални услуги". Заемот изработен за време на воениот период е десна тежина долг, бидејќи за такви долгови не постојат вистински средства за нивно балансирање;

-**Пасивен долг.** Понекогаш владата покренува заеми за трошење на такви проекти, кои ниту даваат приход од пари, ниту помагаат во зголемувањето на продуктивноста на земјата. Тие едноставно обезбедуваат уживање на граѓаните како што се јавните паркови, музеите, јавните згради и сл.

-**Активен долг.** Активен долг е оној кој се троши за оние проекти кои директно помагаат во давањето паричен приход и зголемување на продуктивната моќ на заедницата.

Хансонова класификација на јавниот долг

Ј.Л. Хансон го класифицира јавниот долг во четири главни класи:

-**Репродуктивен долг.** Кога долгот има средства за да го балансира, тоа се нарекува репродуктивен долг. На пример, ако државата позајми пари за да ја троши за изградба на канали, железници, фабрики и сл, тогаш може да го отплати заемот од овие проекти за самоликвидирање.

-**Вистински долг** кој не е покриен со било какви вистински средства се нарекува долг долг. Долг инвестиран во војни или спречување на војна е дебела тежина на долг.

-Финансиран долг. Долговите кои се финансираат се долгорочни долгови. Владата продолжува да плаќа годишна камата за таквите заеми, но не ветува дека ќе ја плати главната сума на заемодавачот на кој било определен датум. Примерите на финансирани долговите се долгорочни владини акции, воени заеми и конзоли.

-Пловечки или нефинансиран долг. Платниот или нефинансиран долг се состои од краткорочни заеми. Се плаќа на давателот со камата на или пред фиксен датум.

Прашања за утврдување на овој дел од материјалот

1. Кои економски правила и принципи треба да се применуваат кога се управува со јавните финансии ;
2. Како меѓусебно си влијаат пазарните структури и јавните финансии;
3. Каква правила нуди економската анализа на јавниот долг за управувањето со јавните финансии.

Понатамошно читање за овој дел

1. Богоев Ксенте Фискална политика, Економски факултет Скопје 1964
2. Barry, F.: Fiscal Policy in EMU, U E. Pentecost & van Poeck, A. (ed.), *European Monetary Integration*, Aldershot: Edward Elgar, 2001
3. Vinko Kandzija, Evropska fiskalna politika I budzet na EU, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2010
4. Willem Molle, Ekonomija na evropska integracija, cetvrto izdanie
5. Gerken L.; Markt, J. i Schick., G.: Double Income Taxation as a Reponse to tax Competition in the EU, Intereconomics, part Taxation, 2001;
6. Gorčić, J.; Anđelković, M.: Javne finansije, finansijsko pravo i ekonomija javnog sektora, Proinkom, Beograd, 2005;
7. Gordana Ilic-Popov, Poreska politika EU, Centar za antikriznu akciju, Beograd, 2001
8. Димитар Тодевски, Карактеристики на јавните финансии на Македонија, Еуромак компани, Скопје, 2006
9. Komazec Slobodan, Ristic Zarko: Menadzment monetarnih I javnih finansija, 2009, str.464
10. Komazec Slobodan : Monetarne I javne finansije, 2006,
11. Komazec, Slobodan; Ristic, Zarko: Menadzment monetarnih I javnih finansija, Etnostil, Beograd, 2009.
12. Mitchell, Daniel J: Lowering Marginal Tax Rates: The Key to Pro-Growth Tax Relief, Heritage Foundation Backgrounder br. 1443, 22. maj 2001;
13. Mihaljek, D.: Theory and Practice of Confederate Finances, P.B. Sørensen (ed.), Public Finance in a Changing World. Palgrave Macmillan, 1998;
14. Mato Grgic, Vlatka Bilas, Hrvoje Simovic, Finansijska liberalizacija, monetarna I fiskalna politika Ekonomske Unije, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2006

15. Musgrave, R; Musgrave, Public Finance in Theory and Practice, Mc Graw-Hill,
New York, 1989

16. Harvey S. Rosen, Ted Gayer, Public Finance, USA, 2011

2. Буџетскиот процес во Република Македонија

Буџетски цели и начела

Основна цел при подготвување и извршување на буџетот е макроекономската стабилност и одржлив и стабилен национален економски развој.

Постапката за изготвување, донесување и извршување на Буџетот на Република Македонија и буџетите на општините, како и известувањето за извршување на истите се заснова на следниве начела:

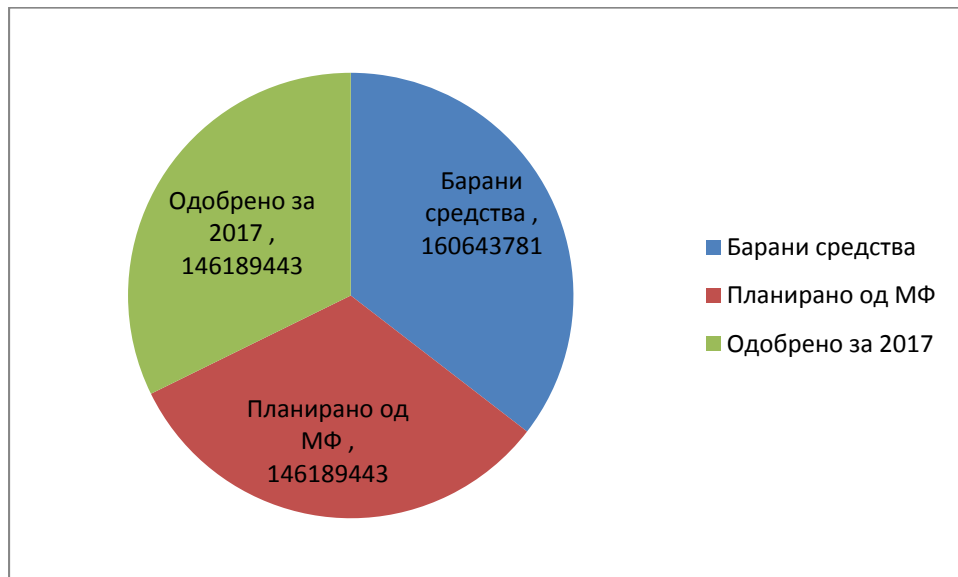
- Сеопфатност кое подразбира прикажување на сите приходи и други приливи,расходи и други одливи;
- Буџетска рамнотежа кое подразбира вкупните приходи и приливи да ги покриваат одобрените средства со буџетот;
- Специфичност кое подразбира дека одобрените средства се наменуваат за посебни цели по раздели, програми, потпрограми и ставки;
- Економичност кое подразбира дека одобрените средства ќе се користат навремено,во соодветен износ, имајќи ги предвид квалитетот и цената;
- Ефикасност кое подразбира најдобар сооднос меѓу употребените средства и постигнатите резултати;
- Ефективност кое подразбира остварување на поставените цели и остварување на саканите резултати;
- Транспарентност кое подразбира достапност на јавноста во сите фази на подготвување и извршување на буџетот и
- Сигурно финансиско управување, кое подразбира извршување на буџетот во согласност со ефективна и ефикасна внатрешна контрола како процес што се применува на сите нивоа на управување со финасиските средства.

Владата на Република Македонија на предлог на Министерството за финансии утврдува листа на корисници на средства од Буџетот на Република Македонија која се објавува во "Службен весник на Република Македонија

Одредбите на друг закон во врска со остварувањето на приходите и другите приливи, расходите и другите одливи во буџетот, треба да бидат во согласност со Законот за буџетите.

Буџетот на Република Македонија и буџетите на општините се однесуваат за период од една фискална година која изнесува 12 месеца и започнува од 1 јануари, а завршува на 31 декември.

Графикон 6 Барани и одобрени средства на буџетските корисници за 2017 годна

Извор : Завршна сметка на буџетот на Република Македонија за 2017 година

План на приходи и други приливи кај буџетите

Планираните приходи и другите приливи се основа за утврдување на одобрените средства со буџетот.

Планираните приходи и другите приливи се приходите и другите приливи на основниот буџет, приходите на буџетот на самофинансирачките активности, приходите на буџетот на донации, приходите на буџетот на заеми и приходите и другите приливи на буџетите на фондовите и на општините.

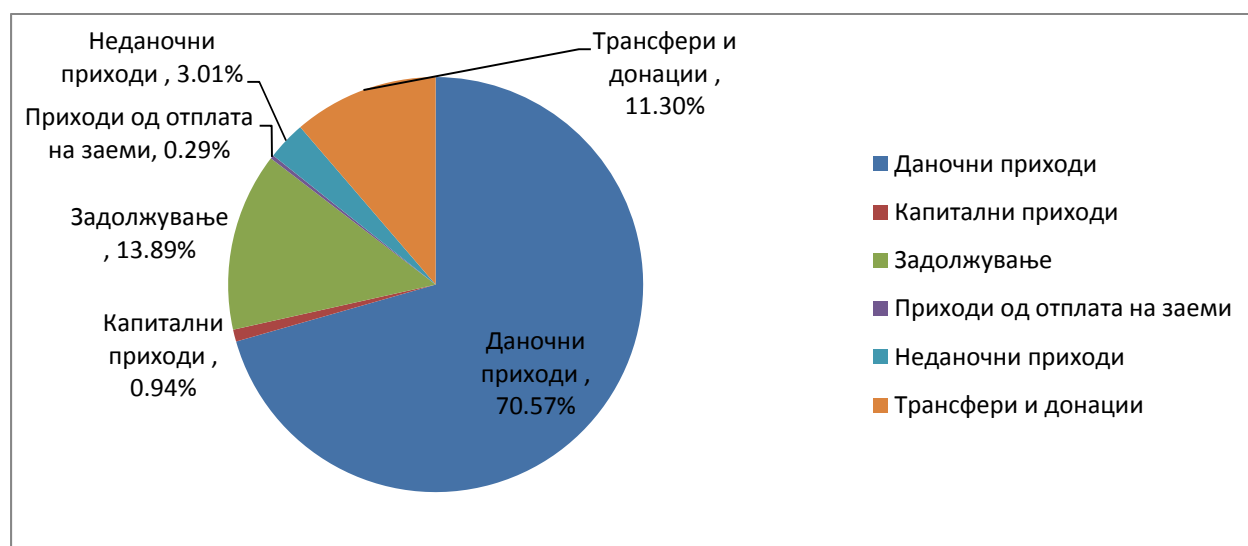
Буџетите закон ги содржат одобрените средства по буџетски корисници и утврдени намени кои се однесуваат на финансирање на тековните, капиталните и другите расходи на буџетските корисници и нивните единки корисници за извршување на активностите претставени преку програми и потпрограми. Буџетските корисници не смеат да преземаат обврски кои пристигнуваат во тековната година или да направат расходи над одобрените средства со Буџетот на Република Македонија и буџетот на општината. Неискористените одобрени средства со буџетот престануваат да важат на 31 декември во тековната фискална година. Министерството за финансии е надлежно за управување со средствата добиени од Буџетот на Европската унија, согласно со одредбите и

правилата на Европската унија за финансирање и склучување на договори. Средствата од фондовите на Европската унија како и националното кофинансирање се прикажуваат во буџетот во соодветни програми, односно потпрограми. Програмите преку кои се прикажани средствата од фондовите на Европската унија и националното кофинансирање се составен дел од планот на програмите за развој на буџетските корисници. Одобрените средства во програмите и потпрограмите на развојниот дел на основниот буџет кои нема да се искористат во текот на фискалната година, во износ од 50% се пренесуваат како одобрени средства за првото полугодие од наредната фискална година.

Резервите и задолжувањето

Во рамките на централниот буџет, односно на буџетот на општината се планираат средства за непредвидени случаи како постојана и тековна буџетска резерва. Одобрените средства во постојана буџетска резерва се користат за отстранување на последици од: елементарни непогоди, епидемии и еколошки катастрофи и истите не може да се намалуваат со прераспределба во текот на годината, а доколку се недоволни може да се зголемат со прераспределба. Во случај на постоење на кризна состојба одобрените средства во постојната буџетска резерва може да се зголемат со прераспределба на средства само меѓу министерствата и другите органи на државната управа, за што одлучува Владата на Република Македонија, но намалувањето може да биде најмногу до 5% од постојните буџетски средства на министерствата и другите органи на државната управа и притоа да не се наруши нивното редовно функционирање и вршење на утврдените законски надлежности. Одобрените средства во тековната резерва се користат за непредвидени случаи за кои во буџетот не се планирани средства или одобрените средства се недоволни. Постојаната и тековната буџетска резерва не можат да надминат 3% од вкупните тековни расходи на основниот буџет. Критериумите, начинот, условите, ограничувањата и постапката за задолжување се утврдуваат согласно со закон.

Графикон 7 – Структура на приходи во буџетот за 2017 година

Буџетски класификации

Буџетските класификации се користат за идентификување на специфичните намени на буџетските средства, за контрола на наменското користење на одобрените средства со буџетот при извршувањето на буџетот и за изготвување на потребните анализи, извештаи и годишната сметка.

Буџетски класификации се :

- **организациона класификација** која претставува структура на шифри за класифицирање на буџетските корисници и нивните структурно подредени единици во хиерархиската организациона структура на државата,
- **економска класификација** која претставува структура на шифри за класифицирање на планирани и реализирани приходи и приливи, одобрени средства со буџетот, права за трошење, преземени обврски и реализирани расходи и одливи,
- **функционална класификација** која претставува класификација на функциите на централната власт и општините согласно со прифатената меѓународна класификација пропишана од страна на Обединетите нации и
- **програмска класификација** која претставува структура на шифри за класифицирање на програмите и потпрограмите утврдени со буџетот.

Буџетска техника - подготовка на буџетите

Основа за подготвување на буџетите се стратешките приоритети на Владата на Република Македонија, Фискалната стратегија, предлогот на стратешките планови на буџетските корисници и буџетската политика, како и приоритетите на општините. Министерот за финансии е одговорен за подготвување на Буџетот на Република Македонија и за неговото доставување до Владата на Република Македонија. Градоначалникот е одговорен за подготвување на буџетот на општината и за неговото доставување до советот на општината.

Владата на Република Македонија ги утврдува стратешките приоритети за наредната година, најдоцна до 15 април во тековната година. Стратешките приоритети на Владата на Република Македонија како збир на цели и иницијативи, буџетските корисници на централната власт и фондовите, задолжително ги вклучуваат во своите буџети преку владини програми и потпрограми.

Буџетските корисници изготвуваат тригодишен стратешки план во кој се содржани програми и активности за остварување на стратешките приоритети на Владата на Република Македонија, како и целите и приоритетите на буџетскиот корисник за тој период. Стратешките планови на буџетските корисници треба да содржат квантифицирани програми, активности, цели и приоритети на буџетските корисници за тригодишниот период кои не треба да ги надминуваат максималните износи на одобрени средства за наредните три фискални години утврдени од

Владата на Република Македонија. Стратешките планови на буџетските корисници се составен дел од буџетското барање на буџетскиот корисник кое се доставува до Министерството за финансии. Доколку буџетските корисници не ги изготват и достават стратешките планови ќе се смета дека не е комплетно буџетското барање на буџетскиот корисник и истото со укажувања ќе се врати на доработка на буџетскиот корисник во рок утврден од Министерството за финансии. Ако буџетските корисници не постапат по укажувањата на Министерството за финансии ќе се смета како воопшто да не доставиле буџетско барање и Министерството за финансии во нивно име изготвува предлог на буџет.

Табела 8 - Движење на буџетот на Република Македонија 2009 -2017 година

во милиони денари	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВКУПНИ ПРИХОДИ	136,411	128,498	132,149	137,166	138,115	140,248	145,929	161,207	169,356	179,673
Даночни приходи и придонеси	115,103	109,860	112,440	118,669	117,382	120,991	129,310	140,826	150,362	157,537
Даночни приходи (ССП)	295	269	815	704	998	1,075	1,280	1,569	1,605	1,430
Даноци	76,559	70,754	72,938	78,206	75,619	77,478	83,845	91,357	98,457	103,217
Персонален данок на доход	8,696	8,710	8,872	9,513	9,553	10,254	12,320	12,910	14,205	15,263
Данок на добивка	8,579	4,434	3,690	3,888	3,652	4,421	5,060	12,024	10,768	11,353
ДДВ (нето)	36,173	35,173	37,694	42,224	38,469	39,835	43,860	41,694	45,949	47,870
ДДВ (брuto) *	60,185	50,118	53,217	60,504	59,308	58,055	59,382	61,038	65,195	68,532
Акцизи	14,276	14,533	14,925	15,513	16,596	15,990	17,392	19,783	22,215	23,093
Увозни давачки	6,275	5,229	4,712	3,779	4,067	4,255	4,223	4,330	4,761	5,175
Други даноци	2,560	2,675	3,045	3,289	3,282	2,723	990	616	559	463
Придонеси	38,249	38,837	38,687	39,759	40,765	42,438	44,185	47,900	50,300	52,890
Фонд за ПИОМ	25,586	26,281	26,137	26,890	27,524	28,632	29,726	32,215	33,814	35,604
Агенција за вработување	1,790	1,848	1,651	1,699	1,746	1,802	1,884	2,042	2,152	2,261
Фонд за здравствено осигурување	10,873	10,708	10,899	11,170	11,495	12,004	12,575	13,643	14,334	15,025
Неданочни приходи	18,400	16,402	14,066	12,844	12,626	12,109	10,634	12,859	12,973	13,396
Неданочни приходи (ССП)	7,160	6,859	6,436	5,996	5,815	5,814	5,990	6,646	7,447	8,323
Профит од јавни финансиски институции	5,546	3,807	1,976	362	178	271	261	716	850	146
Административни такси и глоби	1,858	1,897	1,775	1,815	1,730	1,844	1,988	1,882	1,739	1,652
Партиципација за здравствени услуги	390	312	315	327	335	335	356	384	415	437
Други административни такси	561	514	543	668	721	831	1,190	1,733	1,886	2,277
Други неданочни приходи	942	1,265	883	1,937	1,705	3,014	849	1,498	636	561

Надоместоци на Агенција за патишта	1,943	1,747	1,827	1,739	2,142	0	0	0	0	0
Капитални приходи	1,390	1,167	3,660	3,787	4,433	3,139	1,874	2,265	1,977	1,316
Странски донации	1,327	833	1,458	1,087	3,045	3,451	3,383	4,733	3,648	7,171
Приходи од наплатени заеми	191	237	524	779	629	558	728	524	396	253
ВКУПНИ РАСХОДИ	140,222	139,393	142,691	148,649	155,840	159,505	168,063	180,632	185,407	196,561
Тековни трошоци	120,160	125,965	127,357	130,939	137,083	142,894	150,440	161,965	168,433	176,698
Плати и надоместоци	20,827	22,699	22,638	23,147	22,714	22,566	23,096	24,685	25,958	26,204
Стоки и услуги	18,745	16,220	14,681	13,958	14,652	14,877	15,467	18,088	16,702	15,344
Трансфери	77,942	84,601	86,864	90,363	95,501	100,845	106,787	112,734	118,902	126,762
Трансфери (ССП)	1,283	1,505	1,185	797	1,196	1,011	962	1,592	1,517	1,879
Социјални трансфери	58,104	61,742	63,786	67,188	69,676	74,250	78,367	82,903	89,005	94,690
Фонд за ПИОМ	33,366	36,455	37,614	39,234	40,893	44,954	48,073	50,285	54,622	58,084
Агенција за вработување	1,626	2,271	2,194	2,269	2,239	1,935	1,702	1,482	1,216	1,305
Социјална помош	3,990	4,305	4,674	5,194	5,604	5,941	6,462	7,489	7,571	8,261
Здравствена заштита	19,122	18,711	19,304	20,491	20,940	21,420	22,130	23,647	25,596	27,040
Други трансфери	18,488	21,296	21,843	22,378	24,629	25,584	27,458	28,239	28,380	30,193
Каматни плаќања	2,646	2,445	3,174	3,471	4,216	4,606	5,090	6,458	6,871	8,388
Камати по домашен долг	943	1,011	1,019	1,107	1,306	1,994	2,525	2,691	2,593	2,845
Камати по надворешен долг	1,703	1,434	2,155	2,364	2,910	2,612	2,565	3,767	4,278	5,543
Капитални трошоци	20,062	13,428	15,334	17,710	18,757	16,611	17,623	18,667	16,974	19,863
БУЏЕТСКИ ДЕФИЦИТ / СУФИЦИТ	-3,811	-10,895	-10,543	-11,483	-17,725	-19,257	-22,134	-19,425	-16,051	-16,888
Финансирање	3,811	10,895	10,543	11,483	17,725	19,257	22,134	19,425	16,051	16,888
Прилив	10,787	18,939	18,024	19,584	23,126	34,574	32,225	47,846	36,836	34,470
Други	1,640	0	0	0	0	297	449	45	125	371
Странски заеми	2,666	13,040	7,800	23,718	7,806	19,066	36,196	19,866	30,892	3,464
Депозити	3,346	-274	3,390	-7,316	-12,272	-317	-5,392	10,265	-5,318	10,549
Државни записи	3,038	6,098	6,796	2,906	27,472	15,238	960	17,654	11,116	20,086

Извор : Завршна сметка на буџетот за 2017 година

Фискална стратегија

Министерството за финансии изготвува Фискална стратегија за среднорочен период од три години со која ги предлага насоките и целите на фискалната политика и ги утврдува износите за главните категории на проценетите приходи и одобрените средства за тој период. Фискалната стратегија ја донесува Владата на Република Македонија најдоцна до 31 мај во тековната фискална година.

Фискалната стратегија ги содржи:

- основните економски претпоставки и насоките за изготвување на предлог на буџетот на Република Македонија;
- процената за висината на приходите, расходите и финансирањето на буџетот за тековна фискална година;
- процената за висината на приходите, расходите и финансирањето на буџетот на среден рок од три години и
- другите потребни податоци.

Министерството за финансии врз основа на Фискалната стратегија предлага на Владата на Република Македонија максимални износи на одобрени средства за наредните три фискални години по буџетски корисници на централната власт и за фондовите. Владата на Република Македонија ги утврдува максималните износи на средствата од ставот (најдоцна до крајот на мај во тековната фискална година).

Буџетски циркулар

Врз основа на усвоената Фискална стратегија и утврдените максимални износи на одобрени средства, Министерството за финансии најдоцна до 15 јуни, до буџетските корисници на централната власт и фондовите, доставува инструкции во форма на Буџетски циркулар (во натамошниот текст: Циркуларот) заради доставување на барање за изготвување на предлог на буџетот. Раководителот на буџетскиот корисник го доставува Циркуларот до единките корисници. Министерството за финансии го доставува Циркуларот најдоцна до 30 септември до градоначалникот на општината. Циркуларот ги содржи следниве елементи за изготвување на предлог на Буџетот на Република Македонија:

- проекција на макроекономските агрегати содржани во усвоената Фискална стратегија,
- утврдени стратешки приоритети на Владата на Република Македонија со предлог на тековни програми и потпрограми на Владата на Република Македонија,
- максимални износи на одобрени средства по буџетски корисници утврдени од Владата на Република Македонија,
- упатства и насоки за подготвување на предлог на буџетските барања, планот на програмите за развој и планот на систематизирани и пополнети работни места и
- други потребни информации.

Раководителот на буџетскиот корисник е одговорен за распределба на максималните износи на одобрени средства за единките корисници.

При распределба на максималните износи на одобрени средства, раководителот на буџетскиот корисник во согласност со стратешките приоритети на Владата на Република Македонија ги распределува средствата во предлогот на буџетското барање и планот на програмите за развој.

Буџетскиот циркулар на општините ги содржи следниве елементи:

- информациите за тековните и проценетите макроекономски индикатори во Република Македонија,
- информацијата за процена на приходите во буџетската година и за наредните две години кои се распределуваат меѓу Буџетот на Република Македонија и општините,
- стратешките приоритети на Владата на Република Македонија,
- посебните параметри кои ќе се користат за распределување на одобрениот удел од приходите од ДДВ на општините и
- информациите за одлуките на Владата на Република Македонија за наменски дотации, блок дотации и други дотации за општините утврдени со закон како и процени за овие дотации за наредните две години.

Буџетските корисници од извршната власт и фондовите подготвуваат предлог на план на програми за развој усогласен со насоките од Циркуларот и го доставуваат на одобрување до Владата на Република Македонија најдоцна до 15 јули во тековната година. Предлогот на планот на програмите за развој треба да е усогласен со стратешкиот план на корисникот и насоките за подготовка на предлог на буџетот и да содржи комплетна проектна и техничка документација. Владата на Република Македонија предлозите на плановите на програмите за развој ги одобрува најдоцна до 15 август во тековната година. Градоначалникот на општината подготвува предлог на план на програми за развој усогласен со насоките од Циркуларот и истиот го доставува на одобрување до советот на општината најдоцна до 20 октомври во тековната година. Советот на општината го одобрува предлогот на планот на програмите за развој најдоцна до 15 ноември во тековната година. Одобрениот план на програмите за развој е составен дел на предлогот на буџетот на општината.

Доставување на буџетските барања

Буџетските корисници на централната власт и фондовите изготвуваат предлог на буџетско барање за своите активности опфатени во програми и потпрограми, согласно со упатствата и насоките содржани во Циркуларот за основниот буџет, буџетот на донации, буџетот на заеми и буџетот на самофинансирачки активности. Буџетските корисници на извршната власт и фондовите во согласност со упатствата и насоките содржани во Циркуларот, изготвуваат план на програмите за развој. Програмите и потпрограмите од планот на програмите за развој на буџетските корисници одобрени од Владата на Република Македонија се содржани во предлогот на буџетското барање. Раководителите на буџетските корисници, предлогот на буџетските барања ги доставуваат до Министерството за финансии, најдоцна до 1 септември во тековната година. За буџетските корисници на централната власт и фондовите кои не доставиле буџетско барање во рок, Министерството за финансии во нивно име изготвува предлог на буџет.

Буџетското барање содржи:

- пополнет Циркулар,
- стратешки план на буџетскиот корисник,
- план за јавни набавки,
- одобрен план на програми за развој со детално образложение,
- план на систематизирани и пополнети работни места на буџетскиот корисник и
- други информации согласно со упатствата и насоките содржани во циркуларот.

Министерството за финансии врши проверка на усогласеноста на предлогот на буџетските барања со насоките и упатствата содржани во Циркуларот, од аспект на утврдените максимални износи на одобрени средства. Министерот за финансии со раководителите на буџетските корисници врши усогласување на предлозите на буџетските барања. Министерот за финансии предлогот на буџетот на Република Македонија заедно со извештај за неусогласените буџетски барања го доставува до Владата на Република Македонија. Во предлогот на буџетот на Република Македонија доставен до Владата на Република Македонија, се прикажува бараниот износ на буџетскиот корисник и предложениот износ од Министерството за финансии.

Во случај на ревидирање на макроекономските индикатори, на предлог на Министерството за финансии, Владата на Република Македонија врши корекција на буџетската политика и измена на максимално утврдените износи на одобрени средства по буџетски корисници на централната власт и фондовите.

Буџетските корисници при предлагање на прописи и други акти, до Владата на Република Македонија задолжително доставуваат и пополнет образец за процена на фискалните импликации. Врз основа на образецот погоре Министерството за финансии до Владата на Република Македонија доставува мислење за предложените прописи и други акти. Одредбите од законите кои предизвикуваат зголемување на расходите или намалување на приходите, а се донесени по донесување на Буџетот на Република Македонија, се применуваат по влегувањето во сила на измените и дополнувањата на Буџетот на Република Македонија или Буџетот на Република Македонија за следната година.

По исклучок, доколку во текот на фискалната година, после донесувањето на буџетот е неопходно преземање на обврски над одобрените средства со буџетот, се предлагаат и извори на средства за нивно финансирање.

Собранието на Република Македонија или Владата на Република Македонија, доколку по донесувањето на буџетите на општините донесе прописи и други акти кои предизвикуваат дополнителни фискални импликации врз буџетите на општините, во истите задолжително се наведува изворот за финансирање.

Донесување на буџетите

Министерството за финансии доставува предлог на буџетот на Република Македонија до Владата на Република Македонија на усвојување најдоцна до 1 ноември во тековната година.

Буџетот на Република Македонија се состои од општ, посебен и развоен дел:

- општиот дел ги содржи вкупните приходи и другите приливи и вкупните расходи и другите одливи на буџетот за фискалната година, како и глобални проекции на приходите, приливите, расходите и одливите за наредните две години и други податоци,
- посебниот дел содржи план на одобрените средства на буџетските корисници и фондовите по програми, потпрограми и ставки за фискалната година и
- развојниот дел ги содржи плановите на програмите за развој на буџетските корисници.

Планот на програмите за развој ги содржи среднорочните проекции на одобрени средства по:

- одделни буџетски корисници,
- одделни буџетски програми и потпрограми,
- години во кои истите ќе се реализираат и
- извори на финансирање, односно буџети.

Планот на програмите за развој се ревидира секоја година.

Владата предлогот на буџетот на Република Македонија го доставува до Собранието на Република Македонија најдоцна до 15 ноември во тековната година. Собранието на Република Македонија не може да го разгледува предлогот на буџетот на Република Македонија пред да поминат 20 дена од денот кога истиот бил доставен до Собранието на Република Македонија. Собранието на Република Македонија го донесува Буџетот на Република Македонија најдоцна до 31 декември. Министерот за финансии го презентира предлогот на буџетот на Република Македонија во Собранието на Република Македонија. Во постапката на донесување на Буџетот на Република Македонија, секое зголемување на предложените одобрени средства мора да биде проследено со соодветно намалување на други предложени одобрени средства. Резервата во предлогот на буџетот не може да се намали со цел за зголемување на друга ставка на одобрени средства. Содржината и постапката за донесување на буџетите на општините е пропишана со закон.

Во случај кога Буџетот на Република Македонија за наредната година не е донесен до 31 декември во тековната година, Министерството за финансии одобрува користење на средства месечно најмногу до една третина од вкупните извршени расходи во првиот квартал од претходната фискална година најдоцна до 31 март, имајќи ги предвид готовинските текови. Во текот на овој период не се преземаат обврски и не се извршуваат расходи за нови програми. Доколку Буџетот не се донесе до 31 март во тековната година, Собранието на Република Македонија донесува одлука за продолжување на временото финансирање.

Управување со буџетите

Министерството за финансии води евиденција на одобрените средства со Буџетот на Република Македонија и со буџетите на општините во Трезорската главна книга. Буџетските корисници, во тековната фискална година можат да вршат прераспределба во рамките на одобрените буџети. Прераспределбата за буџетските корисници од централната власт и за фондовите ја одобрува Министерството за финансии, а за општините ја одобрува советот на општината. Министерството за финансии по службена должност во текот на фискалната година врши прераспределба во рамките на буџетскиот корисник за обезбедување на потребни средства за спроведување на налози за извршување по основ на присилна наплата. Прераспределбите кои се однесуваат на владините програми и потпрограми во рамките на одобрените буџети, во износ до 5 милиони денари ги одобрува Министерството за финансии, а над тој износ ги одобрува Владата на Република Македонија. Одобрените средства со буџетот на ниво на ставка во рамките на потпрограма и буџет, не можат да бидат намалени повеќе од 20% со прераспределби во тековната фискална година со исклучок на прераспределбите по основ извршување на присилна наплата. Одобрените средства за плати и надоместоци во рамките на буџет не може да се зголемат со прераспределби повеќе од 10%. Собранието на Република Македонија одлучува за прераспределби меѓу буџетските корисници на централната власт и меѓу фондовите.

Буџетските корисници кои имаат буџет на донации, буџет на заеми, буџет на дотации и/или буџет на самофинансирачки активности, во случај кога планираните приходи и другите приливи не се реализираат, доставуваат барање за намалување на планот на приходите и другите приливи и планот на одобрените средства во овие буџети. Буџетските корисници од централната власт и фондовите, барањата за намалување ги доставуваат до Министерството за финансии, а за општините, градоначалникот доставува барање за намалување до советот на општината. По исклучок Министерството за финансии може во име на буџетскиот корисник на централната власт и фондовите да изврши намалување на планираните приходи и другите приливи. Буџетските корисници кои имаат буџет на донации, буџет на заеми, буџет на дотации и/или буџет на самофинансирачки активности, во случај кога приходите и другите приливи се реализираат над планираниот износ, доставуваат барање за зголемување на планот на приходите и другите приливи и планот на одобрени средства во овие буџети. Буџетските корисници од централната власт и фондовите, барањата за зголемување ги доставуваат до Министерството за финансии, а за општините градоначалникот доставува барање за зголемување до советот на општината.

Буџетските корисници при склучување на договор за донација се должни да го известат Министерството за финансии и органот надлежен за евроинтеграции за висината на донацијата, износите кои ќе се користат во тековната и наредните фискални години, како и потребните средства за кофинансирање. Буџетските корисници се должни, на месечна основа, да доставуваат податоци до Министерството за финансии за користење на средствата од донациите. Министерството за финансии води регистар на донации. Формата и содржината на регистарот за донации ги пропишува министерот за финансии.

Министерството за финансии ја следи реализацијата на планот на приходите и другите приливи, расходите и другите одливи на Буџетот на Република Македонија, а градоначалникот на буџетот на општината. Министерството за финансии, односно градоначалникот на општината, во случај

кога очекуваните приходи и други приливи на основните буџети се реализираат на повисоко ниво од планот може да изврши дополнителни отплати на главнина и камата на долг. Доколку во текот на извршувањето на буџетот Министерството за финансии, односно градоначалникот на општината оцени дека се неопходни позначајни прераспределби на одобрените средства со буџетот или дека реализацијата на приходите и другите приливи значително отстапува од планот, предлага на Владата на Република Македонија, односно советот на општината изменување и дополнување на буџетот. Собранието на Република Македонија, односно советот на општината на предлог на Владата на Република Македонија, односно градоначалникот ги донесува измените и дополнувањата на буџетот најдоцна до 15 ноември во тековната година. Во текот на постапката за донесување на измените и дополнувањата на буџетот, Министерството за финансии времено го запира извршувањето на одделни одобрени средства со Буџетот на Република Македонија кои се предмет на предложените изменувања. Во услови на донесување на Буџетот или Измени и дополнувања на Буџетот на Република Македонија, со кои се намалуваат одобрените средства, буџетските корисници можат да извршат промена на динамиката на обврските од веќе склучените договори, по претходно обезбедени согласности од договорната страна и Владата на Република Македонија.

Доколку во текот на фискалната година настанат непредвидени значителни обврски на буџетот односно значителни отстапувања во реализацијата на планираните приходи/приливи, Владата на Република Македонија на предлог на Министерството за финансии може да го запре извршувањето на одделни одобрени средства во период не подолг од 45 дена, за што Владата на Република Македонија го известува Собранието на Република Македонија. Доколку во рок од 30 дена од денот на запирање со извршувањето не се создадат услови за редовно извршување на буџетот, Владата на Република Македонија на предлог на Министерството за финансии до Собранието на Република Македонија доставува Предлог за измени и дополнувања на буџетот.

Извршување на буџетите

Извршувањето на буџетите опфаќа наплата и евидентирање на приходи и други приливи, како и извршување на расходи и други одливи во согласност со одобрените средства. Буџетите се извршуваат во согласност со начелата на сеопфатност специфичност, економичност, ефикасност, ефективност, транспарентност и сигурно финансиско управување. Собранието на Република Македонија за извршување на Буџетот на Република Македонија донесува посебен закон.

За извршувањето на буџетот на буџетскиот корисник, односно единката корисник, одговорен е раководителот на буџетскиот корисник, односно на единката корисник. Раководителот овластува лица вработени во буџетскиот корисник, односно единката корисник, кои ќе ги вршат работите на наплата на приходи и други приливи, извршување на расходите и другите одливи кои се во надлежност на буџетскиот корисник, односно единка корисник, како и обезбедува систем на финансиски менаџмент и контрола.

Наплатата на приходите и другите приливи се врши согласно со закон. Буџетските корисници кои со закон се овластени да вршат наплата на приходите и другите приливи на основниот буџет, се одговорни за целосната и навремената наплата на истите. Буџетските корисници и единките корисници, се одговорни за целосната и навремената наплата на приходите кои ги остваруваат од вршење на работите од својата надлежност/дејност, независно од планот на приходите. Буџетските корисници се должни да вршат контрола на наплатените приходи и извршените уплати на сметките на единките корисници. Сите приходи и други приливи на Буџетот на Република Македонија и буџетите на општините, се уплатуваат на Трезорската сметка и се евидентираат на соодветни сметки во Трезорската главна книга. Наплатените, а неискористени приходи, на крајот на фискалната година се пренесуваат во наредната година.

Буџетските корисници и единките корисници се одговорни за извршување на расходите и другите одливи, во согласност со одобрените средства. Буџетските корисници и единките корисници се должни одобрените средства да ги користат наменски. Секој расход и одлив од буџетот мора да се заснова на веродостојна сметководствена документација со која се докажува обврската за плаќање.

Користење на одобрените средства со буџетите

Буџетските корисници по усвојување на буџетот изготвуваат годишен финансиски план по квартали за користење на одобрените средства. Буџетските корисници кои имаат единки корисници, доставуваат извадок од буџетот во кој се содржани одобрените средства за секоја единка корисник. Единките корисници изготвуваат годишен финансиски план по квартали за користење на одобрените средства и го доставуваат до буџетскиот корисник преку кој се финансираат.

Буџетскиот корисник изготвува консолидиран годишен финансиски план по квартали за користење на одобрените средства со буџетот. Годишните финансиски планови по квартали буџетските корисници ги доставуваат до Трезорот, за користење на одобрените средства од буџетот. Трезорот ги распределува одобрените средства по квартали врз основа на доставените годишни финансиски планови од буџетските корисници, со цел за усогласување на расходите со динамиката на реализацијата на приходите, а притоа имајќи ја предвид сезонската природа на одредени расходи, како и спецификите на капиталните и инвестиционите проекти. За користење на одобрени средства во даден квартал, буџетските корисници доставуваат финансиски план по месеци. За користење на одобрени средства во даден квартал, буџетските корисници кои имаат единки корисници, доставуваат финансиски план по месеци, по чие одобрување од страна на Трезорот, вршат распределување на одобреното месечно право за трошење по единки корисници.

Трезорот ги врши следниве работи:

- управува со Трезорската сметка и другите сметки на државата отворени од страна на Министерството за финансии,
- води Трезорска главна книга,

- води Регистар на буџетските корисници и единки корисници,
- води буџетско сметководство за приходите и расходите на основниот буџет од централниот буџет,
- води евиденција за наплатата на приходите и другите приливи на Трезорската сметка и врши распределба по корисници,
- врши поврат на погрешно или повеќе уплатени приходи од страна на носители на платен промет, правни и физички лица кои се во надлежност на Министерството за финансии и спроведува налози за поврат на погрешно или повеќе уплатени приходи кои се во надлежност на други буџетски корисници,
- води евиденција на извршените расходи и другите одливи на Трезорската сметка,
- води евиденција на преземените обврски од страна на буџетските корисници и единките корисници,
- води евиденција за пристигнати ненамирени обврски на буџетските корисници,
- ги предлага и се грижи за спроведување на процедурите за трезорско работење на буџетските корисници и единките корисници,
- подготвува класификација на сметки во рамките на Трезорската главна книга,
- врши отворање и затворање на сметки на буџетските корисници, единки корисници и други сметки, во рамки на Трезорската главна книга;
- ги предлага формата и содржината на обрасците за плаќање што ги користат буџетските корисници и единките корисници,
- изготвува дневни и периодични извештаи за наплатата на приходите и другите приливи и реализација на расходите и другите одливи на Буџетот на Република Македонија и буџетите на општините, според домашни и меѓународни стандарди,
- подготвува проекции на приходите и другите приливи и расходите и другите одливи на Трезорската сметка и управува со нејзината ликвидност,
- одобрува годишни финансиски планови по квартали и квартални финансиски планови по месеци,
- ги извршува налозите по основа на решенијата за присилна наплата кои ја задолжуваат Трезорската сметка,
- задолжува сметки во рамки на Трезорската главна книга врз основа на договорни овластувања и во случај на исправка на грешка од страна на Трезорот,
- ги регулира и уредува начинот и условите на постапување при управување со ликвидноста на сметките во рамки на Трезорската главна книга,
- го запира извршувањето на одредени плаќања на буџетските корисници и единки корисници на централната власт во случај на констатирани нарушувања на финансиската дисциплина и во услови на нарушување на проектираната ликвидност на Трезорската сметка,
- ги известува буџетските корисници и единките корисници за прометот и состојбата на нивните сметки и
- врши и други работи утврдени со закон.

За управување со финансиските средства на Буџетот на Република Македонија, буџетите на општините, како и за сите други финансиски средства на државата, Министерството за финансии

отвора Трезорска сметка во Народната банка на Република Македонија. Министерството за финансии покрај Трезорската сметка може да отвори и други сметки кај носител на платен промет за одделни финансиски средства за кои е потребно посебно оперативно извршување и следење. За девизните средства од донаторите и за другите девизни средства кои ги поддржуваат активностите на буџетските корисници и единките корисници истите отвораат девизни сметки во Народната банка на Република Македонија по претходна согласност од Министерството за финансии. При отворање на девизните сметки буџетските корисници и единките корисници отвораат коресподентна сметка во рамките на Трезорската главна книга. Поблиски прописи за начинот на отворање на девизни сметки пропишува министерот за финансии.

Во рамките на Трезорската сметка, како посебни сметки во Трезорската главна книга, се водат сметките на буџетските корисници и единките корисници и на други институции согласно со закон. Носителите на платен промет не смеат да отвораат сметки или да прифатат депонирање на средства на корисниците и институциите. Буџетските корисници и единките корисници ги отвораат сметките, согласно со изворот на финансирање. Билансот на Трезорската главна книга и состојбата на Трезорската сметка се усогласуваат на редовна основа.

За извршување на плаќања, буџетските корисници и единките корисници доставуваат барања за плаќања до Трезорот. Плаќањата во странска валута се вршат согласно со официјалната курсна листа на Народната банка на Република Македонија важечка на денот на плаќањето. Трезорот врши контрола на доставените барања за плаќања на начин пропишан од министерот за финансии. Извршените плаќања се евидентираат во Трезорската главна книга.

Буџетските корисници и единките корисници на централната власт се должни да ги пријавуваат преземените обврски заради нивно евидентирање во единствената база на податоци за преземени обврски во трезорот.

Во случај на преземање на обврски од страна на буџетските корисници и единките корисници во програмите опфатени со развојниот дел од буџетот, за чие плаќање е потребно користење на буџетски средства во наредни години буџетските корисници, односно единки корисници претходно мора да обезбедат согласност. Буџетските корисници и единките корисници од централната власт согласноста ја обезбедуваат од Владата на Република Македонија по претходно мислење на Министерството за финансии, а буџетските корисници и единките корисници на фондовите и општините согласноста ја обезбедуваат од надлежниот орган. Во услови на промена на динамиката на обврските од склучените договори за кои буџетските корисници и единките корисници имаат добиено претходна согласност и обезбедена согласност од другата договорна страна, треба да обезбедат измена на согласност од Владата на Република Македонија, по претходно мислење на Министерството за финансии.

За користење на средствата од резервите одлучува Владата на Република Македонија, односно советот на општината. Одобрените средства се дополнителни права за трошење на буџетските корисници и единките корисници. Министерот за финансии и поднесува на Владата полугодишен и годишен извештај за користењето на средствата од резервите. Градоначалникот на општината му

поднесува на советот на општината годишен извештај за користењето на средствата од резервите. Привремено слободните парични средства на Трезорската сметка и другите сметки на државата, Министерството за финансии може краткорочно да ги користи или да ги пласира со склучување на договор. Начинот и постапката за користење и пласирање на слободните парични средства ги пропишува министерот за финансии.

Буџетските корисници на централната власт пред поднесување на барањата за плаќања за исплата на плати, доставуваат барање за одобрување на средства за плати до Министерството за финансии кое ги содржи бројот на вработени, структурата по квалификации и други потребни податоци. Барањето за одобрување на средства за плати мора да биде во согласност со одобриениот буџет по потпрограми и да се достави до Министерството за финансии два дена пред датумот на исплата на платата. Буџетските корисници од централната власт кои имаат единки корисници подготвуваат збирно барање за одобрување на средства за плати, врз основа на индивидуалните пресметки добиени од единките корисници, во рокот од два дена пред датумот на исплата.

Постапка за вработување

Буџетските корисници и единки корисници на средства од Буџетот на Република Македонија, можат да вработуваат нови работници и да пополнуваат испразнети работни места, да вработуваат работници на определено време и да склучуваат договори за отстапување на работник за привремени вработувања за вршење на привремени работи, само под услов, ако за тоа се обезбедени средства во Буџетот на Република Македонија и ако се планирани во планот за пополнување на работни места во текот на фискалната година, кој е поднесен при поднесувањето на буџетската пресметка. Јавните претпријатија и јавно правните субјекти основани од централната власт, како и трговските друштва основани од Република Македонија, освен независните регулаторни тела со јавни овластувања утврдени со закон можат да вработуваат нови работници и пополнуваат испразнети работни места, да вработуваат работници на определено време и да склучуваат договори за отстапување на работник за привремени вработувања за вршење на привремени работи, само под услов, ако за тоа се обезбедени средства во финансиските планови за тековната фискална година.

Буџетските корисници на средства од буџетите на општините, можат да вработуваат нови работници и да пополнуваат испразнети работни места, да вработуваат работници на определено време и да склучуваат договори за отстапување на работник за привремени вработувања за вршење на привремени работи, само под услов ако за тоа се обезбедени средства во буџетите на општините. При вработување на нови работници и пополнување на испразнети работни места, при вработување на работници на определено време и при склучување договори за отстапување на работник за привремени вработувања за вршење на привремени работи, ќе се почитува принципот на соодветна и правична застапеност на припадниците на заедниците во Република Македонија.

Министерството за финансии, односно градоначалникот на општината се должни во рок од 30 дена од денот на приемот на барањето за вработување, писмено да ги известат институциите, за обезбедени средства за вработување. За обезбедени средства за вработување на државни службеници, Министерството за финансии, односно градоначалникот на општината ќе даде писмено известување по претходно дадено позитивно мислење од Министерството за информатичко општество и администрација на актите за систематизација.

Завршна сметка на буџетите и транспарентност на буџетите

Министерот за финансии најдоцна до 31 мај до Владата на Република Македонија ја доставува завршната сметка на Буџетот на Република Македонија. Кон завршната сметка се доставува и извештајот на овластениот државен ревизор за извршената ревизија на основниот буџет, заедно со коментарите на Министерството за финансии, како и завршните сметки на буџетите на општините. По утврдувањето на завршната сметка од страна на Владата на Република Македонија, истата се доставува за разгледување и донесување до Собранието на Република Македонија најдоцна до 30 јуни. Завршната сметка на буџетите на општините се донесува согласно со закон.

Извештаите за извршувањето на Буџетот на Република Македонија се објавуваат на веб страницата на Министерството за финансии на месечна основа. Министерот за финансии најдоцна до 31 јули во фискалната година доставува до Владата извештај за извршувањето на Буџетот на Република Македонија за првите шест месеца. Кон извештајот за извршувањето на Буџетот се приложува ажуриран извештај за макроекономските индикатори и проектираните приходи, преземени обврски и расходи за буџетската година. Извештајот за извршувањето на Буџетот се објавува на веб страницата на Министерството за финансии. Извештајот за извршувањето на буџетот на општината се подготвува согласно со закон. Буџетот на Република Македонија и завршната сметка на Буџетот на Република Македонија се објавуваат во "Службен весник на Република Македонија". Буџетот на општината и завршната сметка на буџетот на општината се објавуваат во службеното гласило на општината. Буџетските корисници и единките корисници се должни да водат сметководство и да вршат внатрешна ревизија согласно со закон.

Прашања за утврдување на материјалот од овој дел

1. Како се одвива буџетската иницијатива ;
2. Кои се фазите и улогите на управувањето со буџетот;
3. Што е завршна сметка на буџетот .

Понатамошно читање за овој дел

1. Богоев Ксенте Фискална политика, Економски факултет Скопје 1964
2. Barry, F.: Fiscal Policy in EMU, U E. Pentecost & van Poeck, A. (ed.), *European Monetary Integration*, Aldershot: Edward Elgar, 2001
3. Vinko Kandzija, Evropska fiskalna politika I budzet na EU, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2010
4. Willem Molle, Ekonomija na evropska integracija, cetvrto izdanie
5. Gerken L.; Markt, J. i Schick., G.: Double Income Taxation as a Reponse to tax Competition in the EU, Intereconomics, part Taxation, 2001;
6. Gorčić, J.; Anđelković, M.: Javne finansije, finansijsko pravo i ekonomija javnog sektora, Proinkom, Beograd, 2005;
7. Gordana Ilic-Popov, Poreska politika EU, Centar za antikriznu akciju, Beograd, 2001
8. Димитар Тодевски, Карактеристики на јавните финансии на Македонија, Еуромак компани, Скопје, 2006
9. European Tax Handbook, IBFD, Amsterdam,
10. EU Taxation, (2005b), Common system of taxation: mergers, divisions and contributions of assets [<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l26039.htm>];
11. EU Taxation, (2005c), Common system of taxation: interest and royalty payments made between associated companies [<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l31039.htm>];
12. Eijffinger, S.C.W & de Haan. J. European Monetary and Fiscal Policy, Oxford University Press, Oxford, 2000
13. Miroslav N. Jovanovic, Evropska Ekonomska integracija, Ekonomski fakultet, Beograd

3. Системот на јавни расходи во Република Македонија

Структура на јавните расходи

Постојат многубројни и разновидни класификации на јавни расходи и истите се зависни од основот од кој што се тргнува или од јавните потреби кои што јавните расходи ги задоволуваат. Самата класификација овозможува да се дојде до поимот функцијата целите и потребите кои што одредени јавни расходи ги задоволуваат.

Основната поделба на јавните расходи е на редовни и вонредни јавни расходи. Кај оваа поделба, како критериуми се земаат предвидливоста на нивното прибирање како и на изворите од кои што тие произлегуваат. Важноста на ваквата поделба и анализа на расходите е уште поважна со оглед на фактот што таа служи како основа на теоријата на покривање на јавните расходи. Основни карактеристики на јавните расходи се :⁶

- Можат однапред да се предвидат се јавуваат во релативно стабилни временски интервали и износи , односно секоја година се појавуваат во националните буџети . Така на пример редовни јавни расходи се расходите за одбрана, безбедност , судство , образование и слично. Сепак некои од критериумите на ваквата поделба се многу релативни. Така на пример стабилноста на јавните расходи е променлива големина и зависи од промените во стопанството, структурата на понудата на јавните добра, големината на парите во оптек и монетарната маса и слично .
- Наспроти редовните расходи, вонредните расходи ги немаат истите карактеристики . Тие се појавуваат нередовно, често под влијание на некои вонредни состојби како што се воени конфликти , природни непогоди и слично .Тие не можат однапред да се планираат освен во евентуално мал број на случаи.

Вонредните расходи не одговараат на редовните функции. Нивното траење исто така може да биде и подолго од едногодишниот буџетски период. Доколку вонредните расходи не се од продуктивен карактер , тие нема да бидат корисни и за идните генерации. Но не само поради тоа туку и поради други фактори не се препорачува јавните расходи да се алиментираат преку јавни заеми поради краткиот период во кои што тие заеми мора да бидат реализирани , повисоки каматни стапки и слично.

Според објектот на трошење можни се повеќе различни класификации но најчесто се споменува подеблата на лични и материјални расходи.Личните расходи се наменети за плаќање на услугите направени од јавно правните тела од страна на службениците и вработените во јавната администрација односно за плати и други надоместоци за категоријата на вработени лица.

⁶ Живко Атанасовски, Даночен систем и даночна хармонизација во ЕУ, и Економски факултет Гоце Делчев, Штип и Живко Атанасовски, Јавни Финансии, Економски факултет, Скопје, 2004

Материјални се оние кои јавно правното тело ги врши за набавка на различни стоки и услуги од цивилен или воен катактер, кои се неопходни за извршувањето на јавните функции и задоволувањето на јавните потреби. Една од најважните класификации на јавните расходи која како критериум го зема значењето на расходите за националната економија односно ефектите кои што тие ги предизвикуваат во однос на промените на националниот доход а тоа поделбата на производни (продуктивни) расходи и трансферни расходи. Ваквата поделба потекнува од англискиот теоретичар Пигу кој расходите ги дели на реални и трансферни. Во поново време оваа класификација разликува три категории на расходи: реални, инвестициони и трансферни .

Реалните и инвестиционите расходи спаѓаат во групата на производни расходи. Реалните расходи се издатоци за набавка на продуктивни добра и услуги а трансферните за плати на службениците во рамките на јавната и државната администрација. Тоа се традиционалните расходи за војска, образование, државна управа итн. Притоа со првите доаѓа до зголемување на националниот доход. Може да се разликуваат директно и индиректно продуктивни расходи .Директно продуктивни се на пример расходите за изградба на јавните патишта , за научни и образовни цели а индиректно продуктивни се расходите за администрација, одбрана , безбедност, судство итн. Инвестиционите расходи се уште познати како капитални расходи . Меѓу производните расходи (реалните и инвестиционите треба да се разликуваат вистински расходи како што се расходите за плаќање на направените инвестиции и оние кои што се направени за услуги со кои што не се зголемува туку се троши националниот доход како на пример финансирањето на одбраната и слично .Трансферните расходи не влијаат непосредно на националниот доход иако и тие имаат многу важни позитивни ефекти, меѓу другото зголемување на економската , финансиската и куповната моќ на поединци или институции. Конечно како резултат на таквата прераспределба може да настанат повратни позитивни ефекти врз порастот на производството (Кејнз). Меѓутоа доколку трансферите се неодмерени може да влијанат дестимулативно врз волјата за работа како и да имаат негативно влијание врз штедењето и инцестициите поради зголемувањето на даночното оптоварување кое се случува кога трансферите апсорбираат поголем дел од вкупните буџетски расходи. Трансферните расходи во буџетите на современите држави генерално имаат многу значајна улога. Нивното учество во современите буџетски расходи е најчесто повисоко од историскиот просек. Ваквите трансферни расходи често се поврзани и со остварување на одредени социјални права но поради нивниот енормен раст се почесто во современите јавни финансии се појавуваат научно издржани тези дека истите не смее да станат енормни и да се оди на тенденција на нивно постојано намалување.

Во основа се разликуваат три категории на трансферни расходи и тоа :

- камати на јавниот долг;
- економски субвенции и
- трансфери за социјални цели.

Трансферните расходи во буџетите на современите државни генерално имаат многу значајна улога. Нивното учество во буџетските расходи е повисоко од 30%. Поради тоа трансферите

(особено оние што се поврзани со социјалните права), се предмет на постојани преиспитувања, со интенција да се намалуваат.

Во основа се разграничуваат три категории трансферни расходи и тоа: камати на јавниот долг, економски субвенции и трансфери за социјални цели.

Трансферните расходи во вид на камати на јавниот долг чинат , во повеќето земи најмал дел од вкупните трансфери. Поголемо значење овие трансфери имаат во земјите со развиена практика на користење на јавниот долг во фискалната и економската политика.

Економските субвенции се јавуваат во многу различни форми. Познати се директните економски субвенции. Познати се директните економски субвенции кои се во врска со политиката на цените . Со економските трансфери може да се помагаат производителите, заради одржување на пониски цени на нивните производи. Таков е случајот , пред се , со субвенциите за земјоделското производство , кои нашиоко се практикувани во сите развиени држави во светот. Исто така многу познати се и извозните премии кои се користат со цел домашните производи да станат поконкурентни на странските пазари.

Постојат и економски трансфери во корист на потрошувачите ,со кои се субвенционираат цените на потрошните артикли. Целта е да се одржуваат цените на пониско ниво, кое може да биде значајно како за одржувањето на стандардот на населението, така и за развојот, односно за одржувањето на одредени видови на производство.

Социјалните трансфери доживеаја најголем пораст по Втората светска војна, како резултат на јакнењето на „државата на благосостојба“ и правата од сферата на социјалното осигурување. Се работи за расходи по основ на пензиско-инвалидското осигурување (пензии), надоместоци за невработени, семејни додатоци, плаќања за социјално загрозени и за хендикепирани лица и слично.

Класификацијата на расходите може да се изврши и според субјектите кои ги извршуваат. Јавните добра се обезбедуваат , освен од централната власт, и од пониските односно субцентралните нивоа на власта. На таа основа расходите се делат на расходи на централната власт (државни) и расходите на локалните власти. Во федералните држави поделбата добива трги нивоа: федерални расходи, републички расходи и локални расходи.

Поделбата на расходите меѓу различните нивоа на власта е многу сложено прашања на финансиските односи што се воспоставуваат по вертикална линија (централна власт – субцентрални власти) и во основа е условена од разграничувањето на уставните надлежности и поделбата на функциите. Вообичаено централната власт ги извршува расходите кои со оглед на функциите што ги извршуваат , имаат национално значење (одбрана, внатрешни работи ,судство и слично) , додека пониските нивоа на власта извршуваат расходи за јавни добра од локален карактер (улично осветлување, комунални услуги, локален сообраќај, одржување на паркови и слично). Меѓутоа , поделбата на расходите не е еднообразна во сите држави, туку е условена од

многу фактори од политичка, економска и финансиска природа. Затоа во одделните држави некои расходи се централни (државни) а во други истите се расходи на локалните власти.

Во најголем дел на држави посебните делови било по вертикална или хоризонтална линија на поделба на власта има разлика во економските капацитети и потребата од расходи, поради што се јавува нерамнотежа помеѓу потребите и расположливите ресурси. Таквата нерамнотежа не може да се толерира ниту од политички ниту пак од економски причини и со тоа се настојува да се надмине со некаков механизам на финансиско прелевање во полза на оние институции кои што не се доволно платежно способни. Дотациите можат да бидат од општ карактер или наменски и и условени односно вторите се врзани за одредени цели и намени кои што се специфични и дефинирани.

Една од најпознатите класификации на расходите е класификацијата од функционален карактер. Согласно оваа класификација разграничувањето би било на следните делови:

Расходи за јавен ред и мир;

Расходи за безбедност;

Расходи за социјална заштита;

Расходи за образование;

-Расходи за култура;

-Расходи за спорт;

-Расходи за економски политики;

-Расходи за заштита на животната средина;

-Расходи за здравство;

-Расходи за пензиско и инвалидско осигурување итн.

Оперативната поделба на расходите која што пред се има технички карактер може да се направи на следниот начин:

1. Тековни расходи, кои се однесуваат на одредени тековни активности на буџетските корисници како што се на пример платите, наемнините и надоместоците, набавките на стоки и услуги, тековните трансфери, каматите и слично);
2. Капитални расходи кои што создаваат долготрајни бенефити од набавката на капитални средства опрема капитални трансфери и слично;

Принципи на јавните расходи

Со порастот на јавните расходи е констатирано дека доаѓа до зголемување на фискалното оптоварување. Поради претходното науката за јавни финансии утврдила одредени закономерности т.е. принципи врз база на кои што со трошењето на јавните финансиски средства мора да обезбеди ефикасна, ефективна и економична понуда на јавни добра и услуги.

Принципот на општ (јавен) интерес бара расходите да се извршуваат со задоволување на целите и потребите од општ или јавен интерес, а не за задоволување на лични или групни потреби и интереси. Принципот на максимална општествена корисност иако не може да се оствари целосно според неговата формулација преставува важна цел кон која што треба да се стреми секој систем на јавни финансии како и секој кој управува со него.

Умереност на јавните расходи. Јавните расходи во однос на нивната големина треба да бидат умерени. Тие мора да имаат покритие во јавните приходи и да се реализираат благодарение на создадениот Бруто домашен производ. Ако расходите не можат да се покријат со расположливите приходи, при дадено ниво на оптоварување на БДП, тогаш тие ќе имаат негативен одраз врз економската и финансиската стабилност, врз економскиот развој и врз порастот на БДП во иднина.

Јавните расходи треба да се распределат по намени така што со нив да се постигне пропорционално задоволување на потребите за одредени јавни добра. Поконкретно, не би можело да се постигнат оптимални ефекти во производството на јавни добра ако расположливите средства се распоредат така за да се обезбедат обилни средства за одредени намени, на пример за потребите на државната управа, а недоволно средства за други важни намени, на пример за одбрана и безбедност и слично. Според тоа пропорционалното усогласување на расходите за одделни намени, водејќи сметка за приоритетите во финансирањето и трошоците за производство на одделни добра, треба да обезбеди таква структура на јавните расходи со која ќе се постигне оптимално остварување на јавниот интерес и рационално користење на средствата.

Принципот на штедливост (економичност), кој претставуваше еден од најзначајните принципи на класичната теорија е исто така важен принцип покрај другото и од причини што јавните расходи во последно време добиваат вртоглави размери. Овој принцип подразбира правилно менаџирање на јавните расходи од аспект на нивната расположливост во сите фази од планирање се до извршување на буџетот и неговата контрола. Согласно на истото финансирањето или нефинансирањето на одредени намени не претставуваат критериуми за да се смета дека овој принцип е исполнет туку комбинирање на принципот на економичност со принципот на ефикасност кога станува збор за најефикасно обезбедување на потребната понуда на јавни добра.

Основно структурирање на јавните приходи

Заради потемелно изучување на различните јавни приходи потребно е да се направат нивни класификации според различни критериуми. Некои од најважните класификации се следните :

-Редовни и вонредни ;

-Изворни и изведени ;

-Приходи на централната , регионалните и локалните власти;

-Фискални и нефискални приходи;

-Општи и наменски приходи итн.

-Редовни и вонредни . Се работи за класификација која тргнува од фактот дека некои приходи се наплаќаат постојано како таква обрска а други приходи се наплаќаат повремено врз основа на некој настан на кој му се доделени законски норми дека после таквото случување може да се врши наплата на таквиот приход. Редовните приходи се наплаќуваат во редовни интервали на годишно ниво и од такви извори кои што во економска смисла претстауваат обновливи извори на приходи. Со овие приходи се финансираат редовните расходи на државата . Во структурата на јавните приходи на државата и другите јавно правни тела, редовните приходи го сочинуваат главниот дел. Во оваа група на приходи најголемо значење имаат даноците таксите и придонесите. Од друга страна со средствата од вонредните приходи , по правило се покриваат вонедните расходи односно оние кои не биле планирани и настанале поради непредвидени настани.

Не е оправдано доколку редовните расходи се финансирани од вонредни приходи и обратно. Особено е погрешно доколку истото се случува на долг рок . Една од клучните причини за ваквиот аргумент е тоа што на овој начин доаѓа до зголемување на даночното оптоварување. На пример ако често се користи јавниот долг за покривање на јавните расходи кои се од редовен карактер доаѓа до презадолжување на државата и до зголемување на даночното оптоварување. Во теоријата се смета дека вонредните расходи кои се финансираат подолго време и кои во иднина ќе доведат до пораст на доходот не би требало да се финансираат од редовните приходи туку со средства од долгорочни заеми чија што отплата би требало да падне на товар на идните генерации.

Изворни и изведени приходи. Ваквата поделба на јавните приходи е направена според начинот на кој се остваруваат . Изворни приходи се оние приходи кои државата и другите јавно правни тела ги остваруваат од нивната економска или од друга дејност како и од искористувањето на државниот имот, од активноста на државните органи и установи , од работата на јавните претпријатија во државна сопственост и слично. Според тоа овие приходи се резултат на ангажирањето на државата како стопански субјект, што значи дека таа ги остварува слично како што ги остваруваат своите приходи физичките и правните субјекти. Овие приходи, инаку чинат мал дел од вкупните јавни приходи, освен во случаите кога државата воспоставува монопол врз производството или прометот на производи за кои постои голема побарувачка на пазарот.

Изведени се оние приходи кои се наплатуваат како јавни давачки од доходот на физичките лица и на правните лица. Тие се воведуваат односно пропишуваат врз основа на фискалниот суверенитет на државата и како такви се задолжителни и присилни. Се наплатуваат според пропишана методологија и временски интервали. Такви се даноците и придонесите на пример но и други видови на давачки. Овие приходи имаат доминантно учество во вкупните јавни приходи. Ако како критериум се земе имотно-правната разлика меѓу изворите на јавните приходи, може да се изврши поделба на приходите на приватно-правно (од стопанска активност на државата) и јавно-правни (разни задолжителни давачки) која битно не се разликува од поделбата на приходите на оригинални и деривативни.

Вкупните јавни приходи што се остваруваат во една држава се распределуваат помеѓу различните степени на власта, согласно на функциите кои што тие ги извршуваат или според други критериуми. Врз таа основа се разликуваат приходи на повисоките и приходи на пониските степени на власта. Во унитарните држави по правило, поделбата е помеѓу централната власт и локалните власти, а во федеративните држави поделбата обично е на федерални или сојузни, републички и локални приходи. Моделот на распределба на приходите е посебно уреден. Возможно е приходите да се потполно да се сепарирани според нивоата на власта или пак некои приходи можат да бидат заеднички за сите степени на власта.

Општи и наменски приходи. Според тоа дали приходите се користат за финансирање само на одредени цели, или тие се користат за финансирање на сите расходи постои поделба на наменски и општи приходи. Наменски се оние приходи за кое е точно определена намената на трошењето. Може да се разликуваат два вида наменски приходи : а) такви кои што се однапред наменети за финансирање на одредени расходи, меѓу кои можат да бидат и некои даноци и б) приходи кои по својот карактер се наменски , каков што е случајот со придонесите , јавните заеми и слично.

Општите приходи служат за финансирање на сите јавни расходи, што значи дека тие не се однапред врзани за некоја намена или цел. Типичен пример за општи , односно ненаменски приходи се буџетските приходи, кои сите заедно претставуваат општа маса на финансиски средства која се распределува за финансирање на различните видови расходи.

Фискални и нефискални приходи. Фискални се оние јавни приходи кои државата ги воведува на својата територија а кои се познати и како јавни давачки. Нив ги пропишува парламентот на државата како законодавен орган. Правното на власта да воведува јавни давачки се нарекува фискален суверенитет. Во една земја, во зависност од степенот на политичката и на финансиската децентрализација , фискален суверенитет може да има само централната власт а во одредни случаи и пониските степени на власта. Така на пример во Република Македонија на локалната власт и е даден мал фискален суверенитет самостојно да воведува давачки со исклучок на утврдувањето на стапката на Данокот на имот .

Фискалните приходи се секогаш приходи од јавно –правен карактер односно тоа се изведени приходи од доходот на други субјекти кои се и физички и правни лица. Критериумите за нивниот избор, за определувањето на обврзниците и утврдувањето на нивната висина се главно

политички. Целите поради кои што се воведуваат се главно до фискална, но исто така и од економска и социјално-политичка природа. Фискални облици на јавните приходи се пред се даноците но и задолжителните придонеси, парафискалните приходи и таксите. Помеѓу овие облици на јавни приходи постојат разлики кои произлегуваат од тоа дали се општа или наменска давачка, како и од тоа дали се плаќаат без директен противнадомест или пак за одреден противнадомест или пак тие претставуваат цена на услугата на државните органи.

Нефискалните приходи имаат поинакви карактеристики затоа што настануваат на поинаква основа од фискалните приходи. Пред се , како овие приходи не се јавува елементот на задолжителност и присила (освен во случајот со присилните мерки) туки тие произлегуваат од економската активност на државата – односно искористување на државниот имот, работа на јавните претпријатија итн.) или врз договорна основа како што е случајот со јавниот долг.

Поради потпирањето на современите јавни финансии првенствено на задолжителните , односно фискалните давачки тие уште го добиле и името “трибутарни давачки“.

Основни карактеристики на јавните приходи

Јавните приходи претставуваат финансиски средства кои ги остварува државата и другите јавно-правни тела заради покривање на јавните расходи кои произлегуваат од извршувањето на нивните функции.

Јавните функции според тоа имаат свое оправдување во постоењето на јавните органи и нивните функции , кои понапред се истакнати. Извршувањето на функциите на државата и на јавно-правните тела, всушност е условено од располагањето со одредени парични средства односно приходи.

Од изнесеното произлегува една од карактеристиките на јавните приходи, а тоа е дека тие се финансиски средства кои ги остваруваат и користат државата и другите јавно –правни тела. Со тоа се разграничуваат јавните приходи од приходите кои ги остваруваат другите субкети во општеството како што се на пример, претпријатијата , граѓаните итн. Натаму, за јавните приходи е карактеристично тоа што се наменети за финансирање на јавните расходи односно функциите на државата во врска со обезбедувањето на јавни добра, како и за остварувањето на посебни цели на економската и на социјалната политика на општеството. За јавните приходи низ еден процес на систематска наплата на јавните давачки а исто така и преку задолжување на државата. Континуитетот на нивната реализација е неопходен поради карактерот на јавните функции, кои мора да се извршуваат редовно и ефикасно. Во современите пазарни економии приходите на државата се реализираат во пари. Приходите кои може да се остварат во натурална форма не се вообичаени и скоро без исклучок имаат занемарливо значење во вкупната маса финансиски средства на државата. За јавните приходи карактеристично е уште и тоа што тие не се формираат врз основа на пазарни критериуми. Нивниот обем и нивната структура се условени од јавните

функции што ги извршува државата и другите јавно правни тела како и од посебни цели на фискалната економската и социјалната политика на општеството.

Меѓу изворите на јавните приходи првенствено значење има бруто домашниот производ. Државата наплатува различни видови на даноци, односно директни и индиректни даноци со што врши зафаќање на еден дел од бруто домашниот производ за потребите на јавното финансирање.

Индиректните даноци како што е данокот на додадена вредност, акцизите, царините и фискалните монополи ако се постојат се вклучени во продажните цени на добрата и услугите т.е. во вредноста на бруто домашниот производ и се прибираат директно од државата. При реализацијата на добрата и услугите индиректните даноци се плаќаат од доходите на физичките и на правните лица, кои се крајни потрошувачи на тие добра и услуги. Директните даноци, односно даноците на доход и даноците на имот се наплатуваат, исто така од доходите на физичките и на правните лица кои се дел од националниот доход.

Обемот на јавните приходи е во тесна врска со големината на БДП. Тоа значи дека објективните граници во кои може да се формираат финансиските ресурси на државата, односно на јавниот сектор се детерминирани со реалните материјални можности на општеството.

Како извор на финансиските средства на државата, но само како исклучок, може да послужи и националното богатство, кое ги опфаќа натрупаните, односно создадени материјални добра и природните ресурси, со кои располага државата во одреден момент. Националното богатство не е нормален извор на јавните приходи. Неговото користење за покривање на јавните расходи ја стеснува материјалната основа на производството и можностите за создавање на нов доход.

Државата може да користи различни методи на остварување на своите приходи: од непосредно стопанисување и наплатата на надоместоци за вршењето на одредени услуги до пропишувањето на присилни давачки за кои не пружа непосреден противнадомест.

Државата често се јавува и како приватно-правен субјект, кој преку вршењето на некоја економска активност би остварувал приходи. Тоа се т.н. изворни приходи кои се остваруваат од работата на државните органи и установи, како и од државните претпријатија и од искористувањето на државниот имот. Овој метод, меѓутоа не е карактеристичен за современите држави и релативно мал дел од јавните приходи имаат изворен карактер.

Современата државата во стекнувањето на своите приходи се потпира првенствено врз својот фискален суверенитет и им наметнува на физичките и на правните лица задолжителни давачки, ако што се даноците, таксите и другите јавни давачки. Според тоа, главнината на јавните приходи во современи услови ја чинат изведените приходи кои произлегуваат од прераспределбата на доходите, односно од секундарната распределба на националниот доход.

Освен на споменатите начини, државата може да доаѓа до приходи и по пат на нова емисија на пари, односно преку монетарна експанзија и преку задолжување на финансискиот пазар, односно со емисијата на јавен долг.

Јавните приходи може да се јавата во различни облици и тоа :

Фискални приходи како што се даноците , таксите , придонесите и парафискалните приходи ;

Приходи од активноста на државните органи и установи ;

Приходи од користење на јавниот имот и и од работата на државните претпријатија;

Јавни заеми ;

Средства од монетарна емисија ;

Помош и донации .

Првоспоменатите фискални приходи имаат посебни карактеристики, според кои се познати како фискални приходи додека останатите споменати приходи се означуваат како нефискални односно неданочни приходи.

Во структурата на приходите на современите држави доминираат фискалните приходи, кои обезбедуваат преку 70% од сите приходи а во одделни држави и до 90% од вкупните јавни приходи. Таквата ситуација е последица не само на функцијата на даноците (да се обезбедат доволно средства за нормално јавно финансирање) , туку на значењето кое што даноците го имаат остварувањето на фискалните цели и задачи, поврзани со алокацијата на ресурсите , економската стабилност и развој како и распределбата на доходот.

Системот за пензиско осигурување во Република Македонија

Основи на реформата на пензискиот систем во Македонија

Соочена со ризикот од посериозни потреси во пензискиот систем, кои би се јавиле како резултат на дефицитите во Фондот на пениското и инвалидското осигурување, Владата на Република Македонија уште во 1993 година го отпочна процесот на реформа на системот на пензиско и инвалидско осигурување.

Во периодот до 2000 година, со донесувањето на новиот Закон за ПИО, како и со серија негови измени и дополнувања, во управувањето со државниот пензиски систем беше воведена политика на растечка рестриктивност. Треба да се има предвид дека рестриктивноста на овие решенија обезбедија ефекти на кус рок од аспект на рамнотежата меѓу приходите и расходите во системот, приливот на нови пензионери и буџетските трансфери кон Фондот на ПИОМ.

Зошто реформа на пензискиот систем?

Во последните пет децении во Република Македонија се применува пензиски систем заснован на принципот на генерациска солидарност. Тоа е систем кој се финансира тековно, што значи дека актуелно вработените осигуреници издвојуваат пензиски придонес од своите тековни примања, со кој се исплаќаат пензиите на актуелните пензионери.

Подолгорочна солвентност на ваков вид пензиски системи може да се обезбеди само во услови на сигурен и одржлив економски раст, услови во кои, истовремено, односот меѓу бројот на пензионерите и бројот на осигурениците се движи околу нивото на, условно кажано, некаков оптимум.

Изгледот на реформираниот пензиски систем

Со Законот за ПИО од 2000 година беше воспоставена легислативната рамка за новиот, трослоен пензиски систем во Република Македонија. Неговиот опфат го чинат трите столба:

Прв столб е задолжителниот државен пензиски фонд (Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија), кој и во иднина ќе продолжи да функционира според принципот на генерациска солидарност. Во него ќе се уплаќаат придонесите од бруто платите на осигурениците ќе се користат за исплата на пензиите на сегашните, но и на идните пензионери според следната шема:

- Осигурениците кои нема да пристапат во вториот столб ќе продолжат да уплаќаат 18% од бруто платите во првиот столб
- Осигурениците кои ќе пристапат во вториот столб од пензискиот систем во првиот столб (државниот пензиски фонд) ќе уплаќаат 18% од нивната бруто плата, од кои 12% се уплаќаат во првиот столб, додека 6% во вториот столб.

Институции на новиот пензиски систем

Институционалната рамка на реформираниот пензиски систем ја сочинуваат:

- Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија (Фонд на ПИОМ), во кој ќе се уплаќаат придонесите за првиот и вториот столб од пензискиот систем. 6% од вкупниот придонес на лицата кои задолжително се вклучени во вториот столб, Фондот на ПИОМ ќе ги префрлува на сметките на приватните пензиски фондови.
- Приватните пензиски фондови, кои претставуваат отворени инвестициски фондови и кои се состојат од средствата од придонесите на нивните членови и од приносите од инвестирањето на тие средства. Сопственици на приватните пензиски фондови се нивните членови (осигурениците од вториот столб).

- Друштвата за управување со приватните пензиски фондови се оние правни лица кои ќе добијат дозвола да управуваат со приватните пензиски фондови. Тие се основаат и работат согласно Законот за трговски друштва и имаат единствена дејност – управување со пензиски фондови. Друштво за управување со пензиски фондови може да основаат само правни лица чиј капитал изнесува најмалку 20 милиони евра, имаат искуство од најмалку три години, имаат потврден бонитет и стручен менаџерски тим.

Очекувани придобивки од реформата

Покрај обезбедувањето долгорочна солвентност на пензискиот систем, реформата посредно или непосредно ќе изврши позитивно влијание и врз неколку други значајни области на економијата на државата. Тоа се, пред се, влијанието врз развојот на пазарот на капитал и пазарот на работна сила, а како особено важен се смета ефектот врз јавните финансии, област во која долгорочно се очекува големо релаксирање.

Основни на функционирањето на системот за пензиско и инвалидско осигурување во Република Македонија

Системот на пензиското и инвалидското осигурување е составен од:

- задолжително пензиско и инвалидско осигурување врз основа на генерациска солидарност (во натамошниот текст: прв столб),
 - задолжително капитално финансирано пензиско осигурување (во натамошниот текст: втор столб)
- и
- доброволно капитално финансирано пензиско осигурување (во натамошниот текст: трет столб).

Задолжителното и доброволното капитално финансирано пензиско осигурување поблиску се уредени со посебни закони.

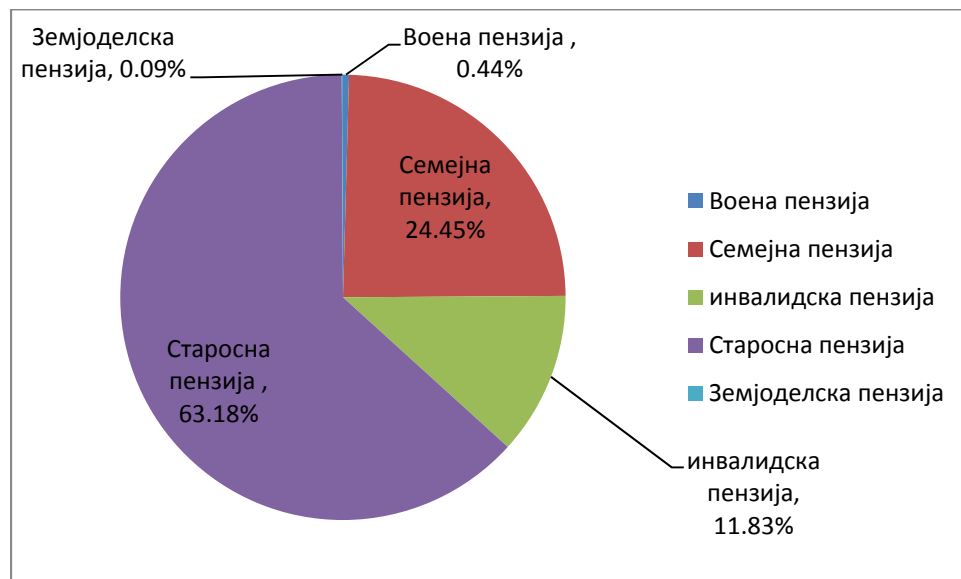
Со првиот пензиски столб, а врз начелото на социјална праведност и генерациска солидарност, се остваруваат правата во случај на старост, инвалидност, смрт и телесно оштетување, а со вториот пензиски столб се остваруваат правата согласно со законот кој го уредува задолжителното капитално финансирано пензиско осигурување.

Правата од пензиското и инвалидското осигурување се стекнуваат и остваруваат во зависност од начинот, должината и обемот на вложувањето на средствата за пензиско и инвалидско осигурување.

Права од пензиско и инвалидско осигурување се:

- 1) право на старосна пензија;
- 2) право на инвалидска пензија;
- 3) право на професионална рехабилитација и права на соодветни парични надоместоци;
- 4) право на семејна пензија;
- 5) право на паричен надоместок за телесно оштетување и
- 6) право на најнизок износ на пензија.

Графикон 1 – Структура на корисниците на пензија во 2017 година

Извор : Извештај за работењето на ФПИОМ за 2017 година

Правата од пензиското и инвалидското осигурување се неотуѓиви, лични материјални права и не можат да се пренесуваат на други лица. Правата од пензиското и инвалидското осигурување не можат да застарат, освен пристигнатите, а неисплатени износи на пензии и на други парични примања, во случаите утврдени со закон. Средствата потребни за остварување на правата од пензиското и инвалидското осигурување ги обезбедуваат осигурениците и работодавачите преку плаќање на придонесот за пензиско и инвалидско осигурување согласно со закон. Средствата за пензиското и инвалидското осигурување и правата од пензиското и инвалидското осигурување се обезбедуваат, односно се остваруваат во Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија (во натамошниот текст: Фондот).

Определени категории на осигуреници може, по исклучок, да стекнуваат и остваруваат право на пензија под посебни услови. За остварување на правата од пензиското и инвалидското осигурување се обезбедува двостепеност на постапката и судска заштита на правата.

Табела 1 - Движење на расходите на пензии

Година	Расходи за ПИО во милиони денари	БПД	во %
2007	32770	333845	9.82%
2008	38733	405014	9.56%
2009	41393	396496	10.44%
2010	42507	425628	9.99%
2011	44306	455387	9.73%
2012	46227	476072	9.71%
2013	50854	474196	10.72%
2014	54017	518380	10.42%
2015	56789	552286	10.28%
2016	61488	579646	10.61%
2017	65149	630859	10.33%

Извор : Извештај за работењето на ФПИОМ за 2017 година

Осигуреници на системот на пензиско осигурување

Осигуреници со задолжително пензиско и инвалидско осигурување се:

- работниците во работен однос и со нив, согласно со посебни закони, изедначени лица;
- воениот и цивилниот персонал согласно со закон;
- избраните или именуваните носители на јавна и друга функција, ако за вршењето на функцијата примаат плата, односно остваруваат надоместок на плата за вршење на таа функција;
- државјаните на Република Македонија кои на територијата на Република Македонија се вработени кај странски и меѓународни органи, организации и установи, кај странски дипломатски и конзуларни претставништва или се во лична служба на странски државјани, ако со ратификуван меѓународен договор поинаку не е определено;
- државјаните на Република Македонија вработени во странство, ако за тоа време не се задолжително осигурани кај странски носител на осигурувањето;

- државјаните на Република Македонија вработени кај странски работодавач во држава во која се задолжително осигурани, но во која правата од пензиското и инвалидското осигурување, не можат да ги остваруваат или не можат да ги користат надвор од таа држава;
- самовработените лица - физички лица кои вршат самостојна економска дејност или професионална и друга интелектуална услуга од која остваруваат приход, во согласност со закон;
- физичките лица кои вршат дејност, а немаат даночна основица;
- индивидуалните земјоделци - обврзници на данок на доход од земјоделска дејност на кои земјоделската дејност им е единствено занимање до 64 години живот (во натамошниот текст: индивидуалните земјоделци);
- невработените лица кои примаат паричен надоместок најмногу до навршување на 15 години пензиски стаж;
- инвалидите на трудот за време на чекање за упатување и за време на професионална рехабилитација и соодветно вработување;
- самостојните уметници кои со таков статус се здобиле согласно со Законот за култура и
- професионалните спортисти кои имаат склучено договор за вработување со професионален спортски клуб.
- извршен член на одбор на директори, член на управен одбор на трговско друштво, односно управител во трговско друштво доколку не е осигурен по ниеден друг основ и
- физичко лице кое е регистрирано како вршител на самостојна дејност за трговија на мало на тезги и пазари, запишан во регистарот на Комората на трговци на Македонија доколку не е осигурен по ниеден друг основ.

Осигуреникот може да пристапи во продолжено осигурување за времето поминато:

- на стручно усовршување или образование во земјата или во странство со согласност на работодавачот;
- на престој во странство како брачен другар на работникот кој е упатен на работа во странство во рамките на меѓународно-техничка или просветно-културна и научна соработка во дипломатски и конзуларни претставништва;
- по престанок на работниот однос на брачен другар на активно воено лице преместено поради потреба на службата, најмногу до четири години;
- по престанок на правото на паричниот надоместок во случај на невработеност, најмногу до три

години и

- за време на неплатено отсуство, најмногу до три месеци.

Заради обезбедување на продолжено осигурување осигуреникот, односно лицето поднесува барање до подрачната единица на Стручната служба на Фондот во рок од шест месеци од престанокот на задолжителното осигурување. Задолжително се осигуруваат и работниците кои се упатени на работа во странство и за времето на работа во странство, ако не се задолжително осигурени според прописите на државата во која се упатени или со ратификуван меѓународен договор поинаку не е определено. Задолжително се осигуруваат и државјаните на Република Македонија кои засновале работен однос кај работодавачот кој врши дејност во странство.

Задолжително се осигуруваат и странските државјани и лицата без државјанство кои на територијата на Република Македонија се:

-вработени кај работодавач;

-самовработени лица;

-во служба на странски физички и правни лица, ако со ратификуван меѓународен договор поинаку не е определено и

-во служба на меѓународни организации и установи, на странски дипломатски и конзуларни претставништва, ако таквото осигурување е предвидено со ратификуван меѓународен договор.

Со задолжително пензиско и инвалидско осигурување врз основа на инвалидност и телесно оштетување причинети со повреда на работа или професионална болест осигурени се:

-учениците и студентите кога вршат практична работа за време на школувањето, односно студирањето;

-лице на практикантска работа согласно закон

-лицата на издржување казна затвор, малолетнички затвор и на издржување на воспитна мерка во воспитно-поправен дом за време на редовна работа што ја вршат во текот на издржувањето на казната, односно мерката;

-здравствените работници со високо образование кои стекнуваат работно искуство за полагање на стручен испит и

-невработените лица за време на стручно оспособување и професионална рехабилитација.

Одредбите погоре се однесуваат и на државјаните на Република Македонија кои согласно со важечките прописи се упатени на школување во странство. Одредбите погоре се однесуваат и на

странски државјани кои се наоѓаат на школување во Република Македонија ако државата чии државјани се тие, исто така, постапува со државјаните на Република Македонија доколку со ратификуван меѓународен договор поинаку не е определено.

Со задолжително пензиско и инвалидско осигурување врз основа на инвалидност и телесно оштетување причинети со повреда се осигуруваат и лицата кај кои повредата настанала со учество:

- во акции за спасување или одбрана од елементарни непогоди или несреќи;
- на работно ангажирање на корисници на социјална помош;
- на обука по покана на органите на одбраната;
- во давање помош на органите за внатрешни работи во вршење на нивната службена должност;
- на културно-уметнички манифестации и натпревари, организирани од културни и други институции;

Година	Број на вработени	Број на корисници на пензија (без земјоделска)	Број на корисници на пензија на 1000 вработени	Број на вработени на 1 корисник

- на натпревари во физичка и техничка култура, организирани од спортски и други институции;
- во волонтерска активност согласно со закон;
- на спортист аматер согласно со закон и
- на професионален спортист кој има склучено професионален договор со професионален спортски клуб.

Табела 2 – Број на корисници на пензија

		и воена)		
2007	424.338	272.386	693	1.6
2008	451.491	273.281	654	1.7
2009	475.780	273.977	576	1.7
2010	466.280	273.751	587	1.7
2011	489.608	277.441	567	1.8
2012	507.061	282.334	557	1.8
2013	526.909	289.114	549	1.8
2014	536.191	293.860	548	1.8
2015	558.821	299.640	536	1.9
2016	570.168	305.766	536	1.9
2017	575.574	305.766	540	1.9

Извор : Извештај за работата на ФПИОМ за 2017 година

Стекнување и утврдување на правата Старосна пензија

Осигуреникот стекнува право на старосна пензија кога ќе наполни 64 години живот (маж), односно 62 години живот (жена) и најмалку 15 години пензиски стаж.

На осигуреникот на кого стажот на осигурување му се смета со зголемено траење, старосната граница за стекнување право на старосна пензија се намалува зависно од степенот на зголемувањето на стажот, и тоа за по една година за:

- секои седум години поминати на работни места на кои ефективно поминати 12 месеци се сметаат во стаж на осигурување како 13 месеци;
- секои шест години поминати на работни места на кои ефективно поминати 12 месеци се сметаат во стаж на осигурување како 14 месеци;
- секои пет години поминати на работни места на кои ефективно поминати 12 месеци се сметаат во стаж на осигурување како 15 месеци;
- секои четири години поминати на работни места на кои ефективно поминати 12 месеци се сметаат во стаж на осигурување како 16 месеци;
- секои три години и шест месеци поминати на работни места на кои ефективно поминати 12 месеци се сметаат во стаж на осигурување како 17 месеци и
- секои три години поминати на работни места на кои ефективно поминати 12 месеци се сметаат во стаж на осигурување како 18 месеци.

На осигуреникот на кого ефективно поминати 12 месеци стаж на осигурување се смета како стаж на осигурување со зголемено траење, старосната граница за стекнување право на старосна пензија се намалува за секој период поминат на работно место со одреден степен на зголемување на стажот пропорционално на времето поминато на тоа работно место со намалување на старосната граница. Вкупното намалување на старосната граница се утврдува како збир на пропорционално утврдените намалувања за секој поединечен период. Осигуреникот на кого ефективно поминати 12 месеци стаж на осигурување се смета како стаж на осигурување со зголемено траење на работни места и работи кои се изведуваат под земја и кој во текот на осигурувањето бил распореден на работи и работни места со различни степени на зголемување на стажот на осигурување, може да стекне право на старосна пензија со навршување на 40 години пензиски стаж (маж), односно 35 години пензиски стаж (жена).

Пензиска основица

Старосната пензија се утврдува од месечниот просек на платите што осигуреникот ги остварил за време на вкупното траење на осигурувањето, а најрано од 1 јануари 1970 година (во натамошниот текст: пензиска основица). За определување на пензиска основица, покрај месечниот просек на плати, се зема и надоместокот на плати, односно паричниот надоместок во случај на

невработеност. Како година на осигурување од која се зема платата за утврдување на пензиската основица се зема календарската година во која осигуреникот остварил плата, односно надоместок на плата за најмалку шест месеци стаж на осигурување. Платата, односно надоместокот на платата остварен во годината во која осигуреникот остварува право на старосна пензија не се зема за утврдување на пензиската основица. На осигуреникот, односно лицето кое не остварило плата, односно надоместок на плата по јануари 1970 година пензиската основица се утврдува во зависност од движењето на просечната плата на сите вработени во Републиката и стручната подготовка на осигуреникот. За утврдување на пензиската основица се земаат платите, паричните надоместоци, односно основиците на осигурување што осигуреникот ги остварил во согласност со закон и колективен договор.

За утврдување на пензиската основица се зема просечната месечна плата што осигуреникот ја остварил со полно работно време. Платата што е остварена со работа подолга или пократка од полното работно време се пресметува на просечниот месечен износ што одговара на платата за полното работно време. На осигуреникот кој во календарската година бил истовремено во работен однос со работно време пократко од полното работно време кај повеќе работодавачи, платата му се смета така што се земаат вкупно остварената плата и часовите поминати на работа во работен однос кај сите работодавачи со полно работно време.

Платата остварена со работа подолга од полното работно време се зема за утврдување на пензиската основица само ако таква работа е вршена во случаите предвидени со одредбите на општите прописи од работните односи.

За времето за кое осигуреникот остварил надоместок на плата за скратено работно време поради неа на потешко хендикепирано дете, за утврдување на пензиската основица се зема паричниот надоместок според прописите кои се однесуваат на социјалната заштита. При утврдувањето на пензиската основица вкупната плата остварена со работа со полно, пократко од полното и подолго од полното работно време во една година се сведува со просечен месечен износ кој одговара на платата за полното работно време. Износот што одговара на платата за полно работно време, се пресметува така што вкупниот износ на платите што се зема предвид за утврдување на пензиската основица, а кои осигуреникот ги примал за една година, се дели со бројот на часовите што тој ги поминал на работа со полно, пократко од полното и подолго од полното работно време, а така добиениот износ по час се множи со месечниот просек на бројот на часовите на полното работно

време кај работодавачот во периодот во кој е остварена платата. Така добиениот износ на платата се зема за утврдување на пензиската основица.

За времето на привремена спреченост од работа поради болест и повреда, односно за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство, за утврдување на пензиската основа се зема надоместокот на плата. Надоместокот на плата се валоризира со коефициент со кој се валоризираат платите за таа година. За утврдување на пензиската основица на невработените лица кои примаат паричен надоместок во случај на невработеност, инвалидите на трудот во случај на професионална рехабилитација, се зема паричниот надоместок. Паричниот надоместок се валоризира со коефициент со кој се валоризираат платите за таа година.

За утврдување на пензиската основица на вработените инвалиди на трудот кои примаат паричен надоместок за работа со скратено работно време или паричен надоместок поради помала плата, покрај остварената плата се зема и паричниот надоместок пресметан со коефициент на валоризација од годината во која е остварен тој надоместок. За утврдување на пензиската основица на осигурениците кои вршат самостојно дејност закон се зема платата, односно надоместокот за вршење на таа функција кој служел како основа за плаќање на придонесот за пензиското и инвалидското осигурување. За утврдување на пензиската основа на осигурениците се зема надоместокот кој служи како основа за плаќање на придонесот за пензиското и инвалидското осигурување. За утврдување на пензиската основица на осигурениците се зема платата, односно основицата на осигурувањето која служела како основа за плаќање на придонесот за пензиското и инвалидското осигурување. За утврдување на пензиската основица на осигурениците се зема основицата на осигурувањето која служела како основа за плаќање на придонесот за пензиското и инвалидското осигурување.

Пензиската основица на работниците во работен однос се утврдува од платите остварени согласно со закон и колективен договор. Пензиската основица на индивидуалните земјоделци и на физичко лице кое е регистрирано како вршител на самостојна дејност за трговија на мало на тезги и пазари се утврдува од основици на осигурување. На осигурениците пензиската основица им се утврдува од основиците од кои е пресметуван и уплатуван придонес за пензиското и инвалидското осигурување.

За утврдување на пензиската основица се зема и надоместокот остварен по основ на иновација, рационализација и други видови творештво во работата, во согласност со закон и колективен

договор, доколку е платен придонесот за пензиското и инвалидското осигурување.Надоместокот при утврдувањето на пензиската основица се зема како да е остварен во годината во која е исплатен.

Платите од поранешните години кои се земаат за утврдување на пензиската основица се валоризираат со коефициентите пресметани врз основа на движењето на платите на сите вработени во Република Македонија. Валоризацијата на платите од поранешните години според кои се утврдува пензијата, се врши според просекот на платите во последната календарска година која и предходи на годината во која осигуреникот го остварува правото на пензија. Коефициентите за валоризација на платите од поранешните години се утврдуваат секоја година единствено за сите плати врз основа на статистичките податоци за движењето на платите на сите вработени во Република Македонија. Коефициентите за валоризација ги објавува Фондот.

Табела 3 – Движење на корисниците на пензии по вид

Година	Старосна	Инвалидска	Семејна	Вкупно
2007	150075	48364	74257	272696
2008	149682	48562	75037	273281
2009	150092	47947	75937	273976
2010	151894	46118	75739	273715
2011	156016	44895	76530	277441
2012	162086	43648	76600	282334
2013	169362	42741	77011	289114
2014	176157	41245	76458	293860
2015	182954	39814	76872	299640

2016	190633	38343	76790	305766
2017	197383	36970	76391	310744

Извор : Извештај за работењето на ФПИОМ за 2017 година

Висина на старосната пензија

Старосната пензија за осигурениците се утврдува од пензиската основица во проценти определени зависно од должината на пензискиот стаж која за секоја година пензиски стаж изнесува 1% (маж), односно 1,14% (жена) од пензиската основица, а за пензиски стаж пократок од една година, а најмалку шест месеци изнесува 0,5% (маж), односно 0,57% (жена) од пензиската основица. Старосната пензија за осигурениците се утврдува од пензиската основица во проценти кои за секоја година исполнет пензиски стаж до нивната уплата на придонесот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување изнесуваат 2,33% (маж), односно 2,60% (жена), а за пензиски стаж пократок од една година, а најмалку шест месеци изнесува 1,165 % (маж), односно 1,30% (жена), но најмногу 11,65% (маж), односно 13,00% (жена) од пензиската основица. За секоја натамошна година пензиски стаж исполнет по нивната уплата на придонесот за задолжително капитално финансирано пензиско осигурување, пензијата се определува во висина од 1% (маж), односно 1,14% (жена), а за пензиски стаж пократок од една година, а најмалку шест месеци изнесува 0,5% (маж), односно 0,57% (жена) од пензиската основица. Најнизок износ на старосната пензија остварена од задолжителното пензиско и инвалидско осигурување врз основа на генерациска солидарност и пензијата остварена од задолжителното капитално финансирано пензиско осигурување не може да изнесува помалку од утврдената просечна плата на сите вработени во Република Македонија во 2002 година, и тоа за:

- корисниците кои пензијата ја оствариле со пензиски стаж над 35 години (маж), односно над 30 години (жена), во висина од 41%,
- корисниците кои пензијата ја оствариле со пензиски стаж над 25 години (маж), односно над 20 години (жена), во висина од 38% и
- корисниците кои пензијата ја оствариле со пензиски стаж до 25 години (маж), односно до 20 години (жена), во висина од 35%.

Пензијата се усогласува со процентот со кој се усогласуваат другите пензии.

Осигуреникот кој ќе оствари дел од пензијата според меѓународен ратификуван договор стекнува право на најнизок износ на старосна пензија ако износот на пензијата определена во Македонија и странската пензија пресметана според важечкиот девизен курс е помал од износот од кој се определува најнискиот износ на пензија.

Пензијата се усогласува од 1 јануари и 1 јули секоја година според процентот на порастот на индексот на трошоците на живот во претходното полугодие во однос на полугодие то кое му претходи објавени од Државниот завод за статистика. Во случај кога порастот на трошоците на живот се со негативен предзнак, не се врши усогласување на пензијата. Заради примена на усогласувањата, пензијата остварена во тековната година претходно се сведува во месечен износ според порастот на нето платите од декември претходната година во однос на просечната нето плата истата година. Доколку бруто домашниот производ во претходната година има реален пораст повеќе од 4%, покрај усогласувањата погоре, пензијата се усогласува од 1 април тековната година во процент кој претставува разлика помеѓу реалната стапка на пораст на бруто домашниот пораст во претходната година и стапката од 4%.

Права врз основа на инвалидност

Инвалидност постои кога кај осигуреникот, поради промена во здравствената состојба која не може да се отстрани со лекување или со медицинска рехабилитација, работната способност е трајно намалена за повеќе од половина во споредба со физички и психички здрав осигуреник со исто или слично образование и способност. Инвалидноста се утврдува според следниве категории:

-категија I - доколку работната способност на осигуреникот е намалена за повеќе од 80% постои трајно губење на работната способност (општа неспособност за работа) и

-категија II - доколку работната способност на осигуреникот е намалена за повеќе од 50%, а најмногу до 80% (професионална неспособност за работа).

Доколку работната способност на осигуреникот е намалена за 50% во споредба со физички и психички здрав осигуреник со исто или слично образование и способност поради што не може да ги извршува работните задачи со полно работно време, може да работи со скратено работно време или да биде распределен на друга соодветна работа согласно со прописите кои се однесуваат на работните односи и колективниот договор. Инвалидност може да настане поради

болест, повреда надвор од работа, повреда при работа или професионални болести.Работите за кои се оценува работната способност на осигуреникот ги опфаќаат сите работи кои одговараат на неговите телесни и психички способности, а се смета дека одговараат на неговите досегашни работи.Работата за која се оценува работната способност на индивидуалниот земјоделец и на физичкото лице кое е регистрирано како вршител на самостојна дејност за трговија на мало на тезги и пазари ја опфаќа работата врз основа на која е задолжително осигурен.

Повреда при работа и професионални заболувања

Како повреда при работа, се смета повредата на осигуреникот причинета со непосредно и краткотрајно механичко, физичко или хемиско дејство, како и повредата причинета со нагли промени на положбата на телото, ненадејно оптоварување на телото или со други промени на физиолошката состојба на организмот, ако таквата повреда причински е врзана со вршењето на работите на работното место. Како повреда при работа се смета и повредата причинета што осигуреникот ќе ја претрпи на редовниот пат од станот до местото на работата или обратно, на патот преземен заради извршување на работни задачи и на патот преземен заради стапување на работа, доаѓање на работа од одмор или отсуство прекинати по налог на работодавачот, како и користење право на професионална рехабилитација.Како повреда при работа се смета и заболувањето на осигуреникот што настанало непосредно и како исклучителна последица на некој несреќен случај или виша сила за време на вршењето на работата или во врска со неа.

Професионални болести, се определени болести причинети со подолго непосредно влијание на процесот и условите на трудот врз работната способност на осигуреникот.Правилникот за листата на професионалните болести го донесува министерот за труд и социјална политика.

Инвалид на трудот, е осигуреникот кој врз основа на инвалидност ги остварува правата од пензиското и инвалидското осигурување.

Кога кај осигуреникот е утврдена професионална неспособност за работа, се утврдува преостанатата работна способност, ако со оглед на неговата здравствена состојба, години на живот, образование и способност, може со професионална рехабилитација да се оспособи за работа со полно работно време на друга работа.

Право на професионална рехабилитација има осигуреник кај кој ќе настане инвалидност пред навршени 50 години живот ако според преостанатата работна способност може да се оспособи за друга работа со полно работно време. Инвалид на трудот кој стекнал професионална рехабилитација се оспособува за вршење на друга соодветна работа за која е потребна стручна подготовка која одговара на работите што ги вршел на својата работа пред настанувањето на инвалидноста. По исклучок професионална рехабилитација може да се обезбеди за друга работа за која е потребна стручна подготовка повисока од онаа која одговара на работите кои осигуреникот ги вршел пред настанувањето на инвалидноста, ако таквото оспособување е оправдано со оглед на стручноста, годините на живот, работното искуство и склоностите и ако постои реална можност за вработување по завршено оспособување.

Право на професионална рехабилитација има осигуреникот кај кој постои професионална неспособност за работа. Ако професионалната неспособност за работа е настаната како последица на повреда надвор од работа или болест, осигуреникот има право на професионална рехабилитација доколку има пензиски стаж кој му покрива најмалку една третина на периодот од наполнети најмногу 20 години живот до денот на настанувањето на инвалидноста (работен век), сметајќи го работниот век на полни години. Ако професионалната неспособност за работа настанала поради повреда на работа или професионална болест, осигуреникот има право на професионална рехабилитација без оглед на должината на пензискиот стаж. Осигуреник со право на професионална рехабилитација, кој во рок од шест месеци од денот на конечност на решението за признавање на правото не е упатен на професионална рехабилитација, Фондот го упатува на преглед кај Комисијата за оцена на работната способност поради повторна оцена на преостанатата работна способност. На преглед поради повторна оцена на преостанатата работна способност ќе се упати и осигуреник со право на професионална рехабилитација, кога Фондот ќе оцени дека нема да може да се оспособи за работа на претходно одредената работа. Иницијатива за преглед на осигуреникот може да даде и работодавачот.

Осигуреникот кој стекнал право на професионална рехабилитација, од денот на настанувањето на инвалидноста до денот на почетокот на професионалната рехабилитација, за време на професионалната рехабилитација и од денот на завршетокот на професионалната рехабилитација до вработувањето на соодветното работно место, има право на надоместок на плата во висина на инвалидската пензија во случај на професионална неспособност за работа. Висината на инвалидската пензија се определува во случај на повреда на работа или професионална болест во

висина од 80% од пензиската основица за определување на инвалидската пензија, а во случај на повреда надвор од работа или болест во висина на инвалидска пензија настаната поради професионална неспособност за работа.Надоместокот на плата му припаѓа на инвалидот на трудот најдолго 12 месеци.Кога професионалната рехабилитација се извршува надвор од престојувалиштето на инвалидот на трудот, а не може да се обезбеди постојан превоз од живеалиштето до местото каде што се извршува професионалната рехабилитација, за инвалидот се обезбедува сместување и храна или надоместок за сместување и храна за време на професионалната рехабилитација во друго место кое го одредува Фондот со општ акт.Професионална рехабилитација се врши под услови и на начин по кој се оспособуваат и другите работници кај работодавачот или во центарот за рехабилитација.

Ако осигуреникот се вработи или ако ги исполни условите за остварување право на старосна, инвалидска или семејна пензија правото на паричен надоместок му престанува. Осигуреникот кај кого ќе настане општа неспособност за работа, како и осигуреникот со преостаната работна способност кој поради навршување на одредени години на живот не може со професионална рехабилитација да се оспособи за вршење на друга соодветна работа стекнува право на инвалидска пензија, ако ги исполнува следниве услови:

-инвалидноста е причинета со повреда на работа или професионална болест - без оглед на должината на пензискиот стаж или

- инвалидноста е причинета со повреда надвор од работа или со болест под услов пред настанувањето на инвалидноста, односно на денот на престанокот на осигурувањето по настанатата инвалидност да е постар од 45 години живот и да има навршени најмалку 12 години пензиски стаж или

- инвалидноста е причинета со повреда надвор од работа или со болест, доколку осигуреникот има навршено над 30 до 37 години живот, треба да има пензиски стаж кој му покрива 30% од работниот век, сметајќи го работниот век на полни години, а осигуреникот има навршено над 37 до 45 години живот, треба да има пензиски стаж кој му покрива 40% од работниот век, сметајќи го работниот век на полни години.

Осигуреник кај кого инвалидноста настанала пред навршување на 30 години живот како последица на повреда надвор од работата или болест се здобива со право на ивалидска пензија ако на денот на настанувањето на инвалидноста имал својство на осигуреник и ако:

-инвалидноста настанала до навршување на 20 години живот, ако имал најмалку шест месеци

стаж на осигурување;

- инвалидноста настанала до навршување на 25 години живот, ако имал најмалку девет месеци стаж на осигурување и

-инвалидноста настанала до навршување на 30 години живот, ако имал најмалку 12 месеци стаж на осигурување.

Осигуреникот - воен инвалид од I до VI група, како и друг инвалид кој е изедначен со мирновременски воен инвалид од V до VI група кај кого, , се оценува инвалидност, не може да работи повеќе од половина од полното работно време, се здобива со право на инвалидска пензија ако ги исполнува условите без оглед на тоа дали со или без преквалификација или доквалификација може да се оспособи за друга соодветна работа. Како работен век, , за осигуреникот кој со редовно школување се стекнал со средна виша, односно висока стручна подготовка се смета времето од навршување на 20 23, односно 26 години живот до денот на настанувањето на инвалидноста. На осигуреникот кој по навршување на 20 години живот бил на отслужување на воениот рок работниот век му се намалува за времето колку што траел отслужениот воен рок.

Инвалидската пензија се определува од пензиската основица.

Инвалидската пензија во случај на инвалидност причинета со повреда на работа или професионална болест се определува во висина од 80% од пензиската основица за пензија остварена до 2015 година, а инвалидската пензија остварена по 2015 година се определува во проценти кои изнесуваат:

Година	Процент
2016	79,68
2017	79,36
2018	79,04
2019	78,72

2020	78,40
2021	78,08
2022	77,76
2023	77,44
2024	77,12
2025	76,80
2026	76,48
2027	76,16
2028	75,84
2029	75,52
2030	75,20
2031	74,88
2032	74,56
2033	74,24
2034	73,92
2035	73,60
2036	73,28
2037	72,96

2038	72,64
2039	72,32
2040	72,00

Инвалидската пензија во случај на инвалидност причинета со болест или повреда надвор од работа се определува од пензиската основица во проценти. Инвалидската пензија определена, во случај на инвалидност настаната пред наполнувањето на годините на живот, не може да изнесува помалку од процентите утврдени за годината во која е остварено правото на пензијата, и тоа:

Година	Проценти	
	маж	жена
2000	44,00	53,00
2001	43,60	52,40
2002	43,20	51,80
2003	42,80	51,20
2004	42,40	50,60
2005	42,00	50,00
2006	41,60	49,40
2007	41,20	48,80
2008	40,80	48,20
2009	40,40	47,60

2010	40,00	47,00
2011	39,60	46,40
2012	39,20	45,80
2013	38,80	45,20
2014	38,40	44,60
2015	38,00	44,00
2016	37,60	43,40
2017	37,20	42,80
2018	36,80	42,20
2019	36,40	41,60
2020	36,00	41,00

Инвалидската пензија , во случај на инвалидност настаната по наполнувањето на годините на живот -64 (маж), односно 62 (жена) и најмалку 15 години пензиски стаж, не може да изнесува помалку од процентите утврдени за годината во која е остварено правото на пензија, и тоа:

Година	Проценти	
	маж	жена
2000	35,00	40,00
2001	34,47	39,38
2002	33,93	38,77

2003	33,40	38,15
2004	32,87	37,53
2005	32,33	36,92
2006	31,80	36,30
2007	31,27	35,68
2008	30,73	35,07
2009	30,20	34,45
2010	29,67	33,83
2011	29,13	33,22
2012	28,60	32,60
2013	28,07	31,98
2014	27,53	31,37
2015	27,00	30,75

На осигуреникот воен инвалид од I до IV група, како и на друг инвалид кој е изедначен со мирновременски воен инвалид од I до VI група, кој ќе стекне право на инвалидска пензија, пензијата му се определува, ако половина од работниот век му е покриен со пензиски стаж.

На корисникот на инвалидска пензија кај кого настанало загубување на работната способност пред наполнувањето на годините на живот за пензија и на кого пензијата зизнесува помалку од пензијата определена за инвалидност му припаѓа и додаток на инвалидност. Додатокот на инвалидност се определува кај корисник на инвалидска пензија од I категорија, и тоа:

- 10% од износот на инвалидската пензија, ако има утврдена општа неспособност за работа со

утврдена 80% инвалидност;

- 15% од износот на инвалидската пензија, ако има утврдена општа неспособност за работа со утврдена 90% инвалидност и

- 20% од износот на инвалидска пензија, ако има утврдена општа неспособност за работа со утврдена 100% инвалидност.

Инвалидската пензија заедно со додатокот на инвалидност не може да изнесува повеќе од пензијата определена. Додатокот на инвалидност е составен дел на инвалидската пензија. Ако инвалидноста врз основа на која осигуреникот стекнува право на инвалидска пензија е предизвикана делумно со повреда на работа или со професионална болест, а делумно со болест или повреда надвор од работа, инвалидската пензија се определува како една пензија што се состои од сразмерен дел на инвалидската пензија пресметана како за случај на повреда на работа или професионална болест и од сразмерен дел на инвалидската пензија пресметана како за случај на болест или повреда надвор од работа. Осигуреникот кој ги исполнува условите за стекнување право на инвалидска пензија има право на најнизок износ на инвалидска пензија. Одредбите за усогласувањето на старосната пензија се применуваат и на инвалидската пензија.

Семејна пензија

Семејна пензија можат да остварат членовите на семејството:

-брачниот другар;

-децата (родени во брак или надвор од брак или посвоени, посиноците кои ги издржувал осигуреникот, внуцињата и други деца без родители кои ги издржувал осигуреникот) и

- родителите (таткото и мајката, очувот и маќеата) и посвоителот, што ги издржувал осигуреникот.

Семејна пензија може да оствари и брачниот другар од разведен брак, ако со судска одлука му е утврдено право на издржување. Се смета дека внуцињата без родители, другите деца без родители и родителите ги издржувал осигуреникот, ако во тој период:

-не биле во работен однос или не оствариле плата по друг основ;

- не биле корисници на старосна, инвалидска или семејна пензија;

- катастарскиот приход од земјоделската дејност по член на потесното, односно поширокото семејство не изнесува годишно повеќе од 25% од просечната плата остварена во Републиката во претходната година и

-сите други приходи по член на семејството не изнесувале месечно повеќе од 25% од просечната плата остварена во Републиката во претходната година.

Членовите на семејството стекнуваат право на семејна пензија ако умрениот осигуреник:

- наполнил најмалку пет години стаж на осигурување или најмалку десет години пензиски стаж или
- ги исполнил условите за старосна или инвалидска пензија или
- бил корисник на старосна или инвалидска пензија.

Ако смртта на осигуреникот настанала како последица од повреда на работа или од професионална болест, членовите на семејството стекнуваат право на семејна пензија, без оглед на должината на пензискиот стаж на осигуреникот.

Вдовец/вдовица стекнува право на семејна пензија, ако:

- до смртта на осигуреникот, по кој основ тоа право им припаѓа, лицето наполнило 50 години живот;
- до смртта на брачниот другар било неспособно за работа или таква неспособност настанала во рок од една година од денот на смртта на брачниот другар;
- по смртта на брачниот другар останале едно или повеќе деца кои имаат право на семејна пензија по тој брачен другар, а вдовецот/вдовицата ги врши родителските должности спрема тие деца или
- до смртта на брачниот другар имало наполнети 45 години, кога ќе наполни 50 години живот - или ако во тие години станало неспособно за работа.

Вдовецот/вдовицата кој во текот на користењето на правото по основ на вршење на родителска должност стане неспособно за работа или наполнило 50 години живот трајно го задржува правото на семејна пензија. Вдовецот/вдовицата кој го загубил/а правото на семејна пензија по основ на вршење на родителска должност по наполнети 45 години живот, стекнува право на семејна пензија кога ќе наполни 50 години живот.

Право на семејна пензија стекнува и вдовица кога детето на осигуреникот, односно корисникот на пензија е родено по смртта на осигуреникот, односно корисникот на пензија со тоа што семејната пензија и припаѓа од денот на смртта на осигуреникот, односно корисникот на пензија .

Право на семејна пензија стекнува и вдовицата кај која постоела бременост на денот на смртта на осигуреникот, односно корисникот на пензија со тоа што семејната пензија до раѓањето на детето се определува за еден член на семејството. Ако детето е мртвородено или ако умре пред навршувањето на 45 дена живот, на вдовицата и припаѓа семејна пензија до истекот на 45 дена по породувањето.

Дете стекнува, односно користи право на семејна пензија:

-до наполнети 15 години живот, а ако е на школување до наполнети 26 години живот или
-ако пред смртта на осигуреникот, односно корисникот на пензија кој го издржувал било неспособно за работа или таквата неспособност настанала во рок од една година од денот на смртта на осигуреникот, односно корисникот на пензија.

Ако школувањето на детето е прекинато поради болест, право на семејна пензија може да се стекне, односно му припаѓа и за време на боледувањето до наполнети 26 години живот, како и над тие години, но најмногу за толку време колку што е изгубено од редовното школување поради болест.

На детето кое го прекинало школувањето заради доброволно отслужување на воениот рок семејната пензија му се исплатува и за тоа време. Ако во текот на користењето на правото на семејната пензија детето стане неспособно за работа трајно го задржува правото на семејна пензија. Право на семејна пензија по смртта на родителот има и дете со статус на лице со инвалидност утврден според прописите за социјална заштита и прописите за вработување на лица со инвалидност, без оглед дали било издржувано лице од осигуреникот или корисникот на пензија. На дете со статус на лице со инвалидност утврден според прописите за социјална заштита и прописите за вработување на лица со инвалидност, кое е корисник на семејна пензија и заснова работен однос или врши самостојна дејност според прописите за вработување на лица со инвалидност, а по кој основ има задолжително социјално осигурување, му се запира исплатата на семејната пензија. По престанокот на задолжителното социјално осигурување продолжува исплатата на семејната пензија. Дете со статус на лице со инвалидност утврден според прописите за социјална заштита и прописите за вработување на лица со инвалидност, кое пред смртта на родителот засновал работен однос или започнал да врши самостојна дејност со задолжително социјално осигурување, има право на семејна пензија по смртта на родителот и престанокот на работниот однос или вршењето на самостојна дејност. Како дете на школување, се смета ученикот во основно училиште, училиште за средно образование, стручно, односно работно

оспособување, студент на високообразовна установа и лицето на постдипломски студии додека имаат статус на ученик, односно студент според статутот на соодветната воспитно-образовна установа до навршување на 26 години живот. Како школување на дете, се смета времетраењето на стручното, односно работното оспособување на децата со пречки во психофизичкиот развој. Како дете без родители, се смета и дете кое има еден или двајца родители кои се трајно неспособни за работа. Родителот кого осигуреникот, односно корисник на пензија го издржувал до својата смрт, се стекнува со право на семејна пензија, ако:

- до смртта на осигуреникот, односно корисникот на пензијата наполнил 55 години живот и
- е помлад од 55 години и ако до смртта на осигуреникот, односно корисникот на пензија бил неспособен за работа.

Како неспособност за работа врз основа на која се остварува право на семејна пензија кај децата се смета неспособност на самостоен живот и работа, а кај другите лица постоење на загубена работна способност. Правото на семејна пензија им припаѓа првенствено на брачниот другар и на децата на осигуреникот, односно корисникот на пензија (во натамошниот текст: членови на потесното семејство). Родителите, посвоителите, внучињата и другите деца без родители кои ги издржувал осигуреникот, односно корисникот на пензија (во натамошниот текст: членови на поширокото семејство), имаат право на семејна пензија ако осигуреникот, односно корисникот на пензија немал членови на потесното семејство кои имаат право на семејна пензија или ако пензијата што им припаѓа на членовите на потесното семејство не го исцрпува полниот износ на основата од која се определува семејната пензија. Семејната пензија се определува од старосната или инвалидската пензија што на осигуреникот би му припаѓала во часот на смртта, односно од пензијата што на корисникот на пензијата му припаѓала во часот на смртта. Семејната пензија од старосна пензија се определува од пензиската основица во проценти зависно од должината на пензискиот стаж. Висината на семејната пензија се определува во процент од основата што ја сочинуваат старосната или инвалидската пензија и тоа 70% за еден член на семејството, а за секој нареден член уште по 10%, но не повеќе од 100% од основицата.

На децата без двајца родители, семејната пензија остварена по едниот родител им се зголемува за дел од пензијата што ја користел или што би ја користел другиот родител, и тоа за:

- 1) две деца..... 20%,
- 2) три деца..... 30% и
- 3) четири или повеќе деца..... 40%.

Кога семејната пензија ја користат три или повеќе членови на семејството, висината на семејната пензија не може да изнесува помалку од 40% од пензиската основица на умрениот осигуреник. Како основица за определување семејна пензија од осигуреник кој има пензиски стаж помалку од 15 години, а не ги исполнува условите за инвалидска пензија, се зема старосната пензија пресметана за пензиски стаж од 15 години.

Ако пензијата припаѓа на членовите на потесното и на членовите на поширокото семејство, на членовите на потесното семејство им се определува семејна пензија според проценти предвидени во Законот за пензиско и инвалидско осигурување, а на членовите на поширокото семејство им припаѓа остатокот до полниот износ на основицата на семејната пензија. Ако право на семејна пензија има и разведениот брачен другар, се одредува една семејна пензија за брачниот другар од новиот брак и за разведениот брачен другар во висина што припаѓа за еден член на семејството.

Членовите на семејството на осигуреникот или корисникот на пензијата имаат право на најнизок износ на семејна пензија. Најнискиот износ на семејна пензија се определува во висина на најнискиот износ на старосна, односно највисокиот износ на инвалидска пензија во зависност од основицата од која е определена семејната пензија. Одредбите од законот за усогласувањето на старосната пензија се однесуваат на семејната пензија.

Паричен надоместок за телесно оштетување

Телесно оштетување постои кога кај осигуреникот ќе настане загубување, посуштествено оштетување или позначителна онеспособеност на одделни органи или делови од телото што ја отежнува нормалната активност на организмот и бара поголем напор во остварувањето на животните потреби, без оглед на тоа дали причинува или не причинува инвалидност. Осигуреникот кај кого телесно оштетување ќе настане за време на траењето на осигурување се стекнува со право на паричен надоместок за телесно оштетување под истите услови во поглед на пензискиот стаж под кои се здобива со правото на инвалидска пензија. Правилникот за Листата за видовите на телесните оштетувања врз основа на кои се стекнува со правото на паричен надоместок и процентите на тие оштетувања го донесува министерот за труд и социјална политика, по претходно прибавено мислење од Институтот за медицина на трудот. Право на паричен надоместок за телесно оштетување осигуреникот стекнува независно од тоа дали се стекнал и користи и некое друго право од пензиското и инвалидското

осигурување. Осигуреникот не стекнува право на паричен надоместок за телесно оштетување од 30% до 40% според листата на телесни оштетувања, кое настанало како последица на болест или повреда надвор од работата, за телесно оштетување кое постоело пред стапувањето во работен однос, како и за подоцнежното влошување на тоа телесно оштетување. По исклучок кога пред стапувањето во работен однос постоело телесно оштетување на еден од парните органи, а подоцна настапи оштетување на другиот истоветен орган, осигуреникот стекнува право на паричен надоместок за телесно оштетување на двата органи. Висината на паричниот надоместок за телесно оштетување се определува според утврдениот процент на телесното оштетување од следниве основици:

- 9% од просечната плата остварена во Републиката во претходната година кога телесното оштетување е предизвикано со повреда на работа или со професионална болест и
- 7% од просечната плата остварена во Републиката во претходната година кога телесното оштетување е предизвикано со болест или повреда надвор од работата.

Ако постојат две или повеќе телесни оштетувања вкупниот процент се определува на тој начин што на поголемиот процент се додава, и тоа по:

- 20% за секое натамошно телесно оштетување од 50% или повеќе и
- 10% за секое натамошно телесно оштетување од 40% и 30%.

Ако телесните оштетувања постоеле поради различни причини процентот ќе се определи, а паричниот надоместок ќе се определи од основицата на поголемиот процент на телесното оштетување. Вкупниот процент на телесното оштетување не може да изнесува повеќе од 100%. На корисникот на паричен надоместок за телесно оштетување во случај на влошување на постојното телесно оштетување или нов случај на телесно оштетување, му се определува паричен надоместок според новиот, односно вкупниот процент на телесно оштетување. Ако осигуреникот за ист случај на телесно оштетување стекне право на паричен надоместок за телесно оштетување по прописите на пензиското и инвалидското осигурување и право на инвалиднина како мирновремен воен инвалид по прописите за воените инвалиди, може да користи само едно од тие права, по сопствен избор. Одредбите од законот, за усогласување на старосната пензија се применуваат и на паричниот надоместок за телесно оштетување.

Стекнување и остварување на правата на определени категории осигуреници под посебни услови- Осигуреници од одбраната

На осигурениците кои имаат право на тоа стажот на осигурување им се смета со зголемено траење, и тоа:

- секои 12 месеци ефективно поминати на тие должности се сметаат како 18 месеци стаж на осигурување во летачка служба - на должност активен пилот, извидувач, радист, автомеханичар, аерофотограф или на други должности на кои вршеле летачка служба или како припадник на органот на санитарска служба на испитување и тренирање на летачите или за испитување на заштитната опрема во барокоморите, односно во авионите, ако при такво испитување и тренирање летале најмалку 90 часа годишно, падобранска служба - на должности активен падобранец, должност на нуркач и должности во единиците за специјална намена;

-секои 12 месеци ефективно поминати на тие должности се сметаат како 16 месеци стаж на осигурување во: вршење работи на член на специјален експериментален екипаж за испитување на вооружување во фаза на освојување на производство и завршни експерименти и испитување, ако на експериментите и испитувањата помине просечно најмалку половина од вкупното годишно работно време, вршење работи на радиолошка, биолошка и хемиска заштита во лабораториски и полигонски услуги, што ќе ги утврди министерот за одбрана и вршење работи на електронско извидување и работи на криптозаштита, безбедност и разузнавачки и контраразузнавачки работи и воена полиција и

-секои 12 месеци ефективно поминати на тие должности се сметаат како 15 месеци стаж на осигурување во вршење работи на радарски уреди на кои се изложени на радарски зрачења, и тоа: лице кое врши поправка, посложени дотерувања и испитувања или работи како инструктор - наставник на поправка на радарски уреди, ако на тие работи помине просечно најмалку три четвртини од вкупното годишно работно време и вршење должност во трупа заклучно со бригада и соодветна единица и одредени должности во команда на корпус и во воени установи во кои службата се врши под трупни услови, а кои ги утврдува Владата на Република Македонија по предлог на министерот за одбрана.

На осигуреник кој има право на тоа и има најмалку 25 години пензиски стаж од кои најмалку 15 години ефективно поминати на работни места за кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење и 55 години живот (маж), односно 50 години живот (жена), ако работниот однос му престане по потреба на службата, може да оставри право на старосна пензија. На

осигурениците кои имаат право на стаж со зголемено траење старосната пензија им се утврдува од пензиската основица во проценти како збир од должината на пензискиот стаж навршен до 31 декември 2012 и по 1 јануари 2013 година.

На осигурениците кои до 31 декември 2012 година имаат навршен пензиски стаж од 25 години, за секоја натамошна година им се утврдува процент од пензиската основица кој изнесува 1,08 за маж и 1,29 за жена. На осигурениците кои до 31 декември 2012 година немаат навршено пензиски стаж од 25 години, после овој датум им се определува процент кој до навршување на пензиски стаж од 25 години за секоја година изнесува 2,22% од пензиската основица за маж, односно 2,35% од пензиската основица за жена. За секоја година пензиски стаж којшто е над 25 години се додаваат дополнителни 1,08% од пензиската основица за маж, односно 1,29% од пензиската основица за жена. За осигурениците процентот за определување старосна пензија изнесува 2,48% за маж и 2,62% за жена за секоја година пензиски стаж до 31 декември 2012 година.

На осигуреник на кого стажот на осигурување му се смета со зголемено траење, старосната граница за остварување на право на старосна пензија му се намалува, зависно од степенот на зголемување на стажот и тоа за по една година за секои:

-шест години поминати на работни места на кои ефективно поминати 12 месеци се сметаат во стаж на осигурување како 14 месеци;

- пет години поминати на работни места на кои ефективно поминати 12 месеци се сметаат во стаж на осигурување како 15 месеци;

- четири години поминати на работни места на кои ефективно поминати 12 месеци се сметаат во стаж на осигурување како 16 месеци и

- три години поминати на работни места на кои ефективно поминати 12 месеци се сметаат во стаж на осигурување како 18 месеци.

На осигурениците кои имаат право на тоа за определување на инвалидска пензија според должината на пензискиот стаж се применуваат процентите за стаж со зголемено траење.

Разликата меѓу пензијата утврдена без примена стаж со зголемено траење и пензијата утврдена со примената на тие членови, како и целиот износ на пензијата определена на осигуреник кој не ги исполнува општите услови за остварување на правото на пензија без примена на тие членови, се обезбедува од Буџетот на Република Македонија. Средствата за делот на пензијата за стажот

навршен во поранешната Југословенска народна армија до 1 април 1992 година ги обезбедува Буџетот на Република Македонија.

Стекнување и остварување на правата на определени категории осигуреници под посебни услови - Осигуреници од внатрешни работи и од казнено -поправни установи и воспитно-поправни домови

На овластените службени лица, во смисла на прописите за вршење на внатрешните работи, стажот на осигурување им се смета со зголемено траење и тоа секои 12 месеци ефективно поминати на тие должности се сметаат како 16 месеци стаж на осигурување. Правото на стаж на осигурување со зголемено траење, имаат и работниците во Министерството за внатрешни работи кои работат на работни места чијашто тежина и посебни услови под кои тие се вршат влијаат врз намалувањето на работната способност. Работните места за стаж со зголемено траење ги утврдува Владата на Република Македонија по предлог на министерот за внатрешни работи. Претходното не се однесува на времето додека работникот се наоѓа на стручно образование или усовршување на кое е упатен од Министерството за внатрешни работи, на располагање или е нераспореден поради укинување на работните места или потрајно намалување на обемот на работните задачи.

Работник на Министерството за внатрешни работи кој има најмалку 25 години пензиски стаж од кои најмалку 15 години ефективно поминати на работни места за кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење и 55 години живот (маж), односно 50 години живот (жена), може да оствари право на старосна пензија, ако работниот однос му престане по потреба на службата. На овластените работници согласно со прописите за извршување на санкциите, стажот на осигурување им се смета со зголемено траење и тоа секои 12 месеци ефективно поминати на тие должности во казнено-поправните установи и воспитно-поправните домови им се сметаат како 16 месеци стаж на осигурување. Право на стаж на осигурување со зголемено траење, имаат и работниците во Министерството за правда, казнено-поправните установи и воспитно-поправните домови кои работат на работни места чија тежина и посебни услови под кои тие се вршат влијаат врз намалувањето на работната способност. Одредбите погоре не се однесуваат на времето додека работникот се наоѓа на стручно образование или усовршување на кое е упатен од казнено-поправната установа, односно воспитно-образовниот дом.

Работник во Министерството за правда, казнено-поправната установа и воспитно-поправен дом, кој има најмалку 25 години пензиски стаж од кои најмалку 15 години ефективно поминати на

работни места за кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење и 55 години живот (маж), односно 50 години живот (жена), може да оствари право на старосна пензија, ако работниот однос му престане по потреба на службата. Пензија под посебни услови може да оствари работник во Министерството за внатрешни работи, како и работник во Министерството за правда, казнено-поправна установа и воспитно-поправен дом, кој иако во моментот на остварувањето на правото не е на работни места на кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење има најмалку 25 години пензиски стаж од кои најмалку 15 години ефективно поминати на работни места на кои стажот на осигурување им се смета со зголемено траење и 55 години живот (маж) и 50 години живот (жена), ако работниот однос му престане по потреба на службата. На овластените службени лица старосната пензија им се утврдува од пензиската основица во проценти како збир од должината на пензискиот стаж навршен до 31 декември 2012 година и по 1 јануари 2013 година. На осигурениците кои се овластени службени лица кои до 31 декември 2012 година имаат навршен пензиски стаж од 25 години, за секоја натамошна година им се утврдува процент од пензиската основица кој изнесува 1,08 за маж и 1,29 за жена. На осигурениците споменати погоре кои до 31 декември 2012 година немаат навршено пензиски стаж од 25 години, после овој датум им се определува процент кој до навршување на пензиски стаж од 25 години за секоја година изнесува 2,22% од пензиската основица за маж, односно 2,35% од пензиската основица за жена. За секоја година пензиски стаж којшто е над 25 години се додаваат дополнителни 1,08% од пензиската основица за маж, односно 1,29% од пензиската основица за жена. За осигурениците погоре процентот за определување старосна пензија изнесува 2,48% за маж и 2,62% за жена за секоја година пензиски стаж до 31 декември 2012 година.

На работниците кои се овластени службени лица за определување на инвалидска пензија според должината на пензискиот стаж се применуваат процентите од погоре со тоа што како најнизок процент до навршени 25 години пензиски стаж се определува 62,0% од пензиската основица за маж, односно 65,6% од пензиската основица за жена. На работниците кои се овластени службени лица кои ќе остварат право на старосна пензија според општите услови, старосната граница за остварување право на старосна пензија им се намалува за по една година за секои навршени четири години ефективно поминати на работни места на кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење. Намалувањето на старосната граница се однесува и на осигурениците на кои

својството на работник овластено службено лице им престанало без да остварат парво на старосна пензија според посебните услови.

Работните места на овластените службени лица кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење, како и обемот на соодветното намалување на старосната граница подлежат на ревизија, на начинот и по постапката по кои се врши утврдување на тие работни места. Ревизија се врши најдоцна во рок од пет години од денот на утврдувањето на тие работни места.

Осигуреници од Агенција за разузнавање и Оперативно-техничка агенција

На вработен со посебни должности и овластувања во Агенцијата за разузнавање, стажот на осигурување му се смета со зголемено траење и тоа секои 12 месеци ефективно поминати на тие должности и овластувања се сметаат како 16 месеци стаж на осигурување. Вработен од погоре кој има најмалку 25 години пензиски стаж од кои најмалку 15 години ефективно поминати на работни места за кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење и 55 години (маж), односно 50 години живот (жена), може да оствари право на старосна пензија, ако работниот однос му престане по потреба на службата. На вработен со статус на овластено службено лице во Оперативно - техничката агенција, стажот на осигурување му се смета со зголемено траење и тоа секои 12 месеци ефективно поминати на тие должности и овластувања се сметаат како 16 месеци стаж на осигурување. Вработен во **Агенција за разузнавање и Оперативно-техничка агенција** кој има најмалку 25 години пензиски стаж од кои најмалку 15 години ефективно поминати на работни места за кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење и 55 години (маж), односно 50 години живот (жена), може да оствари право на старосна пензија, ако работниот однос му престане по потреба на службата.

Стекнување и остварување на правата на лицата прогонувани и затворани за идеите на самобитноста на македонскиот народ и неговата државност

Права од пензиско и инвалидско осигурување под посебни услови има и лице прогонувано и затворано за идеите на самобитноста на македонскиот народ и неговата државност.

Својството на лице прогонувано и затворано за идеите на самобитноста на македонскиот народ и неговата државност со решение го утврдува посебна комисија на Владата на Република Македонија, врз основа на одлука на надлежен орган. Против решението може да се изјави жалба

до Владата на Република Македонија. На лицето прогонувано и затворано за идеите на самобитноста на македонскиот народ времето кога е прогонувано, односно времето поминато на издржување казна затвор му се признава во пензиски стаж во ефективно траење. Лицето од погоре и членовите на неговото семејство правата од пензиското и инвалидското осигурување ги остваруваат под истите услови како и другите осигуреници. На лицето од погоре пензијата му се определува од пензиската основица што претставува просечна плата остварена во Републиката во последната година пред годината во која се остварува пензијата зголемена за 30% или од пензиската основица, како и за другите осигуреници, ако тоа за него е поповолно. Лицето кое е прогонувано лице барањето за признавање во пензиски стаж на времето кога е прогонувано и времето поминато на издржување казна затвор го поднесува до стручната служба на Фондот.

Средствата за признавање на правата од пензиското и инвалидското осигурување под поповолни услови ги обезбедува Буџетот на Република Македонија за:

- 1) целиот износ на пензијата, ако осигуреникот ги исполнува условите за пензија со стажот од како прогонувано лице;
- 2) разликата меѓу пензијата утврдена со стажот како прогонувано лице и пензијата утврдена без тој стаж во случаите кога осигуреникот ги исполнил условите за пензија и
- 3) разликата меѓу пензијата утврдена од пензиската основица, како и за другите осигуреници и пензијата утврдена од пензиската основица што претставува просечна плата остварена во Републиката во последната година пред годината во која се остварува пензијата зголемена за 30% или од пензиската основица.

Пензиски стаж

Во пензиски стаж, врз основа на кој се стекнуваат и остваруваат правата од пензиското и инвалидското осигурување се смета:

- времето поминато во осигурување се смета во стаж на осигурување и
- времето поминато во осигурување до денот на почетокот на примената Законот за пензиско и инвалидско осигурување што, според прописите што важеле до тој ден, е утврдено во пензиски стаж.

Во стаж на осигурување се смета времето што осигуреникот по наполнети 15 години возраст го поминал во работен однос, односно на работа врз основа на која бил задолжително осигурен и доколку е платен придонесот за пензиско и инвалидско осигурување.

По исклучок, во стаж на осигурување се смета и времето кое осигуреникот го поминал во работен однос или самовработување со полно работно време, за кое е утврдено ослободување од плаќање на придонеси од задолжително социјално осигурување согласно со Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност, и тоа:

- до 36 месеци, доколку осигуреникот е на возраст до 35 години;
- до 60 месеци, доколку осигуреникот е на возраст од 35 години до 50 години;
- до 60 месеци, доколку осигуреникот е на возраст над 50 години;
- до 60 месеци за осигуреници кои се родители на три или повеќе деца, самохран родител и член на еднородителско семејство, приматели на социјална парична помош, деца без родители и родителска грижа, жртви на семејно насилство, инвалидно лице со утврдена инвалидност согласно со Законот за вработување на инвалидни лица и лице со утврдена намалена работна способност или професионална неспособност за работа за 50%, професионални војници на кои им престанал работниот однос согласно со Законот за служба во Армијата на Република Македонија и родители на деца со пречки во развојот корисници на посебен додаток и
- до исполнување на условите за старосна пензија, доколку осигуреникот е на возраст над 58 години.

По исклучок во стаж на осигурување се смета и времето кое осигуреникот го поминал во работен однос или самовработување како замена за работник кој користи породилно отсуство од работа за периодот додека трае породилното отсуство, за кое е утврдено ослободување од плаќање на придонеси од задолжително социјално осигурување согласно со Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност.

Во стаж на осигурување се смета сето време поминато во работен однос со полно работно време.

Под време поминато во работен однос со полно работно време се подразбира и времето што во работен однос со скратено работно време ќе го поминат:

- инвалидите на трудот, воените инвалиди, цивилните инвалиди од војната, како и други инвалидни лица, ако работат онолку време колку што одговара на нивната работна способност и
- работничките - заради доење или нега на дете, односно работниците - заради нега на дете.

-Во стаж на осигурување се смета и времето поминато во работен однос со неполно работно време, , во траење што одговара на вкупниот број часови на таквата работа остварена за одделни години, пресметани за полно работно време.

Во стаж на осигурување се смета и времето што осигуреникот го поминал:

- на боледување по престанувањето на работниот однос или на друга работа врз основа на која бил осигурен, ако за тоа време примал надоместок на плата и
- на професионална рехабилитација, односно на преквалификација или доквалификација на која бил упатен како инвалид на трудот, или како воен инвалид, како слеп, лице заболено од дистрофија и сродни мускулни и невромускулни заболувања, од параплегија, церебрална и детска парализа и мултиплекс склероза или како цивилен инвалид од војната, без оглед на тоа дали пред тоа бил осигурен.

Во стаж на осигурување се смета времето за кое осигуреникот користи право на надоместок на плата за скратено работно време поради нега на дете со телесни или ментални пречки во развојот согласно со Законот за социјална заштита. Во стаж на осигурување се смета и времето што во текот на траењето на работниот однос осигуреникот ќе го помине на стручно усовршување или специјализација. Во стаж на осигурување се смета и времето кое осигуреникот во текот на траењето на работата врз основа на која е осигурен го поминал:

- во истражен затвор до 30 дена;
- на издржување казна затвор до 30 дена и
- како учесник во штрајк организиран во согласност со општите прописи за работните односи.

Во стаж на осигурување на осигуреникот му се смета сето време поминато под суспензија, а времето поминато во истражен затвор, ако со правосилна судска одлука е ослободен од одговорноста, обвинението е одбиено или постапката е запрена, но не поради ненадлежност на судот. Во стаж на осигурување се смета и времето поминато надвор од работниот однос кое инвалидите на трудот ќе го поминат во чекање или вршење на професионална рехабилитација, односно преквалификација или доквалификација, како и чекање на соодветно вработување. Времето на чекање за упатување на професионална рехабилитација изнесува шест месеци. Во стаж на осигурување се смета времето поминато во задолжително осигурување под услов да е платен придонесот за пензиско и инвалидско осигурување. Во стаж на осигурување се смета и времето поминато по престанувањето на задолжителното осигурување за кое е платен придонес - продолжено осигурување.

Осигуреник кој бил во работен однос, односно на работа врз основа на која бил пријавен во задолжително социјално осигурување, а од страна на обврзникот за пресметка и плаќање на придонес не е платен придонесот за пензиско и инвалидско осигурување за период до 31

декември 2008 година, може самиот за себе да изврши плаќање на придонесот за пензиско и инвалидско осигурување. Плаќањето на придонесот се однесува за целиот период кој не е утврден во стаж на осигурување поради неплаќање на придонесот за пензиско и инвалидско осигурување од страна на обврзникот за пресметка и уплата на придонесот. Плаќањето на придонесот од погоре може да се изврши најмногу до 12 последователни месечни рати. Основица за пресметка и плаќање на придонесот изнесува 50% од просечната плата за претходната година од годината во која е поднесено барање за плаќање на придонесот за пензиско и инвалидско осигурување, објавена од Државниот завод за статистика на Република Македонија. Плаќањето на придонесот од погоре се врши според стапката на придонес за пензиско и инвалидско осигурување утврдена со закон. Плаќањето на придонесот за пензиско и инвалидско осигурување може да го извршат и членовите на семејството, доколку осигуреникот кој поднел барање за плаќање на придонесот почине во текот на постапката.

Правото на плаќање на придонесот од погоре се остварува врз основа на поднесено барање до Фондот од страна на осигуреникот. Формата и содржината на барањето ги пропишува министерот за труд и социјална политика.

Фондот донесува решение за плаќање на придонесот од погоре, доколку утврди дека се исполнети следниве услови:

- осигуреникот бил пријавен во задолжително социјално осигурување заклучно со 31 декември 2008 година, што се утврдува од податоците во матичната евиденција во Фондот со претходно воспоставена пријава за почеток и престанок на осигурувањето утврдена во матичната евиденција на Фондот;
- придонесот за пензиско и инвалидско осигурување за периодот за кој осигуреникот бил пријавен во задолжително социјално осигурување не е платен, односно не е целосно платен, што се утврдува со записник на Фондот и
- обврзникот за плаќање на придонесот за пензиско и инвалидско осигурување е избришан од регистрите кои се водат при Централниот регистар на Република Македонија или друг регистар пред преземањето во Централниот регистар на Република Македонија, за што Фондот по службена должност обезбедува доказ врз основа на размена на податоци. Уплатата на придонесот се врши по донесувањето на решението. Во стаж на осигурување се смета времето кога осигуреникот бил во работен однос, односно на работа врз основа на која бил пријавен во

задолжително социјално осигурување доколку во целост е платен придонесот утврден со решението.

Стаж на осигурување што се смета со зголемено траење

На осигурениците кои работат на особено тешки и по здравјето штетни работни места, како и на осигурениците кои работат на работни места на кои по наполнувањето на определени години на живот не можат со успех да ја вршат својата професионална дејност, стажот на осигурување им се смета со зголемено траење. Степенот на зголемувањето на стажот на осигурување зависи од тежината на штетноста на работата, односно од природата на работата, така што работните места се распоредуваат во пет групи, со тоа што секои 12 месеци ефективна работа, се смета како 14, 15, 16, 17, односно 18 месеци стаж на осигурување. Како работни места на кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење, затоа што работата на нив е особено тешка и штетна по здравјето, може да се утврдат работните места на кои се исполнети следниве услови:

- во врска со извршувањето на работите на работните места да постојат позначителни штетни влијанија врз здравствената состојба и врз работната способност на работниците и покрај тоа што се применети сите општи и посебни заштитни мерки утврдени со прописите, како и другите мерки што можат да влијаат врз отстранувањето и намалувањето на штетните влијанија;
- работите на работните места под тешки и по здравјето штетни услови да се извршуваат непосредно покрај изворите на штетните влијанија во непрекинатиот тек на работата и
- работите на работните места под околностите од погоре да ги извршува ист работник во текот на полно работно време, земајќи го како полно работно време и работното време пократко од 40 часа неделно, определено за одделни работни места поради посебните услови за работа.

Како работни места на кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење, затоа што векот на вршење на професионалната дејност е ограничен со наполнување на определени години возраст, може да се утврдат работните места во оние занимања во кои поради природата и тежината на работата, физиолошките функции на организмот опаѓаат во толкава мера што на работникот му го оневозможуваат натамошното успешно вршење на истата професионална дејност.

Работните места на кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење затоа што работата на нив е особено тешка и штетна по здравјето се утврдуваат со правилник кој го донесува министерот за труд и социјална политика. Работните места на кои стажот на осигурување се смета

со зголемено траење, како и ревизијата на тие работни места, ги утврдува Комисијата за ревизија на работни места на кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење. Ревизијата се врши најдоцна во рок од пет години од денот на утврдувањето на работните места со стаж на осигурување со зголемено траење.

Комисијата ја формира министерот за труд и социјална политика во состав од три члена, од кои два члена стручни и компететни лица од областа на безбедноста и здравје при работа и еден член од областа на пензиското и инвалидското осигурување. Со акт на министерот за труд и социјална политика се уредува организацијата и начинот на работа на Комисијата за ревизија. Утврдувањето на работни места со стаж на осигурување со зголемено траење, ревизијата на тие работни места и ревизијата на работните места утврдени, Комисијата го врши врз основа на елаборат за утврдување на работни места со стаж на осигурување со зголемено траење, изработен согласно со Методологијата која е погоре наведена. Методологијата за утврдување на нормативи за изработка на елаборат за утврдување на работни места со стаж на осигурување со зголемено траење, ја донесува министерот за труд и социјална политика. За работните места на кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење, работодавачот може да иницира постапка за промена на техничко-технолошките услови на работа. Стажот на осигурување со зголемено траење им се смета и на осигурениците кои во работен однос, односно на работа врз основа на која биле задолжително осигурени, поминале работејќи со полно работно време како осигуреници, со телесно оштетување од најмалку 70%, воени инвалиди од I до VI група, цивилни инвалиди од војната од I до VI група, слепи лица, лица заболени од дистрофија и сродно мускулни и невромускулни заболувања и од параплегија, церебрална и детска парализа и од мултиплекс склероза. На осигурениците кои се наведени погоре секои 12 месеци ефективно поминати во работен однос, врз основа на која се осигурени, им се смета како 15 месеци стаж на осигурување, а старосната граница пропишана за здобивање на старосна пензија закон им се намалува за по една година за секои пет години ефективно поминати на таква работа. Утврдување на стаж на осигурување со зголемено траење се врши по поднесено барање од осигуреникот до филијалата на Фондот според местото на осигурување. На осигурениците со стаж со зголемено траење кои работат на работни места на кои стажот на осигурување се смета со зголемено траење, стажот на осигурување им се зголемува само за она време што ефективно го поминале на работа. По исклучок на осигурениците на кои стажот на осигурување им се смета со зголемено траење, тој стаж им се зголемува и ако работеле со скратено работно време, како да работеле со полно работно време. Во стаж на осигурување со зголемено траење се смета и времето за кое

осигурениците биле осигурени во пензиското и инвалидското осигурување во својство на воен осигуреник или граѓанско лице на служба во Југословенската народна армија, освен времето што граѓанското лице на служба во Југословенската народна армија го поминало во трупа и тоа под условите и во обемот што се утврдени со прописите со кои било уредено пензиското и инвалидското осигурување на воените осигуреници.

На корисник на пензија, со негова согласност, му се запира дел од пензијата за обезбедување на средства потребни за исплата на посмртна помош за членовите на неговото семејство и за членување во здружение на пензионери (членарина).

Средствата за солидарен фонд - посмртна помош Фондот ги уплатува на посебна потсметка во рамките на Трезорската сметка со назнака „Средства за солидарен фонд - посмртна помош на корисници на пензија". Издвојувањето на посмртната помош и членарината се врши од пензијата на корисникот на пензија, месечно, при исплата на пензијата, освен од семејната пензија на дете остварена по основ на школување. Висината на задршката за посмртна помош и членарина, висината на исплатата за посмртна помош во зависност од акумулираните средства и смртноста на корисниците на пензија, начинот на распределба на членарината, начинот и постапката за исплата на посмртната помош на корисниците на пензија од средствата на солидарниот фонд во единствен износ за сите корисници на пензија, како и начинот на располагање со слободните, а неискористени средства од посмртна помош, со акт ги утврдува регистрирана организација на сојузите на здруженијата на пензионерите на Македонија. Средствата по основ на членарина Фондот ги дозначува на сметката што ја определува регистрираната организација составена од сојузите на здруженијата на пензионерите. Исплата на посмртна помош од средствата на солидарниот фонд ја врши Стручната служба на Фондот преку подрачните единици. Исплата на посмртната помош се врши по поднесено барање до филијалата на Фондот од лицето кое извршило плаќање на трошоците за погреб.

Заради заштита и промоција на социјалните права и интереси на корисниците на пензија и преземање на мерки за унапредување на социјалната положба и интеграција и подобрување на животниот стандард на корисниците на пензија се основа Совет за социјална сигурност. Тој се занимава со:

-ги следи, проучува и оценува влијанието на мерките на економската и социјалната политика врз социјалната положба на корисниците на пензија;

-ги разгледува ефектите од имплементација на законите и проектите за пензионерите и предлага мерки и активности за подобрување на стандардот на корисниците на пензија до Владата на Република Македонија;

-дава мислења по предлози на закони од областа на социјалното осигурување и социјалната заштита и

Советот за социјална сигурност донесува деловник со кој се уредува начинот на работата на Советот.

Членовите на Советот за социјална сигурност ги именува министерот за труд и социјална политика за време од четири години, и тоа:

- три члена се именуваат на предлог од Сојузот на здруженија на пензионерите на Македонија;

- еден член се именува на предлог од Кабинетот на заменикот на претседателот на Владата, задолжен за економски прашања и за координација со економските ресори;

- еден член се именува на предлог од Министерството за труд и социјална политика;

- еден член се именува на предлог од Министерството за финансии;

- еден член се именува на предлог од Министерството за економија;

- еден член се именува на предлог од Министерството за здравство;

- еден член се именува на предлог од Фондот на пензиското и инвалидското осигурување на Македонија;

- еден член се именува на предлог од Фондот за здравствено осигурување на Македонија;

- еден член се именува од Црвениот крст на Република Македонија;

- еден член се именува од Агенцијата за супервизија на капиталното финансирано пензиско осигурување и

- по еден член се именува од друштвата за управување со задолжителни и/или доброволни пензиски фондови.

(3) Советот за социјална сигурност од членовите избира претседател и заменик претседател за време од една година.

Задолжително капитално финансирано пензиско осигурување

Осигурениците, кои прв пат пристапуваат во задолжително пензиско и инвалидско осигурување по 1 јануари 2019 година и на датумот на пристапувањето се помлади од 40 години се задолжителни членови на вториот пензиски столб и плаќаат придонес во задолжителен пензиски фонд по сопствен избор сè додека имаат својство на осигуреник во задолжителното пензиско и инвалидско осигурување. На осигурениците кои се членови во вториот пензиски столб според член 118 од Законот за пензиското и инвалидското осигурување („Службен весник на Република Македонија” број 98/12, 166/12, 15/13, 170/13, 43/14, 44/14, 97/14, 113/14, 160/14, 188/14, 20/15, 61/15, 97/15, 129/15, 147/15, 154/15, 173/15, 217/15, 27/16, 120/16, 132/16, 35/18 и 220/18) и кои се родени по 1 јануари 1967 година им продолжува членството во вториот пензиски столб.

Осигурениците на кои стажот на осигурување им се смета со зголемено траење и осигурениците од Глава VII - Стекнување и остварување на правата на определени категории осигуреници под посебни услови, не се опфаќаат во вториот пензиски столб. Осигурениците кои во текот на осигурувањето ќе добијат основ на осигурување како вршители на дејност или во текот на осигурувањето им се утврди стаж на осигурување со зголемено траење, престануваат да бидат членови во вториот пензиски столб. По исклучок на осигурениците на кои стажот им се утврдува кои се во работен однос или самовработени лица со полно работно време и за кои е утврдено ослободување од плаќање на придонесите од задолжително социјално осигурување согласно со Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност, не се задолжителни членови во вториот пензиски столб за период за којшто е утврдено ослободувањето од плаќање на придонесите од задолжително социјално осигурување.

На осигурениците членови во вториот пензиски столб според членот 119 од Законот за пензиското и инвалидското осигурување („Службен весник на Република Македонија” број 98/12, 166/12, 15/13, 170/13, 43/14, 44/14, 97/14, 113/14, 160/14, 188/14, 20/15, 61/15, 97/15, 129/15, 147/15, 154/15, 173/15, 217/15, 27/16, 120/16, 132/16, 35/18 и 220/18) им продолжува членството во вториот пензиски столб.

Стапката на придонесот за вториот пензиски столб изнесува 6% од основницата за плаќање на придонесот утврдена со закон. Стапката на придонес за првиот пензиски столб претставува

разлика меѓу вкупната стапка на придонес од првиот столб и процентот од од погоре. За осигурениците за кои придонесот за пензиско и инвалидско осигурување се пресметува и плаќа на нето, поделбата на придонесите се врши во ист сооднос како погоре. Осигуреникот кој плаќа придонес во вториот пензиски столб има индивидуална сметка и е член во задолжителен пензиски фонд. Пензијата од вториот пензиски столб зависи од акумулираните придонеси и остварениот принос од инвестираните акумулирани придонеси по одбивањето на трошоците. По остварувањето право на старосна пензија од првиот пензиски столб, средствата на осигуреникот од индивидуалната сметка се пренесуваат во посебна институција овластена за исплата на пензии. Основањето и работењето на институциите се уредува со Законот за исплата на пензии и пензиски надоместоци од капитално финансирано пензиско осигурување.

Кога осигуреникот ќе оствари право на инвалидска пензија или семејна пензија од првиот пензиски столб, задолжителниот пензиски фонд ги пренесува акумулираните придонеси и остварениот принос на Фондот за исплата на инвалидската, односно семејната пензија. Постапката за исплата на инвалидската, односно семејната пензија на осигуреник од вториот пензиски столб кој остварил право на инвалидска, односно семејна пензија се уредени со Законот за исплата на пензии и пензиски надоместоци од капитално финансирано пензиско осигурување. Доколку не постојат корисници на семејна пензија износот од индивидуалната сметка на осигуреникот се исплаќа на ист начин како и другиот имот, согласно со Законот за наследување.

Остварување, користење и губење на правата

Правата од пензиското и инвалидското осигурување се остваруваат во Фондот. Фондот е надлежен и кога правата од пензиското и инвалидското осигурување се остваруваат врз основа на ратификувани меѓународни договори. Својството на осигуреник се воспоставува врз основа на пријава за осигурување што ја поднесува:

- работодавачот - за работниците вработени кај него.
- физичкото лице кое врши дејност - сам за себе;
- индивидуалниот земјоделец - сам за себе;
- Агенцијата за вработување на Република Македонија за невработените лица кои примаат паричен надоместок, или се на стручно оспособување односно професионална рехабилитација.

Утврдувањето на својство на осигуреник за лицата кои се занимаваат со самостојна дејност се врши по поднесно барање.

Својството на осигуреник се стекнува од денот на поднесувањето на барањето за прием во осигурување, односно со денот на уписот во соодветниот регистар, а доколку се исполнети условите најмногу шест месеци наназад од денот на поднесувањето на барањето.

Доколку лицата кои се погоре наведени не поднесат пријава, својството на осигуреник го утврдува Фондот по службена должност врз основа на податоци од надлежни институции дека лицата ги исполнуваат условите за утврдување на својство на осигуреник, во рок од 15 дена од денот на добивањето на податоците. За утврдување својство на осигуреник Фондот по службена должност разменува податоци со други институции .

Постапката за остварување на правата од пензиското и инвалидското осигурување се поведува по барање на осигуреникот, односно на корисникот на пензија, а за остварувањето на право на семејна пензија и други права на членовите на семејството на осигуреникот, односно на корисникот на пензија по барање на членот на семејството. Постапката за утврдување на инвалидност кај осигуреникот се поведува и на предлог на работодавачот кај кого осигуреникот е во работен однос, како и на предлог на надлежниот матичен лекар и од лекарска комисија на Фондот за здравствено осигурување на Македонија. Со барањето, односно предлогот за утврдување на инвалидност, односно неспособност за работа, подносителот е должен да приложи медицинска, работна и друга документација, како и предлогот од лекарската комисија при Фондот за здравствено осигурување, потребни за утврдување на инвалидноста. Постапката за утврдување на инвалидност, односно неспособност за работа, повторно се поведува, по истекот на рокот од една година од денот на прегледот од комисијата на Фондот. Оваа постапка може да се покрене и пред истекот на овој рок доколку со барањето е приложена нова медицинска документација за настанатата промена, односно влошување на здравствената состојба.

Барање за остварување право од пензиско и инвалидско осигурување во хартиена форма се поднесува во филијалите и деловниците на Фондот, според местото на последното осигурување или преку електронски пристап на веб страницата на Фондот. Во постапката за решавање на правата од пензиското и инвалидското осигурување ќе се применуваат прописите за општа управна постапка.

Промените на состојбата на инвалидноста и телесно оштетување на осигуреникот, кои се од влијание на правото признато со правосилно решение, можат да се утврдуваат во постапка покрената по барање на осигуреникот. По исклучок надлежниот орган за решавање на правата од пензиското и инвалидско осигурување може, на иницијатива на лекар поединец, комисијата за оцена на работна способност, работодавачот или на Фондот да определи повторен комисиски преглед на инвалидите на трудот со преостанатата работна способност кои по таа основа се стекнале со некое право зарди утврдување на промени во состојбата на инвалидноста, односно заради утврдување на потребата и можноста за поцелесообразно искористување на преостанатата работна способност.

Пензискиот стаж, платата, надоместоците и основите на осигурување, како и другите факти од влијание врз стекнувањето и утврдувањето на правата се земаат предвид при остварувањето на правата од пензиското и инвалидското осигурување, врз основа на податоците утврдени во матичната евиденција.

Фактите кои не се утврдуваат во матична евиденција, а се од влијание за остварување на правата од пензиското и инвалидското осигурување, се утврдуваат во постапка за решавање на тие права. Пензискиот стаж не може да се утврди врз основа на изјава на сведоци.

За остварување на правата врз основа на инвалидност и неспособност за работа врз основа на која се стекнува право на инвалидска, односно семејна пензија, како и телесно оштетување, фактичката состојба се утврдува врз основа на наод, оцена и мислење на Комисијата за оцена на работната способност. Комисијата се формира во рамките на Фондот. Со акт на Фондот се уредува организацијата, составот и начинот на работа на Комисијата за оцена на работната способност.

Во наодот, оцената и мислењето врз основа на кои е утврдена инвалидност, односно неспособност за работа врз основа на која се стекнува право на инвалидска, односно семејна пензија, се утврдува и обврска за задолжителен контролен преглед кој се врши во рок не пократок од една година од денот на утврдената инвалидност. Контролниот преглед може да се врши најмногу два пати до навршување на 65 години живот на корисникот на пензија. На задолжителен контролен преглед не подлежи корисник на пензија за одделни заболувања утврдени со актот за организација, составот и начинот на работа на Комисијата за оцена на работната способност. Задолжителниот контролен преглед го врши комисија за задолжителен контролен преглед составена од доктори специјалисти во орган, односно установа определена од

министерот за труд и социјална политика. Задолжителниот контролен преглед не можат да го вршат исти лица кои претходно учествувале во постапката за утврдување на инвалидноста. До донесувањето на решение по извршениот задолжителен контролен преглед, на осигуреникот му се исплатува временна инвалидска, односно семејна пензија. Правото на инвалидска, односно семејна пензија престанува доколку корисникот не се јави на задолжителен контролен преглед во рокот утврден погоре или со контролниот преглед не е утврдена инвалидност, односно неспособност за работа. Во случаите од погоре член на корисникот со решение му се запира исплатата на времената инвалидска, односно семејна пензија и го губи својството пензионер.

Наодот, оцената и мислењето на Комисијата за оцена на работната способност со кои е утврдена инвалидност, односно неспособност за работа, врз основа на кои се стекнува право на пензија, задолжително подлежи на ревизија. Задолжителна ревизија се врши на секој наод, оценка и мислење донесен во постапка на задолжителен контролен преглед. Ревизијата ја врши Комисија за ревизија на наод, оцена и мислење за утврдување на инвалидност, односно неспособност за работа, која ја формира министерот за труд и социјална политика, од истакнати медицински стручни лица. Комисијата за ревизија на наод, оцена и мислење за утврдување на инвалидност, односно неспособност за работа, врши ревизија и на наод, оцена и мислење со кои не е утврдена инвалидност, односно неспособност за работа, донесени од Комисијата за оцена на работната способност, по случаен избор. При вршењето на ревизијата може да се изврши непосреден лекарски преглед на осигуреникот. Ревизијата се врши најдоцна во рок од пет дена од денот на донесувањето на наодот, оцената и мислењето, пред донесувањето на решение за право на пензија. Комисијата за оцена на работната способност и Комисијата за задолжителен контролен преглед се должни да постапат по мислењето дадено во постапката за ревизија и да донесат нов наод, оцена и мислење. Со акт на министерот за труд и социјална политика се уредува организацијата, составот и начинот на работа на Комисијата за ревизија.

Комисијата за оцена на работната способност води евиденција на донесен наод, оцена и мислење, согласно со Законот за општата управна постапка, која содрж лични податоци за осигуреникот, стручна подготовка на осигуреникот, работно место или професија, гранка на дејноста во којашто работи, назив на работодавачот, анамнеза, медицинска документација користена при донесување на наодот, оценката и мислењето, објективна состојба на осигуреникот при прегледот, дијагноза на болест со шифра на болест според МКБ-10, оцена и мислење за работаната способност, причина на инвалидност, процент на инвалидност, датум на настаната

инвалидност или телесно оштетување и потреба од контролен преглед со датум на контролен преглед. Комисијата за ревизија на наод, оценка и мислење за утврдување на инвалидност, односно неспособност за работа води евиденција на извршена ревизија, согласно со Законот за општата управна постапка, која содржи реден број и број на предмет, датум на доставување на предметот, име и презиме на осигуреникот, матичен број на осигуреникот; мислење дадено во постапка на ревизија, датум на решавање на предметот во постапка на ревизија, односно наод, оценка и мислење од Комисијата за оценка на работната способност или Комисијата за задолжителен контролен преглед. Решение за правата од пензиското и инвалидското осигурување и за наплата на придонесот донесува Фондот, најдоцна во рок од 30 дена од денот на поднесувањето на уредно барање. Во случаите кога на донесувањето на решението му претходи утврдување на фактичка состојба Фондот е должен да донесе решение најдоцна во рок од 50 дена од денот на поднесувањето на барањето. Решение за правата од пензиското и инвалидското осигурување со примена на одредбите на договори за социјално осигурување донесува Фондот, најдоцна во рок од 90 дена од денот на поднесување на барањето. Во решението со кое е утврдена инвалидност, односно неспособност за работа, се утврдува и денот кога осигуреникот, односно корисникот на правото, треба да се јави на задолжителниот контролен преглед. Против решението донесено во прв степен на Фондот, подносителот на барањето има право на жалба до Државната комисија за одлучување во управна постапка и постапка од работен однос во втор степен, во рок од 15 дена од денот на приемот на решението. Жалбата не го одложува извршувањето на решението, освен ако со жалбата се напаѓа оцената за утврдувањето на инвалидноста. Против решението на Државната комисија за одлучување во управна постапка и постапка од работен однос во втор степен може да се поведе управен спор.

Ако по донесувањето на конечното решение се сознае за нови факти, или се најдат, односно се добие можност да се употребат нови докази кои сами или во врска со веќе изведените и употребените докази би можеле да доведат до поинакво решение, ако тие факти, односно докази би биле изнесени или употребени во поранешната постапка, може по исклучок од условите кои во такви случаи според Законот за општата управна постапка се бараат за покренување - обнова на постапката, да се покрене обнова на постапката по однос на правата од пензиското и инвалидското осигурување и кога е пропуштено во поранешната постапка да се изнесе некој од тие факти, односно докази. Обнова на постапката се покренува по барање на странката или по

службена должност. Во постапката за решавање на барањата за обнова на постапката за утврдување на пензиски стаж се применуваат одредбите на Законот за општата управна постапка. Правата утврдени со решение донесено во постапката за обнова, припаѓаат од првиот ден на наредниот месец од денот на поднесувањето на барањето за обнова на постапката, односно по донесувањето на решението во обновената постапка по службена должност. Правосилно решение, по барање на странката или по службена должност, може да се измени со ново решение, ако со правосилното решение е повреден закон или општ акт на Фондот на штета на странката. Ако со правосилното решение е повреден закон или општ акт на Фондот на штета на странката, правото по новото решение припаѓа од денот кога се исполнети условите за стекнување со правото. Правосилно решение со кое на осигуреникот му е признато право кое, според прописите од пензиското и инвалидското осигурување, не му припаѓа со ново решение се огласува за ништовно, целосно или делумно. Со огласување на решението за ништовно се поништуваат и правните последици што ги произвело таквото решение.

Правата од пензиското и инвалидското осигурување, се стекнуваат и пристигнуваат со денот на исполнувањето на условите, ако барањето е поднесено во рок од шест месеци од денот на исполнувањето на условите, а ако барањето е поднесено по истекот на тој рок од поднесувањето на барањето и за шест месеци наназад. Правото на старосна пензија се остварува по престанокот на осигурувањето. Правото на инвалидска пензија врз основа на решение за утврдена инвалидност, се остварува најдоцна во рок од три месеци од правосилноста на решението. Доколку правото на инвалидска пензија не биде остварено, осигуреникот се упатува на повторен комисиски преглед, по службена должност.

Пензијата и другите парични надоместоци се утврдуваат во месечен износ и се исплатуваат наназад. Корисникот на пензија или на паричен надоместок може да овласти друго лице кое во негово име ќе ја прима пензијата или паричниот надоместок. По барање на Фондот корисникот на пензија или паричен надоместок е должен да достави потврда за живот издадена од Фондот. Фондот му обезбедува на корисникот исплата на износите што му припаѓаат во случаите кога корисникот има живеалиште надвор од територијата на Република, со ратификуван меѓународен договор или ако постои реципроцитет. Правото на професионална рехабилитација и паричните надоместоци во врска со тие права се ограничуваат, односно престануваат доколку во рок од еден месец инвалидот на трудот не почне со професионалната рехабилитација, ако без оправдани причини ја прекине професионалната рехабилитација или ако не ја извршува

должноста во врска со рехабилитацијата или ако во определен рок не се јави на поканата за повторно оценување на работната способност. На корисник на пензија и паричен надоместок за телесно оштетување - странски државјанин кој ќе се исели на постојано живеење во земјата чиј е државјанин, пензијата му се исплатува во странство ако со односната држава е склучен ратификуван меѓународен договор за плаќање на пензиите во странство, или ако постои реципроцитет.

На корисникот на пензија - државјанин на Република Македонија кој ќе се исели во странство, пензијата и другите парични примања му се исплатуваат ако таква обврска е предвидена со меѓудржавен, односно ратификуван меѓународен договор. Најнизок износ на пензија, се исплатува додека корисникот на пензија има постојано место на живеење во Република Македонија, ако поинаку не е предвидено со ратификуван меѓународен договор. На корисниците на пензија на кои не им се врши исплата на пензијата во странство, ако повторно се населат во Република Македонија, исплатата на пензијата им се продолжува од првиот ден на наредниот месец по враќањето во Република Македонија. Корисникот на право од пензиско и инвалидско осигурување е должен да ја пријави секоја промена што влијае врз правото или врз обемот на користењето на правото најдоцна во рок од 30 дена од денот кога настанала промената. На корисник на пензија додека е во работен однос или додека врши самостојна дејност во Република Македонија или странство му се запира исплатата на пензијата, а на корисник на инвалидска пензија му престанува правото на пензија. На корисникот на старосна пензија може да му се определи нов износ на пензија, ако навршил најмалку една година стаж на осигурување по остварувањето право на старосна пензија, доколку е поповолно за корисникот. Правото на семејна пензија престанува за членот на семејството кај кого поради настанатата промена повеќе не постојат посебните услови од кои зависи стекнувањето и траењето на тоа право. Правата стекнати врз основа на инвалидност и телесно оштетување во текот на користењето, можат да се менуваат зависно од настанатите промени на инвалидноста, односно степенот на телесното оштетување. Кога промената е утврдена по барање на корисникот на правото, правото престанува или се менува, односно се стекнува ново право од првиот ден на наредниот месец по поднесувањето на барањето. Кога промената ќе настане во постапка покрената по службена должност, правото престанува или се менува, односно се стекнува ново право од конечното на решението со кое е утврдена промената. Ако осигуреникот, односно корисникот на пензија се стекне со право на две или повеќе пензии, може да користи само една од тие пензии по сопствен избор. По извршениот избор осигуреникот нема право на повторен избор. Семејната пензија се користи како една

пензија и кога е одредена на повеќе корисници доколку сокорисниците не бараат пензијата да им се исплатува одделно. Пензијата може да биде предмет на извршување и обезбедување до една третина, а за побарување по основа на издржувањето утврдено со судска одлука или со спогодба до една половина. Најнискиот износ на пензија и минималната старосна и семејна пензија не може да биде предмет на извршување и обезбедување, освен за побарување по основа на издржување утврдено со судска одлука и дадена согласност од корисникот на пензија и тоа најмногу до една третина од нејзиниот месечен износ. Паричниот надоместок за телесно оштетување не може да биде предмет на извршување и обезбедување. Пристигнатите месечни износи на пензија и други права од пензиското и инвалидското осигурување кои не можеле да бидат исплатени поради околностите што ги предизвикал корисникот на правото, дополнително ќе се исплатат најмногу за три години наназад, сметајќи од денот кога по престаникот на дејствувањето на тие околности корисникот на правото ќе поднесе барање за исплата.

Студија на случај

Вработен во ТППЕ Битола на терен се здобил со изгореници поради кои што бара инвалидска пензија. Лицето е вработено во ТППЕ Битола на 01 12 2003 година. Притоа констатирал дека за иако договорот му е од 01 12 2003 година нема податоци за платен стаж за месеците 12 2003 и 01 2004. Додека тече постапката за инвалидска пензија покренува спор против работодавецот околу стажот и ангажирано е вешто лице

Во стаж на осигурување се смета времето поминато во задолжително осигурување ако

1. е платен придонесот само за пензиско осигурување 0
2. е платен придонесот за пензиско и инвалидско осигурување 1
3. е платен придонесот само за здравствено осигурување 0
4. без разлика дали има или нема платен придонес -0,5
5. е платен придонесот било кој придонес 0
6. е платен придонесот за дополнително здравствено осигурување
7. е платен придонесот за води
8. е платен придонесот за професионално заболување
9. е платен придонесот за инвалидско осигурување
10. е платен придонесот за дополнително инвалидско осигурување

ЗПИО 98/2012 член 106

Степенот на зголемувањето на стажот на осигурување зависи од тежината на штетноста на работата, односно од природата на работата, така што работните места се распоредуваат во пет групи, со тоа што секои 12 месеци ефективна работа,

1. се смета како 14, 15, 16, 20, односно 22 месеци стаж на осиг

2. се смета како 20, 22, 24, 26, односно 18 месеци стаж на осиг 0
3. се смета како 14, 15, 16, 17, односно 18 месеци стаж на осиг 1
4. се смета како 8, 10, 12, 14, односно 16 месеци стаж на осиг -0,5
5. се смета како 2, 4, 6, 8, односно 10 месеци стаж на осиг 0
6. се смета како 4, 6, 8, 10 односно 12 месеци стаж на осиг 0
7. се смета како 6, 8, 10, 12 односно 14 месеци стаж на осиг 0
8. се смета како 22,26, 28, 30 односно 32 месеци стаж на осиг 0
9. се смета како 32,34, 36, 38 односно 40 месеци стаж на осиг 0
10. се смета како 34,36, 38, 40 односно 42 месеци стаж на осиг 0

ЗПИО 98/2012 член 108

Осигурениците, кои прв пат во задолжително пензиско и инвалидско осигурување пристапиле од 1 јануари 2003 година, се задолжителни членови

1. на првиот и вториот пензиски столб 1
2. само на првиот пензиски столб 0
3. само на вториот пензиски столб 0
4. на првиот вториот и третиот пензиски столб 0
5. на трите пензиски столба
6. на првиот и третиот пензиски столб
7. на сите пензиски столбови
8. само на третиот пензиски столб
9. не се задолжителни членови на вториот пензиски столб -05
10. се задолжителни членови на третиот пензиски столб -

ЗПИО 98/2012 член 119 став 1

Стапката на придонесот за вториот пензиски столб изнесува

1. 2% од основицата за плаќање на придонесот утврдена со закон-0,5
2. 3% од основицата за плаќање на придонесот утврдена со закон0
3. 4% од основицата за плаќање на придонесот утврдена со закон0
4. 5% од основицата за плаќање на придонесот утврдена со закон0
5. 6% од основицата за плаќање на придонесот утврдена со закон 1
6. 7% од основицата за плаќање на придонесот утврдена со закон-0,5
7. 8% од основицата за плаќање на придонесот утврдена со закон-0,5
8. 9% од основицата за плаќање на придонесот утврдена со закон-0,5
9. 10% од основицата за плаќање на придонесот утврдена со закон-0,5
10. 11% од основицата за плаќање на придонесот утврдена со закон-0,5

ЗПИО 98/2012 член 120

За Инвалидската пензија остварена до 2015 година во случај на инвалидност причинета со повреда на работа или професионална болест се определува во висина од,

- 20% од пензиската основица за пензија остварена до 2015 година -0,5
- 40% од пензиската основица за пензија остварена до 2015 година0
- 60% од пензиската основица за пензија остварена до 2015 година0
- 80% од пензиската основица за пензија остварена до 2015 година 1
- 100% од пензиската основица за пензија остварена до 2015 година0
- 120% од пензиската основица за пензија остварена до 2015 година0

140% од пензиската основица за пензија остварена до 2015 година 0

160% од пензиската основица за пензија остварена до 2015 година 0

180% од пензиската основица за пензија остварена до 2015 година 0

200% од пензиската основица за пензија остварена до 2015 година 0

ЗПИО 98/2012 член 52

123. Кое од следните тврдења е точно

1. Пензискиот стаж може да се утврди врз основа на изјава на сведоци 0

2. Пензискиот стаж целосно може да се утврди врз основа на изјава на сведоци -0,5

3. Пензискиот стаж делумно не може да се утврди врз основа на изјава на сведоци 0

4. Пензискиот стаж не може да се утврди врз основа на изјава на сведоци 1

5. Пензискиот стаж делумно може да се утврди врз основа на изјава на сведоци 0

6. Пензискиот стаж лимитирано може да се утврди врз основа на изјава на сведоци 0

7. Пензискиот стаж целосно може да се утврди врз основа на изјава на сведоци 0

8. Пензискиот стаж може да се утврди врз основа на изјава на сведоци ако се повеќе од тројца 0

9. Пензискиот стаж може да се утврди врз основа на изјава на сведоци ако се повеќе од четворица 0

10. Пензискиот стаж може да се утврди врз основа на изјава на сведоци ако се повеќе од петмина

ЗПИО 98/2012 член 129 став 3

Системот на здравствено осигурување во Република Македонија

Корисници на здравственото осигурување

Задолжително се осигуруваат:

- работник во работен однос кај правно лице, самовработено лице, установа, друго правно лице кое врши дејност на јавна служба, државен орган и орган на единиците на локалната самоуправа и градот Скопје;
- извршен член на одбор на директори во трговско друштво, член на управен одбор во трговско друштво, односно управител во трговско друштво, доколку не е осигурен по ниеден друг основ;
- лице кое има краткотрајно вработување согласно со Законот за агенциите за привремени вработувања;
- државјанин на Република Македонија кој на територијата на Република Македонија е вработен кај странски и меѓународни органи, организации и установи, кај странски дипломатски и конзуларни претставништва, во лична служба на странски дипломатски и конзуларни претставништва или е во лична служба на странци, доколку со меѓународен договор поинаку не е определено;
- самовработено лице;
- индивидуален земјоделец;
- верско службено лице;
- привремено невработено лице додека прима паричен надоместок од осигурување во случај на невработеност;
- државјанин на Република Македонија вработен во странство, ако за тоа време не е задолжително осигурен кај странски носител на осигурување според законот на земјата во која е вработен, или според меѓународна спогодба, а имал живеалиште на територијата на Република Македонија непосредно пред засновањето на работниот однос во странство - за членовите на семејството кои живеат во Република Македонија;

- корисник на пензија и надоместок на плата според прописите на пензиското и инвалидското осигурување;
- државјанин на Република Македонија кој прима пензија или инвалиднина од странски носител на осигурување од држава со која Република Македонија нема склучено/превземено Договор за социјално осигурување или пак Република Македонија има склучено/превземено ваков Договор, но во него не е регулирана можноста за остварување на право на здравствено осигурување, додека престојува на територијата на Републиката;
- лице корисник на постојана парична помош; лице со статус на признаен бегалец; лице под супсидијарна заштита; лице сместено во згрижувачко семејство; лице сместено во установа за социјална заштита (за институционална и вонинституционална заштита); корисник на паричен надоместок за помош и нега од друго лице; лице кое до 18 годишна возраст имало статус на дете без родители и без родителска грижа, најмногу до 26 години, а користи социјална парична помош; лице - жртва на семејно насилство за кое се превзема мерка на заштита согласно со Законот за семејството и лице опфатено со организирано самостојно живеење со поддршка, ако не може да се осигурат по друга основа;
- странец кој на територијата на Република Македонија е во работен однос или служба на странски физички и правни лица, меѓународни организации и установи или странски дипломатски и конзуларни претставништва ако со меѓународен договор поинаку не е определено;
- странец кој се наоѓа на школување или стручно усовршување во Републиката ако со меѓународен договор поинаку не е определено,
- лице на издржување на казна затвор, лице кое се наоѓа во притвор (ако не е осигурено по друга основа) и малолетно лице кое се наоѓа на извршување на воспитна мерка упатување во воспитно-поправен дом, односно установа и
- учесник во НОВ и учесник во Народноослободителното движење во Егејскиот дел на Македонија, воен инвалид и членовите на семејствата на паднатите борци и умрените учесници во НОВ, како и цивилните инвалиди од Втората светска војна, лицата прогонувани и затворани за идеите на самобитноста на Македонија и нејзината државност, на кои тоа својство им е утврдено со посебни прописи и членовите на семејството и родителите на лицата граѓани на Република Македонија, загинати во војните при распадот на СФРЈ.
- државјанин на Република Македонија кој не е задолжително осигуран

Граѓаните кои не се опфатени со задолжителното здравствено осигурување можат да пристапат кон задолжителното здравствено осигурување заради користење на право на здравствени

услуги.Граѓаните кои примаат пензија или инвалиднина од странски носител на осигурување односно Република Македонија и таа странска држава имаат склучено/превземено договор за социјално осигурување во кој е регулирана можноста за остварување на право на здравствено осигурување и кои имаат живеалиште на територијата на Републиката можат да пристапат кон задолжителното здравствено осигурување, заради користење на право на здравствени услуги врз основа на одредбите од меѓународниот договор.

Врз основа на задолжителното здравствено осигурување на осигуреникот, се обезбедува задолжителното здравствено осигурување и на членовите на неговото семејство, ако не се осигурени, освен за лицата со статус на признаен бегалец и лице под супсидијарна заштита.Како членови на семејство на осигуреникот, се сметаат:

брачниот другар и децата родени во брак или вон брак, посиноците, посвоените деца и децата земени на издржување.

Децата на осигуреникот се здравствено осигурени:

-до навршување на 18-годишна возраст, а по тие години само ако се на редовно школување, но најдоцна до навршувањето на 26 години,

-кога се на вонредно школување, ако поради природата на болеста не се во можност редовно да ја посетуваат наставата и

-ако се или станат неспособни за самостоен живот и работа во смисла на прописите на пензиското и инвалидското осигурување, односно за социјалната заштита, ако осигуреникот ги издржува - за сето време додека трае таквата неспособност.

Табела 4 – Осигуреници на фондот

	2015	2016	2017
Активни работници	550314	563053	572291
Активни земјоделци	21346	21317	21028
Пензионери	294332	300128	304657

Невработени лица	10596	7037	6649
Лица осигурени преку програма на Министерство за здравство	239207	244867	246611
Останати	14476	14159	13768
Осигуреници	1130271	1150561	1165004
Членови на семејства	728756	720200	707462
	1859027	1870761	1872466

Извор: Извештај за работа на ФЗОМ за 2017 година

Право на здравствени услуги

Со задолжително здравствено осигурување на осигурените лица им се обезбедува право на основни здравствени услуги, во случај на:

- болест и повреда надвор од работа и
- повреда на работа и професионално заболување.

Основните здравствени услуги се:

-во примарната здравствена заштита: здравствени услуги заради утврдување, следење и проверување на здравствената состојба, преземање на стручно медицински мерки и постапки за унапредување на здравствената состојба, спречување, сузбивање и рано откривање на болестите и други нарушувања на здравјето; укажување на итна медицинска помош, вклучувајќи и превоз со санитетско возило кога е тоа неопходно, лекување во ординација, односно во домот на корисникот, здравствена заштита во врска со бременост и породување, спроведување на

превентивни, терапевтски и рехабилитациони мерки, превенција, лекување и санирање на болестите на устата и забите и лекови според листата на лекови што со општ акт ја утврдува Фондот на кој министерот за здравство дава согласност;

-во специјалистичко-консултативната здравствена заштита: испитување и утврдување на заболувањата, повредите и здравствената состојба; спроведување на специјализирани дијагностички, терапевтски и рехабилитациони постапки и протези, ортопедски и други помагала, помошни и санитарски справи и материјали и забнотехнички средства според индикации утврдени со општ акт на Фондот на кој министерот за здравство дава согласност;

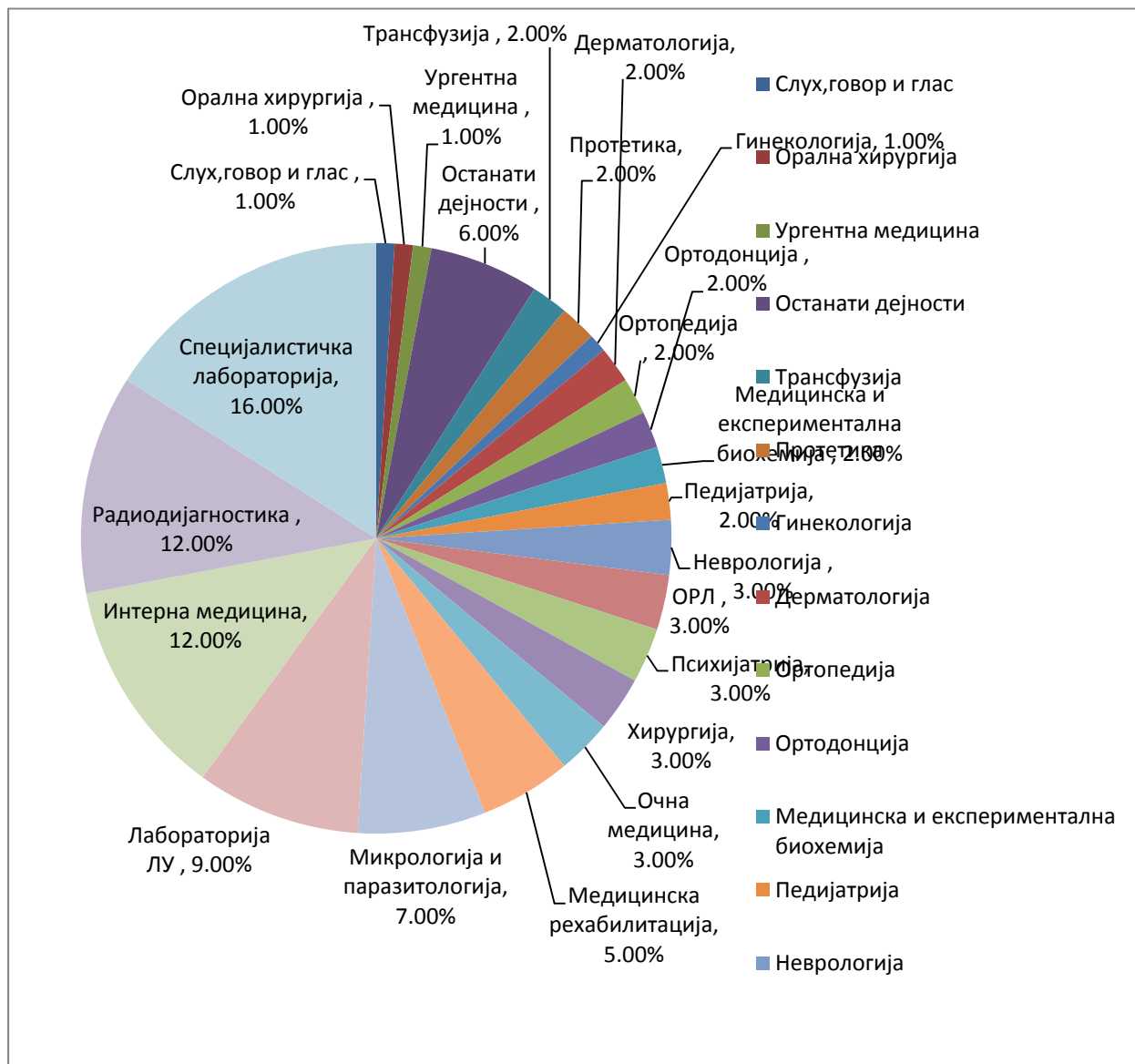
-во болничката (краткотрајна и долготрајна) здравствена заштита испитување и утврдување на здравствената состојба, лекување, рехабилитација, нега, сместување и исхрана во болнички услови, лекови според листата на лекови што со општ акт ја утврдува Фондот на кој министерот за здравство дава согласност, како и помошни материјали кои служат за примена на лековите и санитарските и друг материјал потребен за лекување и сместување и исхрана на придружник при неопходно придружување на дете до тригодишна возраст, додека е на болничко лекување, но најмногу до 30 дена и ласерска корекција на диоптер според услови како и критериуми утврдени со општ акт на Фондот, на кој министерот за здравство дава согласност и обдукција на умерени по барање на здравствени установи.

Основните здравствени услуги Фондот ги обезбедува на осигурените лица во здравствените установи утврдени со мрежата на здравствени установи, во која се врши здравствената дејност, согласно со прописите од областа на здравствената заштита, во висина на утврдени цени со општ акт на Фондот, на кој министерот за здравство дава согласност. Осигуреното лице може да оствари право на протези, ортопедски и други помагала, помошни и санитарски справи и материјали и забнотехнички средства под услов здравственото осигурување да траело непрекинато најмалку шест месеци пред настапување на потребата, освен во случаите на повреда на работа и професионално заболување. Фондот со општ акт поблиску ги определува, начинот на остварувањето на правата на здравствени услуги, како и спроведување на здравствената заштита, на кој министерот за здравство дава согласност. Како основни здравствени услуги се сметаат и лековите што не се на позитивната листа на лекови, кои Јавните здравствени установи ги набавуваат по претходна согласност од Министерството за здравство и Фондот.

Начинот и методологијата за утврдување и донесување на Листата на лекови кои паѓаат на товар на Фондот се утврдуваат со уредба што ја донесува Владата на Република Македонија на предлог

на Министерството за здравство, а по претходно добиено мислење од Фондот. Листата на лекови кои паѓаат на товар на Фондот ја утврдуваат 14 стручни комисии формирани од Владата на Република Македонија, согласно со меѓународната АТС класификација на лекови.

Графикон 2 – Сооднос на структурата на употребени финансиски средства за специјалистичка заштита за 2017 година

Извор : Извештај за работата на ФЗОМ за 2017 година

Здравствени услуги кои не се опфатени со задолжителното здравствено осигурување

Со задолжителното здравствено осигурување не се опфатени здравствените услуги извршени во здравствени установи кои се надвор од мрежата на здравствени установи, во која се врши здравствената дејност, како и:

- естетски операции кои не се медицински индицирани;
- користење на повисок стандард на здравствени услуги над утврдените стандарди;
- бањско климатско лекување;
- магнетна и ласерска терапија при користење на физикална терапија;
- медицинска рехабилитација на дегенеративни заболувања според општ акт утврдено од министерот за здравство, освен за деца до 18-годишна возраст;
- лекови кои не се опфатени со листите на лекови;
- протези, ортопедски и други помагала, помошни и санитарски справи и материјали и забнотехнички средства кои не се опфатени со задолжителното здравствено осигурување или се изработени од надстандарден материјал;
- општа нега, сместување и исхрана во геронтолошка установа,
- извршени во примарна здравствена заштита кај лекар кој не му е избран лекар на осигуреното лице;
- специјалистичко-консултативни и болнички здравствени услуги без упат од избраниот лекар и здравствени услуги и права кои произлегуваат од извршени здравствени услуги во здравствени установи каде што фондот не го обезбедил вршењето на такви здравствени услуги, освен правата кои произлегуваат од областа на работните односи;
- здравствени услуги користени спротивно на утврдениот временски редослед во Листата на чекање утврдена од страна на здравствената установа и здравствени услуги извршени како дополнителна дејност на здравствените работници;
- прекинување на бременост, ако не е медицински индицирано;
- лекување како последица на непридржување на упатствата од лекарот;
- вештачко оплодување по трет неуспешен обид за оплодување;
- издавање на сите видови лекарски уверенија;
- набавка на нови протетски и ортопедски справи и други помагала пред утврдениот рок;
- отрезнување и лекување од акутна алкохолизирана состојба, како и за намерни труења, кои не се

предизвикани од душевни растројства;

- лекување во странство, ако лекувањето е извршено без одобрение од Фондот;

- прегледи, испитувања и упатувања до надлежниот орган за оценување на работната способност, според прописите за пензиското и инвалидското осигурување, и според прописите за социјалната и детска заштита кога тие се вршат по барање на осигуреникот, работодавецот или друг орган;

- незадолжително вакцинирање;

- лекување, односно рехабилитација од болести на зависност над 30 дена;

- прегледи на умрени и обдукција по барање на надлежни органи или граѓани;

- здравствени прегледи на вработените кои се упатуваат на работа во странство од страна на работодавците, како и прегледите и превентивните мерки на здравствена заштита за патување во странство;

- лекување од последици на третман од надрилекари или употреба на надрилекарства и други здравствени услуги не паѓаат на товар на средствата на Фондот.

Со задолжителното здравствено осигурување не се опфатени здравствените услуги кои работодавците се должни да ги обезбедуваат за своите работници во согласност со прописите за заштита при работа, како што се:

- прегледи заради утврдување на здравствената состојба и работната способност на работниците за вршење на одредени работи и работни задачи;

- систематски, контролни и периодични прегледи на работниците со оглед на полот, возраста и условите за работа, појавата на професионални болести, повреди на работа и хроничните болести;

- претходни и периодични прегледи на работниците кои работат на работи, односно работни задачи под посебни услови на работа;

- прегледи на работниците кои задолжително се вршат заради заштита на средината, заштита на потрошувачите, односно корисниците на други задолжителни здравствени прегледи;

- преземање мерки за откривање и отстранување на причините кои можат штетно да влијаат на здравјето на работниците во вршењето на работите, односно работните задачи;

- оценување на влијанието на условите за работа врз вршењето на одделни работи, односно работни задачи (прашината, бучавата, осветлувањето, зголемената радиоактивност, вибрациите, испарувањето на хемиските материи и слично) заради заштита од професионални болести;

- следење и унапредување на хигиенските услови за работа, како и условите за исхрана на

работниците;

-проучување и преземање мерки заради намалување на привремената спреченост за работа, односно инвалидноста и

други превентивни мерки за заштита на работниците.

Од средствата на Фондот не се покриваат превентивни здравствени услуги на професионалните спортисти кои се обезбедуваат со посебен закон.

Права на парични надоместоци

Во рамките на задолжителното здравствено осигурување се обезбедува право на парични надоместоци и тоа:

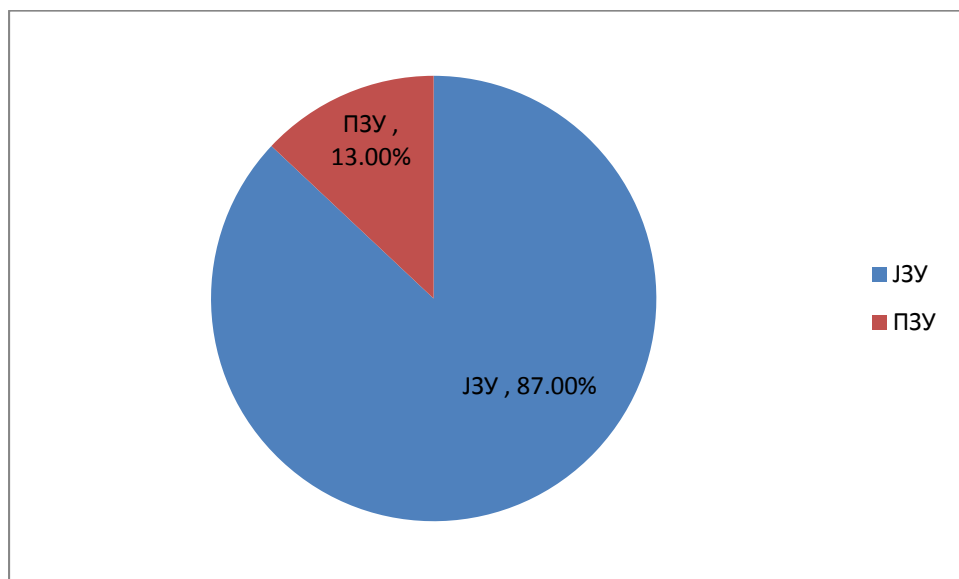
- право на надоместок на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест и повреда и за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство;
- право на надоместок на патни трошоци.

Право на надоместок на плата за време на привремена спреченост за работа поради болест и повреда можат да остварат осигурениците, во случај на:

- болест и повреда надвор од работа;
- повреда на работа и професионална болест;
- лекување и медицинско испитување;
- негување на болно дете до тригодишна возраст;
- негување на болен член на потесно семејство над тригодишна возраст, но најмногу до 30 дена;
- неопходно придружување на болно лице упатено на преглед или лекување надвор од местото на живеење;
- неопходно придружување на болно дете до тригодишна возраст додека е на болничко лекување, но најмногу до 30 дена;
- доброволно давање на крв, ткиво или орган и
- изолираност заради спречување на зараза.

Надоместокот на плата припаѓа од првиот ден на спреченоста за работа и трае цело време додека трае спреченоста за работа, а се исплатува за деновите за кои се остварува плата според прописите за работни односи.

Графикон 3 – сооднос на употребата на средствата на фондот помеѓу јавното и приватното здравство

Извор : Извештај за работа на ФЗОМ за 2017 година

Право на надоместок на плата за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство

Право на надоместок на плата за време на отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство можат да остварат осигурениците работник во работен однос кај правно лице, самовработено лице, установа, друго правно лице кое врши дејност на јавна служба, државен орган и орган на единиците на локалната самоуправа и градот Скопје, извршен член на одбор на директори во трговско друштво, член на управен одбор во трговско друштво, односно управител во трговско друштво, доколку не е осигурен по ниеден друг основ, лице кое има краткотрајно вработување согласно со Законот за агенциите за привремени вработувања, државјанин на Република Македонија кој на територијата на Република Македонија е вработен кај странски и меѓународни органи, организации и установи, кај странски дипломатски и конзуларни претставништва, во лична служба на странски дипломатски и конзуларни претставништва или е во лична служба на странци, доколку со меѓународен договор поинаку не е определено како и самовработено лице. Надоместокот се исплатува за временскиот период утврден со прописите од областа на работните односи.

Средствата за остварување на правото се обезбедуваат од Буџетот на Република Македонија преку надлежен орган.

Осигурениците по основ на породување можат да остварат право на надоместок на плата, ако ги исполнуваат и следниве услови:) ако здравственото осигурување траело најмалку шест месеци непрекинато пред настапување на случајот, освен во случаите на повреда на работа и професионално заболување, чиј брачен другар бил упатен на работа во странство во рамките на меѓународно-техничка соработка, просветно-културна и научна соработка, во дипломатски и конзуларни претставништва, на стручно усовршување или образование со согласност и за потребите на работодавачот и по тој основ му мирува работниот однос, доколку во рок од 30 дена од денот на престанувањето на работата на неговиот брачен другар во странство се врати на работа кај работодавачот кај кој му мирува работниот однос;

- придонесот за задолжителното здравствено осигурување редовно да се уплатува или со задоцнување од најмногу 60 дена и

- оцената за привремена спреченост за работа ја дал избраниот лекар, односно лекарската комисија.

По исклучок на осигуреникот на кој му мирува работниот однос поради користење неплатено родителско отсуство, придонесот за здравствено осигурување се плаќа преку програма на Министерството за здравство и за периодот во кој му мирува работниот однос заради неплатено родителско отсуство, се смета дека нема прекин во остварувањето на правата од задолжителното здравствено осигурување.

По исклучок осигурениците за кои со Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност е предвидено ослободување од плаќање на придонесите од задолжителното социјално осигурување, остваруваат надоместок на плата без уплата на придонесот за задолжително осигурување за периодот за кој се ослободени од плаќање на придонесите од задолжителното социјално осигурување, и тоа:

- осигуреници на возраст до 35 години,
- осигуреници на возраст од 35 години до 50 години,
- осигуреници на возраст над 50 години,
- осигуреници кои се родители на три или повеќе деца, самохран родител и член на еднородителско семејство, приматели на социјална парична помош, деца без родители и родителска грижа, жртви на семејно насилство, инвалидно лице со утврдена инвалидност согласно со Законот за вработување на инвалидни лица и лице со утврдена намалена работна способност или професионална неспособност за работа за 50% согласно со Законот за пензиското и инвалидското осигурување, професионални војници на кои им престанал работниот однос согласно со Законот за служба во Армијата на Република Македонија и родители на деца со пречки во развојот корисници на посебен додаток,
- осигуреници на возраст над 58 години и
- самовработени лица

По исклучок, осигуреникот кој е во работен однос или е самовработено лице како замена за работник кој користи породилно отсуство од работа за периодот додека трае породилното отсуство и за кој е утврдено ослободување од плаќање на придонесите од задолжително социјално осигурување согласно Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност, остварува надоместок на плата без здравственото осигурување да траело најмалку шест месеци непрекинато пред настапување на случајот и без уплата на придонесот за

задолжително осигурување за периодот за кој е ослободен од плаќање на придонесите од задолжителното социјално осигурување.

Потребната документација за исполнетоста на условите, ја прибавува овластеното службено лице од Фондот, кое е должно во рок од три дена од денот на приемот на барањето да ги побара доказите од надлежниот јавен орган.

Овластено службено лице од надлежниот јавен орган е должно бараната документација да ја достави во рок од три дена од денот на приемот на барањето.

Образецот на барањето и потребната документација за исполнетоста на условите за остварување на правото на надоместок на плата ги пропишува министерот за здравство во согласност со министерот за информатичко општество и администрација.

Основица за пресметување на надоместокот на плата претставува просечниот месечен износ на исплатената плата на која е платен придонесот за задолжителното здравствено осигурување во последните дванаесет месеци пред настанувањето на случајот поради кој се стекнува правото на надоместокот. Ако за осигуреникот не може да се утврди основица за надоместокот, основицата за надоместокот ќе се утврди од платата што ја остварил за деновите поминати на работа во периодот пред настанување на случајот.

Висината на надоместокот на плата за време на привремена спреченост за работа ја определува работодавецот, односно Фондот со општ акт, но најмалку во висина од 70% од основицата за надоместокот на плата.

По исклучок висината на надоместокот на плата за време на привремената спреченост за работа предизвикана со повреда на работа, професионална болест, за време на давање крв, ткиво или орган, како и за време на отсуство поради бременост, раѓање и мајчинство изнесува 100% од основицата на надоместокот на плата

Висината на надоместокот на плата пресметан не може да биде повисока од износот на две просечни месечни плати, три просечни месечни плати во 2012 година и четири просечни месечни плати по 2012 година исплатени во Републиката во претходната година.

Табела 5 Приходи на фондот за 2017 година во 000 денари

Даночни приходи	24197362
Придонеси од плати за социјални фондови	24197362
Придонеси од бруто плати и надоместоци	15024615
Придонеси од АВРМ	69086
Придонеси од ПИОМ	6571272
Приходи од МЗ	2403549
Приходи од МТСП	128840
Неданочни приходи	549528
Други неданочни приходи	549528
Приход од партиципација	436608
Други приходи	112920
Трансфери и донации	3131370
Трансфери од други нивоа на власт	3131370
Приходи од МТСП - породилно	2542200
Пренесен вишок на приходи од претходна година	589170
	27878260

Извор : Извештај за работа на ФЗОМ за 2017 година

Исплата на надоместокот на плата

Надоместокот на плата за првите 30 ден спреченост за работа го утврдува и исплатува работодавецот од своите средства, а над 30 ден Фондот. По исклучок надоместокот на плата се исплатува од средствата на Фондот од првиот ден на привремената спреченост за работа во случај на нега на болно дете до тригодишна возраст, доброволно давање крв, ткиво или орган, а за отсуство од работа поради бременост, раѓање и мајчинство од средствата на Буџетот на Република Македонија.

По исклучок во случај кога привремената спреченост за работа поради повреда на работа настанала како последица од необезбедување на мерките утврдени со прописите од областа на безбедноста и здравјето при работа од страна на работодавачот, надоместокот на плата за целиот период на привремена спреченост на работа настаната како последица од необезбедување на мерките утврдени со прописите од областа на безбедноста и здравјето при работа од страна на работодавачот е на товар на работодавачот, согласно со прописите од областа на работните односи.

Ако доброволен дарител на крв не остварил надоместок на платата кај работодавецот кај кого е вработен, за отсуство од работа поради доброволно дарување крв, може да бара тоа право да го оствари на товар на средствата на Фондот.

Оцена за спреченост за работа

Оцена за привремената спреченост за работа за првите 15 дена дава избраниот лекар од примарната здравствена заштита, а над 16 дена дава првостепената лекарска комисија на Фондот по предлог на избраниот лекар. Осигуреникот е должен оцената за привремена спреченост за работа издадена од избраниот лекар од примарната здравствена заштита, односно од првостепената лекарска комисија на Фондот по предлог на избраниот лекар да ја достави до работодавачот, односно Фондот во рок од осум дена од истекот на секој од роковите, во спротивно осигуреникот е должен да се јави на работа. Избраниот лекар од примарната здравствена заштита, односно лекарските комисији должината на траењето на спреченоста за работа ја утврдуваат во зависност од видот на болеста, повредата или потребата за нега на болен член од потесното семејство. Доколку осигуреникот не е задоволен од оцената на лекарот односно лекарската комисија од став, може да поднесе приговор до првостепената лекарска, односно до второстепената лекарска комисија. Начинот, постапките дијагностичкиот минимум,

дополнителните прегледи и поблиските критериуми во зависност од видот на болеста, повредата или потребата за неа на болен член од потесното семејство и за времетраењето на спреченоста за работа ги утврдува Фондот со општ акт на кој министерот за здравство дава согласност. Работодавачот може да формира медицинска комисија која е овластена да изврши преиспитување на оцената за привремена спреченост за работа со медицински преглед на осигуреникот и проверка на документација за периодот кога надоместокот на плата ги исплатува работодавачот. Трошоците кои ќе настанат околу формирањето, работата и потребниот дополнителен медицински преглед паѓаат на товар на работодавачот. Работодавецот, односно Фондот, во зависност од тоа кој врши исплата на надоместокот на плата може да поднесе барање за преиспитување на оцената за привремена спреченост за работа до првостепената, односно второстепената лекарска комисија.

Во случај на подолго траење на привремената спреченост за работа до 12 месеци, лекарската комисија го упатува осигуреникот до надлежниот орган за оценување на работната способност, според прописите за пензиското и инвалидското осигурување. Осигуреникот не може да оствари, односно ќе му се запре исплата на надоместокот на платата за време на привремената спреченост за работа ако:

- неоправдано не се јави на определен лекарски или комисииски преглед и лекување или свесно не се придржува кон упатствата на лекарот,
- во времето на привремената спреченост за работа се утврди дека работи и остварува приход и
- на работодавецот кај кого нема други вработени, а во тој период остварува приходи.

Осигурените лица имаат право на надоместок на патните трошоци ако се упатени да користат здравствени услуги надвор од Републиката, на начин утврдени со општ акт на Фондот.

По исклучок, осигурените лица имаат право на надоместок на патните трошоци ако се упатени да користат здравствени услуги во врска со дијализа и вежби за рехабилитација на видот, слухот и говорот надвор од местото на живеење, а кои се спроведуваат амбулантски.

Графикон 4 - Структура на приходи на фондот

Извор : Извештај за работа на ФЗОМ за 2017 година

Постапката за остварување на правата од задолжителното здравствено осигурување

Права од задолжителното здравствено осигурување може да оствари само лице на кое му е утврдено својство на осигуреник, односно осигурено лице. Својство на осигуреник и осигурено лице се утврдува врз основа на пријава за здравствено осигурување што ја поднесува обврзникот за пресметка и уплата на придонесот, односно лицето кое бара утврдување на својство на осигуреник, односно осигурено лице. Пријавата за здравствено осигурување се поднесува до Фондот во рок од осум дена од денот на засновањето на работниот однос, односно од денот на

стекнувањето на својството врз основа на кое е должен да поднесе пријава за задолжително здравствено осигурување. По исклучок за осигуреникот, утврдување на својството се врши врз основа на решение кое Фондот го носи по службена должност, врз основа на добиените податоци од Управата за јавни приходи. За утврдување на својството на осигурениците, Фондот по службена должност разменува податоци со надлежните институции и врз основа на тие податоци врши прием во здравствено осигурување. Својството на осигуреник, за осигурениците се утврдува со електронски генерирана пријава за задолжително здравствено осигурување врз основа на електронски преземена пријава за засновање на работен однос од надлежната институција. Ако Фондот по поднесената пријава не признае својство на осигуреник или тоа својство го признае по друга основа е должен за тоа да донесе решение. По престанокот на основот за задолжително здравствено осигурување, обврзниците за пресметка и уплата на придонесот се должни во рок од осум дена да поднесат одјава на осигурувањето. По исклучок, престанокот на основот за задолжителното здравствено осигурување се утврдува со електронски генерирана одјава од задолжителното здравствено осигурување, врз основа на електронски преземената одјава од работен однос од надлежната институција. Начинот на стекнување на својство на осигуреник и осигурено лице, како и начинот на нивното пријавување и одјавување го утврдува Фондот со општ акт на кој министерот за здравство дава согласност.

Ако обврзникот за поднесување на пријава не поднесе пријава за осигурување, лицето за кое не е поднесена пријава може да бара Фондот со решение да го утврди својството на осигуреник. Ако обврзникот за поднесување на пријава не поднесе пријава за задолжително здравствено осигурување, Фондот по службена должност со решение го утврдува својството на осигуреник.

Правата од задолжителното здравствено осигурување во рамките на обемот на, осигурените лица ги остваруваат врз основа на електронска картичка за здравствено осигурување и доказ, односно запис во електронската картичка за здравствено осигурување дека придонесот за задолжителното здравствено осигурување е платен. На граѓаните кои зборуваат службен јазик различен од македонскиот јазик, на нивно лично барање, образецот се печати и податоците во него се запишуваат и на јазикот и писмото што го употребува граѓанинот.

Висината на трошоците за издавање, замена на загубена или оштетена електронска картичка, како и за повторно активирање на блокирана електронска картичка за здравствено осигурување се определува врз основа на трошоците направени за:

- смарт (паметна) картичката,

- персонализација на електронската картичка,
- дигитален сертификат и инфраструктура за негово користење и управување,
- систем на менаџирање на електронските картички со вклучени кориснички лиценци,
- систем на администрирање,
- одржување на системот за електронски здравствени картички и
- хардверските (машински) делови за сите наведени компоненти.

Формата и содржината на електронската картичка за здравствено осигурување, начинот на издавање, користење, водење на евиденцијата ги утврдува Фондот со општ акт на кој министерот за здравство дава согласност. Трошоците за издавање на електронската картичка за здравствено осигурување, трошоците за замена на загубена или оштетена електронска картичка за здравствено осигурување, како и трошоците за повторно активирање на блокирана електронска здравствена картичка се на товар на осигуреникот, освен за лицата корисници на социјална парична помош и членовите на нивните семејства и лицата корисници на постојана парична помош. Средствата се уплатуваат на сметката на Фондот и служат за покривање на трошоците за производство, персонализација, одржување и управување со системот за електронски здравствени картички. Средствата погоре до 1 јануари 2014 година се уплатуваат на сметката на Буџетот на Република Македонија.

Здравствените услуги во примарната здравствена заштита на осигурените лица им се обезбедуваат кај избраниот лекар. Осигуреното лице има право и должност да избере лекар во примарната здравствена заштита. Избраниот лекар е должен на осигуреното лице да му укажува здравствени услуги од примарната здравствена заштита и да го следи неговото здравје. Секој избран лекар е должен, во случај на негово отсуство или привремена спреченост за работа, на своите пациенти да им обезбеди замена со соодветен лекар од примарната здравствена заштита. Лекарот може да го одбие изборот на осигуреното лице ако покажува недоверба или не постапува според неговите совети. Начинот на остварување на правото за избор и промена на лекар го утврдува Фондот со општ акт.

Осигуреното лице може да користи здравствени услуги во специјалистичко-консултативната здравствена заштита со упат од избраниот лекар, а во болничката здравствена заштита, по правило со упат од лекарот специјалист, согласно со општиот акт на Фондот, на кој министерот за здравство дава согласност.

По исклучок, во итни случаи осигуреното лице може да користи здравствени услуги без упат, а во болничката здравствена заштита со упат од избраниот лекар во следниве случаи:

-дијагностицирани хронични заболувања;

-по процена на избраниот лекар за итност на здравствената состојба на осигуреното лице, со соодветно образложение за итноста и со процена за натамошниот тек на третманот, што избраниот лекар соодветно го документира во медицинското досие на осигуреното лице,

- кога упатувањето го врши избраниот лекар од дејноста на општата медицина за децата до 14 годишна возраст и избраниот лекар од дејноста на гинекологијата и

- на закажана контрола.

Избраниот лекар и лекарот специјалист го упатуваат осигуреното лице да користи здравствени услуги во здравствените установи, каде што Фондот обезбедил вршење на такви здравствени услуги.Здравствените услуги од специјалистичко-консултативната и болничката здравствена заштита осигурените лица ги остваруваат според Листата на чекање што ја води здравствената установа согласно со закон и подзаконски акт.Здравствените услуги извршени спротивно Листата на чекање не паѓаат на товар на средствата на Фондот.

Осигуреното лице може да користи болничко лекување во странство со одобрение на Фондот, ако е во прашање заболување кое не може да се лекува во Републиката, а во земјата во која осигуреникот се упатува постои можност за успешно лекување на тоа заболување.Осигуреното лице под условите утврдени погоре, може да користи во странство и здравствени услуги на контролни прегледи кои се однесуваат на веќе извршено болничко лекување во странство одобрено од страна на Фондот, а кои не можат да се извршат во Република Македонија.Фондот може да склучува договори за болничко лекување во странство за заболувања наведени погоре по претходна спроведена постапка за избор на странската болница за лекување.Осигуреникот кој е упатен на привремена работа во странство во земјите со кои Република Македонија има склучено или преземено Договор за социјално осигурување, здравствени услуги во странство може да користи во обем и на начин утврдени со Договорот за социјално осигурување.Осигуреникот кој е упатен на привремена работа во странство во земји со кои Република Македонија нема склучено или преземено Договор за социјално осигурување може да користи здравствени услуги во странство само за укажување на итна медицинска помош, ако придонесот за задолжително здравствено осигурување е платен согласно прописите за задолжително социјално осигурување.Ако осигуреникот или

работодавецот кој го упатил осигуреникот на привремена работа во странство, во земји со кои Република Македонија нема склучено или преземено Договор за социјално осигурување и користењето на здравствената заштита во странство ја обезбедиле на свој товар, со посебен договор за осигурување, дадените здравствени услуги не паѓаат на товар на средствата на Фондот.

Осигурените лица кои се со место на живеење во земја со која Република Македонија има склучено или преземено договор за социјално осигурување, во таа земја можат да користат здравствени услуги во обем и на начин утврден со договорот за социјално осигурување. Осигурените лица кои привремено престојуваат во странство можат да користат само итна медицинска помош. Начинот на користење на здравствени услуги и најповолните цени на здравствените услуги во странство ги утврдува Фондот со општ акт на кој министерот за здравство дава согласност.

Табела 6 – Структура на расходите на фондот за 2016 и 2017 година

	2016	2017	
Здравствени услуги	22787144110	24047312480	105.53%
Надоместоци на ФЗОМ	2808350862	2995022790	106.65%
Вкупно	25595494972	27042335270	105.65%
Функционални расходи	435076851	451800478	103.84%
Вкупни расходи	26030571823	27494135748	105.62%

Извор : Извештај за работа на ФЗОМ за 2017 година

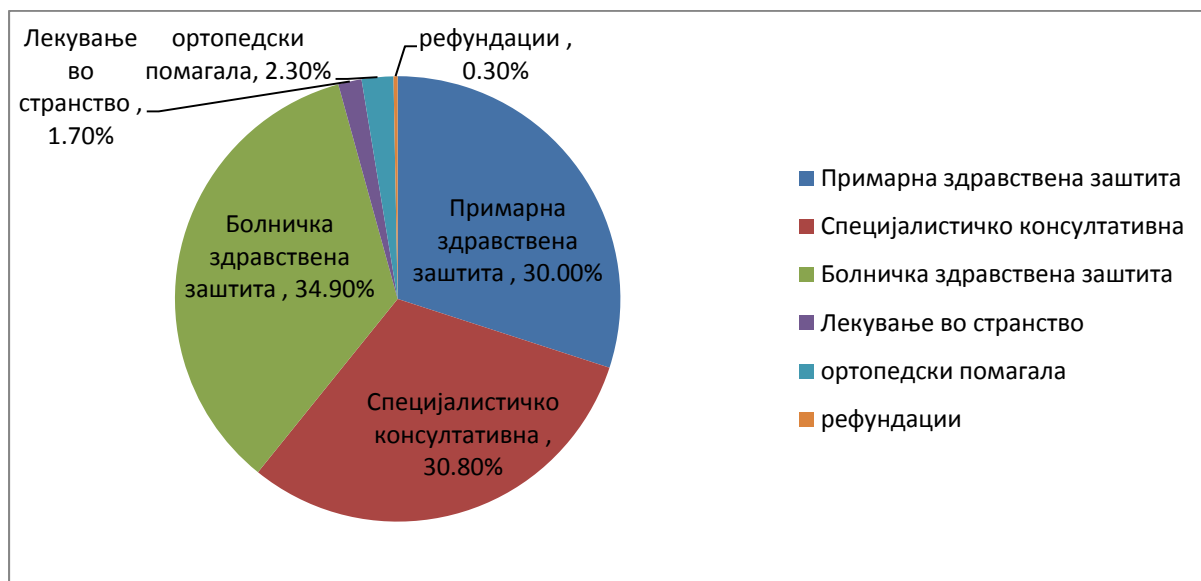
Постапка за остварување на правата од задолжителното здравствено осигурување

Во постапката за остварување на правата и обврските се применуваат одредбите од Законот за општата управна постапка, „За остварување на правата се применуваат одредбите за застареност

од Законот за облигационите односи. Правата од задолжителното здравствено осигурување во прв степен се остваруваат во Фондот, врз основа на уредно поднесено барање во пишана или електронска форма. Поднесување на барањето во електронска форма се врши преку веб порталот на Фондот со користење на електронски потпис со валиден дигитален сертификат од електронската здравствена картичка, комплетирано со потребна документација. Барањето во пишана форма се поднесува секој работен ден во текот на работното време на Фондот. Барањето во електронска форма може да се поднесе и надвор од работното време и во неработни денови, а рокот за постапување по барањето започнува да тече од првиот нареден работен ден. Решение во прв степен за правата од задолжителното здравствено осигурување донесува Фондот во рок од 30 дена од денот на предавањето на уредно и компетирано барање. Во случаите кога со одредбите за здравствено осигурување и подзаконските акти, на донесувањето на решението погоре, му претходи утврдување на фактичката состојба за која е потребно и мислење од лекарските комисии на Фондот, Фондот е должен да донесе решение во рок од 45 дена од денот на приемот на уредно и компетирано барање. Против решението донесено во прв степен, осигуреното лице има право на жалба до министерот за здравство во рок од 15 дена од денот на приемот на решението. Решението по жалба министерот за здравство или од него овластено лице мора да го донесе најдоцна во рок од 60 дена од денот на приемот на жалбата. Против конечното решение на министерот за здравство или од него овластено лице може да се води управен спор. Во постапките за остварување на правото за здравствено осигурување во прв степен одлучува директорот на Фондот врз основа на мислењата на првостепената, односно второстепената лекарска комисија за лекување во странство. Првостепената лекарска комисија за лекување во странство ја формира директорот на Фондот и ја сочинуваат членови и заменици. Позитивното мислење од првостепената лекарска комисија за лекување во странство задолжително го преиспитува второстепената лекарска комисија за лекување во странство во рок од седум дена по приемот на мислењето, и мислењето од второстепената лекарска комисија за лекување во странство е конечно. Второстепената лекарска комисија за лекување во странство ја формира Управниот одбор на Фондот и ја сочинуваат членови и заменици. Составот, начинот на работа и надоместокот за работата на првостепената и второстепената лекарска комисија за лекување во странство ја утврдува Управниот одбор на Фондот со општ акт на кој министерот за здравство дава согласност. Решението по жалба Управниот одбор на Фондот мора да го донесе најдоцна во рок од 30 дена врз основа на мислење од второстепената лекарска комисија за лекување во

странство. Против конечното решение на Управниот одбор на Фондот може да се води управен спор.

Графикон 5 Структура на расходите на фондот за здравство

Извор : Извештај за работа на ФЗОМ за 2017 година

Учество во финансирањето на услугата од страна на осигурените лица

Осигурените лица учествуваат со лични средства при користењето на здравствени услуги и лекови, но најмногу до 20% од просечниот износ на вкупните трошоци на здравствената услуга, односно лековите.

За здравствените услуги за одобрено лекување во странство, осигуреното лице учествува со 20% од вкупните трошоци, но не повеќе од 200 евра во денарска противвредност. Висината на учеството во фиксен износ, обратно пропорционално од цените на услугите, ја утврдува Фондот со општ акт на кој министерот за здравство дава согласност. Осигурените лица учествуваат до 50% од утврдената цена на протезите, ортопедските и други помагала и санитарски средства, изработени од стандарден материјал. Висината на учеството ја утврдува Фондот со општ акт на кој министерот за здравство дава согласност.

Од учеството се ослободуваат:

- осигурените лица за лекарски преглед кај избраниот лекар и итна медицинска помош на повик;
- децата со посебни потреби, според прописите за социјална заштита;
- корисници на постојана парична помош, лицата сместени во установи за социјална заштита и во друго семејство, според прописите за социјална заштита, освен за лековите од листата на лекови издадени на рецепт во примарната здравствена заштита и за лекувањето во странство;
- душевно болни лица сместени во психијатриски болници и ментално ретардирани лица без родителска грижа;
- осигурени лица кои доброволно дарувале крв, според програмата која се однесува на доброволното дарување на крв, донесена согласно со Законот за здравствената заштита,
- осигурени лица кои доброволно дарувале ткиво или орган;
- осигурените лица кои во текот на една календарска година платиле учество во специјалистичко - консултативната и болничката здравствена заштита, освен за лековите од листата на лекови издадени на рецепт во примарната здравствена заштита и за лекувањето во странство, во износ повисок од 70% од просечната остварена месечна плата во Републиката во претходната година,
- осигурените лица - корисници на правото за биомедицинско потпомогнато оплодување за здравствените услуги извршени во постапките на биомедицинско потпомогнато оплодување

спроведени со автологно оплодување и алогенеичко оплодување за прво, второ, трето и четврто дете, најмногу до трет неуспешен обид за оплодување.

За осигурените лица кои остваруваат месечен нето приход во семејството помал од просечната плата во Републиката во претходната година, како и за одредени возрасни групи, Фондот со општ акт, на кој министерот за здравство дава согласност, ќе определи понизок износ за ослободување од плаќање на партиципација. Надлежниот државен орган, кој е обврзник за пресметка и уплата на придонесот за задолжителното здравствено осигурување, на здравствената установа и ги надоместува средствата за ослободување од учеството. Средствата за ослободување од учеството, на здравствената установа ги надоместува Министерството за здравство од програмата која се однесува на доброволното дарување на ткиво или орган, донесена согласно со Законот за здравствената заштита. Средствата за ослободување од учеството, на здравствената установа ги надоместува Фондот за здравствено осигурување на Македонија.

Од учеството се ослободуваат децата до 18-годишна возраст и осигурените лица кои имаат потреба од протези за долни и горни екстремитети, слушни протези, ортооптички помагала и инвалидска количка и од медицински помагала за функција на физиолошките празнења.

Средствата од учеството на осигуреното лице со лични средства во цената на здравствените услуги, освен за лековите од Листата на лекови кои паѓаат на товар на Фондот и се издаваат на рецепт во примарната здравствена заштита, се плаќаат во здравствената установа и се приход на здравствената установа, а Фондот врши контрола на наплатените средства.

Обезбедување на средства за потребите на државното здравствено осигурување

Средства за задолжителното здравствено осигурување се обезбедуваат преку придонеси од:

- платите и надоместоците на платите на вработените,
- пензиите и надоместоците од пензиското и инвалидското осигурување,
- самовработените лица;
- средства за невработените лица и

- средствата на другите обврзници на придонес;
- дополнителен придонес за случај на повреда на работа и професионално заболување;
- учество на осигурениците;
- 1% од бруто полисираната премија за Задолжително осигурување на сопственици, односно корисници на моторни возила од одговорност за штети предизвикани на трети лица (вклучувајќи ја и бруто полисираната премија за осигурување на сопственици, односно корисници на моторни возила од одговорност за штети предизвикани на трети лица, надвор од територијата на Република Македонија - Зелена карта),
- Централниот буџет на Републиката;
- камати и дивиденди;
- подароци, легати и
- други приходи.

За обврзниците за плаќање на придонес, обврзниците за пресметка и уплата на придонесот, основниците за пресметка на придонесот, пресметката и уплатата на придонесот, постапката за наплата, рокот за уплата на придонесот и стапките на придонесот се применуваат одредбите од прописите за задолжително социјално осигурување. Пресметувањето на придонесот од осигуреници кои сами се обврзници за плаќање на придонес за задолжително здравствено осигурување го врши Фондот.

Правните и физичките лица - обврзници за пресметување и уплата на придонес за задолжителното здравствено осигурување се должни да ги достават податоците и да ги стават на располагање сите документи од значење за утврдување на висината на пресметаниот и уплатениот придонес, како и за остварување на правото на надоместок на плата. За осигурениците за кои Фондот ќе утврди дека придонесот не е редовно уплатуван или уплатата задоцнила повеќе од 60 дена, правата од задолжителното здравствено осигурување на осигурените лица се ускратуваат, освен правото на итна медицинска помош и утврденото право на надоместок на плата. Ускратените права повторно се воспоставуваат со денот на намирувањето на сите пристигнати, а не уплатени обврски.

По исклучок осигурениците за кои со Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност е предвидено ослободување од плаќање на придонесите од задолжителното социјално осигурување, ги остваруваат правата од задолжителното здравствено осигурување, без уплата на придонесите за периодот за кој се ослободени од плаќањето на придонесите од

задолжителното социјално осигурување, и тоа:

- осигуреници на возраст до 35 години,
- осигуреници на возраст од 35 години до 50 години,
- осигуреници на возраст над 50 години,
- осигуреници кои се родители на три или повеќе деца, самохран родител и член на еднородителско семејство, приматели на социјална парична помош, деца без родители и родителска грижа, жртви на семејно насилство, инвалидно лице со утврдена инвалидност согласно со Законот за вработување на инвалидни лица и лице со утврдена намалена работна способност или професионална неспособност за работа за 50% согласно со Законот за пензиското и инвалидското осигурување, професионални војници на кои им престанал работниот однос согласно со Законот за служба во Армијата на Република Македонија и родители на деца со пречки во развојот корисници на посебен додаток,
- осигуреници на возраст над 58 години и
- самовработени лица.

По исклучок, осигуреникот кој е во работен однос или е самовработено лице како замена за работник кој користи породилно отсуство од работа за периодот додека трае породилното отсуство и за кој е утврдено ослободување од плаќање на придонесите од задолжително социјално осигурување согласно со Законот за вработувањето и осигурување во случај на невработеност ги остварува правата од задолжителното здравствено осигурување без уплата на придонесите, за периодот за кој е ослободен од плаќање на придонесите од задолжителното социјално осигурување. Осигуреникот, ги користи правата од здравственото осигурување за време на траење на краткотрајното вработување, согласно со основот на задолжително здравствено осигурување пред настапување на краткотрајното вработување. Ако осигуреникот од страна на Фондот или друг надлежен орган се затекне дека е работно ангажирано или врши дејност спротивно на закон, го губи правото од задолжително здравствено осигурување, освен правото на итна медицинска помош.

Систем за финансирање на јавните здравствени установи за остварување на правата од здравственото осигурување

Управниот одбор на Фондот утврдува максимални износи за финансирање на јавните здравствени установи за остварување на правата од здравственото осигурување.

Јавната здравствена установа потребните средства за вршење на дејноста ги искажува во годишен план на приходи и расходи по извори на приходи односно за средствата предвидени од буџетот на Фондот, за сопствените приходи во кои се вклучени и средствата од програмите за здравствена заштита и за донациите на јавната здравствена установа.

Годишниот план за приходи и расходи на јавната здравствена установа го донесува управниот одбор на јавната здравствена установа.

Годишниот план за приходи и расходи јавната здравствена установа го доставува на одобрување до Фондот најдоцна до 15 ноември во тековната за наредната година. Управниот одбор на Фондот годишните планови на приходи и расходи на јавните здравствени установи ги одобрува најдоцна до 31 декември во тековната година, во кој рок треба да се донесе и вкупниот годишен план на приходи и расходи за финансирање на јавните здравствени установи за остварување на правата од здравственото осигурување по извори на средства и по јавни здравствени установи, на кој министерот за здравство дава согласност. Управниот одбор утврдува измени на максималните износи за финансирање на јавните здравствени установи за остварување на правата од здравственото осигурување во случај на измени и дополнувања на буџетот на Фондот и/или измени во договорениот вид и обем на здравствени услуги. Јавните здравствени установи вршат измени во годишните финансиски планови за средствата од Фондот согласно со измените во максималните износи за финансирање на јавните здравствени установи ги доставуваат на одобрување до Фондот. Фондот одобрува измени и дополнувања на годишниот план на приходи и расходи на јавните здравствени установи за средствата од сопствени приходи и донации по барање на јавните здравствени установи. Начинот на подготвување, донесување и изменување на годишниот план на приходи и расходи за финансирање на јавните здравствени установи за остварување на правата од здравственото осигурување се уредува со општ акт на Фондот, на кој министерот за здравство дава согласност. Годишниот план на приходи и расходи на јавните здравствени установи се извршува преку трезорот на Фондот и Здравствената трезорска сметка.

Трезор и здравствена трезорска сметка

Во Фондот се формира трезор, како организациона единица за управување со здравствената трезорска сметка. Преку здравствената трезорска сметка како систем на сметки управувани од страна на трезорот на Фондот, се врши евиденција на наплатата на сите приходи и извршување на сите расходи на јавните здравствени установи за остварување на правата од здравственото осигурување. Во трезорот се води здравствена главна книга како официјален запис на податоците и трансакциите во врска со годишните планови на приходи и расходи, финансиските планови, реализираните приходи и извршените расходи на јавните здравствени установи.

Трезорот на Фондот ги врши следниве работи:

- управува со здравствената трезорска сметка,
- води здравствена трезорска главна книга,
- води регистар на јавните здравствени установи и нивните сметки во рамките на здравствената трезорска сметка,
- води евиденција за наплатата на приходите на здравствената трезорска сметка,
- води евиденција на извршените расходи на здравствената трезорска сметка,
- подготвува класификација на сметките во рамките на здравствената главна книга,
- врши отворање и затворање на сметки во рамките на здравствената главна книга,
- ги извршува налозите по основ на решенијата за присилна наплата кои ја задолжуваат здравствената трезорска сметка и
- врши и други работи утврдени со закон.

Начинот на трезорското работење и контрола ќе се уреди со акт на Фондот, на кој министерот за здравство дава согласност.

Во рамките на здравствената трезорска сметка на Фондот како посебни сметки во здравствената главна книга се водат сметките на јавните здравствени установи за средства од Фондот, за средства од сопствени приходи во кои се вклучени и средствата од програмите за здравствена заштита и за средства од донации. Здравствената трезорска сметка на Фондот се отвора во Народната банка на Република Македонија. Јавните здравствени установи не смеат да отвораат

сметки и да депонираат средства кај носители на платен промет.Билансот на здравствената главна книга и состојбата на здравствената трезорска сметка се усогласуваат на редовна основа. За девизните средства од донаторите и за другите девизни средства јавните здравствени установи отвораат девизни сметки во Народната банка на Република Македонија.Начинот на отворање и водење на девизни сметки ќе се уреди со општ акт на Фондот, на кој министерот за здравство дава согласност.За извршување на плаќања, јавните здравствени установи доставуваат барање за плаќање до подрачните служби на Фондот.Подрачните служби на Фондот, по извршените контроли, го доставуваат до трезорот на Фондот, кој го одобрува тоа барање.Извршените плаќања се евидентираат во здравствената главна книга.

За извршување на здравствените услуги Фондот како купувач на здравствени услуги склучува и раскинува договори со здравствените установи согласно со лиценцата за вршење на здравствената дејност во мрежата на здравствени установи.Во постапката на договарање за склучување на договор со здравствените установи од областа на болничката здравствена заштита учествуваат и претставници од Министерството за здравство.Во договорите се уредува видот, обемот, квалитетот и роковите за остварување на здравствената заштита, односно здравствените услуги според медицина базирана на докази, начинот на пресметувањето и плаќањето на здравствените услуги, причините и условите под кои може да се раскине договорот и договорната казна.Договорите погоре се склучуваат во писмена форма, а може да се склучуваат и во електронска форма при што се користи електронски потпис со валиден дигитален сертификат од електронската картичка за здравствено осигурување.Договорите се склучуваат за период од една или повеќе години, за целиот период на важење на лиценцата за вршење на здравствената дејност во мрежата на здравствени установи согласно со прописите од областа на здравствената заштита.Здравствената установа е должна да укажува здравствени услуги во рамките на договорот и на видно место да истакне кои услуги ги обезбедува преку договорот на товар на средствата на Фондот.Здравствените услуги на осигурените лица кои се извршени спротивно на договорот, не паѓаат на товар на средствата на Фондот.

Фондот врши контрола на здравствените установи и правните лица кои вршат изработка, издавање и сервисирање на ортопедски и други помагала со кои има склучено договор во однос на примена на општите акти на Фондот, исполнување на обврските од договорот со Фондот, договорениот вид и обем на здравствени услуги, медицинската документација поврзана со укажаните здравствени услуги, примена на медицината базирана на докази и примена на

критериумите за оцената за привремена спреченост за работа. Покрај контролите во јавните здравствени установи, Фондот врши и контрола на користењето на средствата за вршење на здравствените услуги. Контролата ја вршат овластени лица од Фондот. Овластените лица при вршењето на контролата во здравствените установи и правните лица кои вршат изработка, издавање и сервисирање на ортопедски и други помагала се идентификуваат со легитимација, што ја издава директорот на Фондот. Здравствените установи и правните лица кои вршат изработка, издавање и сервисирање на ортопедски и други помагала се должни да обезбедат вршење на контрола на овластените лица од Фондот, како и да ја стават на увид медицинската документација поврзана со укажаните здравствени услуги на осигурените лица. Начинот и постапката на вршење на контрола како и формата и содржината на легитимацијата за вршење на контрола се утврдува со општ акт на Фондот на кој министерот за здравство дава согласност.

Надоместок на штета

Осигуреното лице на кое му е извршена исплата од средствата на Фондот е должно да го врати примениот износ и да ја надомести штетата, ако:

- врз основа на неистинити податоци за кои знаел или бил должен да знае дека се неистинити, или на друг противправен начин остварил примања на кои немал право или ги остварил во поголем износ отколку што му припаѓаат,
- остварил примања поради тоа што не пријавил промени кои влијаат врз губењето или обемот на правото, а знаел или бил должен да знае за тие промени и
- остварил парични примања поголеми од износот што му бил утврден со решение на Фондот. Фондот има право да бара надоместок на штета што му е причинета од организациите или работодавците ако штетата настанала поради тоа што не дале податоци, или што дале неистинити податоци за фактите од кои зависи стекнувањето или определувањето на обемот на правата од задолжителното здравствено осигурување. Фондот има право да бара надоместок на штета од корисникот за задолжителното здравствено осигурување кој е должен сам да дава податоци во врска со остварувањето на неговите права и обврски. Фондот има право да бара надоместок на штета од здравствената установа која неосновано издала медицинска

документација за остварување на некое право на осигуреникот кое не му следува. Фондот има право да бара надоместок за причинетата штета од лице кое предизвикало болест, повреда или смрт на корисник на права од задолжителното здравствено осигурување. За штетата која ја причинил работник на работа или во врска со работата на трети лица одговара организацијата односно работодавецот во согласност со прописите за работните, односно облигационите односи. Фондот, има право да бара надоместок на штета и непосредно од работникот, ако штетата е причинета намерно. Фондот има право да бара надоместок за причинетата штета од здравствената установа во која Фондот не обезбедил вршење на здравствени услуги, за лекување од последиците, кои настанале при користењето на здравствените услуги во таа здравствена установа.

Фондот има право да бара надоместок на штета од организацијата, односно од работодавецот ако болеста, повредата и смртта на корисникот на правата од задолжителното здравствено осигурување настанале поради тоа што не биле преземени мерки за заштита при работа или други мерки за заштита на граѓаните. Фондот има право да бара надоместок на штета од организацијата, односно работодавецот и кога штетата е настаната поради тоа што работникот стапил на работа без претходно извршен здравствен преглед. Фондот има право да бара надоместок на штета и непосредно од друштвото за осигурување на имоти и лица кај кое ова лице е осигурено од одговорноста за штета на трети лица, според прописите за задолжително осигурување на имоти и лица. Фондот има право да бара надоместок на штета, без оглед на тоа што штетата настанала со исплата на давања кои како право припаѓаат од средствата за задолжителното здравствено осигурување.

Штетата за која Фондот има право да бара надоместок ги опфаќа трошоците за здравствена заштита, надоместокот на платата и други парични надоместоци кои се исплатуваат на товар на средствата на Фондот.

При утврдување на правата на надоместок на штета се применуваат одредбите на Законот за облигационите односи. Кога Фондот ќе утврди дека настанала штета на средствата со кои тој управува, ќе гиповика организацијата, работодавецот, друштвото за осигурување на имоти и лица и други лица кои се должни во определен рок да ја надоместат штетата. Ако штетата не биде надоместена во определениот рок, Фондот може да поднесе тужба до надлежниот суд.

Прашања за утврдување на материјалот

1. Анализа на јавните расходи ;
2. Функционирање на системот на пензиско и инвалидско осигурување на Република Македонија;
3. Функционирање на системот на здравствено на Република Македонија.

Понатамошно читање за овој дел

1. Богоев Ксенте Фискална политика, Економски факултет Скопје 1964
2. Димитар Тодевски, Карактеристики на јавните финансии на Македонија, Еуро-мак компани , Скопје , 2006
3. Живко Атанасовски, Даночен систем и даночна хармонизација во ЕУ, Економски факултет Гоце Делчев, Штип
4. Живко Атанасовски, Јавни Финансии, Економски факултет, Скопје, 2004
5. Закон за данок на добивка „Службен весник на Република Македонија“ бр.80/93; 33/95; 43/95.....47/2011
6. Закон за данок на додадена вредност-„Службен весник на Република Македонија“ бр.44/99; 59/99; 86/99.....24/2011
7. Закон за персонален данок на доход-„Службен весник на Република Македонија“ бр.80/93; 3/94; 70/94.....171/2010
8. Закон за даночна постапка: Службен весник на РМ бр.13/2006
Универзитет Гоце Делчев Штип, Економски факултет-Штип
9. Извештај за работата на ФЗОМ, 2017 Скопје ;
10. Извештај за работата на ПИОМ, 2017 Скопје;
11. Завршна сметка на буџетот за 2017 година.

4. Основи на системот на приходи во Република Македонија

Анализа на јавните приходи

Заради потемелно изучување на различните јавни приходи, се врши нивна класификација според одредени критериуми .

Најважните класификации се следните:

- редовни и вонредни ;
- оригинални (изворни) и деривативни (изведени);
- приходи на пониските и повисоките степени на власта;
- наменски и општи приходи;
- фискални и нефискални приходи.

Редовни и вонредни приходи . Оваа класификација тргнува од фактор дека некои јавни приходи се наплатуваат со постојана временски неограничена обврска а други само повремено .

Редовните приходи се наплатуваат секоја година или континуирано во редовни временски интервали од изводи кои што во редовни интервали се обновуваат како што е на пример доходот.

Со овие приходи се финансираат редовните расходи на државата а исто така понекогаш и вонредните расходи се финансирани од нив. Исто така најчесто во структурата на јавно правните тела најчесто најголемо место заземаат токму редовните приходи. Кога зборуваме за редовните приходи тогаш најчесто мислиме на даноците , таксите и придонесите. Вонредни приходи се оние кои што се јавуваат од време на време и нивното појавување не може да се предвиди ниту пак може да се предвиди големината и појавувањето на изворот од кои што истите се наплатуваат.

Од вонредните приходи по правило се покриваат вонредните расходи односно непланираните расходи кон настануваат во различни вонредни услови (елементарни непогоди, епидемии, војни и слично) .

Вонредните приходи не би требало да се користат за финансирање на редовните расходи особено не на подолг рок бидејќи тоа би довело до зголемување на даночното оптоварување, со негативни последици врз штедењето и инвестициите. На пример, ако почесто се користи јавниот долг за покривање на редовните расходи ,ќе дојде до презадолжување на државата и зголемување на даночното оптоварување. Во теоријата се смета дека вонредните расходи кои се финансираат подолго време и кои во иднина ќе доведат до пораст на доходот , не би требало да се

финансираат од редовните приходи (на товар на сегашната генерација) , туку со средства од долгорочните заеми, чија отплата делумно ќе падне на товар на идните генерации.

2) Оригинерни (изворни) и деривативни (изведени) приходи. Оваа поделба на јавните приходи е направена според начинот на кој се остваруваат. Оригинерни се оние приходи кои државата и другите јавно правни тела ги остваруваат од нивната економска или од друга дејност, како и од искористувањето на државниот имот, од активноста на државните органи и установи, од работата на јавните претпријатија во државна сопственост и слично. Според тоа, овие приходи се резултат на ангажирањето на државата како стопански субјект , што значи дека таа ги остварува слично како што ги остваруваат своите приходи физичките и правните субјекти . Овие приходи, инаку, чинат мал дел од вкупните јавни приходи , освоен во случаите кога државата воспоставува монопол врз производството или прометот на производи за кои постои голема побарувачка на пазарот (на пример, тутун и тутунски преработки и слично).

Деривативни (изведени) се оние приходи кои се наплатуваат како јавни давачки од доходот на физичките и на правните лица Тие се воведуваат, односно пропишуваат врз основа на

Фискалниот за суверенитет на државата и како такви се задолжителни и присилни. Се наплатуваат според пропишана стапка во одредени временски интервали и по правило, врз основа на економската сила на обврзниците. Такви се, на пример даноците, придонесите и другите слични давачки. Овие приходи имаат доминантно учество во вкупните јавни приходи.

Како критериум може да се земе и разликата која што се јавува во однос на правниот карактер на меѓу изворите на јавните приходи и притоа може да се изврши поделба на приходите на приватно правни и на јавно правни (разни задолжителни давачки) која што поделба по ништо не се разликува од поделбата на оригинерни и деривативни приходи.

Вкупните јавни приходи што се остваруваат во една држава се распределуваат помеѓу различните степени на власта. Односно помеѓу централната власт и пониските нивоа на власта.

Моделот на распределба на приходите е посебно прашање. Некои приходи е можно да се сепарираат по одделните нивоа на власта но други пак не е возможно на овој начин да бидат поделни.

Наменски (дестинирани) и општи приходи.

Според тоа дали се користат за финансирање на одделни цели или не доаѓаат до поделбата на наменски. Намената на првите е прецизно определена односно нивното трошење е утврдено. Кај вторите правилото е спротивно. Најчесто редовните приходи се без однапред утврдена намена што не е случај и со вонредните приходи. Тоа значи редовите приходи оставаат поголема слобода за владата да ги наменува онака како што таа мисли дека е потребно.

Општите приходи служат за финансирање на сите јавни расходи , што значи дека тие не се однапред врзани за некоја намена или цел. Типичен пример за општи , односно ненаменски

приходи се буџетските приходи, кои сите заедно претставуваат една општа маса на финансиски средства која се распределува за финансирање на различните видови расходи.

Фискални и нефискални приходи. Фискални се оние јавни приходи кои државата ги воведува како задолжителни и присилни давачки на својата територија. Познати се и како јавни давачки. Нив ги пропишува собранието, односно парламентот како законодавен орган. Правото на јавната власт да воведува (пропишува) јавни давачки на својата територија се нарекува фискален суверенитет. Во една држава во зависност од степенот на политиката и на финансиската децентрализација, фискален суверенитет може да има само централната власт, или и пониските степени на власта на локална територија, фискалните приходи секогаш се приходи од јавно-правен карактер, односно тоа се деривативни приходи, изведени од доходот на други субјекти – физички и правни лица. Критериумите за нивниот избор за определувањето на обврзниците и утврдувањето на нивната висина се главно политички. Целите поради кои се воведуваат се од фискална а исто така и од економска или социјално политичка природа. Фискални облици на јавните приходи се пред сè даноците но и задолжителните придонеси, парафискалните приходи и таксите. Помеѓу овие облици на јавните приходи постојат разлики кои произлегуваат од тоа дали се општа (даноците) или наменска (придонесите) давачка, како и од тоа дали се плаќаат без директен противнадомест (даноците), или за одреден противнадомест (придонесите) или пак дали претставуваат цена на услугата од државните органи (таксите) или не.

Нефискалните приходи имаат поинакви карактеристики затоа што настануваат на поинаква основа од фискалните приходи. Пред сè кај овие приходи не се јавува елементот на задолжителност и присила (освен во случајот со присилните заеми) туку тие произлегуваат од економската активност на државата (искористување на државниот имот, работа на државните претпријатија) или врз договорна основа (јавен долг). Некои од нефискалните приходи како во случајот со јавниот долг се повратни и носат приходи (камата) за отстапувањето на средствата на државата за одреден период.

Даночното право во Европската унија и извори на европското даночно право

Ако се занимаваме со понатамошни истражувања во европското даночно право, можеме да видиме дека тоа произлегува од европските конвенции и прописите на Европската унија. Тогаш

може да се каже дека европското даночно право е поделено на: основно и средно . Правото на основно даночење на Европската унија е правото од кое произлегува конвенциите на ЕУ и Конвенцијата за функционирање на ЕУ .Секундарното право е правото произведено од правни акти издадени од органите на Унијата, регулативите, директивите, одлуките итн.Додека првите се директно применливи и едногласно, тие бараат усогласување на правото на данок во земјите-членки на Европската унија.⁷Даночниот систем на различни држави е условен од промените и динамиката на економскиот, политичкиот и општествениот развој, и така нормативно прилагодувањето на овој проблем варира.⁸ Секоја земја има сопствен даночен систем кој се разликува не само од бројот на даночни форми, туку и од елементите на данокот форми, даночни стапки итн. Кога зборуваме за усогласување на даноците, неопходно е ја разјасни важноста на усогласувањето на даночните системи, со посебен акцент даночно усогласување. Тоа е затоа што секоја држава има своја историја, економска развој, површина, население, приход по глава на жител, политички систем, економски структурата, економските ресурси и многу други фактори кои директно или индиректно влијаат врз изградбата на даночниот систем на државата.⁹

Сведоци сме на неодамнешните случувања во информатичката и комуникациската технологија, регионалните и глобалната интеграција, слободното движење на стоки, услуги, луѓе и капитал. Сите ова ја ажурира координацијата во областа на оданочувањето.¹⁰Станува збор за хармонизација на даночните системи меѓу државите, со посебен акцент на состојбите на Европска унија.¹¹Во однос на поимот даночна усогласеност, постојат многу различни дефиниции. Во

⁷ Mathijsen, P.: A Guide to European Union Law, Sweet & Maxwell, London,1995

⁸ Barry, F.: Fiscal Policy in EMU, U E. Pentecost & van Poeck, A. (ed.), *European*

Monetary Integration,Aldershot: Edvard Elgar, 2001

⁹ Messere, K.Tax policy in OECD Countries, IBFD Publications, Amsterdam,1993

¹⁰ Mitchell, Daniel J: Lowering Marginal Tax Rates: The Key to Pro-Growth Tax

Relief, Heritage Foundation Backgrounder br. 1443, 22. maj 2001 и Mihaljek, D.: Theory and Practice of Confederate Finances, P.B. Sørensen (ed.), И Public Finance in a Changing World. Palgrave Macmillan, 1998и Mato Grgic,Vlatka Bilas,Hrvoje Simovic,Finansijska liberalizacija,monetarna I fiskalna politika Ekonomske Unije,Ekonomski fakultet,Zagreb,2006 и Musgrave,R; Musgrave, Public Finance in Theory and Practice, Mc Graw-Hill, New York,1989 и Harvey S.Rosen,Ted Gayer,Public Finance, USA, 2011

28.Miroslav N.Jovanovic ,Evropska Ekonomska integracija,Ekonomski fakultet,

Beograd

¹¹ Marina Kesner -Shkreb,Danocna harmonizacija, Beograd,2001

Европската унија, концептот на приближување на законот значи процес на усогласување на националното законодавство со законите на ЕУ.¹² На процесот на усогласување на законодавството е посебна обврска на која било земја која има за цел да биде дел од Европската унија. Затоа, она што е потребно е приближувањето на домашното законодавство, националните закони, правилата и процедурите треба да бидат ефективни и компатибилни со правната рамка на ЕУ. Покрај тоа, данок усогласувањето е процес во насока на избегнување на националните даночни мерки што можат негативно влијаат врз функционирањето на заедничкиот пазар; во движењето на лица, стоки, услуги, капитал и конкуренција. Поконкретно, Договорот од 1992 година за создавање на Европската заедница во член 3а се наведува дека: "нејзиниот Целта е да се воспостави заедничка трговска политика".¹³

Договорот за функционирање на Европската унија (Лисабонскиот договор) им забранува на земјите-членки да внесуваат внатрешни (без разлика дали директни или индиректни) даноци а производите на другите земји-членки за оние што ги доделуваат на слични домашни ги продуцира. Исто така им забранува да наметнат данок на производи од други членки со цел индиректно да ги заштитуваат сопствените домашни производи.¹⁴ Трето, се предвидува дека во случај на производи кои се извезуваат на друг член земјите, ниту една земја-членка не може да наметне повторно плаќање на домашните даноци кои би ги надминале нивните локални даноци за тие производи директно или индиректно. Крајната цел на усогласување на даноците е да обезбеди економска ефикасност со посебен акцент на промовирање на заедничкиот европски пазар. ги опфаќа правата и обврските на земјите-членки во сите области. Даночни системи на современите држави се разликуваат во голема мера или малку помеѓу себе и можат не може да се најдат истите два даночни системи. Од оваа причина можеме да зборуваме одделно за даночниот систем на секоја држава, на пр. Германија, Белгија, Јапонија итн. ЕУ издаде неколку посебни директиви за усогласување на одредени даноци.¹⁵ Има постигнато одредено

¹³ Messere, K.C.: Model Tax Convention on Income and Capital, European Taxation,

IBFD, Amsterdam, 1993

¹⁴ Miroslav N.Jovanovic, Evropska Ekonomska integracija, Ekonomski fakultet, Beograd

¹⁵ Vinko Kandzija, Evropska fiskalna politika I budzet na EU, Ekonomskifakultet, Rijeka, 2010 и Willem Molle, Ekonomija na evropska integracija, четврто издание

достигнување во делумното усогласување на директните даноци, но претежно се случи промена во усогласувањето на индиректните даноци, ДДВ и акцизи. Шестата директива за ДДВ на ЕУ им овозможи на земјите-членки да аплицираат стандардната стапка на ДДВ од 15% и една или две процентни поени пониска од 5%.¹⁶ Правната основа за усогласување на даноците се членовите 90-93 од Спогодбата за воспоставување на ЕУ. Овие директиви забрануваат даночна дискриминација, која директно или индиректно ќе бидат предизвикани од националните производи на штета на национални производи на други земји-членки, со што се обидува да го усогласи данок на промет на акцизи и други даноци во оптек. Меѓу другото:

- Достапен е заеднички пристап за примена на акцизи на тутун, алкохол и енергетски производи;

-Забрането е да се наметнат увозни и извозни царински давачки и даноци

Во врска со усогласувањето на директните даноци, постигнувањата се помали и данокот на добивка и данок на добивка сè уште се во националните држави. Во областа на данокот на добивка на акционерски друштва, ЕУ има две цели:

-Избегнување на штетна даночна конкуренција меѓу земјите-членки и

-Слободно движење на капиталот.

Во 27-те земји-членки на ЕУ плус Хрватска, индиректните даноци, директните даноци и социјалните придонеси денес имаат повеќе или помалку исто учество во вкупните даночни приходи секој од нив учествува со околу 13% од Бруто домашниот производ.

Најнискиот дел од директните даноци е забележан во Литванија (само 17,4% од вкупниот број), Бугарија (18,8% од вкупниот број), Словачка (19,1%), Естонија (19,9%) и Чешка (20,8%): сите овие земји имаат усвоено рамна систем. Нордиските земји, Обединетото Кралство, Ирска, Белгија и Италија имаат висок директен (помеѓу 62,7% и 34,9% од вкупните даночни приходи).

¹⁶ European Tax Handbook, IBFD, Amsterdam,

10. EU Taxation, (2005b), Common system of taxation: mergers, divisions And contributions of assets [<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l26039.htm>] и. EU Taxation, (2005c), Common system of taxation: interest and royalty payments made between associated companies [<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l31039.htm>];

Што се однесува до социјалните придонеси, погледот е поразличен: тука наоѓаме стари и нови земји-членки меѓу првите 5. Важна карактеристика е дека Франција и Германија имаат висок учеството на социјалните придонеси (над 39%) и релативно ниското учество на директните даноци (под 30%). Повеќето од новите земји-членки имаат акции над просекот на 27 земји-членки на ЕУ. Европската унија е многу активна во областа на индиректно оданочување со поставување на минимални стапки за ДДВ (шеста директива). Напорите имаат исто така беше направен за усогласување на корпоративниот данок (стапки и даночна основа), но досега само може да се направи ограничен напредок во однос на прашањето за корпоративната даночна основа. Бугарија и Романија се најуспешни во реформите и усогласување на нивниот даночен систем со ЕУ. Има членство во нови држави ги продлабочи разликите во ЕУ. Новите држави на ЕУ предвидуваат високи даночни стапки како поттик за апсорбирање на странски инвестиции, додека старите држави не се подготвени да ги намалат високи даночни стапки. Дури и по примената на единствениот европски заеднички пазар постои сеуште нема вистинска заедничка даночна политика.

Западен Балкан и оданочувањето

Земјите од Западен Балкан се соочуваат со бројни финансиски проблеми, поради ниски стапките на вработеност, ниската финансиска дисциплина и начинот на еднаквост и ефикасност во даночни прашања. Во комунистичките држави, даночниот систем се карактеризираше со мали бројот на даночни обврзници, недостатокот на заштита на даночните обврзници, данокот бил платен во форма на придонеси, итн. По падот на комунистичките системи, централизираните економијата беше заменета со пазарна економија базирана на понудата и побарувачката. Во 90-тите, транзиција започна во балканските земји. Балканските држави се карактеризираат со фактот дека примениле три форми на оданочување:

- Данок на персонален данок;
- Данок на добивка и ;
- Данок на додадена вредност.

(ДДВ). Друга карактеристика е што сите балкански држави имаат аспирации да се приклучат на Европска унија. Секоја земја што сака да стане дел од ЕУ е обврзана го усвоиле законодавството и практиките на ЕУ до моментот на пристапување и да бидат способни да ги спроведат ефективно. Друга особина е најголемиот напор за промовирање оданочување и намалување на даночната стапка. Во балканските земји во процесот на реформирање на даночните системи, меѓу другото, треба да се разликуваат два тренда:

-Трендот на намалување на даночните стапки главните даноци со посебен акцент на данокот на добивка и

-Аспирација и акциите на сите балкански држави за членство во ЕУ со прилагодување на правилата на ЕУ.

Што е даночната постапка и примена на правото од Законот за даночна постапка

Даночната постапка може да се дефинира процедура која влече свои основи од општото даночно право преку која се уредува постапката на утврдување на данок, постапката на контрола на данок, постапката на наплата на данок, правата и обврските на даночниот обврзник како и други прашања. Единствена основа на општото даночно право и постапка во Република Македонија е Законот за даночна постапка. Притоа тој закон се применува на сите јавни приходи и на сите споредни даночни давачки кои ги управува Управата за јавни приходи на Република Македонија, додека пак ратификуваните меѓународни договори за оданочување имаат предимство пред националните даночни закони. Во поглед на односот со другите закони, Законот за даночна постапка има предимство пред другите даночни закони а доколку со него нешто не е уредено важат одредбите на соодветните посебни даночни закони.¹⁷ Во однос на постапките уредени со законот, се применуваат одредбите од други закони по прашања што поинаку не се уредени со Законот за даночна постапка.

Основни поими на општото даночно право на Република Македонија

Како основни поими кои што се од суштинско значење да бидат дефинирани со цел правилно разбирање на постапката за прибирање на јавните приходи во Република Македонија се следните:

1. **Даночен орган** е органот определен во Законот за Управата за јавни приходи
2. **Јавни приходи** се финансиски средства што ги управува Управата за јавни приходи за финансирање на јавните расходи;
3. **Даноци** се давачки на даночниот обврзник кои мора да бидат платени без противуслуги, кои

¹⁷ Закон за даночна постапка: Службен весник на РМ бр.13/2006

служат за општо државно добро и кои на сите даночни обврзници им се наметнати со закон;

4. **Споредни даночни давачки** особено се парични казни, даночни казни, камати и трошоци на присилна наплата на данок;

5. **Даночни закони или даночни прописи** се прописите со кои се уредуваат одделните видови даноци;

6. **Даночна постапка** е постапка за утврдување и наплата на јавните приходи;

7. **Даночна обврска** е секоја пропишана обврска за даночниот обврзник за дејствија во даночната постапка;

8. **Даночен долг** е износот на данок или на друг вид јавна давачка кој даночниот обврзник е должен да го плати на начин пропишан со закон;

9. **Даночен обврзник** е оној којшто:

1) должи данок;

2) гарантира за данок;

3) треба да плати или наплати данок за сметка на трето лице;

4) треба да поднесе даночна пријава и/или даночно објаснување;

5) мора да води книги или записи или

6) мора да исполнува други обврски коишто му се наложени со даночните закони;

10. **Даночен обврзник** не е оној којшто треба да дава информации, да приложува документи, да предаде процена или да дозволи пристап до имот и/или деловни простории во врска со даночна обврска на трето лице;

11. **Резидент** е лице на кое одговара едно од следниве обележја:

1) местото на живеење физичкото лице го има таму каде што има живеалиште коешто го користи или може да го користи;

2) престојувалиштето физичкото лице го има таму каде што престојува под околности од коишто може да се препознае дека не престојува само привремено на ова место. Како престојувалиште се смета местото каде што лицето престојува повеќе од шест месеца. Краткотрајни прекини немаат никакво значење;

3) местото на управување е таму каде што се наоѓа седиштето на управување на правното лице и

4) своето седиште правното лице го има на местото коешто е одредено со закон, статут, договор за друштво или слично;

12. **Нерезидент** е физичко или правно лице на кое не одговара ниту едно од обележјата наведени во претходниот дел

13. **Припадници** на исто семејство на даночниот обврзник се лицата само ако припаѓаат во еден од следниве меѓусебни односи:

- 1) брачниот другар;
- 2) роднини по права линија;
- 3) сватови по права линија;
- 4) браќа и сестри;
- 5) деца на браќата и сестрите;
- 6) сопружници на браќата и на сестрите и браќа и сестри на сопружниците;
- 7) браќа и сестри на родителите;
- 8) хранител и посвоител и
- 9) лицата во смисла на потточките 1, 2, 3, 6 и 8 од оваа точка и тогаш кога оваа врска повеќе не постои;

14. **Службено лице** е:

- 1) службеник;
- 2) судија;
- 3) лице кое се наоѓа во друг јавно-правен работен однос и
- 4) лице кое за државна или друга служба или по нејзин налог исполнува задачи на јавната администрација;

15. **Даночни факти** се сите факти содржани во докази и во документи коишто се од значење за оданочувањето и

16. **Поимот “претпријатие”** го има истото значење како во Законот за трговските друштва, доколку поинаку не е уредено со други даночни закони.

Надлежност за прибирање на јавни приходи во Република Македонија

За резидентен даночен обврзник надлежна е онаа организациона единица на Управата за јавни приходи на чие подрачје е резидентниот даночен обврзник. Кај нерезидентен даночен обврзник надлежна е онаа организациона единица на Управата за јавни приходи на чие подрачје се наоѓа неговата подружница во смисла на Законот за трговските друштва. Стварната и месната надлежност на Управата за јавни приходи е уредена според Законот за Управата за јавни приходи.

Основни начела на даночната постапка

А) Начело на законитост и слободно одлучување

Управата за јавни приходи има должност да ги утврдува сите факти кои се битни за донесување на законити одлуки, при што мора подеднакво да ги земе предвид фактите кои одат во прилог и на штета на даночниот обврзник. Слободно одлучување на Управата мора да биде во согласност со целта на ова право и да ги почитува законските граници на слободното одлучување.

Б) Начело на временско важење на даночните прописи

Даночната обврска се утврдува врз основа на законите кои биле во сила во време на нејзиното настанување, освен, ако во согласност со закон, за одделни одредби кои се однесуваат на даночна обврска е пропишано да имаат повратно дејство. Дејствијата во даночната постапка се регулирани со прописите кои се на сила во времето кога се преземаат.

В) Начело на увид во актите

На барање на даночниот обврзник му се овозможува увид во неговите даночни акти .

Г) Начело на даночна тајна

Службените лица се должни како даночна тајна да ги чуваат:

- Сите документи, информации, податоци или други факти за даночниот обврзник до кои дошле во даночна, прекршочна или судска постапка;

-Податоци за пронајдоци или патенти, како и сите други податоци за технолошките постапки кои ги применува даночниот обврзник и

-Сите деловни тајни за трето лице со коишто е запознаено службеното лице.

Обврската на чување на даночна тајна се однесува на службени лица и во случај кога им престанал работниот однос и/или својството во кое дошле до сознание за документите, фактите кои имаат карактер на даночна тајна.

Обврската на чување на даночна тајна не е повредена, ако:

- Документ, факт и/или податок се изнесе во текот на даночна, прекршочна или судска постапка;

- Се работи за објавување на ДДВ даночен идентификационен број на даночниот обврзник;
- Документ, факт и/или податок се користи во постапка на откривање на кривично дело или прекршок;
- На даночниот гарант му се овозможи увид во податоците за даночниот обврзник кои се потребни за исполнување на неговата обврска како даночен гарант;
- Одреден документ, факт и/или податок се изнесе со писмена согласност на даночниот обврзник и
- Со закон е исклучена.

Д) Начело на утврдување на фактичка состојба

Даночните факти се утврдуваат согласно со даночните закони и нивната економска суштина.

Г) Припишување на економски добра

Економските добра му се припишуваат на правниот сопственик. Доколку економско добро им припаѓа на повеќе правни сопственици, истото им се припишува на сопствениците како удел.

Е) Привидни зделки

Ако со привидна правна работа се прикрива некоја друга правна работа, во тој случај, за утврдување на даночната обврска основата ја чини прикриената правна работа.

Противправно дејствување

Е) Кога се остварени приходи, односно е стекнат имот на начин спротивен на прописите (без правна основа), даночната обврска се регулира во согласност со законот кој го уредува соодветниот вид на данок.

Неважечка правна зделка

Ж) Ако некое правно дејство е неважечко или стане неважечко, тогаш истото не е од важност за оданочувањето се додека даночните обврзници подеднакво го застапуваат и оддржуваат економскиот резултат на ваквото правно дејство, освен ако поинаку е уредено со даночните закони.

З) Злоупотреба на правните договорни можности

Со злоупотреба на правните договорни можности не може да се одбегне даночниот закон.

Доколку постои злоупотреба, даночната обврска се регулира на истиот начин како што се регулира при правен договор кој одговара на економските дејствија.

Поим и содржина на даночно-правен однос

Даночно-правен однос е однос кој во даночната постапка ги опфаќа правата и обврските на Управата за јавни приходи од една страна и на даночниот обврзник од друга страна, при што особено се уредува исполнувањето на даночните обврски од страна на даночниот обврзник, како и правото на Управата за јавни приходи да бара исполнување на овие обврски.

Управата за јавни приходи ги врши работите кои се однесуваат на водење на првостепена даночна постапка, водење регистар на даночни обврзници и даночни акти и на евиденција, откривање на даночни казниви дела и на нивни извршители, водење на првостепена прекршочна постапка и слично.

Управата за јавни приходи самостојно ги извршува работите од областа на даночно правниот однос на територијата на Република Македонија и се организира така што да обезбеди функционално единство во спроведување на даночните прописи. Кои дејствија ќе се преземаат во постапката и во кој обем одредува Управата за јавни приходи согласно со закон. Управата за јавни приходи го повикува даночниот обврзник на поднесување даночни пријави и на навремено плаќање на своите даночни долгови во согласност со важечките закони. Управата за јавни приходи е должна да го поучи даночниот обврзник во даночната постапка на неговите права и обврски.

Даночен должник

Даночен должник е лице кое треба да исполни одредена обврска за плаќање од даночната постапка. Покрај него други даночни должници се :

- Даночен гарант кој одговара за плаќање на даночен долг на даночниот обврзник во случај кога даночниот обврзник тој долг не го плати во рокот на пристигнување;
- Даночниот обврзник и
- Други лица кои треба да исполнат некоја обврска за плаќање од даночната постапка

Општи одредби за застапување во даночната постапка

Даночниот обврзник може да учествува во даночната постапка преку полномошник со приложување на соодветно полномошно до Управата за јавни приходи или преку својот законски застапник. Застапник со полномошно на даночниот обврзник е лице кое го застапува даночниот обврзник во рамките на добиеното овластување (полномошно) и во име и за сметка на даночниот обврзник презема дејствија во даночната постапка. Нерезидентен даночен обврзник е должен да одреди полномошник во почетокот на настанување на даночната обврска а ако нерезидентот остварува приходи кои се оданочуваат по одбивка, за кое не е задолжително поднесување даночна пријава, не постои обврска за одредување полномошник.

Законскиот застапник на лице и работодаводител на здружени лица заради остварување приходи и имот без својство на правно лице (ортаклуч) и старател на наследник, ги исполнува даночните обврски на лицето кое го застапува. Ако здружените лица немаат работодаводител или наследникот нема старател, обврските во врска со даночната постапка, паѓаат на товар на здружените лица заеднички или на самиот наследник.

Даночен долг

Обврската за исполнување на даночен долг преставува должност на даночниот обврзник да го плати утврдениот данок под услови пропишани со закон. Оваа обврска за плаќање на даночниот долг, се применува и на обврската за плаќање на споредни даночни давачки.

Даночен долг престанува со:

- Плаќање на даночен износ;
- Пребивање на даночни побарувања и даночни долгови на ист даночен обврзник;
- Присилна наплата на даночен долг и
- Застарување на даночен долг.

Со плаќање на даночен износ којшто се должи се исполнува даночниот долг. Плаќањето може да биде плаќање во готово или на друг начин на сметка и плаќање од страна на трети лица.

Покрај претодната опција, исполнувањето на даночен долг со пребивање се врши во случај кога даночното побарување на даночниот обврзник е поголемо од даночниот долг и износот на повеќе платениот данок се користи за намирување на даночен долг по ист основ кој пристигнува подоцна или по барање на даночниот обврзник се врши поврат или се намируваат пристигнати долгови по друг основ.

Во случај на **ликвидација или стечај** даночен долг на правно лице во ликвидација го исполнува ликвидациониот управник од средствата на правното лице, вклучувајќи ги и приходите од продажбата на имотот. Даночен долг на деловна единица на правно лице во ликвидација непосредно го исполнува правното лице чиј дел е таа единица, а ако во ликвидација е и правното лице, даночниот долг го исполнува ликвидациониот управник. Исполнувањето на даночен долг во случај на стечај се врши согласно со Законот за стечај.

Даночен долг на **умрено лице** го исполнуваат наследниците во рамките на вредноста на наследениот имот и во сразмер со делот на поединечниот наследник во моментот на прифаќање на наследството. Ако оставителот нема наследник или ако ниеден од наследниците не се прифати за наследник, даночниот долг на оставителот привремено се отпишува.

Доколку даночниот обврзник има основано **право на враќање** на повеќе или погрешно наплатен данок, Управата за јавни приходи има обврска решението за враќање да го донесе во најкус можен рок.

Законскиот застапник на лице и раководител на здружени лица заради остварување приходи и имот без својство на правно лице (ортаклуч) и старател на наследник, гарантираат за даночни долгови во врска со лицето кое го застапуваат, кога со умисла или од небрежност, воопшто не ги исполниле или ненавремено ги исполниле должностите што им се доверени. Кога законскиот застапник на лице и раководител на здружени лица, при вршењето на должностите коишто им се доверени, вршат прикривање на данок или земаат учество во тоа прикривање и со тоа ќе станат даночни должници или гаранти, тогаш лицето кое е застапувано одговара за даночните долгови кои настанале, доколку истото не е даночен должник.

Доколку претпријатие или дел од претпријатие се пренесе на трето лице, тогаш третото лице гарантира за даночните долгови на пренесеното претпријатие или делот од претпријатието. Гаранцијата се ограничува на даночни долгови кои настанале од почетокот на последната

календарска година пред пренесувањето. Гаранцијата се ограничува на големината на преземениот имот.

Ако правното лице во ликвидација нема доволно парични средства да го исполни даночниот долг во целост, вклучувајќи ги и приходите од продажбата на имотот, преостанатиот даночен долг ќе го платат основачите, управителот или членовите на управата ако, во согласност со законот, статутот или актот за основање на правното лице, се солидарно или според удел одговорни за обврските на правното лице. Во случај на одговорноста според удел, гаранцијата се ограничува на соодветниот удел.

Даночниот долг на правно лице кое престанува да постои заради статусни промени го исполнува правниот следбеник, без оглед на тоа дали пред завршување на постапката на статусната промена знаел дека правниот претходник не го исполнил, делумно или во целост, својот даночен долг. Ова важи и за споредните даночни давачки.

Рокот за исполнување на даночниот долг на правното лице кое престанува со статусни промени важи и кога исполнувањето на тој долг преминало на правниот следбеник.

Правен следбеник на кој преминал даночниот долг од едно или повеќе правни лица кои престанале да постојат заради статусна промена е:

- Во случај на спојување - правното лице кое настанало со спојување на две или повеќе правни лица, даночни обврзници;

- Во случај на припојување - правното лице на кое едно или повеќе правни лица, даночни обврзници се припоиле и

- Во случај на поделба - правните лица кои настанале со поделба на даночниот обврзник.

- Ако постојат повеќе правни следбеници, сите се неограничено солидарно одговорни за даночниот долг на правниот претходник.

- Промената на организационата или на сопственичката форма на правното лице не влијае на исполнувањето на даночниот долг.

Лицата кои се одговорни за пресметувањето и за плаќањето на данок по одбивка, гарантираат за пресметувањето и за плаќањето на данокот.

Целосно или делумно бесплатни правни зделки на даночен должник во корист на блиско лице во текот на последните пет години пред настанување на даночниот долг можат да бидат оспорени од Управата за јавни приходи, доколку правната зделка е направена на штета на Управата за јавни приходи. Штета има, доколку оној кој имал корист во време на правната зделка имал сознанија за постоење на закана за неспособност за плаќање. Лицето кое остварило корист гарантира со постоечкиот пренесен имот за даночниот долг на давателот.

На даночниот обврзник лице му е блиско кога:

- Лицето има удел во даночниот обврзник или обратно;
- Лицето може да влијае на даночниот обврзник или обратно;
- Трето лице има удел или влијание во/на даночниот обврзник;
- Лицето или даночниот обврзник можат да имаат влијание еден врз друг надвор од деловните контакти или
- Лицето или даночниот обврзник има сопствен интерес во остварувањето на приходи на другиот.

Идентификација и регистрација на даночните обврзници

Идентификација на даночниот обврзник во даночната постапка, се врши преку доделување на Единствен даночен број е единствениот идентификационен број на даночниот обврзник за сите видови јавни приходи и се задржува се до престанок на статусот на даночен обврзник. Тој се користи во целата даночната постапка и мора задолжително да се внесе во сите писмени дописи и документи. Регистрацијата на даночен обврзник се врши во Управата за јавни приходи.

Постапката, начинот и роковите за доделувањето на Единствениот даночен број, содржината и начинот на водење на единствениот регистар на даночни обврзници, содржината и формата на пријавата за регистрација, како и постапката за бришење од регистрацијата, ги пропишува министерот за финансии. За резидентни правни лица, државни органи и организации и органи на единиците на локалната самоуправа надлежна за регистрација е организационата единица на Управата за јавни приходи според местото на нивното седиште. За постојана деловна единица на нерезидентно правно лице надлежна за регистрација е организационата единица на Управата за јавни приходи според местото на седиштето на вршење на дејноста. За резидентни физички лица надлежна за регистрација е организационата единица на Управата за јавни приходи според местото на нивното живеалиште. За нерезидентни физички лица надлежна за регистрација е

организационата единица на Управата за јавни приходи според местото на седиштето на нивната дејност. Обврзниците поднесуваат пријава за регистрација од денот на започнување на дејноста. По извршената регистрација, Управата за јавни приходи го известува даночниот обврзник за извршената регистрација. Ако даночниот обврзник не поднесе пријава за регистрација, Управата за јавни приходи по службена должност ќе му додели Единствен даночен број врз основа на расположливите податоци и фактичките околности.

Суштински елементи на Даночната постапка и даночни акти

Даночниот обврзник, има право да добива **информации** за својата даночна обврска, како и да добие писмена информација, доколку ја побара. **Службениот јазик** кој се користи во даночната постапка е во согласност со Законот за општата управна постапка. Ако даночниот обврзник пред Управата за јавни приходи предаде исправа на странски јазик и писмо, Управата за јавни приходи може да побара даночниот обврзник да достави заверен превод на исправата на службениот јазик на Република Македонија. Ако даночниот обврзник не достави заверен превод на исправата, Управата за јавни приходи може да ја преведе исправата на трошок на даночниот обврзник или документот да не го прифати како доказ. Даночната постапка ја **поведува** Управата за јавни приходи по службена должност или по барање на даночниот обврзник. Даночната постапка е поведена кога Управата за јавни приходи ќе изврши дејствие со цел за водење на даночна постапка против даночен обврзник. Доколку, согласно со закон, за поведување на постапка е потребно барање од лице, постапката може да се поведе само ако такво барање е поднесено. **Даночни акти** се дејствија на Управата за јавни приходи коишто се преземаат во рамките на даночната постапка против даночен обврзник. Даночни управни акти се дејствија на Управата за јавни приходи кои ги презема против даночен обврзник, кои предизвикуваат непосредно правно дејство кон даночниот обврзник и кај него предизвикуваат одредено дејствие или трпење. Даночен управен акт се донесува во писмена, електронска, **усна** или друга форма. Даночен управен акт кој не е донесен во писмена форма, треба неодложно да се потврди писмено, доколку за тоа има оправдан интерес и даночниот обврзник тоа го бара.

Даночни акти се донесуваат во писмена форма кога тоа е пропишано или на барање на даночниот обврзник. Даночниот управен акт мора особено да содржи:

- Назив на организационата единица на Управата за јавни приходи, број и дата на даночниот управен акт;
- Единствен даночен број на даночниот обврзник;

- Име и/или назив на даночниот обврзник против кој се води даночниот управен акт;
 - Правни и фактички образложенија на даночниот управен акт;
 - Отпечатено име и презиме на овластеното лице и негов потпис и
 - Печат на Управата за јавни приходи.
- Употребата на факсмил не е дозволена.
- Кај даночен управен акт, кој е составен како формулар или електронски, може да нема име и печат и може да се користи електронски потпис.
- Даночниот управен акт со кој се наложува некое вршење, трпење или оставање на дејствие мора да содржи укажување на последиците од непостапувањето.
- Даночниот управен акт мора да содржи упатство за тоа кој правен лек е допуштен и во кој временски рок и кај кој треба да се поднесе.
- Даночен управен акт во писмена форма се доставува по пошта. Адресирањето се врши на адресата на даночниот обврзник внесена во пријавата за регистрација или во последната даночна пријава.
- Даночен управен акт се смета за доставен до даночниот обврзник: при пратка во земјата - третиот ден по предавање во пошта и при пратка во странство - еден месец по предавање во пошта.
- Даночниот управен акт може да се достави и со врачување од страна на лице ангажирано од Управата за јавни приходи до: даночниот обврзник или неговиот законски застапник,ополномоштен застапник од страна на даночниот обврзник и полнолетен член од семејството, доколку се работи за физичко лице.
- Доставувањето, се смета дека е уредно и кога примателите, одбијат да го примат или потпишат даночниот управен акт, а лицето кое го вршело доставувањето за тоа состави службена белешка.
- Ако доставувањето не можело да биде извршено како што е опишано погоре, ќе се смета за извршено кога даночниот управен акт ќе се испрати по електронски пат преку е-маил адресата на даночниот обврзник внесена во пријавата за регистрација или во последната даночна пријава а Даночен управен акт може да биде објавен и јавно, доколку тоа е предвидено со закон.

Деловни книги и евиденции

Даночниот обврзник мора да води деловни книги и евиденции заради оданочување, доколку тие се регулирани со посебните даночни закони. Обврските за водење на деловни книги и евиденции на коишто подлежи даночниот обврзник според други закони, треба да ги исполни и за оданочувањето. Деловни книги и евиденции се:

- Трговски книги, сметководствени документи, записи и пописи, годишна сметка и финансиски извештаи, белешки за применети сметководствени политики и други документи во врска со организацијата;
- Деловни писма и кореспонденции;
- Сметки за книжење и/или
- Други документи, доколку истите имаат значење за оданочување.

Годишната сметка за изминатата деловна година се доставува до Управата за јавни приходи до крајот на месец февруари наредната година.

Сметководството и евиденциите мора да се водат во согласност со прописите од областа на сметководството и на начин за да може и стручно трето лице во соодветен рок да стекне преглед над работењето на даночниот обврзник и деловните дејствија за нивното настанување, развој и завршување. Книжењата и другите евидентирања, и во електронска форма, треба да се извршат целосно, точно, навремено, веродостојно и уредно. Готовинскиот промет мора да се бележи континуирано - по редослед на неговото настанување, секојдневно. Книжењето и друго евидентирање, и во електронска форма, не смее да се менува на начин што првобитната содржина повеќе не може да се утврди. Не смее да се вршат измени од такво значење да е неизвесно дали тие се спроведени претходно или дополнително. Деловните книги и другите евиденции, дури и ако за нивното водење не постои законска обврска, мора во секое време да се достапни во земјата. Деловните книги и другите евиденции мора да се приложат на службениот јазик. Управата за јавни приходи може да дозволи исклучоци во врска со јазикот кога деловните книги и евиденциите се на јазик кој службеното лице го владее.

Доколку книжењата и другите евиденции се обработени со систем за обработка на податоци, тогаш Управата за јавни приходи има право да добие увид во меморираните податоци и да го користи системот за обработка на податоци за испитување на истите. Управата за јавни приходи може да побара податоците да бидат обработени според нејзино побарување или меморираните

податоци да и бидат доставени на машински носач на податоци. Трошоците за тоа се на товар на даночниот обврзник.

Деловните книги и евиденции мора уредно да се чуваат во рок од десет години. Другите документи како и за дневниот готовински промет, мора да се чуваат во рок од пет години. Рокот за чување почнува да тече со крајот на календарската година во која: е направено последното запишување, е составен пописот, даночниот биланс или годишната сметка. е примено или испратено деловно писмо или кореспонденција, настанала потврда за книжење, настанал секаков вид на бележење или книжење и настанале други документи.

Даночниот обврзник мора да ги пријави сите факти битни за оданочувањето, особено: основањето, преместувањето и престанокот на трговското друштво или деловната единица или почетокот на вршење на стопанска дејност, промена на престојувалиште, како и други факти чие пријавување е законски пропишано. Покрај претходното даночните обврзници мора да ги пријават и основањето или купувањето на претпријатија или деловни потфати во странство, учеството во странски персонални друштва или нивното откажување или промена и здобивањето со учества во капитални друштва во странство, како и промени во нивниот процент на учество. Пријавата мора во писмена форма да се достави до Управата за јавни приходи во рок од еден месец од денот на настанувањето на околностите кои мора да се пријават.

Даночниот обврзник мора да учествува во утврдувањето на фактичката состојба, така што своето учество го исполнува особено со изнесување на целосни и вистинити факти битни за оданочување и за тие свои тврдења треба да поднесе докази. Доколку фактичката состојба која се однесува на активности во странство треба да се оцени во однос на оданочувањето, во тој случај даночниот обврзник во целост мора да ја разјасни фактичката состојба. Притоа, мора да ги прибави потребните докази и да ги користи сите правни и фактички можности. Даночниот обврзник мора да ја осигура можноста за појаснување на фактичката состојба и за прибавување на докази веќе во креирањето на своите односи со странство. Кај фактички состојби кои се однесуваат на постапки поврзани со странство, даночниот обврзник мора да поднесе посебни документи за начинот и за содржината на неговите деловни контакти со личностите кои му се блиски. Управата за јавни приходи го задржува правото, по службена должност, да ја утврди фактичката состојба.

Субјектот кој води сметка, чува или како залог зема вредности или отстапува сефови, мора да ги утврди податоците на лицето и на полномошникот за располагање и тоа да го забележи во соодветна форма и на барање на Управата за јавни приходи истите да ги достави.

Даночна пријава

Даночна пријава претставува запис на даночниот обврзник за остварените приходи, извршените расходи, добивката, имотот, прометот на добра и услуги или други трансакции од значање за утврдување на данок. Даночниот обврзник мора да поднесе даночна пријава до Управата за јавни приходи. Повик за поднесување на даночна пријава може да се упати по пат на јавно соопштение. Даночна пријава мора да поднесе и лице кое за тоа ќе биде повикано од Управата за јавни приходи. Даночната пријава се поднесува на образец чија форма и содржина ја пропишува министерот за финансии. Даночниот обврзник во даночната пријава сам го пресметува данокот, ако е така пропишано. Податоците во даночната пријава мора да бидат точни, вистинити и потполни. Кон даночната пријава мора да се приложи документација којашто е пропишана со посебните даночни закони. Лицето кое располага со документацијата, мора да ја даде на даночниот обврзник на негово барање. Даночната пријава може да содржи и прашања потребни за дополнување на основата за оданочување и за статистички цели. Доколку поинаку не е пропишано со даночен закон, даночниот обврзник мора лично да ја потпише даночната пријава. Потпис на полномошник е дозволен само ако даночниот обврзник е спречен лично да ја потпише даночната пријава заради телесна или душевна болест или заради подолго отсуство. Ако даночната пријава или нејзин дел ја изготвил даночен советник, тогаш тој тоа мора јасно да го наведе во даночната пријава, со впишување на своето име адреса и даночен број. Даночната пријава мора да се поднесе непосредно кај надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи или по пошта. Одредени даночни пријави можат да се поднесат и по пат на пренос на податоци во електронска форма. Видот на даночна пријава која во потполност или делумно може да се поднесе по пат на пренос на податоци во електронска форма ја пропишува министерот за финансии, како и постапката на пренос. Даночната пријава се поднесува во рокот пропишан со даночниот закон. Таа треба да се поднесе до надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи, освен ако со даночниот закон поинаку не е уредено.

Против лицето кое не ги исполнува своите обврски за поднесување на даночна пријава во соодветниот рок може да се утврди паричен додаток заради доцнење. Паричниот додаток заради доцнење не смее да надминува 10% од висината на законски утврдениот данок. Паричниот

додаток заради доцнење треба посебно да биде утврден и се наплатува заедно со данокот. Доколку даночниот обврзник пред истекот на рокот за застарување утврди дека даночната пријава која ја доставил до Управата за јавни приходи е неистинита, погрешна или нецелосна и заради тоа може да дојде или дошло до намалување на данокот, во тој случај мора да поднесе корегирани даночна пријава. Доколку даночниот обврзник пред истекот на рокот за застарување утврди, дека даночната пријава која ја доставил до Управата за јавни приходи е неистинита, погрешна или нецелосна и заради тоа може да дојде или дошло до зголемување на данокот, во тој случај може да поднесе исправка на пријавата според посебните даночни закони или да примени постапка за правни лекови. Ваквата обврска важи и за правниот наследник.

Изведување и оцена на докази

Управата за јавни приходи ги користи сите доказни средства потребни за утврдување на фактите битни за оданочување, а особено: собирање информации од даночниот обврзник и од други лица, одредување вештаци, прибавување на исправи и списи и излегување на увид.

Управата за јавни приходи може да го повика даночниот обврзник во своите службени простории за појаснување на содржината на даночната пријава.

Управата за јавни приходи може да користи дополнителни информации. Такви се информациите за факти утврдени во даночната постапка на трети лица, а кои би можеле да бидат значајни за други даночни постапки. Во водењето на даночната постапка, Управата за јавни приходи може од даночниот обврзник да ги бара сите информации за неговото работење во земјата и во странство, за неговите активности и за изворите на средства за купување на деловен и личен имот.

Даночниот обврзник и други лица мораат, на барање на Управата за јавни приходи и во рок кој таа ќе го определи, да и ги дадат сите информации потребни за утврдување на фактичката состојба кои се битни за оданочување. Во барањето за давање информации мора да се наведе на кого и за што се однесуваат. На барање на лицето кое е должно да даде информација, барањето мора да се поднесе во писмена форма. Од други лица, освен од даночниот обврзник, треба да се побара информација или поднесување на документи, дури тогаш кога фактичката состојба од страна на даночниот обврзник не води кон целта или не ветува успех. Доколку барањето на информација или приложувањето на документи се упати на трети лица, во него треба да се наведе дека тоа ќе биде потребно за оданочување на други лица. Лицето именувано за давање информација е должно да дава веродостојни и потполни информации и истите да ги дава со

целосна одговорност. Оваа обврска се однесува и за приложување на документи. Потребните информации можат да бидат дадени во писмена форма, електронски, усно на записник или телефонски. Управата за јавни приходи може да побара информациите да бидат дадени и во писмена форма, доколку ова е од значење во постапката. Управата за јавни приходи може да го повика лицето кое е должно да даде информација, тоа да го стори усно во нејзините службени простории. Ова особено се однесува на случаите кога бараната информација во писмена форма не била дадена, или бараната информација во писмена форма не ја разјаснила фактичката состојба.

За информацијата дадена усно во службените простории на Управата за јавни приходи мора да се состави записник. Записникот ги содржи имињата на присутните лица, местото, денот и битната содржина на информацијата, а се потпишува од лицето кое ја составува информацијата и лицето кое ја дава информацијата. На барање од лицето кое дало усна информација мора да му се даде препис од записникот.

Управата за јавни приходи одлучува за ангажирање на стручно лице. Ако не постои опасност од одлагање, Управата за јавни приходи треба да го извести даночниот обврзник за лицето кое мисли да го именува за стручно лице. Даночниот обврзник може да бара изземање на стручното лице ако: постојат оправдани сомневања за неговата непристрасност, заради неговото стручно мислење може да дојде до повреда на деловна тајна на даночниот обврзник и настане штета за деловното работење на даночниот обврзник. Барањето, мора да е образложено и се поднесува до Управата за јавни приходи во рок од две седмици од денот на приемот на известувањето за именување на стручното лице. За изземање на стручното лице одлучува Управата за јавни приходи. Доколку Управата за јавни приходи од стручното лице побара вештачење, тогаш тоа се составува во писмена форма. Во овој случај стручното лице може да биде повикано на усно разјаснување на неговото вештачење. Наодот на стручното лице мора да се приложи кон даночните акти.

Управата за јавни приходи може да побара од даночниот обврзник и од други лица да ги стават на увид деловните книги, евиденцијата, деловната документација и други исправи заради проверка. Притоа, треба да се одреди дали побараните документи се битни за оданочување на лицето кое е повикано да ги стави на увид или за оданочувањето на трети лица. Управата за јавни приходи може да побара исправите, да бидат ставени на увид во нејзините службени простории или увидот да се изврши кај лицето кое е должно да ги стави на увид.

Управата за јавни приходи врши непосреден увид кога е потребно за утврдување или разјаснување на фактите битни за оданочување. Даночниот обврзник или трето лице назначено од негова страна мора да присуствува на увидот. Увидот може да се врши со учество на стручно лице. За наодот по завршениот увид мора да се состави записник и да се приложи кон даночните акти. Сопственикот или корисникот на предмети, простории или земјиште е должен во тек на вообичаеното негово работно време да дозволи да се изврши увидот, доколку тоа е потребно за даночната постапка. Лицето сопственик мора однапред во соодветен рок да биде известено за увидот.

Оданочувањето се темели на податоци од сметководството и од евиденциите на даночниот обврзник, освен во случај кога упатуваат на нивна неточност.

Лицето кое тврди дека правата кои гласат на негово име или предметите кои се наоѓаат во негово владение ги поседува или ги држи само како застапник на друго лице - заложен доверител, мора на барање на Управата за јавни приходи во даночната постапка да докаже кое лице е сопственик на тие права, односно на тие предмети или во спротивно ќе се смета дека тие се негова сопственост. Долговите и другите товари, деловните трошоци, трошоците за реклама и другите трошоци, нема да бидат земани предвид за даночни цели, доколку даночниот обврзник не го исполни барањето на Управата за јавни приходи да ги именува доверителите и примачите. Доверителот или примачот, се смета за именуван кога неговото име и неговата адреса се наведени така што надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи ќе може без тешкотии и во разумен временски рок да го утврди неговото постоење. Даночниот обврзник во случаите погоре мора точно да ги именува доверителите и примачите, како и да достави доказ за нив. Управата за јавни приходи го задржува правото да ја утврди фактичката состојба во случаи битни за оданочувањето. Управата за јавни приходи може да побара од даночниот обврзник или од трети лица да ја потврдат точноста на својата изјава со заклетва. Изјава под заклетва треба да биде побарана само кога не постојат други можности за разјаснување на факти и кога не постојат значајни сомневања во веродостојноста на исказот. Изјавата под заклетва се дава пред раководителот на организационата единица на Управата за јавни приходи. Изјавите кои ќе бидат предмет на заклетва, треба писмено да бидат доставени до даночните обврзници најдоцна една седмица пред давањето на заклетвата. Пред давањето на изјавата под заклетва обврзникот мора да биде информиран за значењето на изјавата под заклетва и за нејзините последици.

За изјавата дадена под заклетва Управата за јавни приходи составува записник. Записникот мора да содржи: место, дата, име и потпис на присутните лица и содржина на изјавата. По барање на лицето кое ја дало изјавата под заклетва, мора да му биде дадена копија од записникот.

Информација за факти битни за оданочување на даночниот обврзник можат да одбијат припадници на даночниот обврзник, вештени лица, адвокати, нотари, даночни советници, ревизори, лекари, медицински персонал, коишто во ова својство се здобиле со информација и лица кои уживаат имунитет по сила на законот. Лицата, со исклучок на даночниот обврзник кои се должни да даваат информации не треба да дадат информација со којашто самите или нивните припадници би ги изложиле на кривично гонење. Управата за јавни приходи треба да ги поучи за нивното право за одбивање на давање информации. Во записникот мора да се наведе дека лицата се запознати со ова право.

Случаите и условите под кои не мора да се даде информација, се однесуваат и на правото на одбивање на давање стручно мислење и давање на увид на документи. Лицето кое во името на даночниот обврзник ги чува документите, деловните книги, евиденцијата, како и други предмети, мора да ги стави на увид, доколку даночниот обврзник би бил должен сам да ги чува. Трошоците кои настанале со давање на податоци, се на товар на лицата должни да дадат податоци. За пресметување на рокови и одредување на термини важат одредбите на Законот за општата управна постапка. Рокот за поднесување на даночна пријава може да се продолжи. Барањето за продолжување на рокот за поднесување на даночна пријава мора да биде поднесено писмено кај надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи. Тоа мора да биде образложено.

Управата за јавни приходи може продолжувањето на рокот за поднесување на даночна пријава да го врзе за нов рок, како и да го направи зависно од други услови. Доколку барањето за продолжување на рокот за поднесување на даночна пријава биде одбиено, даночната пријава мора да се поднесе во рок од 14 дена од денот на доставувањето на заклучокот за одбивање.

Доколку даночниот обврзник, не по своја вина, бил спречен да запази законски рок или рок што го определила Управата за јавни приходи тогаш, по негово барање, треба да му се дозволи враќање во поранешна состојба. Вината на застапникот оди на товар на даночниот обврзник. Барањето треба да се поднесе во рок од еден месец од денот на престанувањето на причината за пропуштање или од денот од кој даночниот обврзник дознал за причината за пропуштање. Во

барањето треба јасно да бидат образложени и веродостојни причините за пропуштање на рокот. По истекот на една година од крајот на пропуштениот рок, не може да биде поднесено барање за враќање во поранешна состојба, освен во случај на виша сила. Пропуштеното дејство треба да биде спроведено за време на рокот за поднесување на барање за враќање во поранешна состојба. За барањето за враќање во поранешна состојба одлучува Управата за јавни приходи.

Доколку Управата за јавни приходи не може да ја **утврди даночната основа** врз основа на деловните книги и евиденцијата, врши процена. Управата за јавни приходи врши процена, особено кога:

-Книгите и евиденциите кои треба да се водат според посебните даночни закони, а не се поднесени;

Не се издадени со закон пропишани сметки;

-Деловните книги не се водат точно, уредно или целосно;

-Основата за оданочување не е докажана со соодветни докази;

-Даночниот обврзник не учествува во даночната постапка и

-Даночниот обврзник го одлага или оневозможува спроведувањето на даночната постапка.

При процената треба да бидат земени предвид сите околности кои би можеле да бидат битни за проценката. При процената Управата за јавни приходи постапува по начелото на слободно одлучување. Притоа Управата за јавни приходи ќе го земе предвид доказниот материјал на даночниот обврзник и неговата одговорност за разјаснување на фактичката состојба. За време на процената Управата за јавни приходи ќе утврди фактичка состојба за којашто постои одредена веројатност. Врз основа на фактичката состојба таа може да извлече заклучоци кои нема да бидат во корист на даночниот обврзник.

Поим и законска поставеност на утврдувањето на даноците

Утврдувањето на данок се врши од страна на:

-даночниот обврзник со самооданочување и

- Управата за јавни приходи со донесување на даночно решение и тоа во: постапка на надворешна контрола,случај кога со закон е пропишано да не се спроведува самооданочување и случај кога со закон е пропишано дека и покрај самооданочувањето мора да се донесе даночно решение.

Одредбите за утврдување на данок се применуваат и за утврдување на споредни даночни давачки.Даночно решение мора да биде донесено и во случај даночниот обврзник целосно или делумно да е ослободен од данок или кога неговото барање за утврдување на данок е одбиено. Доколку дојде до таква ситуација даночно решение мора да се донесе доколку има отстапување од самооданочувањето на даночниот обврзник.

Управата за јавни приходи не мора да донесе даночно решение ако трошоците за утврдување и за наплата на данокот би биле несразмерни со висината на данокот што треба да се утврди.Во случај на погрешно утврдена висина на данок, даночното решение не мора да се менува ако зголемениот износ на данокот би бил несразмерен со трошоците во постапката за менување на решението.

Даночно решение мора да се донесе во писмена форма и мора да се означи како решение и тоа содржи: Назив на надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи којашто го издала решението,број на актот, дата, единствениот даночен број, име и адреса на даночниот обврзник, адреса на доставување на застапникот доколку го има, закон,вид на данокот; период на оданочување,основа за оданочување и за пресметување, даночна стапка, налог за плаќање,рок за плаќање,образложение,правна поука,потпис на овластеното лице и печат на Управата за јавни

приходи. Даночното решение може да содржи и дополнителни забелешки и услови. Даночното решение може да биде и привремено, кога даночното утврдување уследило по податоци од даночниот обврзник и Управата за јавни приходи сè уште не го испитала даночното решение во целост и не е сигурно дали постојат предуслови за настанување на данокот.

Самооданочувањето не може да биде променето со даночно решение од страна на Управата за јавни приходи во рамките на рокот за застарување по истекот на една година, освен во случаите кога самооданочувањето се заснова на свесна измама на друг начин промената е дозволена со закон и даночниот обврзник се согласи со промената.

Доколку даночното решение е привремено тоа може да престане или да биде променето се до застарувањето. Конечните даночни решенија можат да престанат или да бидат променети само, доколку даночниот обврзник се согласи, даночното решение е издадено од ненадлежна организациона единица на Управата за јавни приходи, тоа е донесено со недозволен средства, како што се измама, закана или поткуп, дополнително се појават нови факти или доказни средства коишто одат до поголем данок и на друг начин промената е дозволена со закон.

Лицето кое се јавува во улога на гарант за туѓи даночни долгови, се задолжува со решение за гаранција, за кое соодветно важат одредбите за даночно решение. Даночно решение не може да се донесе, доколку даночното побарување против главниот должник е застарено или истото не постои.

Надворешна контрола

Терминот надворешна контрола се однесува на :

- Контрола на претпријатија;
- Контрола на данокот на додадена вредност (ДДВ) и
- Други видови на надворешна контрола за кои е надлежна Управата за јавни приходи.

Задача на секоја надворешна контрола е да се: изврши проверка, утврдување и оценување на состојби што се од важност по однос на даноците, обезбеди рамноправност во оданочувањето и обезбеди дека: не доаѓа до намалено пресметување, пријавување и плаќање на данок, без право не е доделено или некому забрането даночно олеснување, не доаѓа до неправедно припишување на даноци и/или без право не е доделено, ниту забрането враќање на данок.

Надворешната контрола е допустлива кај даночни обврзници кои: водат трговско претпријатие, водат земјоделско и шумарско претпријатие или се занимаваат со слободни занимања (адвокати, нотари, лекари и други). Кај останатите даночни обврзници кои не се споменати надворешната контрола е допустлива, ако истата се однесува на обврската на даночниот обврзник да плати данок за друго лице или да задржува или да плаќа даноци или ако односите што се битни за оданочувањето треба да бидат расветлени и ако е неопходно реализирање на надворешна контрола според видот и обемот на фактичката состојба за која треба да биде извршена контрола.

Надворешната контрола се извршува од страна на одделението за надворешна контрола во организационите единици на Управата за јавни приходи надлежни за оданочување (во натамошниот текст: одделението за надворешна контрола). Одделението за надворешна контрола одлучува, согласно со својата обврска за оценување дали и кога треба да биде реализирана една надворешна контрола. Одделението за надворешна контрола може да ангажира друго одделение за надворешна контрола со цел за извршување на истата.

Надворешната контрола ја вршат овластени даночни инспектори (во натамошниот текст: инспектор). Инспекторот е одговорен за навремено, компетентно и економично исполнување на своите задачи. За предметот на контролата формира инспекторско досие. Почетокот на вршење на надворешната контрола, со информација за датумот и времето, инспекторот ги запишува во инспекторското досие. Надворешната контрола служи за утврдување и преиспитување на даночните односи на даночниот обврзник. Таа може да опфати еден или повеќе видови даноци, еден или повеќе периоди на оданочување, или пак, да се ограничи на одделни фактички состојби. Определувањето на обемот на надворешната контрола, надлежното одделение за надворешна контрола го врши по самостојно - сопствено согледување, како негова службена должност.

Предметот и периодот на надворешната контрола го определува раководителот на надлежното одделение за надворешна контрола, во писмено изготвен налог за контрола.

- Налогот за надворешна контрола ги содржи следниве задолжителни елементи:
- Назив на надлежното одделение за надворешна контрола;
- Број и дата;
- Име, односно назив на даночниот обврзник на кој се однесува, како и неговиот Единствен даночен број;

- Правни основи на надворешната контрола;
- Видови даноци што треба да бидат контролирани;
- Одделни фактички состојби што треба да бидат контролирани ;
- Период на контрола;
- Упатство за правата и обврските на даночниот обврзник во текот на контролата;
- Правна поука;
- Потпис на овластено лице и
- Службен печат.

Налогот може да биде во електронска форма а со налогот за надворешна контрола можат да бидат опфатени и временски почеток на контролата,место на контролата,име на инспекторот и барања во врска со контролата.

За налогот за надворешна контрола даночниот обврзник мора да биде известен во соодветен период пред почетокот на контролата, и тоа:

четири недели - големи даночни обврзници и концерни и две недели - сите други даночни обврзници.За секое лице - даночен обврзник, кај кое треба да биде реализирана надворешна контрола треба да биде доставен налог за контрола.Инспекторот може да го одложи почетокот на спроведувањето на надворешната контрола, ако даночниот обврзник поднесе барање пред почетокот на контролата и во него наведе оправдани причини за одложување на контролата. Како оправдани причини за одложување на контролата се сметаат: болест на даночниот обврзник, болест на застапникот на даночниот обврзник, болест на вработен во претпријатието кој е од значење за информациите потребни за надворешната контрола,опсежни пречки во претпријатието заради реновирање и опсежни пречки во претпријатието заради виша сила.

Надворешната контрола се врши во деловните простории на даночниот обврзник. Даночниот обврзник за таа цел мора бесплатно да стави на располагање соодветно место за работа и потребна опрема.Доколку не постои деловен простор кој е погоден за вршење на надворешната контрола, тогаш контролата се врши во службените простории на Управата за јавни приходи или со согласност на даночниот обврзник во неговите станбени простории. Доколку контролата не се врши во деловните простории, инспекторот е должен да ги разгледа деловните простории и за тоа да состави белешка, која се внесува во записник.

Инспекторот има право да влегува на земјиште и во деловни простории во кои даночниот обврзник ја врши дејноста и да ги прегледа. На даночниот обврзник или на неговиот застапник мора да им се овозможи присуство при прегледувањето на деловните простории. Инспекторот за надворешна контрола е должен да ја покаже легитимацијата на почетокот на вршење на надворешната контрола. Инспекторот мора да ги испита фактичките и правните односи кои се меродавни за основите за оданочување (даночната обврска и за одмерување на даноците). Контролата се врши како во случаи кога тоа оди во полза на даночниот обврзник, така и во случаи кога тоа не е во негова полза. Надворешната контрола треба да биде насочена кон суштинското. Инспекторот треба да определи тежишта на контролата. Областите кои не се од значење за контролата треба да се исклучат. Траењето на надворешната контрола треба да се ограничи на потребното време. Инспекторот за време на контролата, треба да го информира даночниот обврзник за констатираните фактички состојби и за даночните последици. Информирањето нема да се примени, доколку тоа влијае на целта и на текот на надворешната контрола. Доколку во текот на надворешната контрола се покаже дека нема релевантни констатации во поглед на предметот на контролата, во тој случај контролата треба да се прекине. Одделението за надворешна контрола ја утврдува фактичката состојба по службен пат, го определува видот и опфатот на истражување според сопствено мислење што е соодветно на она што го бара обврската. Опфатот на овие должности се определува според околностите на секој поединечен случај. Даночниот обврзник е должен да соработува во утврдувањето на фактичката состојба. Даночниот обврзник својата обврска за соработка ја исполнува преку потполно и веродостојно приложување на фактите кои се значајни за оданочувањето, а ги доставува и нему познатите доказни средства. Опфатот на овие должности се определува според околностите на секој поединечен случај. Даночниот обврзник е должен да :

-Да дава информации;

-Да доставува на увид и контрола деловни книги, евиденции, деловна документација и други исправи;

-Да ги дава потребните појаснувања за разбирање на неговото даночно објаснување и книговодство; и

-Да му дава поддршка на инспекторот за надворешна контрола при извршувањето на неговата обврска за истражување.

Даночниот обврзник може да именува лица за давање информации. Инспекторот треба на почетокот на надворешната контрола да укаже на правата на даночниот обврзник. Имињата на лицата за информации треба да се забележуваат во записникот од контролата. Инспекторот смее да прибира информации од вработените во претпријатието кои не се именувани како лица за давање информации. Даночниот обврзник и други лица мораат, по барање на инспекторот, да му даваат информации кои се потребни за констатирање и контрола на фактичката состојба што е битна за оданочувањето. Инспекторот за надворешна контрола може од овие лица да побара приложување на книги, белешки, документи и деловна документација.

Доколку за време на надворешната контрола или најдоцна во текот на завршниот разговор, се појави сомнение за сторено даночно казниво дело од страна на даночниот обврзник, во тој случај треба без одлагање против даночниот обврзник да се поведе казнена постапка. Даночниот обврзник треба да биде информиран за тоа.

Во врска со резултатот од надворешната контрола, инспекторот треба да води разговор со даночниот обврзник. Завршниот разговор не мора да се одржи, кога даночниот обврзник се откажува од истиот или за време на надворешната контрола не произлегле констатации кои водат кон промена на основата за оданочување.

Даночниот обврзник може на завршниот разговор да вклучи и други лица кои ја познаваат таа работа, и тоа особено: даночен советник, вработени лица во претпријатието кои го познаваат книговодството и сметководството, други стручни и компетентни вработени лица во претпријатието и други лица кои се во врска со констатациите од контролата.

На завршниот разговор, покрај инспекторот за надворешна контрола, можат да учествуваат и други лица, како што се раководителот на одделението за надворешна контрола, вработени во Управата за јавни приходи - Генерална дирекција и други лица вработени во Управата за јавни приходи надлежни за оданочувањето.

На завршниот разговор треба да се разговара особено за спорните точки, правното оценување на состојбите од контролните наоди и даночните последици од контролните наоди.

Доколку се одржи завршен разговор, даночниот обврзник треба навреме да се извести за точките на разговорот и за терминот на завршниот разговор. Доколку врз основа на констатациите од контролата произлегува можност да мора да се поведе казнена постапка, за тоа се известува

даночниот обврзник. Известувањето се внесува во записникот со наведување на податок за датумот и времето. За резултатот од надворешната контрола се изготвува записник во писмена форма. Во записникот од надворешната контрола треба да се внесат констатациите од контролата кои се фактички и правно битни за оданочувањето, како и измените на основите за оданочување. Записникот од надворешната контрола треба да му се испрати на даночниот обврзник и по негово барање да му се даде можност за произнесување. Доколку надворешната контрола не доведе до промена на основите за оданочување, во тој случај, тоа писмено му се соопштува на даночниот обврзник. Налогот за надворешна контрола и записникот од извршената контрола му се доставува на даночниот обврзник.

Концерн постои, ако најмалку две претпријатија се меѓусебно поврзани согласно со Законот за трговските друштва или постојат едно раководечко или владејачко и најмалку едно независно претпријатие или надворешниот промет на сите претпријатија што потпаѓаат под концернот годишно изнесува најмалку 800.000.000 денари.

Претпријатија или друштва што припаѓаат на некој концерн се контролираат со принцип како да се под единствено раководство, единствени параметри и во меѓусебна временска корелација.

Едно претпријатие што припаѓа на повеќе концерни, треба да се контролира заедно со концернот што поседува најголем удел во претпријатието. Кај еднакви удели, претпријатието треба да се подреди на оној концерн, кај кој се наоѓа раководството на тоа претпријатие.

По реализација на надворешната контрола, по писмено барање на даночниот обврзник, Управата за јавни приходи треба да му даде објаснување како одредена фактичка состојба ќе биде даночно-правно третирана во иднина. Предуслови за давање на обврзувачка согласност се: фактичката состојба за која е поставено прашањето да била предмет на реализирана контрола и истата била контролирана, фактичката состојба и нејзиниот даночно-правен третман за контролираниот период да е содржана за оданочување во записникот од надворешната контрола и да е од значење за деловните активности на даночниот обврзник, како Управата за јавни приходи во иднина ќе ја третира даночно-правно таквата состојба. Барањето за обврзувачка согласност се доставува во рок до три месеца по испраќањето на записникот од надворешната контрола. По барањето за давање на обврзувачка согласност решава организационата единица на Управата за јавни приходи надлежна за оданочување.

Обврзувачката согласност писмено се доставува, без условување и се означува како обврзувачка и таа мора да содржи :

- Решение по барањето за обврзувачка согласност;
- Причини што се меродавни за донесената одлука и
- Податоци за тоа за кој временски период и за кои видови даноци треба да важи обврзувачката согласност.

Обврзувачката согласност е обврзувачка за оданочувањето во случај кога фактичката состојба е идентична со фактичката состојба која претставува основа на обврзувачката согласност. Доколку фактичката состојба која била констатирана и даночно проценета по доставувањето на обврзувачката согласност не соодветствува на фактичката состојба која била поставена како основа на обврзувачката согласност во тој случај Управата за јавни приходи не е обврзана кон согласноста.Важноста на обврзувањето, не се применува доколку обврзувачката согласност не е во полза на даночниот обврзник и не е во согласност со постојните прописи.

Обврзувачката согласност престанува да се применува, доколку дојде до промена на прописите врз основа на кои е донесена одлуката.Надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи може да ја укине или измени обврзувачката согласност по однос на нејзината примена во иднина. За укинувањето или измената треба писмено да го извести даночниот обврзник.

Укинувањето или измената на обврзувачката согласност со ретроактивна важност е дозволена само, ако даночниот обврзник се согласи е доставена од страна на организациона единица на Управата за јавни приходи која не е надлежна за тоа или обврзувачката согласност е донесена врз основа на лага, закана или поткупување.

Со цел да се утврдат факти кои што не можат да бидат јасни и видливи со редовните инструменти на Управата за јавни приходи или директно од сметководството на даночниот обврзник на Управата за јавни приходи и стои на располагање и спроведување на даночна истрага. Со неа особено се утврдуваат даночни казниви дела, испитување на основите и истражување на непознати даночни случаи.

Реализација, пристигнатост и плаќање на данок

Даночно утврдување, негова промена и негов престанок не е дозволено, доколку истекол рокот за застарување.Застарувањето на даноци и споредни даночни давачки започнува со истекот на

годината во којашто е остварена фактичката состојба. Рокот за застарување изнесува пет години, а во случаи на даночно затајување изнесува десет години. Застарувањето не настапува пред истекот на една година по завршување на надворешната контрола или на жалбена, судска или вонсудска постапка.

Пристигнатоста на данокот се утврдува според роковите утврдени со посебните даночни закони. Со започнување на постапка по правен лек и судска постапка не се продолжува рокот на пристигнатост. За осигурување на наплатата на данокот, пристигнатоста може да биде одредена со отстапување. Предвремената пристигнатост мора да биде образложена. Управата за јавни приходи може на барање на даночниот обврзник да ја продолжи пристигнатоста на плаќањето на данок кога постојат сериозни сомневања во правилноста на даночното решение или кога пристигнатоста за даночниот обврзник би претставувала нарушување на неговото постоење што не го оправдува интересот на моменталното спроведување. Продолжувањето на пристигнатоста може да се услови со гаранција за обезбедување на плаќањето.

Управата за јавни приходи може, на барање на даночниот обврзник, во целост или делумно да го одложи плаќањето на даночен долг на денот на пристигнатоста, ако плаќањето: претставува значително оптоварување за даночниот обврзник и/или со плаќањето се нанесува битна штета на даночниот обврзник. Одлуката за одлагање на плаќањето на даночниот долг мора да биде образложена. Одлагањето може да се услови со гаранција за обезбедување на плаќањето. За времетраење на одобреното одлагање на плаќање на даночен долг се плаќа камата. Управата за јавни приходи може да се откаже од каматата во случаи кога е на штета на даночниот обврзник кој треба тоа да го докаже. За одлагање на плаќање на даночен долг над 1.000.000 денари потребна е претходна согласност од министерот за финансии а начинот и постапката на одлагање за плаќање на даночниот долг ја пропишува министерот за финансии.

Гаранција за обезбедување на плаќање на даночен долг е:

- Хипотека на недвижност на даночен обврзник;
- Залог на подвижни предмети на даночниот обврзник;
- Неотповиклива банкарска гаранција;
- Гаранција од друго лице кое е сопственик на имот чија вредност не може да биде помала од 150% од висината на даночниот долг чија наплата се обезбедува и
- Трасирана меница акцептирана од страна на два жиранта.

Ако даночниот обврзник не се придржува на роковите од решението за одлагање на плаќање на даночниот долг, Управата за јавни приходи, по службена должност, може да го укине решението и пристигнатост, а неплатен даночен долг, водејќи сметка за ефикасноста на наплатата, ќе го наплати од гаранцијата за обезбедување и/или во постапка на присилна наплата над даночниот обврзник.

Редовно намирување на данок, по правило, се врши со плаќање на паричен износ на пристигнатиот даночен долг на пропишани уплатни сметки за јавни приходи во рокови пропишани со закон.

Ден за плаќање на данок се смета денот кога:

- Даночниот обврзник издал на банката налог за плаќање (во натамошниот текст: даночен налог) од неговата сметка да пренесе на пропишаната уплатна сметка за јавни приходи одреден износ на средства, под услов на сметката да има доволно средства;
- Должниот износ е уплатен на банката, со налог да изврши уплата на пропишана уплатна сметка за јавни приходи;
- Заплени пари се уплатени на соодветна сметка за јавни приходи;
- Донесено е решение од Управата за јавни приходи за пренос на предмети во сопственоста на Република Македонија и
- Износот остварен со продажба на движни предмети и недвижности во постапка на присилна наплата на даноци и споредни даночни давачки е уплатен на пропишана уплатна сметка за јавни приходи.

Ако данокот е платен во готово или на некој друг начин (со чек, кредитна картичка и слично), како ден на плаќање се смета денот кога парите се уплатени на уплатната сметка за јавни приходи. Даночниот обврзник кој плаќањето го врши со даночен налог мора да обезбеди на својата сметка средства за плаќање на пристигнатите даноци и споредни даночни давачки. За извршување на даночниот налог се користат средствата на даночниот обврзник од сите негови сметки отворени кај банка, ако средствата не се изземени заради посебен режим на залог. Кога на сметката на даночниот обврзник се обезбедени средства, банката го извршува даночниот налог до крај на работниот ден, а најдоцна во рок од 24 часа од приемот на налогот. Ако банката не изврши уплата на пропишаната уплатна сметка за јавни приходи, а на сметката на даночниот обврзник имало расположливи средства, последиците од неплаќањето на данокот во рокот на пристигнатост паѓаат на товар на банката.

Даночниот обврзник, односно друг даночен должник, при уплатата го наведува видот на пристигнатост данок кој го плаќа. Распредувањето на уплатениот износ се врши по следниот редослед:

-Трошоци за наплата;

-Парична казна;

-Камата и

-износ на главната даночна обврска.

Ако даночниот обврзник должи плаќање на повеќе видови данок, а уплатениот износ не е доволен за плаќање на вкупниот даночен долг, одделните видови даноци се наплатуваат по редоследот на нивното пристигнување. Кај даноците, кои пристигнуваат истовремено, наплатата се врши сразмерно на учеството на одделен вид данок во вкупниот пристигнат долг.

Ако износот на уплатата по основ на даноци е поголем од долгуваниот износ, износот на претплатата се користи за намирување на обврските по истиот основ кој пристигнува подоцна. На барање на даночниот обврзник се врши поврат или се намируваат пристигнати обврски по друг основ.

Управата за јавни приходи може целосно или делумно да се откаже од побарување на даночен долг доколку наплатата во одделен случај е несоодветна.

Управата за јавни приходи на даночниот обврзник кој во целост или делумно по пристигнатоста не го платил данокот, односно споредната даночна давачка, му праќа опомена за видот и износот на данокот, односно споредните даночни давачки пристигнати за наплата, со која му наложува пристигнатиот износ да го плати веднаш, а најдоцна во рок од една седмица од денот на приемот на опомената. Доколку даночниот обврзник не го плати пристигнатиот износ во определениот рокот даночниот долг се зголемува за 10%. Опомената, се доставува по пошта согласно, а со цел за поголема ефикасност се праќа, кога е можно, и по е-маил, телефакс, телефон или по курир. Ако опомената за плаќање данок се праќа по телефон, службеното лице на Управата за јавни приходи за тоа составува службена белешка и ја приложува во списите по предметот.

Управата за јавни приходи може веднаш по пристигнатоста на данокот да запише заложно право во регистарот на заложни права.

На износот на помалку или повеќе платениот данок и споредните даночни давачки се пресметува и наплатува камата во висина од 0,05% за секој ден задоцнување. На долгуваниот данок и споредната даночна давачка, каматата се пресметува почнувајќи од наредниот ден од денот на првобитната пристигнатост. На износот на повеќе платен данок и споредни даночни давачки каматата се пресметува по истекот на рокот од 30 дена од денот на приемот на барањето за враќање.

Присилна наплата

Управата за јавни приходи може да врши присилна наплата по даночни управни акти со кои се побарува данок или споредна даночна давачка. По даночни управни акти може да се врши присилна наплата доколку нивното спроведување не е одложено или спроведувањето е спречено заради правен лек. Доверител во присилна наплата е Управата за јавни приходи на даночните долгови кои треба присилно да бидат наплатени. Должник во присилна наплата е лицето кое должи данок или споредна даночна давачка кои што треба да бидат присилно наплатени.

Присилната наплата може да започне доколку:

-долгот е пристигнат;

-должникот во присилна наплата е повикан да плати и

-од повикувањето да плати поминала најмалку една седмица.

Против присилната наплата не е дозволен приговор за околности кои се однесуваат на утврдувањето на даночниот долг. Приговор е дозволен само против даночниот управен акт за одредување на присилната наплата. Спроведувањето на присилната наплата нема да биде попречено со тоа што должникот во присилна наплата поднел приговор против даночниот управен акт по кој треба да биде извршена присилната наплата.

Присилната наплата мора да се заврши или да се ограничи доколку е поништен или повлечен даночниот управен акт, поништен даночниот долг или одложен даночниот долг .

Управата за јавни приходи може привремено да ја ограничи или запре присилната наплата или да ги повлече мерките за присилна наплата доколку присилната наплата во одреден случај е несоодветна, врз основа на претходна согласност на министерот за финансии.

Присилната наплата на даночниот долг се извршува од целокупниот имот, приходите и побарувањата на должникот во присилната наплата, освен:

- Облека, обувки, долна облека, постелнина, апарати за домаќинството, кујнски апарати, мебел, кои што му се потребни на должникот во присилната наплата и на членовите на неговото семејство за водење на пристоен и скроман живот;
- Прехранбени производи, средства за огрев и осветлување, кои што на должникот во присилната наплата и на членовите на неговото семејство му се потребни за четири седмици;
- Кај лицата кои се занимаваат со земјоделство и шумарство, апарати, добиток и сточната храна потребна за четири седмици, кои се неопходни за извршување на стопанската дејност;
- Суштински неопходните средства потребни за работа за извршување на професионална дејност;
- Научни, стручни и религиозни книги, како и учебници на должникот во присилната наплата и членовите на неговото семејство;
- Стипендија на ученици и студенти;
- Детски додаток и други примања врз основа на социјална заштита;
- Книги за трошоци, семејни документи, венчални прстени, ордени и медали, како и предмети одредени за погреб и ортопедски помагала коишто се во употреба;
- Примања врз основа на законско издржување;
- Две третини од нето личните примања по основ на работа, но најмногу до износ од 150 евра во денарска противвредност од нето личните примања по основ на работа;
- Противпожарна опрема и
- Лекови, медицински помагала и медицинска опрема.

Во постапката за присилна наплата се наплатуваат **трошоци**.Побарувањето кое треба да биде наплатено во присилната наплата се зголемува за еднократна посебна такса во висина од 5% од износот кој треба да биде наплатен во присилната наплата.Трошоците за присилна наплата и посебната такса паѓаат на товар на должникот во присилната наплата.Висината на трошоците за

присилна наплата со тарифа ја определува Владата на Република Македонија. Ако должникот во присилната наплата го плати даночниот долг по започнување на постапката за присилна наплата не се ослободува од плаќањето на трошоците и еднократната такса.

Наплатата на даноци во постапката на присилна наплата се спроведува на парични средства на должникот во присилната наплата, парични побарувања на должникот во присилната наплата, непарични побарувања и други права на должникот во присилната наплата, готови пари и хартии од вредност, движни предмети и недвижности.

Присилната наплата може да се спроведе на еден или повеќе предмети во исто време, што се одредуваат со решение.

Трето лице, освен член на семејството на должникот во присилната наплата, кое тврди дека има право на стварите кои се предмет на присилна наплата на данок, а кое би ја спречило продажбата на имотот, може да поднесе до надлежниот суд излачна тужба. Судот може да наложи прекин или запирање на спроведување на одредените мерки во текот на постапката за присилна наплата над стварите. Ако лицето кое полага право, даде доказ дека има право над стварите кои се предмет на присилна наплата, Управата за јавни приходи може да ја прекине, односно запре присилната наплата над тие предмети.

Заради обезбедување на даночното побарување во присилна наплата на ствари или на имотните права на должникот во присилната наплата, се воспоставува законско **заложно право** во корист на даночниот доверител. Залогот трае до намирување на даночниот долг или поништување на даночното решение.

Врз основа на решението за залог Управата за јавни приходи ги презема следниве мерки:

-Попис на движни предмети и заплenuвање;

-Попис на недвижности;

-Забрана за пренос на парични средства преку сметка на должникот во присилната наплата отворена кај банка, освен со цел за намирување на обврска по основ на данок и упис на забраната во регистарот на иматели на сметки;

-Забрана на должниците на должникот во присилната наплата да ги платат на должникот во присилната наплата готовинските долгови и упис на забраната во соодветниот регистар и

-Забрана на должниците на должникот во присилната наплата да ги исполнат другите обврски кон него и упис на забраната во регистарот на движни ствари.

Решението, се доставува на должникот во присилната наплата и соодветните регистри, должниците на должникот во присилната наплата и носителот на платниот промет. По извршениот попис на движни ствари или недвижности, Управата за јавни приходи со решение наложува на соодветниот орган да изврши упис на заложно право во регистарот на движни предмети и недвижности. Тоа се впишува веднаш по доставувањето кај надлежниот орган, во заложниот регистар на движни ствари, во регистарот на недвижности и во регистарот на иматели на сметки, со дата и точното време на прием.

Ако должникот во присилната наплата не е впишан како сопственик на недвижности во јавните книги, Управата за јавни приходи, по предавање на барањето за упис на хипотека, ќе побара од надлежниот орган прво да го впише правото на сопственост на должникот во присилната наплата на таа недвижност врз основа на докази за стекнување на недвижноста во согласност со прописите, а потоа упис на хипотеката на недвижноста. Законско заложно право во корист на Република Македонија се воспоставува со упис во соодветниот регистар.

По доставувањето на решението, на должникот во присилната наплата не му е дозволено да располага со предметите од присилна наплата на кои е воспоставен залог, освен на недвижностите. Со решението за присилна наплата од парични средства на должникот во присилната наплата, се запираат сите финансиски трансакции преку сметката на даночниот обврзник, освен трансакциите кои се однесуваат за намирување на данокот. Со него исто така, се забранува на должниците да ги намируваат своите обврски кон должникот во присилната наплата, од денот на доставувањето на тоа решение. Република Македонија стекнува заложно право на стварите со кои се обезбедува и на побарување во однос на споредни даночни давачки, чиј приоритет се утврдува во согласност со времето на упис во регистарот или времето на известување на должникот.

Службеникот на Управата за јавни приходи овластен за спроведување на присилната наплата насловен како **даночниот извршител** има право, заради извршување на пописот, да влезе на земјиште и во простории во кои должникот во присилната наплата ја врши својата деловна активност, а со судско решение и во стан на даночниот обврзник. Пред пристапувањето кон попис, даночниот извршител ќе ги покаже документите со кои ги потврдува своите овластувања и

решението за присилна наплата и ќе го повика должникот во присилната наплата да го плати должниот износ. Доколку должникот во присилната наплата се спротиставува, на пописот на движните ствари, пописот се спроведува во присуство на еден полнолетен сведок. Ако во текот на пописот должникот во присилната наплата истакне дека над движната ствар е воспоставено заложно право и упишано во регистарот за заложни права во корист на приватно-правен доверител, даночниот извршител тоа го зема во предвид при утврдување на приходите кои можат да се реализираат.

Даночниот извршител може ако процени дека се основани тврдењата на должникот во присилната наплата или на други лица дека над одредени ствари постојат права кои би можеле да го спречат извршувањето, да не утврди приоритет при пописот на ствари.

Првенство во пописот имаат ствари кои најлесно можат да се впаричат. Даночниот извршител е овластен да ги оддалечи лицата кои го оневозможуваат спроведувањето на присилната наплата, како и да побара помош од органот за внатрешни работи, ако оневозможувањето продолжи или ако лицето кое ги поседува стварите одбие да ги направи достапни за употреба и спроведување на присилната наплата.

Управата за јавни приходи, по службена должност, обезбедува доказ за недвижностите кои се сопственост на должникот во присилната наплата од надлежниот орган за водење на регистар на недвижности. Органот надлежен за водење регистар на недвижности е должен, без надоместок, во рок од три дена од денот на приемот на барањето, да ги достави до Управата за јавни приходи бараните докази.

Заради составувањето на пописот, даночниот извршител има право да влезе на земјиштето и во просториите во кои должникот во присилната наплата ја врши својата дејност, а со судски налог и во стан на должникот во присилната наплата.

Управата за јавни приходи, во рок од два дена од денот на намирувањето на даночните обврски, поднесува барање за бришење на залогот, односно хипотеката и го известува носителот на платниот промет и должникот на должникот во присилната наплата за престанување на важноста на решението. Во рокот, Управата за јавни приходи го известува и должникот во присилната наплата за престанокот на важењето на решението за присилна наплата на данокот.

По исклучок кај данокот кој пристигнува периодично или повеќе пати во текот на годината, воспоставеното заложно право на Република Македонија се брише од регистарот најдоцна десет дена по истекот на годината во која е воспоставено, ако обврската по тој данок и соодветните споредни даночни давачки се намирени на 31 декември таа година.

Присилна наплата се спроведува на:

- Паричните средства на должникот во присилната наплата - со пренос на средства од сметка на должникот во присилната наплата, вклучувајќи ги и средствата од девизна сметка, на уплатната сметка за јавните приходи;
- Паричните побарувања на должникот во присилната наплата - со пренос на побарувањата на уплатната сметка за јавните приходи;
- Други побарувања на должникот во присилната наплата - со забрана, пренос на побарувањата и попис со процена, заплена и продажба на предметите на побарувања;
- Готови пари и хартии од вредност - со попис и заплenuвање;
- Движни предмети - со заплenuвање и продажба по пат на аукција и
- Недвижности - со заплenuвање, утврдување на почетна вредност и продажба по пат на аукција.

Управата за јавни приходи може врз основа на решение, по кој било редослед, да применува едно или повеќе средства на присилна наплата. Решението, се доставува на должникот во присилната наплата и неговите должници и/или на банка.

Заплнетите пари и приходи од продажбата на движни предмети и на недвижности Управата за јавни приходи ги уплатува на соодветна уплатна сметка за јавните приходи. Ако со продажбата е остварена повисока цена од износот на даночната обврска, разликата се враќа на должникот во присилната наплата во рок од 30 дена, а камата се пресметува во корист на должникот во присилната наплата по истекот на тој рок. Кога на должникот во присилната наплата му пристигнала нова даночна обврска која не е платена, разликата остварена со продажбата на движни предмети или недвижности по повисока цена, се користи за намирување на таа обврска.

Приходите од впаричување на предметите на присилна наплата се распоредуваат со решение на Управата за јавни приходи според редоследот за намирување.

Присилна наплата на данок и на споредни даночни давачки од парични средства на должникот во присилната наплата, врз основа на донесено решението е пренос на средства од сметка на

должникот во присилната наплата отворена кај носител на платен промет на соодветна уплатна сметка на јавните приходи.

Решението за наплата од парични средства на должникот во присилната наплата се извршува на начин утврден со законот кој го уредува платниот промет. Ако на сметката на должникот во присилната наплата привремено нема средства, банката го извршува решението sukcesивно, спрема расположливите средства на сметката, сè додека решението во целост не се изврши.

Ако банката не постапи на начинот утврден по барањето за извршување, наплатата на долгуваниот данок и споредните даночни давачки се врши непосредно од средствата кои се наоѓаат на сметката на носителот на платен промет. Решение за присилна наплата на данок од парични средства на должникот во присилната наплата произведува правно дејство од денот на доставувањето кај банката до денот на намирувањето на обврските, односно до денот на поништувањето на решението. Решението за присилна наплата на данок од парични средства на должник во присилна наплата има приоритет во наплатата и се извршува пред сите други налози. Присилна наплата од парични побарувања на должникот во присилна наплата се извршува врз основа на решението. Со решението според, му се налага на должникот на должникот во присилна наплата својот долг да го намира со уплата на уплатна сметка на јавните приходи по пристигнување на побарувањата.

Присилна наплата од други побарувања на должникот во присилна наплата, кога побарувањето гласи на предавање на предмети или пренос на права на сопственост на должникот во присилната наплата се извршува врз основа на решението. Со таквото решението, му се налага на должникот да го пренесе долгуваниот износ на должникот во присилната наплата, за правото на сопственост на Република Македонија.

Решението за присилна наплата од хартии од вредност Управата за јавни приходи го доставува до банката или до друго правно лице кај кое хартиите од вредност се чуваат, како и до должникот во присилната наплата. Централниот депозитер за хартии од вредност, банка, односно друго правно лице кај кое се чуваат хартии од вредност, без надоместок, ги доставува до Управата за јавни приходи податоците за хартиите од вредност, вклучувајќи ја и процената на нивната вредност во рок од пет дена од денот на приемот на решението. Продажбата на хартиите од вредност ја врши Управата за јавни приходи. Постигнатата цена, од која се одбива провизијата и трошоците за

продажбата, се уплатува на сметка на Управата за јавни приходи и најдоцна наредниот работен ден се уплатува на соодветната уплатна сметка за јавните приходи.

Движните ствари ги попишува, проценува, плени и продава даночен извршител.

Процената на движни предмети ја врши даночен извршител во текот на пописот. Управата за јавни приходи може да определи и друго стручно лице како проценител или да прибави извештај за цена на предметите од стручни институции или организации. За извршениот попис и процена се составува записник. Записникот, се доставува до должникот. На процената на попишаните предмети должникот во присилната наплата може да изјави приговор во рок од три дена од денот на доставувањето на записникот. Во врска со приговорот одлучува надлежното одделение за присилна наплата. Постапката за присилна наплата се прекинува до донесувањето на заклучок по приговорот. Против заклучокот по приговорот, не е допуштено правно средство.

Попишаниот движен предмет на кој е впишан залог во корист на Република Македонија или е поведена постапка за воспоставување заложно право во корист на Република Македонија не се заплenuва од должникот во присилната наплата во моментот на пописот. Попишаниот движен предмет се заплenuва од должникот во присилната наплата по истек на рокот. По исклучок, ако постојат основи на сомнение дека должникот во присилната наплата ќе ја оневозможи продажбата на движниот предмет над кое е воспоставено заложно право на Република Македонија, предметот се заплenuва во моментот на пописот. Даночниот извршител е должен да го образложи постоењето на основите на сомнение. За извршеното заплenuвање на движни предмети се составува записник.

Спротивставувањето на трето лице при заплenuвањето на расиплива стока или стока чиешто чување предизвикува големи трошоци не го спречува моменталното впаричување. По докажување на сопственоста на стварите од страна на трето лице, приходите од остварената продажба му припаѓаат нему. Ако одреден предмет на должникот во присилната наплата се наоѓа кај друго лице, тоа е должно, на барање на даночниот извршител, да го предаде за потребите на присилната наплата или да го плати даночниот долг на даночниот извршител. Даночниот извршител е должен, да му издаде потврда за предавање на предметот, односно уплатата на долгуваниот данок.

Продажба на движни предмети се врши по пат на усна јавна аукција. Ако движниот предмет е подложен на расипување или ако неговото чување изискува големи трошоци, Управата за јавни приходи тој предмет го продава по пат на непосредна спогодба, без одлагање. Кон аукција на заплениети движни предмети се пристапува по истекот на рокот од 15 дена од денот на пописот. На усната јавна аукција движниот предмет може да се продаде само доколку се постигне половина од проценетата вредност. Непродадени предмети можат од страна на Управата за јавни приходи по аукцијата да бидат продадени по пат на слободна (комерцијална) продажба. Предмети од злато и сребро не смеат да се продаваат под материјалната (берзанската) вредност. Должникот во присилна наплата и купувачот добиваат потврда за извршената продажба и продажната цена. Постапката на продажба на заплениетите предмети се прекинува кога постигнатата цена ќе ја достигне висината на даночниот долг и споредните даночни давачки со паричните додатоци, како и трошоците за присилна наплата. Останатите предмети се враќаат на должникот во присилна наплата. За извршената продажба на движните предмети се составува записник.

Недвижноста се опишува, се одредува нејзината почетна вредност и се продава од страна на даночниот извршител во постапка на присилна наплата врз основа на решението за присилна наплата. Запленивање на недвижност која не е запишана во соодветен регистар ја спроведува даночен извршител во моментот на пописот. Пред пристапување кон запленивање, даночниот извршител го покажува документот со кој ги потврдува своите овластувања и решението за присилна наплата и го повикува должникот во присилната наплата да го плати долгуваниот износ. Запленивање на недвижност, се спроведува во присуство на еден полнолетен сведок. Даночниот извршител е овластен да го оддалечи лицето кое го нарушува спроведувањето на присилната наплата, како и да побара помош од полицијата ако нарушувањето продолжи или ако лицето кое ја поседува недвижноста одбива таа да ја направи достапна за спроведување на присилната наплата. За извршеното запленивање на недвижност се составува записник.

Управата за јавни приходи ја утврдува почетната вредност на недвижноста. Методологијата на утврдување на почетната вредност на недвижноста ја уредува министерот за финансии. Почетната вредност на недвижноста се утврдува со решение. При утврдување на почетната вредност на недвижноста се води сметка и за тоа колку недвижноста помалку вреди заради тоа што на неа остануваат одредени права и товари по продажбата. Аукција на недвижност се врши од

страна на Управата за јавни приходи. На усната јавна аукција може да учествуваат само лица кои депонирале депозит. Депозитот се депонира на депозитна сметка на Управата за јавни приходи во висина од 10% од утврдената почетна вредност на недвижноста. На понудувачите чија понуда не е прифатена депозитот им се враќа веднаш по заклучувањето на аукцијата. Заинтересираните понудувачи имаат право најдоцна до денот на одржувањето на аукцијата да ја разгледаат недвижноста која е предмет на јавна продажба. На првата усна јавна аукција недвижноста не може да се продаде по цена пониска од 75% од утврдената почетна вредност. Ако недвижноста не се продаде на првата усна јавна аукција со заклучок се одредува и закажува втора усна јавна аукција. На втората усна јавна аукција недвижноста не може да се продаде по цена пониска од 50% од утврдената почетна вредност. Недвижноста може да се продаде по цена пониска од утврдената почетна вредност или по цена пониска од 50% од утврдената почетна вредност ако со тоа писмено се согласи должникот во присилна наплата. За текот на аукцијата се составува записник.

Купувачот на недвижност мора да го уплати износот за кој недвижноста му е продадена, во рок од осум дена од денот на заклучувањето на усната јавна аукција, по намалувањето за депонираниот депозит, кој станува дел од платената цена. Во случај кога купувачот во определениот рок нема да го уплати износот за кој недвижноста му е продадена, продажбата со решение се огласува за неважечка, а купувачот го губи правото на поврат на депонираниот депозит. Во случај на постоење на приоритетно хипотекарно побарување на друг доверител на сопственикот на продадената недвижност од износот прво се намирава побарувањето на тој доверител. По извршената уплата на износот за кој недвижноста е продадена на усна јавна аукција, Управата за јавни приходи донесува решение за предавање на недвижноста на купувачот. По исплата на приоритетниот доверител, Управата за јавни приходи, се наложува бришење на хипотеката.

Жалби приговори и меѓународна правна помош кај јавните приходи

Против даночен управен акт, даночниот обврзник може да поднесе приговор. Приговорот може да се поднесе и кога Управата за јавни приходи по барање на даночниот обврзник нема да донесе даночен управен акт во со закон утврдениот рок. Приговор против даночен управен акт може да

поднесе лице за чии права или обврски е одлучено во даночна постапка. Приговор против даночен управен акт се поднесува во рок од 15 дена од денот на доставувањето до даночниот обврзник. Приговорот се поднесува кај организационата единица на Управата за јавни приходи која што го донела даночниот управен акт. Приговорот треба да се поднесе писмено или на записник. Приговорот треба да се потпише своерачно. Доволно е доколку од приговорот може да се утврди кој го поднел приговорот и за кој даночен управен акт станува збор. Доколку приговорот се поднесе до ненадлежна организациона единица на Управата за јавни приходи, се смета дека е поднесен на време доколку истиот се препрати и пристигне во утврдениот рок надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи. Во приговорот треба да се наведат управниот акт против кој се поднесува и причините за приговорот, како и да се приложат потребните докази. Управата за јавни приходи испитува дали приговорот е допуштен, посебно дали е поднесен во пропишаната форма и пропишаниот рок и дали е основан. Товарот на докажување е на даночниот обврзник.

Доколку недостига некој од елементите потребни за целосноста на приговорот, тогаш приговорот ќе се отфрли како недопуштен и треба да се наведат причините за отфрлањето. Управата за јавни приходи може да го прифати приговорот и да донесе изменет даночен управен акт доколку приговорот е допуштен и основан.

Странки во постапката по приговор се:

- 1) подносителот на приговорот;
- 2) Управата за јавни приходи и
- 3) лицето кое се вклучува во постапката.

Надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи може по службена должност или по налог на подносителот на приговорот да вклучи други лица чии правни интереси се засегнати од даночниот управен акт. Ова важи особено за лица кои покрај даночниот обврзник гарантираат за даночниот долг. Лицето кое ќе биде вклучено во постапката ги има истите права како оној којшто го поднел приговорот.

Приговорот не го одлага извршувањето на даночниот управен акт. По исклучок од одредбата погоре, Управата за јавни приходи може да го одложи извршувањето на даночниот управен акт против кој е поднесен приговор ако даночниот обврзник тоа го побара и документира дека со плаќањето на данокот или на споредните даночни давачки пред конечното на побиваниот акт би

претрпел битна економска штета. Одложувањето може да зависи од тоа дали подносителот на приговорот ќе поднесе гаранција. Доколку даночниот обврзник во постапката по правниот лек конечно е одбиен, тогаш одложениот износ треба да биде окаматен. Каматата се наплаќа од денот кога приговорот е поднесен во надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи.

Даночниот обврзник може да се откаже од поднесувањето на приговор. Откажувањето се поднесува писмено или на записник. Со откажувањето се губи правото на приговор. Приговорот може да биде и повлечен од даночниот обврзник сè до доставувањето на решение по приговор. Ако решението по приговор целосно или делумно зависи од прашање кое е предмет на судски спор или друга управна постапка, надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи може привремено да ја прекине постапката до решавање на судскиот спор или на управната постапка. За време на траењето на привременото прекинување не течат рокови на застареност. Против одбивање на барањето за привремено прекинување на постапката не се дозволени правни лекови. Одложувањето може да зависи од тоа дали подносителот на приговорот ќе поднесе гаранција.

По приговорот одлучува организационата единица на Управата за јавни приходи која го донела даночниот управен акт, со донесување на решение. Организационата единица на Управата за јавни приходи која одлучува по приговорот треба во целост да го преиспита даночниот управен акт. Даночниот управен акт по кој е поднесен приговор, во постапката на преиспитување, може со решение да се смени и на штета на подносителот на приговорот.

Решение по приговор не е потребно доколку и ако надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи го прифаќа приговорот на даночниот обврзник.

Решението по приговорот треба да се донесе писмено, да се образложи, да се даде упатство за правна поука и да му се достави на даночниот обврзник. Надлежната организациона единица на Управата за јавни приходи може да го поништи или измени решението донесено по приговорот од истите причини кои би можел да ги употреби и судот. Измената не смее да оди на штета на даночниот обврзник.

Против решението по приговор даночниот обврзник може да поднесе жалба. Жалба против решението по приговор може да поднесе лице за чии права или обврски е одлучено во постапка по приговор. Жалба против решението по приговор се поднесува во рок од 15 дена од денот на

доставувањето до даночниот обврзник. Жалбата се поднесува до министерот за финансии. Против решението по жалба даночниот обврзник може да поднесе тужба пред Врховниот суд на Република Македонија. Поднесувањето на тужбата не го спречува извршувањето на даночниот управен акт.

Сите судови и државни органи, вклучувајќи ги и органите на единиците на локалната самоуправа, по барање на Управата за јавни приходи мораат да и ја дадат потребната правна и службена помош за спроведување на оданочувањето.

Под меѓународна правна помош, се смета правото на Управата за јавни приходи врз основа на меѓународни договори, во тек на даночната постапка да се обрати за давање правна помош до странски даночен орган, како и обврска на Управата за јавни приходи да даде таква помош на странски даночен орган.

Ако давањето на меѓународна правна помош не е уредено со меѓународен договор, правна помош може да се даде под услов, ако:

- Постои реципроцитет;

- Државата која ја прима правната помош се обврзе дека примените информации и документација ќе ги користи само за целите на даночна, прекршочна или кривична постапка, како и дека ќе бидат достапни само на лицата, органите на управата, односно правосудните органи надлежни за одреден даночен предмет или спроведување на прекршочна, односно кривична постапка во врска со тој предмет;

- Државата на која и се дава правната помош е готовна по пат на разбирање да избегне двојно оданочување;

- Задоволувањето на замолницата не го загрозува јавниот поредок или други битни интереси на Република Македонија и

- Не постои опасност со давање на правната помош да дојде до одавање на службена или на професионална тајна или на резидентниот даночен обврзник да му се нанесе штета од поголеми размери.

Данок на имот

Данокот на имот во Република Македонија

Данок на имот се плаќа на недвижен имот, освен за оној имот кој е ослободен од плаќање на данок.

Обврзник на данокот на имот е правно и физичко лице сопственик на имотот. Обврзник на данокот на имот е правно и физичко лице корисник на имотот, во случаи кога сопственикот не е познат или не е достапен. Обврзник на данокот на имот може да биде и плодоуживателот на имотот согласно со закон. Ако имотот е во сопственост на повеќе лица, секој од нив е обврзник на данокот на имот сразмерно на сопственичкиот дел. Обврзник на данокот на имот е и правно и физичко лице - корисник на недвижен имот во сопственост на државата и општината.

Основа на данокот на имот претставува пазарната вредност на недвижниот имот. Утврдувањето на пазарната вредност на недвижен имот ја врши лице проценувач кое е вработено во единицата на локалната самоуправа, а по барање на единицата на локалната самоуправа може да ја врши и лице кое е овластен проценувач. По исклучок на барање на обврзникот утврдувањето на пазарната вредност го врши исклучиво овластен проценувач. Пазарната вредност се утврдува според Методологијата за процена на пазарната вредност на недвижен имот. Контрола и ревизија на утврдувањето на пазарната вредност, врши Министерството за финансии. Ревизија на утврдувањето на пазарната вредност врши Комисијата за ревизија на процена при Комората за проценувачи.

Стапките на данокот на имот се пропорционални и изнесуваат од 0,10% до 0,20%. Стапките на данокот на имот можат да се утврдуваат според видот на имотот. Стапките на данокот на имот за земјоделско земјиште кое не се користи за земјоделско производство можат да се зголемат од три до пет пати во однос на гореспоменатите стапки. Висината на горенаведените стапки со одлука ја утврдува советот на општината. Висината на стапките кои се претходно наведени со одлука ја утврдува советот на општините во градот Скопје и Советот на градот Скопје согласно со Законот за градот Скопје.

Даночната обврска за данокот на имот настанува со денот на стекнувањето на имотот, издавањето на одобрение за употреба на недвижниот имот од надлежен орган или од денот на отпочнување на користењето на имотот од обврзникот на данокот.

Данок на имот не се плаќа на:

- недвижен имот во државна сопственост кој го користат државните органи, недвижен имот во сопственост на општината кој го користат органите на општината, органите на општините во градот Скопје и органите на градот Скопје, освен недвижниот имот кој се користи од страна на физички или правни лица;
- недвижен имот на странски дипломатски и конзуларни претставништва и на претставништва на меѓународни организации, ако се во нивна сопственост, под услов на реципроцитет;
- недвижен имот во сопственост на Народната банка на Република Македонија;
- верски објекти во кои се врши богослужба, молитва и други манифестации на верата како храм, џамија, молитвен дом, синагога, гробишта и други простории на црква, верска заедница и религиозна група;
- поединечни градби кои со акт за заштита се прогласени за културно наследство.
- објекти за заштита на земјиштето, водите и воздухот;
- објектите на претпријатијата за работно оспособување, професионална рехабилитација и вработување на инвалиди;
- земјиште што се користи за површински и подземен коп во рударството и за геолошките истражувања;
- објекти наменети за примарна обработка на земјоделски производи, и тоа: објекти наменети за одгледување на добиток и риби, објекти за сместување на опрема за следење на квалитетот и безбедноста на примарните сточарски и земјоделски производи на земјоделско

стопанство, објекти за сместување и одржување на земјоделска механизација, приклучна опрема и други превозни средства и опрема на земјоделско стопанство, бјекти за складирање, прием, чување и пакување на примарни земјоделски и сточарски производи и храна за животни на земјоделско стопанство, бјекти, собирни центри за млеко, печурки и лековити растенија, резервоари за вода поврзани со активности во земјоделско производство на земјоделско стопанство и објекти за третман на отпад од активности во земјоделско производство на земјоделско стопанство.

- земјоделско земјиште што се користи за земјоделско производство.

Обврзникот на данокот на имот за станбена зграда или стан, во кој живее со членовите на семејството има право на намалување на пресметаниот данок во висина од 50%.

Данок на наследство и подарок

Данок на наследство и подарок се плаќа на недвижен имот и право на плодоуживање и користење на недвижен имот кои наследниците, односно примателите на подароци ги наследуваат, односно примаат врз основа на Законот за наследување, односно договорот за подарок. Данок на наследство и подарок се плаќа и на готови пари, парични побарувања, хартии од вредност и друг подвижен имот, ако пазарната вредност на наследството, односно договорот за подарок е повисока од износот на едногодишната просечна плата во Република Македонија во претходната година, според податоците на Државниот завод за статистика.

Вредноста на сите подароци, примени во текот на една календарска година, претставува една даночна основа. За вредноста на подароците општината, општините во градот Скопје и градот Скопје води евиденција, врз основа на која, на крајот на годината примателот на подароците може да се задолжи со данок, доколку во текот на годината прими повеќе подароци од ист вид и во висина над износот на едногодишна просечна плата.

Обврзник на данокот на наследство и подарок е физичко и правно лице - резидент на Република Македонија кое наследува имот, како и физичко и правно лице кое прима имот на подарок, во земјата и во странство. Обврзник на данокот на наследство и подарок е и странско физичко и

правно лице - нерезидент за недвижниот и подвижниот имот што го наследува, односно прима на подарок на територијата на Република Македонија.

Ако наследникот кој се прифатил за наследник го отстапи наследството во корист на лице кое би дошло до тоа наследство и во случај наследникот да не му го отстапил, данокот го плаќа лицето во чија сопственост преминува наследениот имот. Ако наследникот отстапи наследство на определено лице, кое не би дошло до наследство во случај наследникот да не му го отстапил, тогаш наследникот кој го отстапил наследството плаќа данок на наследство, а лицето во чија корист е отстапено наследството плаќа данок на подарок.

Основа на данокот на наследство и подарок претставува пазарната вредност на наследениот, односно на подарок примениот имот во моментот на настанувањето на даночната обврска, намалена за долговите и трошоците што го товарат имотот кој е предмет на оданочување.

Пазарната вредност на наследениот или на подарок примениот имот се утврдува според Методологијата донесена од страна на Министерството за финансии.

Даночната обврска во однос на наследството настанува во моментот на правосилноста на решението за наследување. Даночната обврска во однос на подарокот настанува со денот на склучувањето на договорот за подарок. Ако недвижниот имот кој е предмет на наследување, односно подарок, е оптоварен со право на плодуживање, обврската на наследството и подарок настанува по престанокот на правото на плодуживање. Ако со закон е забранета продажбата на наследениот, односно на подарок примениот подвижен имот, даночната обврска настанува на денот на правосилноста на решението за дозвола за продажба, односно на денот на продажбата. Ако правосилното решение за наследување или договорот за подарок не се пријавени или не се пријавени навремено, даночната обврска настанува на денот на откривањето на наследениот имот, односно на подарок примениот имот.

Стапките на данокот на наследство и подарок се пропорционални и различни во зависност од наследниот ред. Данокот на наследство и подарок за обврзник од втор наследен ред се пресметува по стапка од 2% до 3%, а за обврзник од трет наследен ред или обврзник кој не е во сродство со оставителот, данокот се пресметува по стапка од 4% до 5%. Висината на стапките кои се претходно наведени со одлука ја утврдува советот на општината. Висината на стапките кои се претходно наведени со одлука ја утврдува советот на општините во градот Скопје и Советот на градот Скопје согласно со Законот за градот Скопје.

Данок на наследство и подарок не плаќа:

-наследникот, односно примателот на подарок од прв наследен ред,

-наследникот, односно примателот на подарок од втор наследен ред на еден наследен, односно на подарок примен стан, односно семејна станбена зграда ако со оставителот, односно давателот на подарок живеел во заедничко домаќинство најмалку една година пред смртта на оставителот, односно во моментот на приемот на подарокот, под услов тој и членовите на неговото семејство да немаат друг стан, односно станбена зграда и

- наследникот, односно примателот на подарок од втор наследен ред на кој земјоделството му е основна дејност што ќе наследи, односно прими на подарок земјоделско земјиште и економски згради, ако со оставителот, односно давателот на подарокот живеел во заедничко домаќинство најмалку една година пред смртта на оставителот, односно во моментот на приемот на подарокот.

Од данок на наследство и подарок се ослободени државните органи, органите на општините, органите на општините во градот Скопје и органите на градот Скопје, Народната банка на Република Македонија, организациите на Црвениот крст, хуманитарните, социјалните, научните, образовните, културните установи и верските заедници за подарокот што го примиле во вид на недвижен или подвижен имот, хартии од вредност, парични средства и побарувања.

Данок на промет на недвижности и права

На остварениот промет на недвижности се плаќа данок на промет на недвижности. Под промет на недвижности, се смета преносот со и без надоместок на правото на сопственост, како и друг начин на стекнување на недвижности со и без надоместок меѓу правни и физички лица. Под промет на недвижности не се смета физичката делба на недвижниот имот.

Обврзник на данокот на промет на недвижности е правно и физичко лице - продавач на недвижноста.

По исклучок, обврзник на данокот на промет на недвижности може да биде правно лице и физичко лице - купувач на недвижноста, доколку во договорот за купопродажба на недвижноста, е договорено данокот да го плати купувачот.

При замена на недвижности даночен обврзник е учесникот во замената кој дава во замена недвижност од поголема вредност. Ако се пренесува идеален дел на сопственост на недвижноста, даночен обврзник е секој сопственик посебно. Ако правото на сопственост на недвижноста се пренесува врз основа на договор за доживотно издржување, даночен обврзник е примателот на недвижноста, односно неговите наследници. При продажба на недвижност во стечајна и извршна постапка, како и при реализација на договори за хипотека, даночен обврзник може да биде и купувачот на недвижноста.

Основа на данокот на промет на недвижности е пазарната вредност на недвижноста во моментот на настанувањето на обврската. При замена на недвижности даночна основа е разликата на пазарните вредности на недвижностите кои се заменуваат. При пренос на идеален дел на сопственоста на недвижноста, даночна основа е пазарната вредност на идеалниот дел на недвижноста. При продажбата на недвижноста во стечајна и во извршна постапка, даночна основа е постигнатата продажна цена по пат на јавно наддавање или со непосредна спогодба, доколку по две последователно спроведени постапки на јавно наддавање не е извршена продажба на недвижноста. При реализирана продажба на недвижен имот во постапка на јавно наддавање спроведена од државни органи и единиците на локалната самоуправа, даночна основа е постигнатата продажна цена во постапката на јавно наддавање. Пазарната вредност се утврдува според Методологијата за процена на недвижен имот.

Стапките на данокот на промет на недвижности се пропорционални и изнесуваат од 2% до 4%. Висината на стапките кои се претходно наведени со одлука ја утврдува советот на општината. Висината на стапките горенаведените стапки со одлука ја утврдува советот на општините во градот Скопје и Советот на градот Скопје согласно со Законот за градот Скопје.

Даночната обврска на данокот на промет на недвижности настанува со денот на склучувањето на договорот за пренос на правото на сопственост на недвижности, односно на замена на недвижностите. Ако не е склучен полноважен договор, даночната обврска настанува на денот кога купувачот, односно учесникот во замената, стапил во посед на недвижноста. Ако пренос на

правото на сопственост се врши врз основа на одлука на судот или друг државен орган, даночната обврска настанува на денот на правосилноста на таа одлука. Ако се врши пренос на правото на сопственост на градежни објекти кои се во градба, даночната обврска настанува на денот на предавањето на објектот на купувачот. Ако договорот за промет на недвижноста или одлуката на судот не се пријавени или не се пријавени навремено, даночната обврска настанува на денот на откривањето на извршениот промет.

Ако преносот на сопственоста на недвижности се врши врз основа на договор за доживотно издржување, даночната обврска настанува во моментот на смртта на примателот на издржувањето.

Данок на промет на недвижности не се плаќа:

- на прометот на недвижности во постапката на експропријација;
- кога странско дипломатско, односно конзуларно претставништво го пренесува правото на сопственост на недвижности, под услов на реципроцитет;
- кога правото на сопственост се пренесува заради намирување на обврските по основа на јавни приходи во постапката за присилна наплата;
- на прометот на недвижности меѓу државни органи, меѓу државни органи и општините и меѓу општините;
- на прометот на недвижности во постапката на конфискација;
- на прометот на станови во општествена сопственост, доколку во купопродажниот договор не е уредено чија е обврската за плаќање на данокот;
- кога правото на сопственост на недвижност се пренесува на државни органи заради наплата на побарувања во стечајни и извршни постапки;
- кога правото на сопственост на недвижност се пренесува на давателот на доживотното издржување кој во однос на примателот на издржувањето се наоѓа во прв наследен ред и тоа само за делот на недвижноста кој би го наследил според Законот за наследување и без давање на издршката;
- на првиот промет на станбени згради и станови кој ќе се изврши во период до пет години по изградбата на кој е пресметан данок на додадена вредност;
- при вложување на недвижности во капиталот на трговските друштва;
- на тргувањето со хартии од вредност, во смисла на Законот за хартии од вредност и

- кога правото на сопственост на недвижност се пренесува на банките како доверители, заради наплата на парично побарување, доколку во рок од три години го продадат стекнатиот имот.

Правила за утврдување и наплата на даноците на имот

Утврдување и наплата на даноците на имот врши општината, општините во градот Скопје и градот Скопје на подрачјето на општината каде што се наоѓа имотот. Ако имотот се наоѓа на подрачјето на две или повеќе општини, данокот го утврдува општината за вредноста на имотот што се наоѓа на подрачјето на односната општина. За наследениот, односно подарениот движен имот, данокот го утврдува општината, општините во градот Скопје и градот Скопје каде што е живеалиштето на даночниот обврзник. Решение за утврдениот данок донесува градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје.

Данокот на имот се утврдува врз основа на податоците од даночната пријава, деловните книги на обврзниците и другите податоци со кои располага општината, општините во градот Скопје и Градот Скопје. Обврзникот на данокот на имот е должен да поднесе даночна пријава до 31 јануари во годината за која се врши утврдување на данокот. Обврзникот на данокот на имот кој поднел даночна пријава нема обврска за истиот имот да поднесе нова пријава, доколку нема промени на податоците содржани во претходно поднесената даночна пријава, а кои се од влијание за висината на даночната обврска. За имотот што го стекнува или почнува да го користи во текот на годината или ако по некоја друга основа настанува даночна обврска, обврзникот е должен да поднесе даночна пријава во рок од 15 дена од денот на стекнувањето на имотот, или од отпочнувањето на користењето на имотот, односно од настанувањето на даночната обврска. Пријава се поднесува до општината, општините во градот Скопје и градот Скопје каде што се наоѓа имотот. Градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје донесува решение за висината на данокот на имот најдоцна до 31 март во годината за која се утврдува данокот на имот и му доставува решение на даночниот обврзник за утврдениот данок.

Обврзникот на данокот на наследство и подарок е должен да поднесе даночна пријава во рок од 15 дена од денот на настанувањето на даночната обврска.

Пријавата се поднесува до општината, општините во градот Скопје и градот Скопје каде што се наоѓа недвижниот имот кој обврзникот го наследува или прима на подарок. Ако обврзникот наследува или прима на подарок подвижен имот, пријавата се поднесува до општината, општините во градот Скопје и градот Скопје каде што обврзникот има живеалиште.

Судот е должен во рок од 15 дена од денот на правосилноста на решението за наследување, да го достави решението до општината, општините во градот Скопје и градот Скопје каде што се наоѓа наследениот имот.

Градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје донесуваат решение за висината на данокот на наследство и подарок најдоцна во рок од 30 дена од денот на приемот на даночната пријава и на даночниот обврзник му доставуваат решение за утврдениот данок. Обврзникот на данокот на промет на недвижности е должен да поднесе даночна пријава во рок од 15 дена од денот на настанувањето на даночната обврска. Даночната пријава се поднесува до општината, општините во градот Скопје и градот Скопје каде што се наоѓа недвижноста.

Без доказ за платен данок или без судска пресуда, изјаснување на странките или со друг акт, не може да се изврши заверка на договорот за пренос на сопственоста на недвижноста кај нотар или надлежен суд, или упис на преносот на правото на сопственост на недвижности во катастарските и другите јавни книги.

Градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје донесуваат решение за висината на данокот на промет на недвижности во рок не подолг од десет дена од денот на приемот на даночната пријава и на даночниот обврзник, односно на купувачот на недвижноста му доставуваат решение за утврдениот данок. Данокот на имот се плаќа тримесечно и пристигнува за наплата во средината на секое тримесечје или во рок од 15 дена од денот на доставувањето на решението. Данокот на наследство и подароци и данокот на промет на недвижности се плаќаат во рок од 15 дена од денот на доставувањето на решението за утврдената даночна обврска.

Утврдување и наплата на данок на промет на недвижности врз основа на склучен договор за купопродажба на недвижен имот во посебна постапка

Договорните страни кои склучиле договор за купопродажба на недвижен имот можат да изберат посебна постапка за утврдување на данок на промет за недвижности, која ја организира надлежниот нотар, според подрачјето на кое се наоѓа недвижниот имот. За спроведување на постапката, обврзникот на нотарот му доставува извештај за процена на пазарната вредност на недвижноста и пресметка на аконтативен данок на промет изготвени од страна на овластен проценувач, како и пополнета аконтативна даночна пријава. Нотарот по електронски пат обезбедува имотен лист со податоци за недвижноста во кој се вклучени и податоците за хипотеки и други товари, извод од тековната состојба доколку даночен обврзник е правно лице и го организира склучувањето на договорот на купопродажба.

Врз основа на аконтативната даночна пријава, изготвената проценка и аконтативната пресметка на данокот на промет, даночниот обврзник врши уплата на данокот на промет за недвижноста на посебна депозитна сметка на нотар, за уплата на аконтативен данок на промет. По уплатата, нотарот врши пренесување на уплатениот износ на данок на промет на недвижности на соодветните уплатни сметки на надлежната единица на локалната самоуправа. Нотарот го солемнизира договорот за купопродажба или го составува во форма на нотарски акт и на истиот става клаузула дека е платен аконтативен данокот на промет на недвижноста. Целокупната документација од постапката, нотарот ја доставува до Агенцијата за катастар на недвижности на Република Македонија по електронски пат, која по спроведување на правото на сопственост на недвижноста во јавните книги во рок од еден работен ден целокупната документација ја доставува до надлежната единица на локалната самоуправа по електронски пат. Постапката за обезбедување на документите, пренесувањето на уплата, солемнизација на договорот за купопродажба или нотарски акт, како и доставата на документите до Агенцијата за катастар на недвижности на Република Македонија, надлежниот нотар ги врши во рок не подолг од два работни дена. Нотарот постапува во предвидениот рок само доколку обврзникот ја платил наградата на нотарот и сите трошоци во постапката пред нотар. Врз основа на доставената документација, надлежната единица на локалната самоуправа врши проверка за пресметаниот износ на платениот аконтативен данок на промет на недвижноста и донесува даночно решение. Доколку општината, општината во градот Скопје и градот Скопје, утврди дека пазарната вредност на недвижноста и аконтативниот износ на данокот на промет не се правилно пресметани од страна на овластениот проценувач, поднесува барање за ревизија на процената до Комисијата за ревизија на процена при Комората за проценувачи. Против даночното решение, може да се поведе управен спор пред надлежниот суд.

Општината, општините во градот Скопје и градот Скопје водат регистар на недвижен имот и регистар на подвижен имот кои подлежат на оданочување. Општината, општините во градот Скопје и градот Скопје редовно ја усогласуваат состојбата на регистарот на недвижности со регистарот кој го води Агенцијата за катастар на недвижности. Општината, општините во градот Скопје и градот Скопје секоја година, а најдоцна до 31 декември во годината, податоците од состојбата на регистрите ги доставуваат до Централниот регистар на Република Македонија и до Управата за јавни приходи - Генерална дирекција. На барање на даночниот обврзник, градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје, можат да го одложат извршувањето на решението, односно да дозволат одложено плаќање на обврските или плаќање на рати. Одложувањето на извршувањето, може да се одобри доколку даночниот обврзник го обезбеди плаќањето на даночниот долг со инструмент за обезбедување на плаќање.

Постапка и начин за обезбедување на плаќање на даночен долг, односно даночна обврска

Градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје, ќе го одложат извршувањето на решението за даночен долг, односно плаќањето на даночна обврска ако даночниот обврзник приложи банкарска гаранција, уплати готовински депозит или обезбеди друг инструмент за обезбедување на плаќање (во натамошниот текст: инструмент за обезбедување на плаќање), освен за даночен долг, односно даночна обврска помала од 10.000,00 денари. Плаќањето на даночната обврска може да се одобри на 12 месечни рати. За обезбедување на плаќањето на даночен долг, односно на даночна обврска може да се бара само еден инструмент за обезбедување. Инструментот за обезбедување, даночниот обврзник го доставува до општината, општините во градот Скопје и градот Скопје, кон барањето за одлагање на даночниот долг, односно на даночната обврска. Вредноста на инструментот за обезбедување на плаќањето треба да одговара на висината на даночниот долг, односно на даночната обврска. Вредноста на готовинскиот депозит треба да одговара на една половина на даночниот долг, односно на даночната обврска. Градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје, ќе го

одложат плаќањето на даночниот долг, односно на даночната обврска имајќи ја предвид редовноста на даночниот обврзник при намиравањето на даночните обврски. Одлагање на плаќање на даночен долг, односно на даночна обврска не се одобрува доколку е донесено решение за присилна наплата. Против решението со кое е одбиено барањето за одложување на плаќањето на даночниот долг, како и против решението донесено по барањето за одлагање на даночната обврска, може да се поведе управен спор пред надлежниот суд. Со издавање на банкарска гаранција, банката - гарант се обврзува дека даночниот обврзник ќе го намира даночниот долг, односно даночната обврска, а во спротивен случај, дека долгот, односно обврската ќе ја намира банката наместо даночниот обврзник. Банкарската гаранција како инструмент за обезбедување се наплатува во готово согласно со прописите кои важат за наплата на банкарските гаранции. Даночниот обврзник кон барањето е должен да приложи доказ за уплатен готовински депозит на посебна депозитна сметка на општината, општините во градот Скопје и градот Скопје. На уплатениот готовински депозит не се плаќа камата. Ако даночниот обврзник не изврши уплата на даночниот долг, односно на даночната обврска во рокот одобрен за одложено плаќање, односно не уплати две последователни рати во случај на одобрено плаќање на рати на даночниот долг, односно на даночната обврска, долгот, односно обврската се наплатува од готовинскиот депозит, односно од приложениот инструмент за обезбедување на плаќањето. Ако даночниот обврзник го намирал даночниот долг, односно даночната обврска која ја обезбедил со инструмент за обезбедување на плаќањето, инструментот за обезбедување на плаќањето му се враќа. Даночниот обврзник, врз основа на барање, може да го повлече готовинскиот депозит ако за даночниот долг, односно за даночната обврска приложи инструмент за обезбедување на плаќањето.

Против решението на градоначалникот на општината, на градоначалникот на општините во градот Скопје и на градоначалникот на градот Скопје може да се поведе управен спор пред надлежниот суд. Тужбата не ја одлага наплатата на утврдениот данок. Управен спор може да се поведе и кога градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје, по барање на даночниот обврзник не донеле решение во рокот утврден со закон.

Наплатата на пристигнатиот даночен долг, паричните казни и каматите кои даночниот обврзник не ги платил доброволно во пропишаниот рок, општината, општините во градот Скопје и Градот Скопје, ќе ја извршат по присилен пат (во натамошниот текст: присилна наплата). Пред

пристапувањето кон присилна наплата општината, општините во градот Скопје и градот Скопје, му доставуваат писмена опомена на даночниот обврзник за да ги плати даночниот долг, паричните казни и каматата во рок од осум дена од денот на доставувањето на опомената на последната адреса што ја пријавил кај нив. Присилната наплата на даночниот долг, паричната казна и каматата се врши врз основа на решение за присилна наплата, кое го донесува градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје, каде што се наоѓа имотот на даночниот обврзник. Решението за присилна наплата лично му се доставува на даночниот обврзник. Во решението за присилна наплата се искажува висината на долгот, начинот на извршување на присилната наплата и напомена дека трошоците на присилната наплата ќе паднат на товар на даночниот обврзник.

(Трошоците во постапката за присилна наплата паѓаат на товар на даночниот обврзник, и тоа:

- 4% од износот на главниот долг и камата при вршење на пописот и
- 5% од износот на главниот долг и каматата при вршење на продажбата.

Покрај трошоците кои се горенаведени, даночниот обврзник ги поднесува и трошоците за секое излегување на службеното лице на општината, општините во градот Скопје и градот Скопје во врска со пописот и продажбата. Износот на овие трошоци го определува градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје. Другите трошоци (трошоци за чување и превоз на предмети и слично), ги поднесува даночниот обврзник во вистинскиот износ. На проценувачите и на сведоците им следува надоместок од час на товар на даночниот обврзник. Висината на надоместокот го определува градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје.

Присилната наплата на даночниот долг се извршува од целокупниот имот, приходите и побарувањата на даночниот обврзник освен:

- облеката, обувките, постелнината и садовите што му се неопходно потребни на даночниот обврзник и на членовите на неговото семејство и најнужниот мебел;
- научни и стручни книги и учебници на членовите на семејството;
- стипендија и кредити на ученици и студенти;
- детски додаток и други примања врз основа на социјална заштита;
- две третини од нето личните примања и примањата врз основа на социјалното осигурување и
- примања врз основа на законско издржување.

Предмет на присилна наплата не можат да бидат ни противпожарна опрема наменета за користење во деловните простории, лекови, медицински помагала и медицинска опрема наменета за користење на деловните простории.

Присилната наплата од имотот на даночниот обврзник се состои од попис со процена и продажба на имотот по пат на јавно наддавање. Доколку се опишуваат добра кои подлежат на расипување, односно чиј рок на употреба би истекол до завршување на постапката, продажбата може да се изврши веднаш со непосредна спогодба. Присилната наплата на даночниот долг се прекинува кога даночниот обврзник ќе го намери долгот со каматите и трошоците или кога на друг начин ќе престане обврската за плаќање на даночниот долг, за што даночниот извршител составува белешка. Против решението за присилна наплата, даночниот обврзник може да поведе управен спор пред надлежниот суд. Во тужбата не можат да се изнесуваат околности кои се однесуваат на утврдувањето на даночниот долг. Тужбата не го одлага извршувањето на присилната наплата.

Присилната наплата на даночниот долг, паричната казна и каматата ја врши овластено службено лице во општината, општините во градот Скопје и градот Скопје - даночен извршител. Даночниот извршител е должен да ја покаже службената легитимација во постапката на присилна наплата. Кога постои основано сомнение дека даночниот извршител ќе биде спречен да ја поведе постапката за присилна наплата може да побара присуство и помош од органот надлежен за јавниот ред. Пописот, по правило, го опфаќа имотот, приходите и побарувањата на даночниот обврзник од кој на најлесен и најбрз начин и со најмалку трошоци за даночниот обврзник ќе се обезбеди наплатата на даночниот долг. Пописот на имотот обично се врши во присуство на даночниот обврзник. Ако даночниот обврзник не е присутен, пописот се врши во присуство на двајца сведоци. При пописот даночниот извршител врши и процена на имотот. Во случај на потреба, даночниот извршител може да повика и друго лице за проценител. По барање на даночниот обврзник, може да се повика проценител. Трошоците за проценителот паѓаат на товар на даночниот обврзник.

За извршениот попис и процената на имотот, даночниот извршител составува записник во кој се внесуваат сите податоци и поединости од пописот, а особено:

- име и презиме, адреса на даночниот обврзник, односно фирма и деловно седиште на даночниот обврзник, како и податоци за другите лица кои учествуваат во пописот и процената;
- констатација дека на даночниот обврзник му е доставено решение за присилна наплата;

- напомена дека даночниот обврзник бил повикан да го уплати должниот данок пред пристапувањето кон пописот и дека тој тоа не го сторил;
- местото и времето на извршувањето на пописот;
- износот на даночниот долг, каматата и трошоците за кои се врши попис;
- име и опис на попишаниот имот;
- изјава на даночниот обврзник или на трето лице за тоа во чија сопственост е имотот што е предмет на попис;
- поединечно проценетата вредност на попишаниот имот и
- потпис на службеното лице кое го врши пописот, на сведоците и на проценителот ако бил повикан.

Примерок од записникот се врачува на даночниот обврзник.

Доколку износот на даночниот долг за кој се врши присилна наплата не може да се наплати во целина од подвижниот имот на даночниот обврзник, присилната наплата ќе се изврши од неговиот недвижен имот.

Доколку обврзникот не сака сам да ги отвори деловните простории и да го стави на увид имотот заради вршење на попис и процена, даночниот извршител, е овластен присилно да ги отвори затворените простории во присуство на двајца сведоци и да оствари увид во имотот, за да може да изврши попис и процена. Преземените дејства кои се погоре опишани и лицата присутни како сведоци задолжително се наведуваат во записникот за попис. Доколку даночниот обврзник изјави дека движниот имот што се попишува е во сопственост на трето лице, а не даде докази за тоа, имотот ќе се попише и истото ќе биде наведено во записникот за попис. Даночниот извршител е должен да го извести третото лице и да го упати дека во рок од осум дена од денот на известувањето може да поднесе излачна тужба до судот. Ако тоа лице во наведениот рок не поднесе доказ дека поднело тужба, постапката за присилна наплата ќе продолжи. Доколку третото лице кое полага право на сопственост над попишаниот имот било присутно на пописот, се известува усно, а тоа се констатира во записникот. Со поднесувањето на доказ за поднесена излачна тужба се одлага продажбата на попишаните предмети за кои е поднесена тужба до завршувањето на спорот и тој имот се остава на чување на даночниот обврзник. Даночниот обврзник е должен имотот кој е предмет на излачна тужба да го чува во непроменета состојба до завршувањето на спорот по излачната тужба.

Ако по излачната тужба се утврди дека подносителот на излачната тужба не е сопственик, а даночниот обврзник го отуѓи, уништи или го оштети попишаниот имот, против него ќе се поднесе кривична пријава до надлежното јавно обвинителство, а заради наплата на долгот, без одлагање и без врачување на посебно решение за одредување на присилна наплата, ќе се изврши нов попис и процена на подвижниот имот. Попишаниот имот може да се остави на чување кај даночниот обврзник, со забрана за отуѓување до намирување на даночниот долг. Забраната за отуѓување на недвижен имот градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје ја пријавува во органот надлежен за геодетски работи заради запишување на предбележано заложно право на недвижности. Доколку даночниот обврзник го отуѓи, уништи или го оштети имотот што му е оставен на чување, против него ќе се поднесе кривична пријава до надлежното јавно обвинителство. Попишаните пари, хартии од вредност, накитот и други драгоцености се одземаат од даночниот обврзник и се депонираат во сеф во банка, а на даночниот обврзник му се издава потврда. Пописот и одземањето на подвижниот имот заради присилна наплата на даночниот долг, по правило не се врши ноќе, во недела и во деновите на верски и државни празници.

Градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје можат, заради наплата на даночниот долг, да донесат решение за забрана на користење на средствата на даночниот обврзник од неговите сметки, на личните примања од работен однос и на неговите побарувања, а на носителот на платниот промет, на должникот на даночниот обврзник, односно на исплатителот на личните примања да им наложи средствата да ги уплатат во корист на даночниот долг.

Против решението на градоначалникот даночниот обврзник и неговиот должник можат да поведат управен спор пред надлежниот суд. Тужбата против погоре наведеното решение не ја одлага наплатата по решението. Во тужбата не можат да се изнесуваат околности кои се однесуваат на утврдувањето на даночниот долг. Ако носителот на платниот промет, должникот на даночниот обврзник или исплатителот на личните примања не постапат по решението погоре наведени, наплатата ќе се изврши присилно на товар на нивните средства.

На износот на данокот што не е платен во пропишаниот рок се плаќа камата во висина од 0,05% за секој ден задоцнување. За наплата на аконтациите на даноците на имот, даночниот обврзник одговара со целиот свој имот. Ако даночниот обврзник го отуѓил имотот со правна работа во полза на друго лице, за да ја одбегне обврската за плаќање на данокот, градоначалникот на општината,

градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје можат таквата правна работа да ја побиваат пред судот, доколку купувачот знаел за таквата намера на обврзникот. Ако даночниот обврзник умре пред да се утврди висината на даночната обврска, даночната обврска преминува на наследниците. Наплатата на утврдената обврска ќе се изврши од наследниците најмногу до висината на вредноста на наследениот имот.

Даночниот обврзник има право на враќање на повеќе или на погрешно уплатениот данок, каматата и трошоците на присилна наплата. За враќање на данокот кој е погрешно уплатен решава во рок од 30 дена од денот на примот на барањето градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје по барање на даночниот обврзник. Ако даночниот обврзник не поднесе барање за враќање на повеќе или погрешно платените износи, тие износи ќе се пресметаат во наредното плаќање на данокот.

Правото на утврдување на данокот застарува за пет години по истекот на годината во која требало да биде утврден. Правото на наплата на данокот и правото на наплата на трошоци за присилна наплата застарува за пет години по истекот на годината во која требало да се изврши наплатата. Правото на обврзникот на враќање на неправилно или на повеќе уплатени износи на име на данок, камата и трошоци на присилна наплата застарува за пет години по истекот на годината во која е извршена уплатата. По секој прекин на текот на застареноста настапува нов тек на застареност. Правото на утврдување, наплата и враќање во секој случај застарува по истекот на десет години од истекот на годината во која данокот требало да биде утврден, наплатен, односно во која износите биле платени.

На предлог на градоначалникот на општината, градоначалникот на општините во градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје, советот на општината, советите на општините во градот Скопје и Советот на градот Скопје, до крајот на годината можат да извршат траен отпис на даночните обврски што ги имаат во своите евиденции во согласност со Законот за општата управна постапка, доколку истекол рокот на застареност или висината на трошоците за наплата на даночната обврска значително ја надминува висината на ненаплатената обврска

Надзор над спроведувањето на Законот за даноците на имот врши Министерството за финансии - Управа за јавни приходи. Инспекциски надзор над утврдувањето и наплатата на даноците на имот врши овластен инспектор на општината, овластен инспектор на општините во градот и овластен инспектор на градот Скопје (во натамошниот текст: инспектор). Инспекторот врши проверка на

состојбата и вредноста на недвижниот и подвижниот имот кој е предмет на оданочување, како и други работи утврдени со закон и друг пропис. За преземените дејства во постапката на инспекциски надзор, инспекторот составува записник. Даночниот обврзник има право на приговор во рок од осум дена од денот на приемот на записникот. Ако во приговорот се изнесат нови факти и се предложат нови докази, за тоа ќе се состави дополнителен записник. Ако при инспекцискиот надзор се утврди дека даночниот обврзник не го уплатил или неправилно го уплатил данокот, со решение ќе му се наложи да го плати во определениот рок. Против решението на инспекцискиот надзор може да се поведе управен спор пред надлежниот суд. Тужбата не го одлага извршувањето на решението. При вршењето на надзорот над работата на органите на општината, органите на општините во градот Скопје и на органите на градот Скопје, Министерството за финансии - Управа за јавни приходи ги врши следниве работи:

- ја следи законитоста на работата на органите на општината, органите на општините во градот Скопје и на органите на градот Скопје и презема мерки и активности и поднесува иницијативи за остварување на нивните надлежности утврдени со закон;
- им укажува на органите на општината, органите на општините во градот Скопје и на органите на градот Скопје на пречекорувањата на нивните надлежности утврдени со закон и друг пропис и им предлага соодветни мерки за надминување на ваквата состојба;
- дава препораки за доследно спроведување на надлежностите на органите на општината, органите на општините во градот Скопје и на органите на градот Скопје во рамките на законот за даноците на имот на нивно барање;
- го следи навременото донесување на прописите на општината, на прописите на општините во градот Скопје и на прописите на градот Скопје;
- поднесува иницијативи и предлози до општината, до општините во градот Скопје и до градот Скопје доколку констатира неспроведување на закон како резултат (последица) на судир на надлежности меѓу органите на општината, органите на општините во градот Скопје и органите на градот Скопје;
- го следи остварувањето на јавноста во работата на органите на општината, органите на општините во градот Скопје и на органите на градот Скопје, во остварувањето на надлежностите утврдени со закон, а особено од аспект на редовно, навремено, вистинито и потполно известување на граѓаните и
- навремено ги известува органите на општината, органите на општините во градот Скопје и

органиците на градот Скопје за констатираните состојби во нивната работа и за преземените мерки при вршење на надзорот.

Доколку и покрај укажувањата и преземените мерки и активности, органиците на општината, органиците на општините во градот Скопје и органиците на градот Скопје не го обезбедат извршувањето на работите кои со закон се утврдени како нивна надлежност и за чие извршување е одговорна општината, општините во градот Скопје и градот Скопје, по сила на закон им се одзема соодветната надлежност. Вршењето на одземените работи го презема Министерството за финансии - Управа за јавни приходи најмногу до една година од денот на нивното преземање. Министерството за финансии - Управа за јавни приходи вршењето на работите од надлежност на општината, на општините во градот Скопје и на градот Скопје, ги врши во нивно име и за нивна сметка.

Јавна продажба заради подмирување на обврски кај данокот на имот

Јавната продажба на попишаниот и проценетиот имот, по правило, се врши со јавно наддавање.

Јавното наддавање се закажува со оглас кој содржи:

- име, презиме и адреса на даночниот должник,
- време и место на јавното наддавање и
- список на предметите што ќе бидат изложени на јавно наддавање, со опис и назначување на почетната цена на предметите што се предмет на јавно наддавање.

На јавното наддавање не можат да учествуваат вработените во општината, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и членовите на нивните семејства. Јавната продажба се прекинува штом ќе се постигне износот од продадените движни предмети со кои се покриваат долгот, паричните казни, каматата и трошоците на постапката, а другите предмети му се враќаат на даночниот обврзник. Доколку со продажбата на попишаниот имот е остварена поголема вредност од износот на долгот, паричните казни, каматата и трошоците на постапката, разликата ќе му се врати на даночниот обврзник.

За јавната продажба се составува записник. Записникот го потпишуваат даночниот извршител и купувачот.

Од наплатениот износ по присилен пат се намираат обврските по следниов редослед:

- трошоците на присилната наплата,
- должниот данок и други јавни давачки,
- паричните казни и
- каматите на должниот данок.

Данокот на добивка во Република Македонија

Даночен обврзник

Обврзник на данокот на добивка е правно лице резидент на Република Македонија кој остварува добивка од вршење на дејност во земјата и странство. Резидент, е субјектот кој е основан или има седиште на територијата на Република Македонија.

Здруженијата на граѓани, фондациите, сојузите, како и секој организационен облик на странска организација, како и друга форма на здружување (во натамошниот текст: организации), регистрирани согласно со Законот за здруженија и фондации, не се обврзници за данок на добивка.¹⁸ Како неоданочиви приходи за организациите се сметаат: приходи од членарини, доброволни прилози, донации, грантови, подароци (во пари, добра, имотни права), завештанија, легати, приходи од дивиденди од трговските друштва основани со средства на здружението, и приходи од Буџетот на Републиката, буџетите на единиците на локалната самоуправа и Буџетот на град Скопје врз основа на претходно изготвени програми (проекти) одобрени од Владата на Република Македонија, односно надлежните министерства, советите на единиците на локалната

¹⁸ Закон за данок на добивка „Службен весник на Република Македонија“ бр.80/93; 33/95; 43/95.....47/2011

самоуправа и Советот на град Скопје. Организациите кои остваруваат приходи од вршење стопанска дејност во рамките на нивното непрофитно делување, заради избегнување нелојална конкуренција со субјектите на кои добивката остварена од вршење стопанска дејност им се оданочува, стануваат обврзници за пресметување и плаќање данок на вкупен приход, доколку вкупниот годишен приход од стопанската дејност е поголем од 1.000.000 денари. Данокот на вкупен приход за обврзниците се пресметува и плаќа во висина од 1% од износот на остварените вкупни приходи од стопанска дејност во календарската година, на износот кој надминува 1.000.000 денари. Обврзник на данокот на добивка е и постојана деловна единица на странско лице за добивката што ја остварува од вршење на дејност на територијата на Република Македонија. За целите данокот на добивка, постојана деловна единица на странско лице е постојано место на активност преку кое или во кое се врши, целосно или делумно, стопанска дејност на странското правно лице во Република Македонија, директно или преку зависен агент. Постојаната деловна единица вклучува место на управување, подружница, филијала, канцеларија, фабрика, работилница, рудник, извори на нафта или гас, каменолом или друго место на искористување на природните ресурси.

Градежен локалитет, проект за изградба, монтажа или инсталација или супервизорски активности и вршењето на услуги во врска со нив, кои траат подолго од шест месеци, се смета за постојана деловна единица од денот на почетокот на активностите вклучувајќи ги и подготвителните работи. За постојана деловна единица, исто така, се смета извршувањето на услуги, вклучително и консалтинг услуги, но само доколку ваквите активности кои се однесуваат на извршувањето на еден или поврзан со него проект, траат подолго од 90 дена континуирано во кој било дванаесетмесечен период. За континуираниот период се смета периодот во непрекинато траење од 90 дена при што прекините до седум дена не се сметаат за прекинување на континуитетот. Временскиот континуитет од 90 дена се пресметува во времетраењето на проектот, независно од бројот на лицата кои учествуваат во неговото извршување. Доколку едно или повеќе лица се стекнат со статусот на постојана деловна единица, вклучително и во однос на активностите на лицата поврзани со работата на други неповрзани проекти независно од нивното времетраење. Постојаната деловна единица се пријавува на почетокот на вршењето на дејноста како обврзник на данокот на добивка, заради добивање на единствен даночен број. По исклучок, странско правно лице се смета дека има постојана деловна единица во Република Македонија во поглед на активностите кои едно лице, кое не е агент со независен статус, ги извршува во име на странското правно лице доколку лицето дејствува во Република Македонија во име на странското

правно лице и доколку се применува кое било од следново:

- лицето е овластено и редовно го спроведува во Република Македонија овластувањето да склучува договори во име на странското правно лице, освен ако активностите се ограничени на одржување или користење на објекти
- лицето редовно одржува во Република Македонија залиха на производи или добра од кои лицето редовно испорачува производи или добра во име на странското правно лице.

По исклучок постојаната деловна единица не го вклучува следново:

- користење на кој било објект од страна на едно лице единствено за цели на складирање или изложување на производи или добра кои му припаѓаат на тоа лице;
- одржување на залиха на производи или добра кои му припаѓаат на лицето единствено за цели на складирање или изложување;
- одржување на залиха на производи или добра кои му припаѓаат на лице единствено за цели на преработка од страна на друго лице;
- продажба на производи или добра кои му припаѓаат на лице, кои биле изложени за време на привремен или повремени саем или изложба доколку производите или добрата се продадат не подоцна од еден месец по завршувањето на саемот или изложбата;
- одржувањето на постојано место на активност единствено за целите на купување производи или добра или собирање информации за лицето,
- одржувањето на постојано место на активност само за целите на извршување на која било активност за лицето од подготвителна или помошна природа;
- одржувањето на постојано место на активност единствено за каква било комбинација на активности спомнати во деловите а) до г), под услов целата активност извршувана на такво постојано место да биде од подготвителна или помошна природа.

Странско правно лице не се смета дека има постојана деловна единица во Република Македонија само поради тоа што извршува стопанска дејност во Република Македонија преку брокер, општ агент или кој било друг агент со независен статус под услов активноста да биде редовна стопанска дејност на агентот. Странско правно лице не се смета дека има постојана деловна единица во Република Македонија само поради тоа што контролира или е контролирано од страна на домашно правно лице или лице кое извршува стопанска дејност во Република Македонија, без разлика дали преку постојана деловна единица или на друг начин.

Даночна основа кај данокот на добивка

Основа за пресметување на данокот од добивка е добивката која се утврдува во даночниот биланс. Основа за пресметување на данокот од добивка се утврдува како разлика меѓу вкупните приходи и вкупните расходи на даночниот обврзник во износи утврдени согласно со прописите за сметководството и сметководствените стандарди. Основата се зголемува за непризнаените расходи и помалку искажаните приходи за даночни цели.

Како непризнаени расходи за даночни цели се сметаат:

-расходите кои не се поврзани со вршење на дејност на субјектот, односно не се непосреден услов за извршување на таа дејност и не се последица од вршењето на таа дејност;

-исплатените надоместоци на трошоци и други лични примања од работен однос, освен утврдените со оваа точка во износи кои не го надминуваат најнискиот износ на исплатените дневници за службени патувања, теренски додаток или одвоен живот утврден со Општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството на Република Македонија и прописите за органите на државната управа, при што исплатите по овој основ меѓусебно се исклучуваат како и износот на исплатена помош во случај на смрт на вработениот и на член на неговото семејство утврден со Општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството на Република Македонија и прописите за органите на државната управа а исто така и најнискиот износ на исплатената помош за претрпени штети од елементарни непогоди утврден со Општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството на Република Македонија,

- најнискиот износ на исплатена отпремнина која се дава при заминување во пензија утврден со Општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството на Република Македонија и прописите за органите на државната управа,

- износот на исплатениот еднократен надоместок - испратнина заради трајно работно ангажирање на работниците при откажување на договорот за вработување од деловни причини (технолошки, економски, организациони и слични промени) утврден со закон,

- износот на исплатениот регрес за годишен одмор во висина од 40% од просечната месечна бруто плата по работник во Република Македонија, објавена до денот на исплатата,

- износот на исплатените јубилејни награди за најмалку десет години работа кај ист работодавач во висина на просечна месечна плата по работник во Република Македонија исплатена во последните три месеци објавена од Државниот завод за статистика,
- износот на исплатените надоместоци на трошоци за користење на сопствено возило на вработениот за потребите на работодавачот, во висина од 30% од исплатениот износ, но најмногу до 60.000 денари на годишно ниво,
- износот на исплатениот надоместок заради непрекинато боледување подолго од шест месеци предизвикано со повреда на работа или професионално заболување во висина на просечната месечна плата по работник во Република Македонија исплатена во последните три месеци и објавена од Државниот завод за статистика и
- износот на исплатениот надоместок при селидби на вработените за потребите на работодавачот во висина на стварните трошоци направени за превоз на покуќнината и на семејството;
- трошоците за организирана исхрана и превоз во јавниот сообраќај на вработените, исплатени над износите утврдени со закон;
- трошоците за сместување (ноќевање или ноќевање со појадок) и превоз на лица кои не се вработени кај домашниот исплатувач, а кои се ангажирани во врска со извршувањето на работа кај исплатувачот во функција на неговата дејност, доколку истите не се документирани,
- надоместокот на трошоци за исхрана на вработените кои работат ноќно време, над износите утврдени со Законот за работните односи;
- трошоците по основ на месечните надоместоци на членовите на органите на управување над 50% од просечната месечна бруто плата исплатена во претходната година во Република Македонија, при што како надоместоци на членови на органите на управување се сметаат месечниот надоместок, односно паушал, надоместоците за патни и дневни трошоци;
- трошоците по основ на уплатени доброволни придонеси во доброволен пензиски фонд над износот од две просечни месечни бруто плати, исплатени во претходната година во Република Македонија, на годишно ниво по вработен;
- трошоци по основ на уплатени премии за осигурување на живот над износот од две просечни месечни бруто плати, исплатени во претходната година во Република Македонија, на годишно ниво по вработен;
- надоместоците за лицата волонтери според членот 10 став (2) од Законот за волонтерство и за лицата ангажирани за вршење на јавни работи согласно со членот 85 од Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност исплатени над износите утврдени со закон,

-скриените исплати на добивки како што се: давање на одредени производи и услуги на содружниците или акционерите или на нив поврзани лица по цена пониска од пазарната, вклучувајќи ја и пониската камата на одобрените заеми; плаќање за добиените производи и услуги од содружниците или акционерите или на нив поврзани лица, по цени повисоки од пазарните и овозможување на стекнување на добивки на содружниците или акционерите или на нив поврзани лица;

-кусоци кои не се предизвикани од вонредни настани (кражба, пожар или други природни непогоди), кои не се на трошок на платата на одговорното лице;

-трошоците направени за репрезентација во висина од 90%;

-трошоците за донации направени во согласност со Законот за донации и спонзорства во јавните дејности, над 5% од вкупниот приход остварен во годината;

-трошоците за спонзорства направени во согласност со Законот за донации и спонзорства во јавните дејности, над 3% од вкупниот приход остварен во годината;

- трошоците за донации во спортот;

-трошоци по основ на камата по кредити кои не се користат за вршење на дејноста на обврзникот како и износот на каматите по кредити за набавка на патнички автомобили, мебел, теписи, уметнички дела од ликовната и применетата уметност и украсни предмети;

-осигурителни премии кои ги плаќа работодавачот во корист на членовите на органите на управување, како и на вработените доколку истите не се одбиваат од плата, освен личното колективно осигурување на работниците за повреди на работа;

- даноците по задршка (одбивка) исплатени во име на трети лица кои се на товар на трошоците на даночниот обврзник;

-паричните и даночните казни, пеналите и казнените камати за ненавремена уплата на јавните давачки и на трошоците за присилна наплата;

-исплатите на стипендии, освен стипендиите доделени на начин и под услови утврдени со Законот за донации и спонзорства во јавните дејности, во кои не спаѓаат трошоците за обука и специјализација на вработените заради остварувањето на дејноста на даночниот обврзник, под услов истите да продолжат со работа кај истиот работодавач, во временски период утврден со договор, кој не е пократок од три години сметано од годината на стекнувањето со соодветните знаења;

-трошоците на кало, растур, крш и расипување над нормираните износи утврдени за соодветната гранка, под услов истите да не се настанати како резултат на вонреден настан или виша сила;

-трајниот отпис на ненаплатените побарувања, освен трајниот отпис на ненаплатените побарувања по основ на придонеси од задолжително социјално осигурување и -трошоците за нето износот на примањата по основ на деловна успешност над износот на кој се пресметани придонеси согласно со закон.

Непризнаени расходи за даночни цели се и трошоците за амортизација на ревалоризираната вредност на материјалните и нематеријалните средства. Трошоците за амортизација на материјалните и нематеријалните средства се признаваат како расход во даночниот биланс до износот пресметан на набавната вредност на средствата со примена на амортизационите стапки утврдени со Номенклатурата на средствата за амортизација. Одбраниот метод на амортизација се применува до конечна амортизација на поединечното средство или група средства. Амортизирано средство или група средства не можат повторно да се вклучат во пресметка на амортизација при утврдување на основата за оданочување. Преостанатата сегашна вредност на средствата кои не можат понатаму да се користат може да се амортизира во целина независно од пропишаниот век на траење, при што за таквата амортизација во целина да влезе како расход при утврдување на основата за оданочување, врз основа на издадена согласност од Управата за јавни приходи, по поднесено писмено барање најдоцна до 31 јануари во годината која следува по годината за која барањето се поднесува. Владата на Република Македонија ја утврдува Номенклатурата на средствата за амортизација и годишните амортизациони стапки, како и начинот на пресметување на амортизацијата, односно отписот на вредноста на материјалните и нематеријалните средства.

Непризнаени расходи за даночни цели се и трошоците за исправка на вредноста на ненаплатените побарувања, освен исправките на вредноста кај банките, штедилниците и осигурителните друштва на начин утврден со закон, како и ненаплатените побарувања по основ на придонеси од задолжително социјално осигурување. По исклучок трошоците за исправка на вредноста на ненаплатените побарувања се признаваат како расход за побарувањата од субјектите над кои е отворена постапка на стечај и на ликвидација, доколку истите се пријавени и потврдени од страна на стечајниот управник. Непризнаени расходи за даночни цели се и ненаплатените побарувања кои произлегуваат од трансфери на парични средства кои по својата економска суштина се заеми, доколку не се вратени во истата година во која е извршен трансферот на заемот. Одредбата погоре не се применува за дадените заеми на правни лица резиденти на Република Македонија.

Непризнаен расход и помалку искажан приход за даночни цели е позитивната разлика меѓу цената на извршената деловна или финансиска трансакција меѓу поврзани лица (трансферната цена) и пазарната цена и тоа:

- износот на позитивната разлика помеѓу расходите кои произлегуваат од трансакцијата по трансферната цена и расходите кои произлегуваат од таа трансакција по цена утврдена во согласност со принципот на „дофат на рака“ (arm's length principle) или

- износот на позитивната разлика помеѓу приходите кои произлегуваат од трансакцијата по цена утврдена во согласност со принципот на „дофат на рака“ и приходите кои произлегуваат од таа трансакција по трансферната цена.

Принципот „дофат на рака“ подразбира дека деловните и финансиски трансакции помеѓу поврзаните лица се вршат по цени и според услови во кои тие трансакции не се разликуваат од оние помеѓу неповрзани лица во споредливи околности. Принципот „дофат на рака“ се однесува на сите трансакции помеѓу поврзани лица, вклучувајќи ги и оние кои се однесуваат на: материјален и нематеријален имот, деловни и финансиски услуги, внатрегрупациски услуги, надоместоци за авторски права, акции, деривати, други хартии од вредност, други финансиски инструменти и какви било други трансакции што можат да влијаат врз добивката или загубата на поврзаните лица.

При утврдување на цената на трансакциите во согласност со принципот „дофат на рака“ се користат следниве методи:

- метод на споредлива неконтролирана цена;
- метод на препродажна цена;
- метод на цена на чинење;
- метод на трансакциска нето маржа;
- метод на поделба на добивка;
- кој било друг метод доколку примената на претходно наведените методи не е соодветна.

За секоја категорија трансакции, односно група трансакции од ист вид, обврзникот го избира најсоодветниот метод за утврдување на цената на трансакцијата во согласност со принципот на „дофат на рака“.

Обврзникот е должен за трансакциите да приложи извештај, со поднесувањето на даночниот биланс. По исклучок, обврзникот поднесува извештај во скратена форма со поднесувањето на даночниот биланс, доколку вкупната вредност на трансакциите со поврзаните лица во текот на годината не надминува 10.000.000 денари или доколку има трансакции само со поврзани лица резиденти на Република Македонија. Одредбите кои се погоре споменати не се однесуваат на обврзниците кои во текот на годината оствариле вкупен приход во износ до 60.000.000 денари. Непризнаен расход за даночни цели е износот на делот од камати по заемите кои се добиени од поврзано лице кој го надминува износот кој би се остварил доколку се работи за неповрзани лица. Кај заемите кои се добиени од поврзаното лице при утврдувањето на расходите од камати се признава пресметаната камата најмногу до висината на каматната стапка која би се остварила меѓу неповрзани лица, во моментот на одобрувањето на заемот. При утврдувањето на приходите од каматите на заеми дадени на поврзани лица, се признаваат пресметаните камати, најмалку до висината на каматните стапки, кои би се оствариле меѓу неповрзани лица, во моментот на одобрувањето на заемот. Како основ за определување на висината на каматната стапка која би се остварила меѓу неповрзаните лица е стапката остварена на финансиски пазар во земјата или на меѓународен финансиски пазар. Непризнаен расход за даночни цели е износот на затезните камати кои произлегуваат од односите со поврзано лице.

Непризнаен расход за даночни цели е износот на каматите на заемите добиени од содружниците или акционерите - нерезиденти со најмалку од 20% учество во капиталот на друштвото, кои за повеќе од три пати го надминуваат износот на уделот на тој содружник или акционер. Како заеми се сметаат и заемите од трети лица кои се гарантирани од содружникот или акционерот. Износот на уделот на содружникот или акционерот во капиталот на корисникот на заемот се определува за даночниот период како просек од уплатениот капитал, нераспределената добивка и резервите, намалени за евентуалните непокриени загуби. Одредбата погоре, нема да се применува на новооснованите субјекти во периодот од првите три години на работењето, вклучувајќи ја и годината на основањето. За камати се смета износот на каматите на делот од заеми примени од содружниците или акционерите - нерезиденти, кои непосредно учествуваат најмалку со 20% во вкупната основна главнина на друштвото, односно во вкупното гласачко право во друштвото, доколку на почетокот и на крајот од даночниот период (календарска година, односно делот од годината за кој даночниот обврзник работел) тие заеми го надминале трикратниот износ на учеството во капиталот или во гласачкото право на содружникот или акционерот. За заеми на содружникот или акционерот се сметаат и заемите добиени од трети лица за коишто гарантира тој

содружник или акционер, како и заемите од банки доколку се дадени во врска со депозитот на тој содружник или акционер во таа банка.

Износот на уделот на содружникот или акционерот во капиталот на примачот на позајмицата се одредува со примена на процентот на учество на содружникот или акционерот во капиталот или во гласачкото право на друштвото на почетокот и на крајот на даночен период, врз основа на состојбата на:

- основната главнина намалена за неуплатениот дел,
- резервите (освен ревалоризационите резерви) и
- нераспределените добивки, намалени за износот на евентуалните непокриени загуби, пресметан како просек од првиот и последниот ден во даночниот период во кој заемот се користи. Како камати не се сметаат каматите по заемите добиени од содружници или акционери на друштвото, кои се банки или други финансиски организации.

Две лица се сметаат за поврзани кога:

- Едното од нив стекнало, непосредно или преку друг субјект, удел или акции кои во основната главнина на другото лице се претставени со најмалку 20% или кога му припаѓаат најмалку 20% од сите гласови на собирот на содружниците, односно на собранието;
- Кое било трето лице, непосредно или преку друг субјект, стекнало удел или акции кои во основната главнина во секое од поврзаните лица се претставени со најмалку 20%, или кога на лицето му припаѓаат најмалку 20% од сите гласови на собирот на содружниците, односно на собранието, на секое од поврзаните лица;
- Еден или повеќе извршни или неизвршни директори или членови на управниот или надзорниот одбор на едното лице, се извршни или неизвршни директори или членови на управниот или надзорниот одбор во другото лице;
- Заем доделен или гарантиран од едното лице сочинува повеќе од 20% од книговодствената вредност на вкупните средства на другото лице;
- Едното лице, непосредно или преку друг субјект, добива најмалку 20% од добивката на другото лице, како резултат на договор за деловна соработка помеѓу двете лица;
- Едното лице е постојана деловна единица на друго лице;
- Едното лице врши деловни и финансиски трансакции со друго лице кое е резидент на држава во

која стапката на данок на добивка е 25% пониска од стапката на данок на добивка во Република Македонија.

Уделот, акциите или гласачките права на физичко лице се сметаат заедно со истите на брачниот другар, роднините по права линија, браќата, сестрите, хранителите и посвоителите.

Даночната основа се намалува за износот на наплатените побарувања и вратените парични средства кои по својата економска суштина се заеми, кои во претходни даночни периоди имале третман на непризнаен расход. Намалувањето на даночната основа се врши соодветно за износот на наплатените побарувања до висината на искажаниот приход, за кои во претходните даночни периоди било извршено зголемување на даночната основа, соодветно на оданочениот износ.

Даночната основа се намалува за износот на приходите од дивиденди остварени со учество во капиталот на друг обврзник - резидент на Република Македонија, под услов да се оданочени кај обврзникот кој врши исплата на дивиденда. Доколку даночниот обврзник оствари загуба искажана во Билансот на успех истата намалена за непризнаените расходи искажани во даночниот биланс може да ја пренесе на товар на добивката во идните пресметковни периоди најмногу до три години сметано од годината во која е искажана загубата. Намалувањето во даночниот биланс се врши само доколку претходно се извршило покривање на загубата согласно со Законот за трговските друштва. Намалувањето во даночниот биланс се врши последователно почнувајќи од износот на најрано настанатите даночни загуби. Правото погоре не може да се користи во случај на измена на статусот на даночниот обврзник врз основа на спојување, припојување, поделба, сопственичка трансформација и слично. Обврзникот кој искажува загуба, го остварува со одобрение од Управата за јавни приходи, по негово барање кое се поднесува најдоцна до 31 март наредната година, по годината во која загубата е искажана. Управата за јавни приходи е должна да издаде одобрение по барањето во рок од 60 дена од денот на поднесување на барањето.

Посебни правила за данок на приход за странски правни лица

Освен ако поинаку не е регулирано со Меѓународните договори за одбегнување на двојно оданочување, кои вршат исплата на приходи на странско правно лице, се должни при исплатата на приходот да го задржат и да го уплатат данокот на соодветната уплатна сметка истовремено со

исплатата на приходот. Задржаниот данок за кој било приход на странското правно лице, конечно е намирена даночната обврска на лицето за тој приход. Следниве лица го задржуваат данокот на приход платен на странско лице, и тоа:

- домашно правно лице,
- домашно физичко лице - регистрирано за вршење на дејност и
- странско правно лице или физичко лице - нерезидент со постојана деловна единица во Република Македонија.

Задржувањето на данок се применува на следниве приходи, без оглед дали се исплатени во Република Македонија или во странство:

- приход од дивиденди;
- приход од камата од резидент;
- приход од камата од нерезидент кој има постојана деловна единица во Република Македонија, ако каматата е на трошок на постојаната деловна единица;
- приход од авторски хонорар исплатен од резидент;
- приход од авторски хонорар исплатен од нерезидент со постојана деловна единица во Република Македонија, ако авторскиот хонорар е на трошок на постојаната деловна единица;
- приход од забавни или спортски активности кои се вршат во Република Македонија;
- приход од вршење на менаџмент, консалтинг, финансиски услуги и услуги на истражување и развој, ако приходот е исплатен од резидент или е на трошок на постојаната деловна единица во Република Македонија;
- приход од осигурителни премии за осигурување или реосигурување од ризици во Република Македонија;
- приход од телекомуникациски услуги меѓу Република Македонија и странска држава и
- приход од закуп на недвижности во Република Македонија.

По исклучок, данокот не се задржува на следниве приходи:

- на трансфер на дел од добивката на постојана деловна единица на странско правно лице во Република Македонија, на која претходно е платен данок на добивка,
- на приход од камата од должнички инструменти издадени и/или гарантирани од страна на Владата на Република Македонија, Народната банка на Република Македонија и банки или други финансиски институции кои дејствуваат како претставник на Владата на Република Македонија,
- на приход од камата од депозити во банка лоцирана во Република Македонија и

-на приход остварен од посредување или консалтинг со државни хартии од вредност на меѓународен финансиски пазар.

Данокот што ќе се задржи, се пресметува на бруто приходите по стапка од 10%. Бруто приходот е приходот кој би бил исплатен на странското правно лице доколку не се изврши задржување на данок од приходот кој би се исплатил. Доколку примателот на приход врз кој се применува задржување на данок е резидент на странска држава која има договор со Република Македонија за одбегнување на двојното оданочување во однос на даноците на доход и капитал, даночната стапка која е утврдена за тој приход не смее да ја надмине даночната стапка која се применува за приходот одредена во договорот. Даночно ослободување или пониска стапка одредена во договорот со странска држава се применува на приход врз кој се применува задржување на данок ако исплатителот на приходот располага со пропишан образец заверен од надлежен даночен орган на странската држава и од Управата за јавни приходи, или одобрение за даночно ослободување издадено од Управата за јавни приходи. Доколку исплатувачот на приходот примени одредби од договорот за одбегнување на двојното оданочување и поради тоа е платен помал износ на данок, исплатувачот на приходот е должен да ја надомести разликата меѓу платениот данок и долгуваниот износ на данок. Управата за јавни приходи по барање на нерезидентот е должна да издаде потврда за платениот данок во Република Македонија. Управата за јавни приходи е должна да издаде одобрение или решение за одбивање на издавање на одобрение по поднесените барања за даночно ослободување или пониска стапка, во рок од 30 дена од денот на поднесување на барањето. Лицето кое има обврска да го задржи данокот во согласност со одредбите од оваа глава поднесува еднаш годишно извештај за уплатениот данок по одбивка до Управата за јавни приходи до 15 февруари наредната година, по годината во која постоела обврска за задржување на данокот. Извештај за уплатениот данок по одбивка за една година ги вклучува следниве информации за секое странско правно лице во чие име е извршено задржување на данокот за односната година:

- име на исплатувачот, фирма, седиште,
- име на лицето - обврзник и држава во која лицето е резидент,
- вид и износ на приход врз кој се применува задржување на данок,
- износ на данок кој треба да се задржи и датата на доспевање на обврската и
- износ на данокот кој е задржан и дата на уплатата.

Управата за јавни приходи за задржаниот данок на странското правно лице го известува надлежниот даночен орган во странство по негово барање.

Преобразба, ликвидација и статусни измени

Ако даночниот обврзник изврши преобразба од еден во друг облик, а сметководствената вредност на имотот и обврските останат исти, преобразбата не влијае на оданочувањето. Ако со преобразбата не се продолжи со истата сметководствена вредност заради извршената процена на имотот и на обврските по објективна (фер) вредност и доколку ревалоризационите резерви се запишуваат во основната главнина на преобразеното друштво, тогаш таквото зголемување се оданочува. Доколку даночниот обврзник се ликвидира, добивката или загубата се утврдува во периодот на ликвидација која е продолжение на последниот даночен период пред заклучувањето на постапката на ликвидација и пред распределбата на ликвидациониот остаток. Почетниот биланс на состојба за отворање на постапката за ликвидација треба да е ист со билансот на состојбата утврден на денот на отворањето на постапката за ликвидација. Завршниот биланс на состојба се составува по намирувањето на доверителите и пред распределувањето на ликвидационата маса, односно по завршувањето на постапката на впаричување на имотот.

Даночните обврзници кај кои настанала статусна измена (поделба, спојување и присоединување) до Управата за јавни приходи доставуваат годишна сметка и даночна пријава за периодот од почетокот на годината до датумот на настанување на статусната промена во Централниот регистар на Република Македонија, како и почетен биланс на состојба на новото друштво кое продолжува со вршење на дејност. Ако кај даночниот обврзник настане статусна измена се смета дека постои даночен континуитет доколку даночниот обврзник продолжува со дејноста кое нема влијание на оданочувањето. Континуитетот во оданочувањето постои само ако при преносот на друштвото што превзема не дојде до промена во процената на вредноста на имотот и на обврските на друштвото што пренесува. Континуитет во оданочување не постои доколку со зголемувањето на проценетата вредност на имотот и обврските над сметководствената вредност, се зголеми основната главнина на друштвото што превзема, тогаш таквото зголемување се оданочува.

Даночни ослободувања кај данокот на добивка

Даночната основа се намалува за износот на извршените вложувања од добивката од претходната година (реинвестирана добивка).Под реинвестирана добивка се подразбираат извршените инвестициски вложувања од добивката за развојни цели, односно вложувањата во материјални средства (недвижности, постројки и опрема), вклучително и вложувањата во материјални средства набавени преку финансиски лизинг, како и во нематеријални средства (компјутерски софтвер и патенти) за проширување на дејноста на даночниот обврзник, освен вложувања во патнички автомобили, мебел, теписи, аудио визуелни средства, бела техника, уметнички дела од ликовната и применетата уметност и други вложувања кои служат за административни цели.Доколку даночниот обврзник ги отуѓи средствата со кои се стекнал преку реинвестирање на добивката во рок од пет години од денот во кој е извршено инвестициското вложување, го должи данокот кој би го платил кога не би го користел ослободувањето кое е погоре наведено.Во случај на раскинување на договорот за финансиски лизинг, даночниот обврзник го должи данокот кој би го платил кога не би го користел ослободувањето кое е горе наведено.Доколку даночниот обврзник документирано не докаже дека даночното ослободување го искористил за вложувања во материјални средства (недвижности, постројки и опрема) и во нематеријални средства (компјутерски софтвер и патенти) за проширување на дејноста го должи данокот кој би го платил кога не би го користел кое е погоре наведено.Обврзникот кој е корисник на технолошка индустриска развојна зона користи даночно ослободување од данокот на добивка во рамки на државна помош под услови и по постапка утврдени со Законот за технолошки индустриски развојни зони.

На обврзникот кој е должен, согласно со членот 2 од Законот за регистрирање на готовинските плаќања, да воведи и да користи фискален систем на опрема, односно фискална апаратура и интегриран автоматски систем за управување му се намалува пресметаниот данок за набавени до десет фискални апарати, во висина на нивната вредност.Доколку обврзникот даночното ослободување не го искористи до крајот на тековната година, има право да го пренесе во наредниот период.Правото обврзникот го остварува со одобрение од Управата за јавни приходи по поднесено барање до 20 јануари наредната година, по годината за која барањето се поднесува.Управата за јавни приходи е должна во рок од 30 дена од денот на поднесувањето на барањето за издавање на одобрение за намалување на пресметаниот данок на добивка да постапи по барањето.

На обврзникот кој донирал финансиски средства на спортски субјекти, кои се уплатени на посебна наменска сметка, му се намалува пресметаниот данок на добивка за износот на донираните средства, но најмногу до 50% од пресметаниот данок. Спортски субјекти претставуваат националните спортски федерации, спортските клубови, други правни лица кои имаат решение за вршење дејност спорт, како и активни спортисти кои се натпреваруваат во индивидуални спортови кои таквиот статус го стекнале според услови и критериуми пропишани во Законот за спортот. Правото обврзникот го остварува врз основа на ваучер издаден од Агенцијата за млади и спорт, согласно со Законот за спортот. За користење на правото кое што е горенаведено даночниот обврзник доставува до Управата за јавни приходи барање за даночно ослободување за донирање финансиски средства на спортски субјекти. Управата за јавни приходи во рок од 15 дена го потврдува или одбива барањето кое што е претходно наведено. (6) Даночниот обврзник, во рок од 15 дена по потврденото барање до Управата за јавни приходи доставува известување за извршена донација. По доставување на известувањето, даночниот обврзник може да го користи правото на одбиток поради спортска донација. (8) Користењето на правото за намалување на пресметаниот данок на добивка, го исклучува правото на даночно поттикнување кај данокот на добивка согласно со Законот за донации и спонзорства во јавните дејности. Доколку на даночниот обврзник или на лице поврзано со него, му бидат вратени донираните финансиски средства од страна на спортските субјекти, директно или преку набавка на стоки и услуги, обврзникот го должи данокот кој би го платил доколку не го користел ослободувањето за спортска донација. Даночниот обврзник кој го користи даночното ослободување за спортска донација може да донира во еден спортски субјект од секој вид спорт. Начинот на спроведување на даночното ослободување го пропишува министерот за финансии. Износот на вредноста на издадените ваучери врз основа на кои обврзниците го остваруваат правото на даночно ослободување изнесува 6 милиони евра годишно.

Олеснувања во администрирањето на данокот на добивка за трговски друштва

Трговските друштва класифицирани како мали и микротрговци и правните лица резиденти на Република Македонија кои водат сметководство и подготвуваат годишни сметки согласно со

Законот за трговските друштва, можат да се определат да плаќаат годишен данок на вкупен приход.Трговските друштва ако извршуваат банкарска, финансиска и осигурителна дејност и дејност од областа на игрите на среќа и забавните игри, не припаѓаат во поедноставен даночен режим на плаќање на годишен данок на вкупен приход.Трговските друштва се ослободени од обврската за плаќање на годишен данок на вкупен приход под услов вкупниот приход остварен во годината за која се утврдува данокот од кој било извор да не го надминува износот од 3.000.000 денари на годишно ниво. Трговските друштва можат да се определат да пресметуваат и плаќаат годишен данок на вкупен приход под услов:

- да извршуваат стопанска дејност, освен банкарска, финансиска, осигурителна и дејност од областа на игрите на среќа и забавните игри и
- вкупниот приход остварен во годината за која се утврдува данокот од кој било извор да изнесува од 3.000.001 до 6.000.000 денари на годишно ниво.

Трговските друштва одбраниот модел на оданочување не може да го менуваат во наредните три години вклучувајќи ја и годината за која се плаќа данок на вкупен приход, доколку во наредните три години остваруваат вкупен приход од 3.000.001 до 6.000.000 денари на годишно ниво.

Годишниот данок на вкупен приход се пресметува врз основа на остварениот вкупен приход по сите основи во деловната година за која се утврдува данокот. Под деловна година се подразбира календарска година. Данокот на вкупен приход се пресметува во висина од 1% од износот на остварениот вкупен приход искажан во Билансот на успех во годишната сметка и финансиските извештаи според одредбите од Законот за трговските друштва, за деловната година за која се утврдува данокот.Трговските друштва, Управата за јавни приходи ги евидентира во Регистарот на трговски друштва за годишен данок на вкупен приход. Управата за јавни приходи евидентирањето го врши врз основа на податоците за искажаниот вкупен приход во Билансот на успех кон годишната сметка и финансиските извештаи според одредбите од Законот за трговските друштва, за деловната година за која се утврдува данокот. Трговските друштва се должни до Управата за јавни приходи да достават даночна пријава на образец „ДБ-ВП - Годишен данок на вкупен приход“ во рокот пропишан за поднесување на годишна сметка согласно со Законот за трговските друштва и прописите за сметководство.

Трговските друштва се бришат од евиденцијата за годишен данок на вкупен приход и не се оданочуваат со годишен данок на вкупен приход, ако Управата за јавни приходи при прегледот на годишната сметка и работните книги на трговското друштво утврди дека истото не ги исполнило

условите, односно доколку остварениот вкупен приход во годината за која се утврдува данокот е поголем од максималниот износ определен во Законот за данок на добивка. Во случаите погоре трговското друштво е должно да плати данок на добивка, а платениот данок на вкупен приход ќе се смета како аконтација на данокот на добивка. Трговските друштва се бришат од евиденција за годишен данок на вкупен приход и не се оданочуваат со годишен данок на вкупен приход ако Управата за јавни приходи утврди дека:

- се работи за поврзани лица кои остваруваат значаен меѓусебен промет, по цени кои се разликуваат од цените кои се воспоставени со неповрзани субјекти, со цел да се постигне намалено плаќање на данокот и
- трговското друштво презема обврски и искажува расходи кои се однесуваат на работењето со поврзано лице.

На обврзникот - резидент на Републиката кој на добивката што е остварена со работа во странство платил данок во друга држава му се намалува пресметаниот данок во земјата за износот на данокот на добивка платен во странство, а најмногу до износ на данокот што би се добил со примена на даночната стапка од 10%. Даночниот обврзник кој остварува приходи во странство, доставува соодветен доказ за платениот или задржан данок од надлежниот даночен орган на странската држава.

Начин на пресметка на даночната обврска кај данокот на добивка

Даночниот период за кој се утврдува данокот на добивка е календарската година. Доколку даночниот обврзник работел за период пократок од една календарска година, за даночен период ќе се смета периодот од годината за која работел. Даночниот обврзник е должен утврдувањето и плаќањето на данокот на добивка да го врши врз основа на образецот „ДБ - даночен биланс за оданочување на добивка“ што се доставува до Управата за јавни приходи во рокот пропишан за поднесување на годишната сметка согласно со Законот за трговските друштва и прописите за сметководство. При престанување на условите за даночно ослободување, данокот на добивка се утврдува и плаќа врз основа на образец „ДД-ДО“, кој се доставува до Управата за јавни приходи во рок 30 дена од денот на престанување на условите за даночно ослободување. Субјектите погоре годишниот данок на вкупен приход го утврдуваат на образецот „ДБ - ВП - Годишен данок на вкупен приход“ кој се доставува до Управата за јавни приходи во рокот пропишан за

поднесување на годишната сметка согласно со Законот за трговските друштва и прописите за сметководство во годината што следи по годината за која се врши оданочувањето, а плаќањето на данокот се врши најдоцна во рок од 30 дена по рокот за доставување на образецот. Обврзниците се должни утврдувањето на данокот на вкупен приход да го вршат врз основа на даночен биланс на непрофитни организации - образец „ДБ-НП/ВП“ кој се доставува до Управата за јавни приходи во рокот пропишан за поднесување на годишната сметка согласно со Законот за сметководството за непрофитните организации, а плаќањето на данокот се врши најдоцна во рок од 30 дена по рокот за доставување на образецот.

Месечните аконтации на данокот на добивка во даночниот биланс „ДБ - даночен биланс за оданочување на добивка“ се утврдуваат во износ од една дванаестина од утврдениот данок во даночниот биланс за претходната година зголемени за процентот на кумулативниот пораст на цените на мало во Републиката од претходниот период од годината, односно до 31 јануари наредната година, во однос на просечните цени на мало во претходната година. Месечните аконтации се плаќаат во рок од 15 дена по истекот на секој календарски месец. Даночните обврзници кои донирале средства имаат право на намалување на месечните аконтации во висина од дадената донација, но најмногу до 50% од износот на месечните аконтации на данокот на добивка. Обврската за плаќање на месечни аконтации не се однесува на здруженијата на граѓани и трговските друштва.

Разликата меѓу уплатената аконтација и вистинската обврска на пресметаниот данок на добивка, обврзникот е должен да ја уплати во рок од 30 дена од денот на истекот на рокот за предавање на годишната сметка. Ако обврзникот на данокот во вид на аконтација платил поголем износ на данок од износот што бил должен да го плати, може од Управата за јавни приходи да бара враќање на повеќе платениот износ. Управата за јавни приходи е должна да донесе решение за враќање на повеќе платениот данок на добивка на обврзникот, на негово барање во рок од 60 дена од денот на поднесувањето на барањето за враќање. Управата за јавни приходи врши контрола на начинот на пресметувањето, уплатувањето и враќањето на данокот на добивка.

Персоналниот данок на доход во Република Македонија

Видови на персонален доход кои што претставуваат основица на данокот на доход

Доходот што подлежи на оданочување го сочинуваат следниве видови приходи остварени во земјата и во странство:

- 1) лични примања;
- 2) приходи од самостојна дејност;
- 3) приходи од продажба на сопствени земјоделски производи;
- 4) приходи од имот и имотни права;
- 5) приходи од авторски права и права од индустриска сопственост;
- 6) приходи од капитал;
- 7) капитални добивки;
- 8) добивки од игри на среќа
- 9) други приходи.

На оданочување подлежат сите приходи кои се наведени погоре што се остварени во пари, хартии од вредност, во натура или во некој друг вид.¹⁹

Даночен период за кој се утврдува данокот на доход е календарската година.

На одделните видови приходи, во текот на годината се пресметува аконтација на данокот на доход што се наплатува по одбивка од секој приход или врз основа на решение на органот за јавни приходи, освен ако не е поинаку определено со закон.

Износот на платениот данок се одбива од пресметаниот годишен данок на доход, а олеснувањата се признаваат во износ во кој се одобрени при аконтативното пресметување.

Годишниот износ на данок на доход и износите на аконтациите и олеснувањата кои се одбиваат од годишниот данок се утврдуваат според прописите кои важат на 1 јануари во годината за која се утврдува данок на доход.

¹⁹ Закон за персонален данок на доход, „Службен весник на Република Македонија“ бр.80/93; 3/94; 70/94.....171/2010

Даночни ослободувања кај данокот на персонален доход

Данок на доход не се плаќа на примањата по основа на:

- 1) награди што ги доделува Организацијата на обединетите нации и меѓународните организации;
- 2) награди за животни достигнувања во науката, културата и спортот;
- 3) стипендии и кредити на ученици и студенти што ги доделуваат органите на државната управа и фондации во согласност со закон;
- 3-а) награди на ученици и студенти за време на задолжителна практична работа и обука до 4.000 денари месечно;
- 3-б) награди на ученици и студенти освоени на натпревари во рамките на образовниот систем;
- 4) награди на спортисти за постигнати резултати на официјални меѓународни натпревари;
- 5) стипендии за спортисти;
- 5-а) надоместок на трошоци за службени патувања (трошоци за превоз, сместување и исхрана) при патување на државните репрезентации и спортските клубови на официјални првенства и други меѓународни натпревари;
- б) надоместок на трошоци за службени патувања, за теренски додаток (сместување, исхрана) или одвоен живот од семејството на вработени лица во висина на најнискиот износ утврден со општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството, односно за вработените во нестопанството во висина утврдена со прописите за органите на државната управа;
- б-а) надоместоците на трошоците за користење на сопствен автомобил за потребите на работодавачот во висина од 30% од цената на литар гориво што го користи автомобилот за секој изминат километар, а најмногу до 3.500 денари месечно;
- б-б) организиран превоз до и од работа, како и исхрана за време на работа утврдени со закон, општ колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството, односно за вработените во нестопанството во висина утврдена со прописите за органите на државната управа;
- 7-б) надоместок на лицата волонтери согласно со Законот за волонтерството;
- 8) надоместок за инвалидност, плата и пензија на инвалидно лице;
- 9) детски додаток;

- 10) други социјални додатоци за деца, утврдени со закон;
- 11) паричен надоместок за време на невработеност, утврден со закон;
- 12) надоместок во случај на смрт на вработениот и на член на семејството, до пропишаниот износ;
- 13) помош за претрпени штети од елементарни непогоди, до најнискиот износ утврден со општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството, односно за вработените во нестопанството во висина утврдена со прописите за органите на државната управа;
- 13-а) помош за претрпени штети настанати од елементарни непогоди и други вонредни настани исплатени од Буџетот на Република Македонија и буџетите на градот Скопје и единиците на локалната самоуправа;
- 13-б) финансиска помош на физички лица која се користи за лекување во земјата или во странство, во висина на реалните трошоци на лекувањето, документирани со сметки на здравствените установи кои го извршиле лекувањето;
- 14) надоместок по основа на здравствено осигурување, освен надоместок на плата;
- 15) помошти за социјална заштита;
- 16) надоместок за телесно оштетување;
- 17) надоместок на штета по основ на животно и неживотно осигурување;
- 18) камати по јавни заеми;
- 19) камати по обврзници издадени од Република Македонија и единиците на локалната самоуправа;
- 20) камати на штедни влогови, трансакциски сметки и депозити по видување;
- 21) алиментации и надоместоци на штета по судска одлука и надоместок на штета како последица на несреќа при работа;
- 21-б) приходи од продажба на собрани лековити билки и шумски плодови, остварени од физичко лице
- 22) парични надоместоци доделени на национален уметник согласно со Законот за националниот уметник на Република Македонија;
- 23) парични надоместоци доделени на уметник и стручен соработник од областа на заштитата на културното наследство кој остварил право на пензија и е добитник на една од државните награди “11 Октомври” за животно дело, “11 Октомври” за долгогодишни остварувања во културата и уметноста, “Св. Климент Охридски” за долгогодишно остварување во културата и уметноста, наградата “23 Октомври” за долгогодишни остварувања во културата, согласно со Законот за

културата;

24) отпремнина која се дава при заминување во пензија во висина од две просечни месечни нето плати по работник исплатени во Република Македонија во последните три месеца

24-а) надоместок за учество на лице во органите за спроведување на избори и други форми на непосредно изјаснување на граѓаните, како и надоместок за работа во врска со пописот на населението;

25) еднократен надоместок во вид на испратнина, заради трајно работно ангажирање на работниците, под услови и начин утврдени со закон

26) примени донации во согласност со Законот за донации и за спонзорства во јавните дејности;

27) плати на вработените лица кај обврзникот кој е корисник на технолошка индустриска развојна зона, за период од десет години од започнувањето на вршењето на дејноста во зоната, односно од првиот месец во кој корисникот ќе изврши исплата на плата, без разлика на бројот на вработените лица кај корисникот, под услови и постапка утврдени со Законот за технолошки индустриски развојни зони;

28) надоместок на трошоци за хотелско сместување, храна и превоз за лица кои не се вработени кај филмскиот продуцент, кои учествуваат при производство на филм наменет за јавно прикажување, во висина на стварните трошоци, утврдени врз основа на документ за направените трошоци;

29) надоместоци на трошоци за сместување (ноќевање или ноќевање со појадок) и превоз за лица кои не се вработени кај исплатувачот, а кои се ангажирани за извршување на работа кај исплатувачот во функција на неговата дејност врз основа на документи за направените трошоци;

30) надоместоци на трошоци за сместување, храна и превоз за лица кои се учесници или ангажирани на настани организирани во рамки на активностите на организација основана согласно со Законот за здруженија и фондации, врз основа на документи за направените трошоци и

31) надоместоци на трошоци за сместување, храна и превоз за членови на синдикатот кои се учесници или ангажирани на настани организирани во рамки на активностите на синдикатот и примања на членови на синдикатот исплатени од средствата на синдикатот согласно со Статут, програма и одлуки на органите на синдикатот.

Даночната основица за утврдување на персоналниот данок на доход претставува збир на сите приходи остварени во пари, хартии од вредност, во натура или во некој друг вид, во земјата и во странство, во текот на даночниот период, намалена за:

- 1) придонесите од задолжително социјално осигурување;
- 2) личното ослободување во износ од 84.000 денари при годишно пресметување на данокот на доход и
- 3) нормираните или стварните трошоци.

Личното ослободување за наредната година се утврдува врз основа на износот на личното ослободување од тековната година усогласено со 50% од стапката на остварениот пораст на платите на вработените во Републиката во минатата година, согласно со податоците од Државниот завод за статистика.

Износот на личното ослободување, пред почетокот на секоја година, најдоцна до 31 декември во тековната година го објавува министерот за финансии.

При пресметување на годишниот персонален данок на доход, личното ослободување се признава во висина на искористеното право на лично ослободување при аконтативното пресметување на персоналниот данок на доход за вкупно исплатените лични примања од плата и пензија.

Годишен данок на доход

Обврзник на данок на доход е секое физичко лице резидент на Република Македонија за доходот што го остварува во земјата и во странство.

Резидент е физичко лице кое на територијата на Републиката има постојано живеалиште или престојувалиште.

Резидентот има престојувалиште ако на територијата на Републиката претстојува непрекинато или со прекини 183 или повеќе дена во кој било 12-месечен период.

Обврзник на данокот на доход, е и физичко лице - трговец, трговец-поединец, како и физички лица што се занимаваат со земјоделска дејност, со занаетчиска дејност и лица кои вршат услуги или слободни занимања.

Обврзник на данок на доход е и физичко лице кое не е резидент на Републиката за доходот што е остварен на територијата на Републиката.

Обврзник на данок на доход е и физичко лице кое непријавено врши дејност и остварува приходи кои подлежат на оданочување.

Даночна стапка

Данокот на доход се плаќа по стапка од 10%. На делот од приходите во износ од 90000 денари месечно стапката изнесува 15%. Заради одбегнување на двојно оданочување на даночниот обврзник - резидент му се намалува пресметаниот данок на доход за износот на платениот данок на доход во друга држава, најмногу до износот што би се добил со примена на даночните стапки од законот за данокот на персонален данок на доход.

Заради примена на даночното ослободување или олеснување кое произлегува од меѓународен договор за одбегнување на двојното оданочување, Управата за јавни приходи по барање на даночниот обврзник - резидент издава потврда за даночен резидент на Република Македонија.

Потврдата за даночен резидент, Управата за јавни приходи е должна да ја издаде во рок од 30 дена од денот на поднесувањето на барањето за нејзино издавање.

Даночна основица - Утврдување на одделните видови приходи

Лични примања претставуваат сите приходи што ќе ги оствари обврзникот по основа на работен однос, вклучувајќи ги и приходите по договор за повремено или привремено вршење услуги на органите на државната управа, на домашните и странските правни лица, како и на домашните и странските физички лица што вршат самостојна дејност,

Лични примања претставуваат:

-плата и надоместоци на плата од работен однос и исплата по основ на деловна успешност на работодавачот;

-надоместоци на трошоци од работен однос исплатени над износите на лично ослободување и сите други надоместоци на трошоци поврзани со работа утврдени со Законот за работните односи, Општ колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството, гранските колективни договори и прописите за органите на државната управа;

-пензиите;

- примањата на членови на органите на управување и на органите на надзор на трговските друштва;
- примањата на функционери, пратеници, советници и други носители на јавни функции;
- примања на професионални спортисти (премии, трансфери и слично);
- надоместок за врвни спортисти;
- надоместок за време на боледување;
- надоместок за време на отсуство од работа;
- надоместок за работа на судии поротници, вешти лица и стечајни управници кои немаат својство на вработени лица во соодветните институции или друштва;
- надоместок на членовите на Македонската академија на науките и уметностите;
- плата остварена со работа во странство врз основа на работен однос заснован во земјата и
- секој поединечно остварен приход врз основа на договор за повремено или привремено вршење на услуги на правни и физички лица.

Како лични примања се сметаат и други примања, кои наместо во пари се даваат во вид на бонови, парични потврди, акции, стоки, или во некој друг облик кој има парична вредност.

Основа за пресметување на данокот на личните примања претставува:

- остварената плата и надоместокот на плата од работен однос и исплата по основ на деловна успешност на работодавачот, намалени за придонесите и личното ослободување за месецот за којшто се исплатува платата;
- износот на надоместоци на трошоци од работен однос исплатени над износите на даночни ослободувања и сите други надоместоци на трошоци поврзани со работа утврдени со Законот за работните односи, Општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството, гранските колективни договори и прописите за органите на државната управа;
- платата остварена со работа во странство врз основа на работниот однос што е заснован во земјата, намалена за придонесите и личното ослободување;
- остварената пензија намалена за придонесите и личното ослободување;
- износот на примањето, надоместокот, или на другите приходи кои не се остварени по основ на работен однос;
- остварената плата и надоместокот на плата од работен однос и исплата по основ на деловна успешност на работодавачот за странско физичко лице - нерезидент што ја остварува од работа кај резидент на Република Македонија, намалени за придонесите и личното ослободување за

месецот за којшто се исплатува платата;

- износот на надоместоци на трошоци од работен однос исплатени над износите на ослободување и сите други надоместоци на трошоци поврзани со работа на странско физичко лице - нерезидент од работен однос кај резидент на Република Македонија утврдени со Законот за работните односи, Општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството, гранските колективни договори и прописите за органите на државната управа;

-остварената плата и надоместокот на плата од работен однос и исплата по основ на деловна успешност на работодавачот што ја остварува резидент на Република Македонија кој работи во странски дипломатски и конзуларни претставништва и меѓународни организации во Република Македонија намалени за придонесите и личното ослободување за месецот за којшто се исплатува платата;

- износот на надоместоци на трошоци од работен однос исплатени над износите на ослободување и сите други надоместоци на трошоци поврзани со работа утврдени со Законот за работните односи, Општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството и прописите за органите на државната управа, што се исплатени на резидент кој работи во странски дипломатски и конзуларни претставништва и меѓународни организации во Република Македонија;

-номиналната вредност на боновите, паричните потврди и хартиите од вредност;

-цената која би се постигнала со продажба на стоките, во случаите на лични примања исплатени во стока и

- надоместокот што би се постигнал на пазарот за примањата во некој друг облик.

Висината на цената, односно на надоместокот ја утврдува исплатувачот на личните примања во моментот на давањето на соодветното примање. Ако органот за јавни приходи оцени дека утврдената цена, е пониска од онаа што може да се постигне на пазарот, ќе ја утврди таа цена, односно надоместокот во висина која би можела да се постигне на пазарот. Данокот на доход за личните примања е аконтативен. При аконтативното пресметување на данокот на доход на лични примања од плата и пензија, личното ослободување се признава во износ од една дванаесеттина од објавеното годишно лично ослободување.

Од данок од лични примања што се остварени со работа во странски дипломатски конзуларни претставништва, односно кај претставници или службеници на такви претставништва во Републиката ослободени се под услов на реципроцитет:

- шефовите на странски дипломатски мисии акредитирани во Република Македонија, персоналот на странските мисии во Република Македонија, како и членовите на нивните семејства, ако тие членови на семејства не се државјани или резиденти на Република Македонија;

- шефовите на странски конзуларни претставништва и конзуларните функционери кои се овластени за вршење на конзуларни функции, како и членовите на нивните семејства, ако тие членови на семејства не се државјани или резиденти на Република Македонија,

- функционерите на ООН и на нејзините специјализирани агенции, како и стручњаците за техничка помош на ООН на нејзините специјализирани агенции;

- лицата вработени кај странски дипломатски и конзуларни претставништва и меѓународни организации, лицата вработени кај шефовите на дипломатски и конзуларни претставништва или меѓународни организации, ако не се државјани или резиденти на Република Македонија;

- почесните конзуларни функционери на странски конзуларни претставништва за личните примања и надоместоците што ги добиваат од земјата која ги именува за вршење на конзуларните функции.

Под приходи од самостојна дејност се сметаат приходите остварени од стопанска дејност, од давање професионални и други интелектуални услуги, приходите од земјоделска дејност и од други дејности чија трајна цел е остварување на приходи. Под приходи од стопанска дејност се подразбираат приходите од производна, услужна, трговска, угостителска, превозничка и друга слична дејност. Под приходи од професионални и други интелектуални услуги се подразбираат приходите од здравствена, стоматолошка, ветеринарна, адвокатска, нотарска, консултанска, ревизорска, инженерска, архитектонска, новинарска, спортска, културна и друга интелектуална дејност. Под приходи од земјоделска дејност се подразбираат приходите од производство, доработка, преработка и пласман на сопствени земјоделски производи, како и одгледување на добиток и други стопанско-корисни животни и пласман на нивните производи. Обврзник на данокот на доход за приходите од самостојна дејност е трговец поединец, физички лица кои вршат земјоделска дејност и се запишани во соодветен регистар, лица кои вршат занаетчиска дејност и лица кои вршат услуги или слободни занимања, кои остваруваат приходи од вршење на дејност.

Ако повеќе физички лица остваруваат приходи со заедничко вршење на дејност, секое од нив е обврзник на данокот на доход за делот од нето-приходот што му припаѓа според договорот за заедничко вршење на дејност. Ако со договорот не е утврдено нивното учество, за утврдување на

даночната основа се смета дека нето-приходот се дели на еднакви делови. На висината на даночната обврска на физичкото лице за делот од нето-приходот нема влијание фактот дали нето-приходот од заедничкото вршење на дејност е распределен или не. Основа на данокот на доход за приходите од самостојна дејност е нето-приходот кој се утврдува во даночниот биланс. Нето-приходот претставува разлика меѓу вкупните приходи и вкупните расходи на даночниот обврзник. Остварените вкупни приходи и вкупните расходи се утврдуваат во согласност со прописите за сметководство. Пресметката на трошоците на материјалите и набавната вредност на продадената трговска стока се врши со примена на методот на просечни цени. Ако се користат други методи за водење на вредноста на залихите, трошоците на материјалите, односно набавната вредност на продадената стока, во даночниот биланс се искажуваат во корегирани износи. Кога потрошокот на материјалите и набавната вредност на продадените трговски стоки се евидентира според методот на плански, односно продажни цени, може да се смета како метод на просечни цени, доколку планската вредност на потрошените материјали и продажната вредност на продадените трговски стоки се корегираат за сразмерниот дел на отстапувањето. Просечните набавни цени на потрошените материјали се утврдуваат за делот на продадените производи. Деловните расходи што настануваат од испораки на стоки, материјали и услуги со поврзани правни и физички лица се утврдуваат според цените кои би се оствариле на домашниот пазар или компаративниот странски пазар, кога не би се работело за однос меѓу поврзани лица. Сите трансакции кои даночниот обврзник ги имал со поврзани лица посебно се искажуваат во даночниот биланс, заедно со трансферните цени по кои се реализирани трансакциите. Разликата меѓу пазарната цена и трансферната цена се вклучува во даночната основа. Износот на бруто платите на вработените се признаваат во целина како одбитна ставка на товар на деловните расходи, во висина на исплатените износи. Амортизацијата на нематеријалните и материјалните средства се признава како расход во даночниот биланс до износот утврден со примена на амортизационите стапки пропишани со номенклатурата на средствата. Еднаш амортизираните средства или група на средства не можат повторно да се вклучат во пресметка на амортизацијата при утврдување на основата за оданочување. Преостанатата сегашна вредност на средствата кои не можат понатаму да се користат можат да се амортизираат во целина независно од пропишаниот век на траење. Владата на Република Македонија ја пропишува Номенклатурата на средствата за амортизација и годишните амортизациони стапки, како и начинот на пресметување на амортизацијата, односно отписот на вредноста на нематеријалните и материјалните средства. Кога со примена на

функционалниот метод на амортизација, вкупната амортизација се зголемува за повеќе од 10% од амортизацијата пресметана со пропорционалниот метод, за пресметка на амортизацијата по функционалниот метод, потребна е согласност од органот за јавни приходи.

На товар на расходите во даночниот биланс се признаваат и:

- трошоците за истражување и развој направени во рамките на сопствени истражувачко-развојни центри или преку самостојни научно-истражувачки институции;
- трошоците по основа на камати на кредити кои се користени исклучиво за вршење на дејноста на обврзникот, освен каматите на кредитите што се користени за набавка на патнички автомобили. Ако постои кредитен однос меѓу поврзани лица, трошоците на каматите се признаваат до износот на каматите по кои можело да се земе соодветен кредит во пресметковниот период од комерцијалните банки;
- премиите платени за осигурување на деловниот имот и сите задолжителни видови на неживотно осигурување утврдени со закон;
- трошоците по основ на организирана исхрана и превоз до и од работа во висина утврдена со закон;
- трошоците исплатени за еднократен надоместок во вид на испратнина, надоместок за смрт на работник или член на неговото семејство, надоместоците по основа на дневници за службени патувања во земјата и во странство, теренски додаток или одвоен живот од семејството;
- трошоците исплатени за користење на сопствен автомобил за потребите на работодавачот од лицата во работен однос, се признаваат на товар на расходите во даночниот биланс во висина од 50% од исплатениот износ;
- исплатената помош за претрпени штети од елементарни непогоди во износ кој не го надминува најнискиот износ утврден со Општиот колективен договор за приватниот сектор од областа на стопанството на Република Македонија;
- придонесите за пензиско и инвалидско осигурување, здравствено осигурување, данокот на имот, таксите и другите јавни давачки што се во функција на вршење на дејноста, освен персоналниот данок на доход и други лични давачки на обврзникот и
- трошоците за економска пропаганда во функција за унапредување на дејноста на обврзникот, во висина во која се стварно направени, врз основа на соодветна документација.

На товар на расходите во даночниот биланс не се признаваат:

- парични казни и пенали платени од обврзникот;

- затезни камати и парични казни за неплатени или ненавремено платени даноци, придонеси и други јавни давачки;
- трошоци за репрезентација (гостење, подароци, плаќање на трошоци за одмор, спорт, рекреација и разонода и други слични трошоци);
- трошоци за користење и одржување на автомобили и други средства за превоз на обврзникот, како и трошоци за користење на рент-а-кар возила, во висина од 50% од остварениот износ;
- исплатите по основа на стипендии и
- други давања и трошоци кои не се во директна врска со дејноста и остварувањето на добивката.

На обврзникот му се намалува даночната основа за извршените вложувања во материјални средства (недвижности, постројки и опрема) и во нематеријални средства (компјутерски софтвер и патенти), за проширување на својата дејност, во висина од 30% од извршените вложувања, со тоа што извршеното намалување не може да биде поголемо од 50% од утврдената даночна основа за истиот даночен период. Како вложувања во материјални и нематеријални средства не се сметаат вложувањата во патнички автомобили, мебел, теписи, аудиовизуелни средства, бела техника, уметнички дела од ликовната и применетата уметност и други украсни предмети за опремување на административните простории, освен вложувањата во патнички автомобили во дејностите: изнајмување на возила (рент-а-кар), автотакси превозот, возила за обука на возачи и специјални возила (погребални, брза помош, возила за помош на пат и слично), за кои обврзникот има право на намалување на даночната основа во висина на извршеното вложување, но не повеќе од висината на даночната основа за истиот даночен период.

За остварување на правото на даночно намалување, услов е обврзникот да не ги отуѓи или на друг начин ги пренесе средствата за период од три години, почнувајќи од годината во која е извршено вложувањето. Ако обврзникот на крајот на секој пресметковен период, документирано не докаже дека износот на намалувањето на даночната основа го вложил за намените на лични средства како погоре опишаните и не ги отстапил основните средства, даночниот обврзник го губи правото на ослободување по оваа основа. Данокот кој би го платил да не го користел ова ослободување се наплатува во износ зголемен со камата пропишана за даноците што не се платени во пропишаниот рок. По исклучок на обврзникот кој е должен согласно со членот 2 од Законот за регистрирање на готовински плаќања, да воведо и да користи фискален систем на опрема, односно фискална апаратура и интегриран автоматски систем за управување, му се намалува пресметаниот данок за набавени до десет фискални апарати, во висина на нивната

вредност. Правото обврзникот го остварува со одобрение од органот за јавни приходи по поднесено барање до 20 јануари наредната година, по годината за која барањето се поднесува. Органот за јавни приходи е должен во рок од 30 дена од денот на поднесувањето на барањето за издавање на одобрение за намалување на пресметаниот данок на доход, да постапи по барањето. Доколку обврзникот даночното ослободување не го искористи до крајот на тековната година, има право да го пренесе во наредниот период..

Обврзникот кој поради определени околности не е во состојба да ги води деловните книги, или на кого нивното водење значително му го отежнува вршењето на дејноста, има право да поднесе барање до органот за јавни приходи, данок на доход за приходите од вршење на дејност да го плаќа според пашално утврден нето приход. Кога органот за јавни приходи ќе оцени дека се исполнети условите кои се погоре наведени, го утврдува пашалниот нето приход на обврзникот, имајќи предвид за:

- место каде што се наоѓа деловната просторија;
- опременоста на деловната просторија;
- пазарните услови во кои се врши дејноста;
- површината на деловната просторија;
- староста и способноста на обврзникот;
- големината на нето приходот на обврзникот кој под исти или слични услови врши иста или слична дејност и
- други околности кои влијаат на остварувањето на добивката.

Обврзникот, секоја година поднесува барање за пашално оданочување до органот за јавни приходи најдоцна до крајот на годината која и претходи на годината за која се врши утврдување на данокот или во рок од 15 дена од денот на регистрација во соодветен регистар или пред започнување на вршење на дејноста.

Правото на пашалното оданочување не може да се признае на:

- обврзникот кој врши трговска, угостителска и комисиона дејност (освен обврзникот кој врши трговска дејност исклучиво преку продажни места на организирани зелени пазари);
- кој вработува други лица;
- во чија дејност вложуваат и други лица и
- чиј нето приход во годината која и претходи на годината за која се врши утврдување на данокот е повисок од две годишни просечни плати.

Трговецот кој организира зелен пазар на кој се врши трговија на големо и мало е должен на органот за јавни приходи да му доставува извештај за корисниците на продажните места на зелените пазари, најдоцна до крајот на годината која и претходи на годината за која се врши утврдување на данокот. За секоја промена на корисниците на продажните места на зелените пазари, трговецот кој организира зелен пазар е должен на органот за јавни приходи да му го доставува извештајот најдоцна до десетти во месецот кој следи по месецот за кој се однесува промената. Ако органот за јавни приходи утврди дека престанале условите поради кои на обврзникот му е признаено правото данокот да го плаќа според паушално утврден нето приход, во наредната година ќе го задолжи да води деловни книги.

Обврзник на данок на доход за приходи од продажба на сопствени земјоделски производи е физичко лице кое остварува приходи од продажба на сопствени земјоделски производи на исплатувачи кои водат деловни книги и на физички лица надвор од продажни места на зелени пазари. Обврзникот чиј вкупен приход во годината го надминува износот од 1.000.000 денари, е должен најдоцна до 15 јануари наредната година да се регистрира за вршење на дејност согласно со закон. Основа за пресметување на данокот за приходите кои се погоре наведени претставува разликата помеѓу остварениот вкупен приход и признатите нормирани трошоци во висина од 80%. Обврзникот кој во текот на календарската година остварил приход од продажба на сопствени земјоделски производи кој не го надминал износот од 1.000.000 денари има право на враќање на платениот данок за остварените приходи од продажба на сопствени земјоделски производи. Правото на враќање на платен данок не го остварува даночен обврзник кој во календарската година остварил друг приход кој се оданочува согласно со одредбите законот за персоналниот данок на доход. Правото на враќање на платен данок го остварува даночниот обврзник кој во календарската година остварил приход кој не се оданочува

Обврзникот на данокот на доход кој остварува приходи од продажба на сопствени земјоделски производи на продажни места на зелени пазари, а не се оданочува, се оданочува според паушално утврден нето приход. Паушалниот нето приход го утврдува органот за јавни приходи врз основа на висината на закупнината на продажното место на зелениот пазар и големината на нето приходот на обврзникот кој под исти или слични услови врши иста или слична дејност. Под приходи од имот и имотни права се подразбираат приходите што обврзникот ги остварува од давање под закуп или подзакуп на земјиште, станбени или деловни простории, гаражи, простории за одмор и рекреација, опрема, превозни средства и други видови имот. Обврзник на данок на

доход за приходи од имот и имотни права е физичко лице кое остварува приходи од имот и имотни права. Основа за пресметување на данокот претставува нето приходот што се добива кога едногодишниот износ на остварениот приход во годината за која се утврдува данокот, ќе се намали за нормираните трошоци. Овие трошоци се признаваат во висина од 25% од приходот. На обврзникот погоренаведен, на негово барање, наместо нормираните трошоци, ќе му се признаат стварните трошоци што ги направил за остварување на приходот, ако тоа документирани го докаже. Ако имотот се издава во подзакуп, од закупнината што ја остварува обврзникот се одбива закупнината што ја плаќа на закуподавачот. Во приходите од имот и имотните права се вклучуваат и вредностите на сите давања и услуги на кои се обврзал закупецот, односно подзакупецот да ги изврши за сметка на закуподавачот. При утврдувањето на основата на данокот на доход за приходите од имот остварени од давање под закуп на опремени станбени и деловни простории, како трошок се зема предвид и обењето на опремата (мебелот и слично). Трошоците се признаваат во висина од 30% од бруто приходот, а ако обврзникот документирани докаже дека направил поголеми трошоци од нормираните, ќе се признаат стварните трошоци. Ако пријавените приходи од имот и имотни права се помали од оние што може да се постигнат според месните прилики, органот за јавни приходи го утврдува можниот приход со споредување на закупнината за слични објекти кои се издаваат во закуп под приближно еднакви услови. Под приход од авторски права и права од индустриска сопственост се подразбира надоместокот што обврзникот го остварува од авторски права и права од индустриска сопственост. Обврзник на данок на доход за приходите од авторски права и права од индустриска сопственост е физичко лице кое остварува надоместок од авторски права и права од индустриска сопственост. Обврзник на данок на доход за приходи од авторски права и права од индустриска сопственост е и физичко лице наследник или носител на авторски права и права од индустриска сопственост. Основа за пресметување на данок на доход за приходите од авторски права и индустриска сопственост е нето приходот што се добива кога од остварениот приход ќе се одбијат трошоците што биле потребни за негово остварување. При утврдувањето на нето приходот од авторски права и права од индустриска сопственост се признаваат следниве трошоци:

-за вајарски дела, таписерии, керамопластика, уметничка керамика и витраж - 60% од бруто приходот;

-за уметничка фотографија, сидно сликарство и сликарство во простор во техниките: фреска, графика, мозаик, интарзија, емајл, интарзирани и емајлирани предмети, костимографија, модно креаторство и уметничка обработка на текстил (ткаен текстил, печатен текстил и слично) - 50% од

бруто приходот;

-за сликарски дела, графички дела, индустриско обликување со изработување на модели и макети, ситна пластика, уметнички решенија за сценографија, научни, стручни и публицистички дела, преведување на дела од книжевноста, музички и кинематографски дела и реставраторски и конзерваторски дела во областа на културата и уметноста - 50% од бруто приходот;

- за изведување уметнички дела во областа на сериозната музика, балетот, операта и театарско и филмско актерство, за рецитирање, снимање филмови и идејни скици за таписерија и костимографија - 30% од бруто приходот;

- за преводи (освен преводи на книжевни дела), предавања и слични интелектуални творби -30% од бруто приходот;

- за изведување на естрадни програми на забавна и народна музика - 25% од бруто приходот и

-за други авторски дела и дела од индустриска сопственост- 25% од бруто приходот.

-На обврзникот, по негово барање, наместо нормираните трошоци, му се признаваат стварните трошоци ако може документирано да ги докаже.

При утврдувањето на нето приходот од вајарски, сликарски, графички, таписериски и други творби од применетата уметност остварени на изложби одржани надвор од живеалиштето на обврзникот, покрај трошоците кои се погоре наведени му се одбиваат трошоците за превоз на творбите, патните трошоци, како и трошоците за престој во местото на одржувањето на изложбата, сè додека таа трае, во висина на највисоките дневници утврдени со соодветни прописи. При утврдувањето на нето приходот од патенти и знаци на разликување се признаваат следниве трошоци:

-таксите и трошоците што се плаќаат за заштита на патенти според потврдата на надлежниот орган за заштита на патентите,

- трошоците за изработка на нацрт и технички опис на патентот и знакот на разликување што биле составен дел на пријавата со која од надлежен орган се бара заштита на патентот и знакот на разликување, според потврдата на стручно лице кое ги изработило тие нацрти и технички описи. Мислења за реалноста на овие трошоци издава организацијата регистрирана за застапување на авторите и

- трошоците за изработка на прототип потребен за проверување на патентот што е пријавен односно заштитен. Ако прототипот е изработен во претпријатие, односно установа, потврда за трошоците на изработката издава изработувачот. Ако прототипот го изработил пронаоѓачот во

сопствена режија, се признаваат стварните трошоци што ги имал, а мислење за реалноста на трошоците издава соодветна организација регистрирана за застапување на авторите. Сите трошоци треба да бидат посебно искажани и документирани со сметки кои му се поднесуваат како доказ на исплатувачот на приходот. На обврзникот – наследник или носител на авторско право како трошоци му се признаваат само платените надоместоци на авторската агенција и на овластените лица за продажба и исплата на приходот.

Под приходи од капитал се подразбираат:

- дивидендите и другите приходи остварени со учество во добивката кај правните и физичките лица;
- каматите по заеми дадени на физички и правни лица;
- каматите по обврзници или други хартии од вредност и
- камати на орочени штедни и други депозити.

Обврзник на данок на доход за приходите од капитал е физичко лице кое остварува приходи од дивиденди и камати. Основа на данокот на доход за приходите од дивиденди претставува бруто дивидендите, односно приходите од учество во добивката распределени на обврзникот. Основа на данокот на доход на приходите од камати, претставува износот на пресметаната камата.

Под капитална добивка се подразбира приходот што обврзникот го остварува од продажба на хартии од вредност, учество во капиталот и недвижен имот. Капиталната добивка претставува разлика меѓу продажната цена на хартиите од вредност, учеството во капиталот и недвижниот имот и куповната (набавната) цена. Ако разликата е негативна се остварува капитална загуба.

Како продажна цена при продажба на хартии од вредност и учеството во капиталот се смета договорената цена, односно цената која органот за јавни приходи ќе ја утврди ако оцени дека договорената цена е пониска од пазарната.

Како продажна цена при продажба на недвижен имот се смета договорената цена, а доколку органот за јавни приходи оцени дека договорената цена е пониска од пазарната, како продажна цена се смета пазарната вредност на недвижниот имот утврдена од страна на единицата на локалната самоуправа и градот Скопје според Методологијата за процена на пазарната вредност на недвижен имот, без данокот на промет на недвижности.

Куповната (набавната) цена претставува цената по која обврзникот ги стекнал хартиите од вредност, учеството во капиталот или недвижниот имот. При продажба на недвижен имот кој обврзникот сам го изградил, за набавна цена се смета цената на чинење на недвижноста која обврзникот документирano ќе ја докаже, врз основа на трошоците направени за изградбата на недвижноста. Доколку истата не може да се докаже, за набавна цена ќе се смета цената на чинење (градежна цена) на ист или сличен недвижен имот во периодот на изградбата на подрачјето на кое се наоѓа недвижниот имот, а доколку во тоа подрачје нема таков недвижен имот во тој случај за набавна цена ќе се смета цената на чинење (градежна цена) на ист или сличен недвижен имот во периодот на изградбата, која ќе се утврдува како просечна цена за територијата на Република Македонија. Како куповна (набавна) цена на хартиите од вредност кои се продадени или купени на берза се смета цената која обврзникот ја документира како стварно платена или ако тоа не го стори, најниската забележана трансакција во период од една година, која претходи на продажбата на хартијата од вредност. Кај хартиите од вредност кои не се котираат на берзата, како набавна цена се смета цената која обврзникот ја документира како стварно платена или ако тоа не го стори, нејзината номинална вредност. Обврзник на данокот на доход од капитални добивки е физичко лице кое остварува добивка. Основа на данокот на доход за капитални добивки претставува разликата меѓу продажната цена на хартиите од вредност, учеството во капиталот и недвижниот имот и куповната (набавната) цена. Капитална добивка остварена од продажба на недвижен имот се внесува во даночната основа во висина на целиот износ. По исклучок од ставот 1 капитална добивка остварена од продажба на недвижен имот во кој обврзникот живее најмалку една година пред продажбата, се внесува во даночната основа во висина од 70% од разликата. Капитална добивка остварена со продажба на хартии од вредност и учество на капиталот, се внесува во даночната основа во висина од 70% од разликата. При утврдување на основата за пресметување на данокот од капитални добивки од продажба на недвижен имот, покрај добивката се земаат предвид и вредноста на инвестициите и издатоците за инвестиционо одржување. Капитална загуба остварена со продажба на хартии од вредност се пребива со капиталните добивки. Ако и по извршеното пребивање, се појави капитална загуба, вишокот се пренесува на идните капитални добивки во наредните три години. Капитална добивка не се плаќа на средствата остварени од продажба на недвижен имот, доколку:

- обврзникот, кој живее најмалку една година во недвижниот имот пред продажбата, го продава по истекот на три години од денот на стекнувањето;
- обврзникот го продава недвижниот имот по истекот на пет години од денот на стекнувањето;

- обврзникот го продава недвижниот имот стекнат по пат на денационализација;
- обврзникот го продава недвижниот имот стекнат по основ на наследување или подарок кој е ослободен од плаќање на данок согласно со одредбите од Законот за даноците на имот и
- приходот е остварен од продажба извршена меѓу брачните другари, како и од страна на брачните другари, извршена на трето лице во случај кога продадениот недвижен имот е во непосредна поврзаност со развод на бракот.

Обврзник на данокот на доход за добивките од игри на среќа е физичкото лице кое остварило добивка од игри на среќа. Основа за пресметување на данокот кај игрите на среќа претставува износот на поединечната исплата на добивката. По исклучок, основа за пресметување на данокот кај игрите на среќа во обложувалница претставува износот на поединечната исплата на добивката намален за износот на поединечната уплата врз основа на која е остварена добивката. Под поединечна исплатена добивка не се подразбираат добивките остварени во текот на играта на среќа. Ако добивката од игри на среќа се состои од предмети, основа на данокот претставува пазарната вредност на предметите во моментот на остварувањето на добивката. По исклучок на одредбите данок на доход за добивките од општите игри на среќа не се плаќа, ако поединечната исплата на добивката не го надминува износот од 5.000 денари. Ако поединечниот износ на добивката е поголем од износот утврден погоре данокот се пресметува врз целиот износ.

Други приходи се оние кои не се изземени од оданочување и не се оданочени по друг основ. Како други приходи, се сметаат и приходите остварени со електронска трговија преку специјализирани интернет страни, приходи од интернет маркетинг услуги и приходи остварени со продажба на корисен цврст отпад. Обврзник на данокот на доход е физичко лице кое остварува други приходи. Основа за пресметување на данокот на други приходи е нето приходот кој се утврдува со одбивање на нормираните трошоци од бруто приходот во висина од 35%.

Техника на утврдување, пресметување и наплата на персоналниот данок на доход

Утврдувањето и наплатата на данокот на доход го врши органот за јавни приходи. Органот за јавни приходи го утврдува данокот врз основа на податоците во даночната пријава на обврзникот, деловните книги што ги води обврзникот, службените податоци што ги прибавил органот преку контрола, врз основа на други податоци и докази до кои ќе дојде во постапката за утврдување на

данокот.Обврзниците на данок на доход се должни да водат деловни книги во кои ги искажуваат сите деловни промени.Обврзниците на данок на доход не се должни да водат деловни книги.Обврзниците на данокот на доход должни се да водат деловни книги по системот на двојно или просто книговодство.

Деловните книги по системот на просто книговодство се:

- книга на приходи;
- книга на расходи;
- книга на основни средства и ситен инвентар и залихи и
- книга на парични средства, побарувања и обврски.

Обврзниците се должни деловните книги и другата евиденција да ги водат уредно, ажурно и точно.

Се смета дека деловните книги се водени уредно, ажурно и точно ако:

- од нив може да се утврди вкупното работење на обврзникот, расчленето по одделни работни промени и тоа по хронолошки ред и во бруто-износ, без пребивање;
- во нив книжењето на приходите се врши секој ден, а најдоцна во наредниот ден, а книжењето на трошоците во рок од седум дена од нивното настанување;
- книжењето на секоја деловна промена на средствата, приходите и трошоците на работењето се врши врз основа на веродостојна книговодствена документација и
- во почетокот, односно на крајот од годината е извршен попис на средствата, залихите на материјалите, готовите производи, полупроизводите и надворешните производи, готовината, долговите и побарувањата и ако оваа состојба е впишана во деловните книги.

По завршувањето на деловната година, по книжењето на сите деловни промени, деловните книги се заклучуваат.Обврзникот е должен деловните книги, другата евиденција и документацијата да ги чува во деловната просторија. Ако водењето на деловните книги е доверено на регистриран финансиско-книговодствен сервис, деловните книги и документацијата се чуваат во просториите на тој сервис.Деловните книги, другата евиденција и документација се чуваат најмалку пет години од последниот ден на деловната година на која се однесуваат, доколку со закон не е поинаку пропишано.Обврзниците составуваат годишен даночен биланс.

Органот за јавни приходи изготвува пополнета годишна даночна пријава за даночниот обврзник, за доходот што го остварил во годината за којашто се утврдува данокот. Пополнетата годишна даночна пријава, органот за јавни приходи ја доставува до даночниот обврзник најдоцна до 30 април наредната година. Обврзникот на данокот на доход е должен да ја потврди точноста на податоците од пополнетата годишна даночна пријава или да ја коригира пријавата најдоцна до 31 мај. Доколку даночниот обврзник не ја потврди или коригира пополнетата годишна даночна пријава пополнетата годишна даночна пријава се смета за потврдена. Обврзникот кој остварува приходи од самостојна дејност и кој води деловни книги е должен, по истекот на годината за која се утврдува данокот најдоцна до 15 март наредната година, да поднесе годишна пресметка за искажаниот финансиски резултат и даночен биланс. Доколку обврзникот работел пократок период во една календарска година, за даночен период ќе се смета периодот од годината за која работел и за истиот период треба да состави годишен даночен биланс.

Обврзникот кој во текот на годината остварува приход кој подлежи на оданочување со данок на доход е должен да поднесе пресметка на аконтација на данок и докази до органот за јавни приходи за:

- приходи од имот и имотни права остварени од издавање на имот во закуп или подзакуп на физичко лице до десетти во месецот кој следи по месецот во кој е склучен договорот;
- приходи од имот и имотни права остварени од издавање на имот во закуп и подзакуп на физички лица во случаи кога времетраењето на закупот е пократко од 31 ден во еден месец, до десетти во месецот кој следи по месецот на издавање;
- капитални добивки од продажба:
- на хартии од вредност и учество во капитал до десетти во месецот кој следи по месецот во кој е извршена продажбата и
- на недвижен имот до десетти во месецот кој следи по месецот во кој е заверен договорот за купопродажба.
- приходи остварени од странство, лични примања од дипломатски, односно конзуларни претставништва на странски држави, кај претставници и службеници на такви претставништва кои имаат дипломатски имунитет и за кои даночниот обврзник сам го утврдува и уплатува данокот и други приходи кои не се сметаат за приходи на физичките лица до десетти во месецот за приходите остварени во претходниот месец и
- приходи од продажба на сопствени земјоделски производи на физички лица надвор од

продажни места на зелени пазари до десетти во месецот за приходите остварени во претходниот месец.

Пресметката обврзникот ја доставува по пат на пренос на податоци во електронска форма. Пресметката на аконтацијата на данокот на доход ја одобрува органот за јавни приходи.

Обврзникот - нерезидент поднесува пресметка за секој од приходите што ги остварува, а за кои не е предвидено плаќање на данок на доход по одбивка.

Утврдување и наплата на аконтација на данок на доход по одбивка се врши за следните видови приходи:

- личните примања,
- приходи од продажба на сопствени земјоделски производи, ако исплатувачот на приходите води деловни книги;
- приходите од авторски права и права од индустриска сопственост,
- приходите од капитал,
- приходите од имот и имотни права, ако исплатувачот на приходите води деловни книги
- добивките од игра на среќа
- другите приходи.

При пресметување на данок по одбивка на приходот кој го остварува физичко лице - нерезидент кој е стварен корисник на тој приход, исплатувачот на приходот ги применува одредбите од важечкиот договор за одбегнување на двојното оданочување, доколку физичкото лице го докаже статусот на даночен резидент на државата со која Република Македонија има склучено договор. Доколку примателот на приходот кој се оданочува со данок по одбивка е даночен резидент на странска држава со која Република Македонија има склучено договор за одбегнување на двојното оданочување, тогаш на приходот кој се оданочува се применува даночна стапка која не смее да ја надмине висината на даночната стапка која е пропишана за тој вид на приход согласно со договорот.

Даночно ослободување или пониска стапка одредена во договорот со странска држава се применува на приходот кој се оданочува со данокот по одбивка ако исплатувачот располага со пропишани обрасци заверени од Управата за јавни приходи и од надлежниот даночен орган на странската држава, или одобрение за даночно ослободување издадено од Управата за јавни приходи. Управата за јавни приходи е должна да издаде одобрение или да донесе решение за

одбивање на издавање на одобрение по поднесените барања за даночно ослободување или пониска стапка, во рок од 30 дена од денот на поднесување на барањето. Доколку исплатувачот на приходот примени одредби од договорот за одбегнување на двојното оданочување, а не се исполнети условите и поради тоа е платен помал износ на данок, исплатувачот на приходот е должен да ја надомести разликата меѓу платениот данок и долгуваниот износ на данок. Управата за јавни приходи по барање на нерезидентот е должна да издаде потврда за платениот данок во Република Македонија. Аконтација на данокот на доход за приходите пресметува исплатувачот за секој обврзник и за секој поединечно исплатен приход. Аконтацијата на данокот на доход на приходите нсе пресметува на соодветно утврдена даночна основа со примена на стапката од 10%.

Исплатувачот, пред секоја исплата на приходите на кои аконтацијата на данокот се плаќа по одбивка, е должен до органот за јавни приходи да достави пресметка за бруто приходот, одбитоците, пресметаниот данок по одбивка и нето приходот за исплата, за секој обврзник поединечно. По исклучок, исплатувачите на добивки од посебните игри на среќа се должни до органот за јавни приходи да достават пресметка за бруто приходот и пресметаниот данок по одбивка за секој обврзник поединечно, кој остварил добивки од посебните игри на среќа најдоцна наредниот ден по денот на исплатата на приходот. Пресметката, се доставува по пат на пренос на податоци во електронска форма. Пресметката ја одобрува органот за јавни приходи, пред да се изврши плаќањето на данокот и исплатата на нето приходот кај носителот на платниот промет. Пресметката ја одобрува органот за јавни приходи, пред да се изврши плаќањето на данокот кај носителот на платниот промет.

По исклучок, обврзникот за пресметка и уплата на персоналниот данок од плата, надоместок на плата и исплата по основ на деловна успешност на работодавачот е должен пресметката да ја врши месечно, поединечно за секој обврзник за плаќање за соодветниот месец и податоците за пресметана плата или дел од плата, надоместок на плата и исплата по основ на деловна успешност да ги доставува до органот за јавни приходи најдоцна до десетти во тековниот за претходниот месец по електронски пат на образец пропишан со Правилникот за начинот на пресметка и уплата на придонесите од задолжително социјално осигурување. Исплатувачот е должен на обврзникот при секоја исплата да му издаде примерок од пресметката за аконтацијата на данокот и платените придонеси. Органот за јавни приходи по службена должност прибавува податоци од други субјекти кои се од значење за утврдување на данокот, а се однесуваат на остварени приходи на физички лица.

Аконтацијата на данокот на доход што ја пресметува обврзникот се плаќа за следниве приходи:

- приходи од имот и имотни права остварени од издавање под закуп или подзакуп на физички лица;

- капитални добивки;

- приходи остварени од странство, лични примања од дипломатски, односно конзуларни претставништва на странски држави, кај претставници и службеници на такви претставништва кои имаат дипломатски имунитет и за кои даночниот обврзник сам го утврдува и уплатува данокот и други приходи кои не се сметаат за приходи на физичките лица и приходи од продажба на сопствени земјоделски производи на физички лица надвор од продажни места на зелени пазари. Аконтациите на данокот на доход за приходите се пресметуваат по стапка од 10%.

Аконтацијата на данокот на доход за приходите од вршење на самостојна дејност кои се оданочуваат според вистински доход во тековната година, ја пресметува даночниот обврзник врз основа на податоците од годишниот даночен биланс за претходната година. Доколку се изменат значајно условите под кои е утврдена аконтацијата на данок на доход, обврзникот може да бара промена на аконтацијата, односно органот за јавни приходи може во согласност со новите околности да утврди нова аконтација.

Пресметаниот данок на доход во пополнетата годишна даночна пријава, се смета за утврдена обврска по која треба да се изврши плаќање во пропишаниот рок. Физичко лице кое донира финансиски средства на правно лице според одредбите од Законот за донации и спонзорства во јавните дејности има право на намалување на персоналниот данок на доход утврден врз основа на неговата годишна даночна пријава (образец “ПДД-ГДП”) во висина од 20% од годишниот даночен долг на давателот на донацијата, но не повеќе од 24.000 денари. Обврзникот кој плаќа данок од самостојна дејност, а кој е обврзан да води деловни книги е должен приходот да го остварува преку трансакциска сметка кај учесниците во платниот промет.

Доколку органот за јавни приходи не ја одобри корекцијата на пополнетата годишна даночна пријава доставена од обврзникот, данокот на доход го утврдува органот за јавни приходи со решение. Решението органот за јавни приходи е должен да го донесе најдоцна во рок од 60 дена од денот на приемот на коригираната пополнета годишна даночна пријава. Решението за утврдување на данокот за обврзниците, органот за јавни приходи е должен да го донесе најдоцна до 31 јануари во годината која следи по годината во која е поднесено барањето, односно најдоцна

до крајот на месецот кој следи по месецот за обврзници кои започнуваат со вршење на дејност. Решението за утврдување на данокот за обврзниците, органот за јавни приходи е должен да го донесе најдоцна до 31 јануари врз основа на извештај или најдоцна до крајот на месецот кој следи по месецот за кој се однесува промената во извештајот. Решението за аконтација на данок, за пресметките кои нема да бидат одобрени, органот за јавни приходи е должен да го донесе во рок од 30 дена од приемот на пресметката, врз основа на службените податоци со кои располага за целите на утврдување на даночната обврска.

Кога лице поседува имот или располага со средства поголеми од оданочените, кои потекнуваат од приходи на кои не е утврден данок или не е доволно утврден и чие потекло не може да се докаже, органот за јавни приходи донесува решение за утврдување на данокот на тој приход. Основа за пресметување на данокот претставува разликата меѓу вредноста на имотот и докажаната висина на средствата за нејзино стекнување. Данокот на непријавените приходи се пресметува по стапка од 70%.

Исплатувачот на лични примања и на други приходи на кои аконтацијата на данокот се плаќа по одбивка е должен задржаниот данок да го уплати при секоја поединечна исплата. Како исплатувач, кој го задржува данокот на премијата за осигурување согласно со менаџерскиот договор, се смета осигурителното друштво, а за исплатувач на лични примања, авторски и друг вид приходи исплатени преку авторска агенција или посредничко друштво, се смета авторската агенција односно посредничкото друштво. Даноците по одбивка се пресметуваат и плаќаат според стапката што важи на денот на исплатата на личните примања, односно на приходите, освен данокот на лични примања по основ на плата, надоместок на плата, пензија и исплата по основ на деловна успешност на работодавачот кој ќе се пресметува и плаќа според стапката и личното ослободување што важат за месецот за кој се пресметува и исплатува платата, надоместок на плата, пензија и исплата по основ на деловна успешност на работодавачот. Аконтација на данокот на доход утврден во одобрените пресметки се плаќа најдоцна до 15 во месецот за претходниот месец за:

- приходите остварени од странство,
- личните примања остварени од дипломатски, односно конзуларни претставништва на странски држави, кај претставници и службеници на такви претставништва кои имаат дипломатски имунитет, на кои данокот не е пресметан и платен по одбивка,
- приходите од имот и имотни права на кои аконтацијата на данокот не се плаќа по одбивка,

- капиталните добивки,
- приходите од продажба на сопствени земјоделски производи на физички лица надвор од продажни места на зелени пазари и
- другите приходи на кои данокот не е пресметан и платен по одбивка.

Данокот на приходот остварен во странска валута се пресметува во денарска противвредност по среден курс на Народната банка на Република Македонија на денот на остварување на приходот.

Аконтација на данокот на доход утврдена со решение на органот за јавни приходи се плаќа за:

- приходите остварени од обврзниците до 15 во месецот за претходниот месец,
- приходите од имот и имотни права до 15 во месецот за претходниот месец,
- приходите од капитални добивки во рок од 15 дена од денот на доставување на решението и
- приходите прикажани во неодобрените пресметки во рок од 15 дена од денот на доставување на решението.

Месечната аконтација на персоналниот данок на доход за приходите од самостојна дејност се плаќа во износ од една дванаесттина од пресметаниот данок во годишниот даночен биланс, за претходната година. Обврзникот кој започнува да врши самостојна дејност месечните аконтации на персоналниот данок на доход за првата година ги плаќа на основица од 50% од просечна нето плата по работник во Република Македонија објавена во јануари во тековната година според податоците на Државниот завод за статистика. Аконтацијата на персоналниот данок на доход за јануари во тековната година се плаќа во висина на платената аконтација за декември од претходната календарска година. Месечната аконтација на персоналниот данок на доход се плаќа до 15 во тековниот за претходниот месец.

Додека не се изврши облог со данок во паушален износ, даночниот обврзник е должен да плаќа аконтација според решението за облог со данок од претходната година. Обврзникот на данокот на доход за приходите остварени од самостојна дејност е должен разликата меѓу уплатената аконтација и пресметаниот данок на доход да ја уплати во рок од 15 дена од денот на истекот на рокот за предавање на годишниот даночен биланс. Обврзникот на данокот на доход е должен да ја плати утврдената обврска на данок на доход најдоцна до 30 јуни во тековната година. Обврзникот на данокот на доход е должен разликата помеѓу утврдената обврска на данок на доход и износот утврден со решение на органот за јавни приходи да ја плати во рок од 15 дена од денот на доставувањето на решението. Ако обврзникот на данокот во вид на аконтација платил

поголем износ на данок од износот што бил должен да го плати, може од органот за јавни приходи да бара враќање на повеќе платениот износ при коригирањето, односно потврдувањето на пополнетата годишна даночна пријава. Органот за јавни приходи е должен на барање на даночниот обврзник да изврши враќање на повеќе платениот данок на доход на обврзникот во рок од 60 дена. На износите на даноците што не се платени во пропишаните рокови, обврзникот плаќа камата.

Данокот на додадена вредност во Република Македонија

Предмет на одданочување

Предмет на одданочување со данокот на додадена вредност е:

-Прометот на добра и услуги (во натамошниот текст: промет), кој се врши со надоместок во земјата од страна на даночниот обврзник во рамките на неговата стопанска дејност и

-Увозот на добра.²⁰

Промет на добра претставува преносот на правото на располагање со движен или недвижен материјален имот. Како промет на добра се смета и:

-Прометот на електрична енергија, гас, греење и разладување;

-Прометот на добра врз основа на договор за лизинг, според кој правото на сопственост преминува на корисникот на лизингот најдоцна со исплатата на последната рата;

-Прометот на добра од консигнационен склад;

-Испораката на добра на комисионерот од страна на сопственикот и испораката на добра од страна на комисионерот на примателот на добрата;

-Преносот на сопственост на добра врз основа на закон или налог издаден од или во име на орган на јавната власт;

-Прометот на добра произведени или составени од материјали или елементи кои ги набавил испорачателот, кај кои не се работи само за додатоци или за други споредни предмети. Истото важи и во случај на изградба на недвижности и

-Прометот на добра од страна на закупецот кон закуподавачот, во случај на инвестициско вложување во објект на закуподавачот извршен од страна на закупецот, освен вложување кое се однесува на тековно (редовно) одржување на објектот, кога објектот се користи за вршење на стопанската дејност на закупецот.

Како промет на добра со надомест се смета:

-Земањето на добра кои се дел од имотот на претпријатието за лични потреби на даночниот обврзник, или на вработените лица кај него или за други цели кои не се поврзани со неговата стопанска дејност;

-Прометот на добра без надомест од страна на трговски друштва и други здруженија на лица

²⁰ Закон за данок на додадена вредност-, „Службен весник на Република Македонија“ бр.44/99; 59/99; 86/99.....24/2011

спрема нивните сопственици на влог, спрема членовите и спрема нив блиски лица;
-Задржувањето на добра од страна на даночниот обврзник или од лицето кое стапува на негово место, по престанувањето со вршењето на стопанската дејност и
-Прометот на добра без надомест од страна на закупаецот кон закуподавачот, во случај на инвестициско вложување во објект на закуподавачот извршен од страна на закупаецот, освен вложување кое се однесува на тековно (редовно) одржување на објектот, во случај кога објектот се користи за вршење на стопанската дејност на закупаецот.

Кога прометот на добра се врши како надоместок за промет на други добра или за промет на услуги, секој од овие промети се смета за посебен промет на добра или на услуги. Во случај на верижен промет кој се однесува на исто добро и каде што правото на располагање со доброто се пренесува директно од првиот испорачател на последниот примател, секој промет во веригата се смета за одделно извршен промет на добра. Во случај на промет на добра, во кој даночниот обврзник посредува во име и за сметка на друго лице, се смета дека прометот е извршен од страна на другото лице. При преносот на движен и недвижен имот во постапка на присилна наплата согласно Законот за даночна постапка и во постапка за присилно извршување согласно со Законот за извршување, доколку доверителот не се стекнува со доброто, се смета дека прометот е извршен од должникот кон стекнувачот на доброто. Доколку доверителот се стекнува со доброто, се смета дека прометот е извршен од должникот кон доверителот како стекнувач на доброто. Кога имотот е во сопственост на лице кое гарантира за даночен долг во постапка на присилна наплата, односно на должник или заложен должник кој одговара за долгот на должникот во постапка за присилно извршување, ќе се смета дека прометот е извршен од страна на лицето кое гарантира за даночен долг, односно од должникот или заложниот должник кон стекнувачот на доброто.

Кај увозот на добра данокот на додадена вредност не се плаќа во земјата на потекло најчесто. Покрај ова нашата држава има потпишано повеќе договори за избегнување на двојното одданочување.

Договори за избегнување на двојното одданочување

Одбегнување на двојно оданочување

Меѓународни договори за одбегнување на двојното оданочување

Ред.бр.	Сл. Весник	Држава	Датум на влегување во сила на договорот	Датум на примена на договорот
1	152/2007	Австрија	20. јан. 2008	1. јан. 2008
2	107/2013	Азербејџан	12.авг.2013	1.јан.2014
3	16/1998	Албанија	2. сеп. 1998	1. јан. 1999
4	157/2010	Белгија	17.јул 2017	1. јан.2018
5	96/2005	Белорусија	26. јан. 2006	1. јан. 2007
6	29/2014	Босна и Херцеговина	2 јун. 2014	1 јан 2015
7	23/1999	Бугарија	24. сеп. 1999	1. јан. 2000
8	47/2007	В. Британија	8. авг. 2007	1. јан. 2008
9	63/2015	Виетнам	/	/
10	86/2007	Германија	29. ное. 2010	1. јан. 2011
11	48/2000	Данска	14. дек. 2000	1. јан. 2001
12	7/2000	Египет	/	/
13	55/2009	Естонија	21. мај. 2009	1. јан. 2010
14	131/2014	Индија	12 сеп. 2014	1. јан. 2015

15	7/2002	Иран	17. јан. 2014	1 јан. 2015
16	157/2008	Ирска	23. јун. 2009	1. јан. 2010
17	34/1997	Италија	8. јун. 2000	1. јан. 2001
18	154/2012	Казахстан	27 апр. 2015	1. јан.2016
19	103/2008	Катар	26. сеп. 2008	1. јан. 2009
20	49/1997	Кина	29. ное. 1997	1. јан. 1998
21	10/2012	Косово	13.апр.2012	1.јан. 2013
22	115/2012	Кувајт	20 фев.2015	1. јан. 2016
23	47/2007	Латвија	25. апр. 2007	1. јан. 2008
24	103/2008	Литванија	27. авг. 2008	1. јан. 2009
25	139/2012	Луксембург	23.јул.2013	1.јан.2014
26	123/2010	Мароко	14.сеп.2012	1.јан.2013
27	130/2006	Молдова	28. дек. 2006	1. јан. 2007
28	117/2011	Норвешка	1. ное. 2011	1. јан. 2012
29	63/2016	Обединети Арапски Емирати	7 фев.2017	1 јан. 2018
30	17/1997	Полска	17. дек. 1999	1. јан. 2000

31	7/2002	Романија	16. авг. 2002	1. јан. 2003
32	7/1998	Русија	5. јул. 2000	1. јан. 2001
33	130/2015	Саудиска Арабија	1. мај 2016	1. јан.2017
34	19/2010	Словачка	27. апр. 2010	1. јан. 2011
35	31/1998	Словенија	20. сеп. 1999	1. јан. 2000
36	8/1997	СР Југославија*	22. јул. 1997	1. јан. 1998
37	44/1999	Тајван	9. јун. 1999	1. јан. 2000
38	45/1995	Турција	28. ное. 1996	1. јан. 1997
39	21/1998	Украина	23. ное. 1998	1. јан. 1999
40	12/2002	Унгарија	14. мар. 2002	1. јан. 2003
41	7/2002	Финска	22. мар. 2002	1. јан. 2003
42	23/1999	Франција	1. мај. 2004	1. јан. 2005
43	13/1999	Холандија	21. апр. 1999	1. јан. 2000
44	17/1995	Хрватска	11. јан. 1996	1. јан. 1997
45	7/2002	Чешка	17. јун. 2002	1. јан. 2003
46	55/2000	Швајцарија	27. дек. 2000	1. јан. 2001
47	21/1998	Шведска	15. мај. 1998	1. јан. 1999

Извор : Министерство за надворешни работи на Република Македонија

Промет на услуги претставува секоја дејност која не е промет на добра.

Промет на услуги претставува и:

- Вршењето услуга врз основа на закон или налог издаден од или во име на орган на јавната власт,
- Преземањето обврска за делумно или целосно воздржување од вршење на некоја дејност или да се трпи некое дејствие или состојба,
- Преносот и отстапувањето на авторски права, патенти, лиценци, заштитни знакови и слични права,
- Предавањето на јадења и на пијалаци за консумација на лице место и
- Прометот на услуги од страна на закупецот кон закуподавачот, во случај на инвестициско вложување во објект на закуподавачот извршен од страна на закупецот, освен вложување кое се однесува на тековно (редовно) одржување на објектот, во случај кога објектот се користи за вршење на стопанската дејност на закупецот.

Како промет на услуги со надомест се смета:

- Користењето добра кои се дел од имотот на претпријатието за лични потреби на даночниот обврзник, или на вработените лица кај него, или за други цели кои не се поврзани со неговата стопанска дејност;
 - Вршењето услуги без надоместок од страна на даночниот обврзник за негови лични потреби, за потребите на вработените лица кај него или за други цели кои не се поврзани со неговата стопанска дејност;
 - Вршењето услуга без надоместок од страна на трговски друштва и други здруженија на лица спрема нивните сопственици на влог, спрема членовите или спрема нив блиски лица и
- Промет на услуги без надомест од страна на закупецот кон закуподавачот, во случај на инвестициско вложување во објект на закуподавачот извршен од страна на закупецот, освен

вложување кое се однесува на тековно (редовно) одржување на објектот, во случај кога објектот се користи за вршење на стопанската дејност на закупецот. Кога прометот на услуги се врши како надоместок за прометот на добра или за прометот на други услуги, секој од овие промети се смета за посебен промет на добра или на услуги. Кога даночниот обврзник, кој делува во свое име и за сметка на друго лице, се вклучи во вршењето услуга, ќе се смета дека даночниот обврзник ја примил и ја извршил услугата.

Ако прометот на добра како основен промет е дополнет со промет на друго добро или услуга како спореден промет, целокупниот промет ќе се смета за промет на добра. Ако прометот на услуги како основен промет е дополнет со промет на друга услуга или на добро, како спореден промет, целокупниот промет ќе се смета за промет на услуги.

Даночен обврзник е лице кое трајно или повремено самостојно врши стопанска дејност, независно од целите и резултатите од оваа дејност. Под стопанска дејност се подразбира секоја дејност на производителите, трговците и лицата кои извршуваат услуги, која има за цел остварување на приходи, вклучувајќи ги дејностите од областа на рударството, земјоделството и шумарството, како и отстапувањето на материјални и нематеријални добра за нивно користење.

Како самостојна дејност не се смета дејноста на:
-Физичките лица, кои поединечно или здружени се вработени во некое претпријатие и по таа основа примаат плата и се обврзани да се повикуваат на упатствата на работодавецот и
-Подружниците, филијалите или другите поединечни организациони делови на некое претпријатие.

Како еден даночен обврзник, регистриран за данокот на додадена вредност можат да бидат и повеќе лица регистрирани за данокот на додадена вредност, кои така ќе одлучат заради нивната сопственичка, организациска или управувачка поврзаност. Кога надлежниот даночен орган, ќе утврди постоење на одредена сопственичка, организациска или управувачка поврзаност меѓу одделни лица, кои се посебни даночни обврзници регистрирани за данокот на додадена вредност, со решение ќе им наложи да се регистрираат како еден даночен обврзник, доколку кај овие лица утврди нарушување на даночните принципи или можност за нивно нарушување. Правата и обврските за данокот на додадена вредност на одделните лица кои се

посебни даночни обврзници регистрирани за данокот на додадена вредност и кои ќе се регистрираат како еден даночен обврзник, се пренесуваат на новиот даночен обврзник.

Државните органи, органите на единиците на локалната самоуправа и другите јавно-правни тела не се даночни обврзници за оној дел од нивните дејности, што се ограничува на извршувањето на јавни функции, дури и ако во врска со тие дејности наплатуваат даноци, такси, придонеси или други давачки. Државните органи, органите на единиците на локалната самоуправа и другите јавно-правни тела се даночни обврзници во случаите, доколку во рамките на одредена стопанска дејност вршат промет. Поимот "во земјата" ја претставува територијата на Република Македонија, со исклучок на слободните зони, царинските зони и царинските складови.

Прометот наменет за крајна потрошувачка во слободни зони, царински зони или царински складови, ќе се смета за промет остварен во земјата. Промет наменет за крајна потрошувачка е прометот за кој примателот на прометот нема право на одбивка на претходен данок, односно:

- прометот спрема лица кои не се даночни обврзници;
- прометот спрема даночни обврзници, доколку истите не се регистрирале доброволно за данокот на додадена вредност;
- прометот спрема даночни обврзници кои го користат овој промет заради извршување промет ослободен од данок и
- прометот спрема даночни обврзници, кој доведува до исклучување на правото на одбивка на претходниот данок.

За место на прометот на добра се смета:

- Местото каде што доброто се наоѓа во времето на прометот, кога доброто не се превезува или испраќа,
- Местото каде што доброто се наоѓа кога започнува превозот или испраќањето, во случај кога доброто се превезува или испраќа од страна на испорачателот, примателот или од страна на трето лице,
- Местото каде што доброто се монтира или инсталира во случаите кога доброто се монтира или инсталира од страна на испорачателот или од друго лице во негово име и
- Местото каде што доброто е примено, во случај на испорака на електрична енергија, гас, греење и разладување.

За место на прометот на услуги се смета местото каде што вршителот на услугата има вистинско седиште или подружница од каде услугата вистински се извршува. Ако такво место не постои, за место на прометот на услуги се смета местото каде што лицето кое ја врши услугата има свое постојано живеалиште или престојувалиште. По исклучок место на прометот на услуги се смета:

-Делницата или дел од истата, по која се извршува превозот,

-Местото каде што се наоѓа недвижниот имот, кога се работи за услуга во врска со тој имот, вклучувајќи го посредувањето во прометот со недвижности, проценката на имот, подготовката, изведувањето и надзорот на градежни работи,

-Местото каде што услугата вистински се извршува кога се работи за културни, уметнички, научни, образовни, спортски, забавни, или слични услуги, вклучувајќи ги услугите на организаторите на тие услуги;

-проценка на движни материјални добра, вклучувајќи го давањето на стручно мислење за движните материјални добра;

-работи што се вршат на движни материјални добра и

-помошни превозни услуги како натовар, истовар, претовар, складирање, или други услуги кои на вообичаен начин се поврзани со превозот и

-Местото на прометот во кое е извршено посредување, во случај на посреднички услуги.

По исклучок, за место на прометот на услугата се смета местото во кое корисникот на услугата има вистинско седиште или подружница за кои услугата била вистински извршена, или доколку такво место не постои, неговото постојано живеалиште или престојувалиште, кога се работи за следниве услуги:

-услуги на полето на рекламата и работа со јавноста;

-банкарски и финансиски услуги и услуги на осигурување и реосигурување, освен изнајмувањето сефови;

-преземање обврска за делумно или целосно воздржување од вршење на некое дејствие, или да се трпи некое дејствие или состојба;

-правен, економски и технички консалтинг, особено дејностите на нотари, адвокати, ревизори, даночни советници, сметководители и инженери, како и други слични дејности;

-услуги на електронска обработка на податоци и давање информации, вклучувајќи know-how и експертиза;

-обезбедување персонал;

- изнајмување движен материјален имот, освен на сите видови превозни средства;
- телекомуникациски услуги;
- пренос и отстапување авторски права, патенти, лиценци, заштитни знакови и други слични права;
- услуги на посредување во врска со услугите и
- Обезбедување на пристап до мрежата на електрична енергија во случај на загушување на соодветна алокациска единица при доделување на прекуграничните преносни капацитети на интерконективните водови.

За увоз на добра се смета:

- внесувањето на добра преку царинската линија на Република Македонија и
- внесувањето добра од слободните зони, царинските зони и царинските склади во земјата.

По исклучок за увоз на добра не се смета, прометот на добра со статус на домашна стока согласно со Царинскиот закон, кој се врши со надоместок, а кои се превезуваат или испраќаат од слободните зони во земјата, и истиот се смета за промет остварен во земјата.

Даночна основа кај данокот на додадена вредност

Даночна основа на данокот на додадена вредност е вкупниот износ на надоместокот што е добиен, или што треба да се добие за прометот, во кој не е вклучен данокот на додадена вредност. Под надоместок се подразбираат пари, добра, услуги и други бенефиции според пазарната цена која ја плаќа или треба да ја плати примателот на доброто, или корисникот на услугата или некое друго лице.

Даночната основа ги опфаќа:

- Даноците, вклучувајќи ги акцизите, таксите, придонесите и другите давачки пропишани со посебни закони, освен данокот на додадена вредност,
- Зависните трошоци за пакување, натовар, истовар, превоз и осигурување, како и провизиите и

другите трошоци кои даночниот обврзник му ги пресметал на примателот на доброто или на корисникот на услугата и

-Субвенциите кои се директно поврзани со цената на прометот на доброто или услугата.

Даночната основа не ги опфаќа:

-намалувањето на цената во форма на дисконт за авансни плаќања,

-ценовниот дисконт, работот и другите видови на намалување на цената одобрени на примателот на доброто или на корисникот на услугата во време на извршувањето на прометот, ако тие се посебно искажани во фактурата и евидентирани во книговодството и

-износот што го добива даночниот обврзник од примателот на доброто или од корисникот на услугата како плаќање за трошоците што ги направил во нивно име и за нивна сметка, ако тој износ е евидентиран во книговодството.

Посебни видови даночна основа се:

набавната цена или, доколку истата не постои, цената на чинење во моментот на прометот; издатоците за извршената услуга;

кога надоместокот за прометот на доброто или за услугата се состои во целина или делумно во промет на друго добро или друга услуга, пазарната цена на добиеното добро или примената услуга;

- За прометот остварен по пат на лицитација, постигнатата крајна цена;

-Во случај на промет на употребувани добра, вклучувајќи и употребувани моторни возила, уметнички и колекционерски предмети и антиквитети, разликата меѓу продажната и набавната цена, ако за испораката спрема даночниот обврзник не се должи данок и Надоместокот (провизијата) за услугата за отстапување на привремен агенциски работник на работодавач корисник, согласно со закон.

-Кај прометот, кој се извршува од страна на трговски друштва и други здруженија на лица спрема нивните сопственици на влог, спрема членови и спрема нив блиски лица; физички лица спрема ним блиски лица и даночни обврзници спрема своите вработени и спрема ним блиски лица, како даночна основа се утврдуваат износите на набавната цена или, доколку истата не постои, цената на чинење во моментот на прометот;

-Издатоците за извршената услуга, доколку истите се повисоки од надоместокот .

Во случаите погоре данокот на додадена вредност не претставува составен дел од даночната основа. При преносот на движен и недвижен имот во постапка за присилна наплата и во постапка за присилно извршување, даночна основа претставува постигнатата крајна цена намалена за данокот на додадена вредност, пресметан со примена на пресметковна стапка утврдена врз основа на пропишаната даночна стапка.

Кога надоместокот кој го должи примателот на доброто или корисникот на услугата е пресметан во странска валута, се врши конверзија во денари по продажниот курс утврден од Народната банка на Република Македонија на денот на настанувањето на даночниот долг .

Даночна основа за увозот на добра е вредноста на увезеното добро утврдена според царинските прописи. Ако увезеното добро не подлежи на прописите за царинење или на плаќање царина, даночната основа ќе се утврди според надоместокот што е платен, или што би требало да се плати или ако е тоа непознато, односно ако надоместокот е нереално искажан, според вредноста што ќе ја одреди надлежниот царински орган.

Во даночната основа се вклучуваат:

-Царината, даноците, вклучувајќи ги акцизите, таксите, другите увозни давачки, освен данокот на додадена вредност.

- Зависните трошоци, вклучувајќи ги трошоците за провизии, пакување, превоз и осигурување кои настануваат до првото место на крајната дестинација на доброто во земјата, како што е искажано во документите за превоз, или ако такви податоци нема, до местото на првиот истовар на доброто.

Кога доброто било привремено извезено во странство за да биде поправено, ремонтирано или облагородено на друг начин, а потоа е пак увезено во земјата од страна на извозникот, или од друго лице за него, даночна основа претставува надоместокот кој е платен за извршените работи, или ако не е платен надоместок или ако е тој непознат, тогаш вредноста што ќе се утврди според царинските прописи,. Ова важи и во случај ако наместо облагороденото добро се увезе друго добро, кое по количина и квалитет одговара на извезеното добро. Ако даночната основа се промени поради враќање на доброто, поништување на договорот, или поради менување на цените откако бил извршен прометот, даночниот обврзник, кој го извршил прометот, мора да го исправи данокот кој го должи за својот промет, а даночниот обврзник кон кого е извршен прометот мора да ја исправи одбивката на претходниот данок во согласност со промената, во

текот на даночниот период на извршената промена. Даночниот обврзник кон кого е извршен прометот, исто така, мора да ги исправи данокот кој го должи и одбивката на претходниот данок, во текот на даночниот период на извршената промена, ако даночната основа се промени. Ако данокот на додадена вредност кој бил пресметан и платен при увозот, а за која била одобрена одбивка на претходниот данок, е дополнително намален или исплатен, увозникот е должен за соодветен износ да ја исправи одбивката на претходниот данок во даночниот период во кој се појавила промената.

Даночни ослободувања кај Данокот на додадена вредност

Се ослободуваат од данок на додадена вредност:

- Прометот на станбени згради и станови, во оној дел, во кој истите се користат за станбени цели, со исклучок на првиот промет, кој ќе се изврши во период до пет години по изградбата;
- изнајмување на станбени објекти и станови, доколку истите се користат за станбени цели;
- прометот на поштенски и таксени марки по нивната номинална вредност, на коверти, поштенски картички и други поштенски вредносници на кои се втиснати поштенски марки, како и на контролни маркици (бандероли);
- Поштенски услуги од страна на Македонската пошта и
- Банкарски и финансиски промет и тоа:
 - а) прометот, вклучувајќи го посредувањето, во врска со девизи, банкноти и монети кои служат како законско платежно средство, со исклучок на банкноти и монети кои не се користат како законско платежно средство, или кои имаат нумизматичка вредност;
 - б) прометот, вклучувајќи го посредувањето, во врска со акции, удели во претпријатија или здруженија, обврзници и други хартии од вредност, освен чувањето и управувањето со хартии од вредност;
 - в) управувањето со фондови за социјално осигурување и со специјални инвестициони фондови;
 - г) одобрувањето и посредувањето на кредити, како и управувањето со нив од страна на кредитодавачот;

д) прометот, вклучувајќи го посредувањето во врска со работењето со тековни сметки, депозити, штедни влогови, плаќања, вирмани, меници, чекови, жиро-сметки, кредитни карти, дознаки, со исклучок на наплатата на туѓи побарувања и

ѓ) преземањето кредитни гаранции или други обезбедувања, посредувањето со нив, како и управувањето со кредитни гаранции од страна на кредитодавачот;

- услуги на осигурување и реосигурување, вклучувајќи ги со нив поврзаните услуги на осигурителни брокери и агенти;
- игри на среќа и забавни игри, чие изведување е регулирано со Законот за игрите на среќа и за забавните игри;
- прометот од установите што вршат дејност од областа на културата со непрофитна цел за културните услуги и добра непосредно поврзани со тие услуги во согласност со прописите од областа на културата и прометот од ботанички градини, животински паркови, паркови, архиви и документациони центри;
- влезници за јавни настани кои се од национален интерес од областа на културата, а кои јавни настани како такви се утврдени и се финансираат преку годишната програма за остварување на националниот интерес во културата за годината во која се одржува јавниот настан донесена од Министерството за култура. За примена на ослободувањето даночниот обврзник е потребно, пред да започне со прометот на влезниците, да обезбеди документ од Министерството за култура со кој се потврдува дека јавниот настан за кој се бара даночно ослободување е утврден во годишната програма за остварување на националниот интерес во културата;
- услуги на радиодифузни и телевизиски станици, освен комерцијалните дејности;
- здравствени услуги од страна на болници, клиники, здравствени домови, медицински и хемиски лаборатории за дијагностика, центри за рехабилитација и слични установи;
- услуги и промет на добра од страна на установи за социјална грижа и заштита, вклучувајќи ги услугите на домови за хоспитализирање, нега и лекување на стари лица;
- услуги во рамките на згрижување и надзор на деца и младинци, како и со нив тесно поврзан промет на добра;
- услуги во рамките на сместување на деца и младинци со цел за нивно воспитување, образование или дообразување, како и со нив тесно поврзан промет на добра и
- услуги во рамките на професионалната дејност на доктори, стоматолози и забни техничари, или на други медицински професии кои пружаат медицинска здравствена заштита, како и испорака на забни протези од страна на стоматолози и забни техничари, освен услуги од козметички салони и

салони за масажа и услуги од лица кои применуваат нетрадиционални методи на лекување и

- ветеринарни услуги;

- превозни услуги на болни и повредени лица со возила специјално наменети за такви цели;

-прометот на човечка крв, мајчино млеко, човечки органи, клетки и ткива;

-образовни услуги, и тоа:

а) образование и воспитување на деца и младинци;

б) услуги на оквалификување, доквалификување и преквалификување, како и услуги на училишта и центри за изучување на странски јазици;

-услуги на погребални институции и крематориуми, како и прометот на добра поврзан со ваквите услуги;

-меѓународен превоз на патници;

-Употреба на јавен пат, негов дел или објект од патот (патарина);

-Употреба на јавните патишта за моторни и приклучни возила (патна такса) и

-промет на добра, како и користење на истите, за кои било исклучено правото на одбивка на претходните даноци при нивната набавка, нивното производство или нивниот увоз според член ---

-Ова не важи за прометот, кој е исклучен од даночното ослободување .

Се ослободуваат од данокот на додадена вредност:

-испораки на добра кои се превезуваат или испраќаат во странство од страна на даночниот обврзник, примателот на доброто или од страна на трето лице по нивен налог, ако примателот на доброто е со седиште во странство. Испорачаното добро може да биде обработено или преработено пред извозот од страна на трети лица по налог на примателот на истото;

-прометот на добра кои се превезуваат или испраќаат од земјата во слободни зони, царински зони или царински складови;

-услуги поврзани со увозот, извозот и транзитот и тоа:

а) меѓународниот превоз на добра за извоз и другите услуги кои се извршуваат во непосредна врска со извозот на добрата;

б) меѓународен превоз на добра за увоз, како и други услуги кои се однесуваат на увозот, доколку вредноста на тие услуги е вклучена во даночната основа ;

-работи на движни материјални добра кои биле набавени или увезени во земјата за цели на овие работи и кои потоа биле извезени од страна на вршителот на услугата, странскиот нарачател или во нивно име од страна на трето лице;

-вршењето услуги од страна на посредници кои делуваат во име и за сметка на друго лице, кога таквите дејности се однесуваат на прометот;

-прометот на злато и други благородни метали спрема централните банки;

прометот, модификацијата, поправката, одржувањето, чартерингот и изнајмувањето на летала кои се користат главно во меѓународниот комерцијален воздушен сообраќај, како и испораката, изнајмувањето, поправката и одржувањето на добрата кои служат за опремување на леталото;

-прометот на добра и услуги кои се во врска со намирање на непосредните потреби на летала;

-меѓународниот воздушен превоз на патници во воздушниот сообраќај. Ова даночно ослободување важи за воздухопловни претпријатија со седиште во странство само во случај на реципроцитет и

-Услуги од страна на телекомуникациски оператор со кои се овозможува донирање на финансиски средства преку отворен специјален телефонски број за донации кои се користат за хуманитарни цели.

По исклучок, прометот на добра кои се превезуваат или испраќаат од земјата во слободни зони не е ослободен од данок на додадена вредност, доколку вкупниот износ на надоместокот за извршениот промет без данокот на додадена вредност, е еднаков или помал од 60.000 денари.

Ослободен од данок на додадена вредност е промет на добра и услуги, наменети за реализација на проект кој е финансиран со парични средства добиени врз основа на договор за донација, склучен меѓу Република Македонија и странски донатори, ако во тој договор е предвидено дека со добиените парични средства нема да се плаќаат даноци. Кај проектите кои се финансирани во рамките на инструментот за претпристапна помош (ИПА) кој се спроведува во услови на децентрализирано управување, даночното ослободување се однесува и за делот на средствата од национално кофинансирање обезбедено од Буџетот на Република Македонија и тоа од сопствени средства или од други извори на финансирање. Даночното ослободување се применува и доколку даночен должник е примателот на доброто или корисникот на услугата.

Купувач - физичко лице, кое на територијата на Република Македонија нема постојано живеалиште или привремен престој, има право на враќање на данокот на додадена вредност за добрата кои се купени во Република Македонија чија вредност надминува износ од 5.000 денари, вклучувајќи го и данокот на додадена вредност, кои ги изнесува од Република Македонија пред истекот од третиот месец кој следи по месецот на купување. Правото на враќање на данокот на

додадена вредност не се однесува на минерални масла, алкохол и алкохолни пијалаци, како и на производи од тутун.

Извозот се смета за извршен, ако:

-Доброто ја премине царинската линија на Република Македонија и

-Доброто стигне во слободни зони, царински зони и царински складови, под услов истото да не е наменето за крајна потрошувачка.

Странски примател претставува лице кое има свое фактичко седиште, подружница, постојано живеалиште или престојувалиште во странство. Подружницата на странскиот примател која се наоѓа во земјата не се смета за странски примател.

Странски нарачател, претставува лице има свое фактичко седиште, подружница, постојано живеалиште или престојувалиште во странство. Подружницата на странскиот примател која се наоѓа во земјата не се смета за странски примател

Се ослободува од данок на додадена вредност увозот на следниве добра:

- добра чиј промет е ослободен од данок на додадена вредност во земјата ;

- добра кои во рамките на транзитна царинска постапка се движат од едно до друго место во царинското подрачје на Република Македонија;

-добра кои повторно се увезуваат во непроменета состојба како при нивниот привремен извоз и

-добра кои се увезуваат:

-од страна на шефови на странски држави и претставници на шефови на странски држави во посебни мисии, како и членовите на нивната придружба, за нивни службени потреби и за лична употреба,

-од страна на меѓународни и меѓудржавни организации со седиште во Република Македонија, односно нивни претставништва во Република Македонија, во време на вршење на својата дејност во Република Македонија, за нивни службени потреби,

-од страна на дипломатски и конзуларни претставништва на странски држави во Република Македонија, за нивни службени потреби,

-од страна на шефови на странски дипломатски претставништва во Република Македонија и

членовите на нивните потесни семејства, за нивна лична употреба,
-од страна на дипломатскиот персонал на странските дипломатски претставништва во Република Македонија и членовите на нивните потесни семејства, за нивна лична употреба,
-од страна на конзуларниот персонал на странските конзуларни претставништва во Република Македонија и членовите на нивните потесни семејства, за нивна лична употреба и
-од страна на персоналот на странските дипломатски и конзуларни претставништва во Република Македонија, за предмети за домаќинство увезени во рок од 12 месеца од денот на нивното доаѓање во Република Македонија.

Ослободувањето не може да го користат државјани на Република Македонија, ниту странски државјани со одобрен постојан престој во Република Македонија. За ослободување од данок на додадена вредност за добрата се применуваат царинските прописи со кои се одредуваат критериумите и начинот на спроведување на ослободување од увозни давачки како и видот, количината и намената на добрата кои можат да се ослободат од увозните давачки.

Добрата не смеат во рок од три години од денот на увозот да се отуѓуваат, без да се плати данокот на додадена вредност.

Се ослободува од плаќање данок на додадена вредност увозот на добра кои се наменети да:
-се стават на увид на царинскиот орган, и кога е применливо, да се стават во третман на привремено чувани добра,
-се внесат во слободна зона или слободен склад и
-се стават во постапка на царинско складирање или царинска постапка на увоз за облагородување според системот на одложено плаќање, согласно со царинските прописи.

Ослободување од плаќање на данок на додадена вредност може да се оствари ако добрата не се пуштени во слободен промет, односно не се наменети за крајна потрошувачка.

Од плаќање на данок на додадена вредност се ослободени и добра наменети за продажба во слободни царински продавници на аеродромите, отворени за меѓународен воздушен сообраќај под услови патниците истите да ги изнесат како багаж во дозволени количини во други држави со авион.

При увоз на добра од плаќање данок на додадена вредност се ослободуваат:

- патници кои доаѓаат од странство, за предмети наменети за нивни лични потреби за време на патувањето во странство (личен багаж), а кои не подлежат на какви било важечки ограничувања или забрани, без оглед на тоа дали ги носат со себе или истите ги дале на превоз на превозник;

- домашни патници, за други предмети со мала вредност покрај предметите од личниот багаж, кои ги внесуваат од странство, а кои не се од комерцијална природа. Ослободувањето од оваа точка не се применува за домашни патници кои влегуваат повеќе од еднаш во тековното деноноќие во царинското подрачје. Како домашни патници не се сметаат екипажот и лицата кои управуваат со јавните транспортни средства. Ослободувањата не се однесуваат на тутун и производи од тутун, алкохол и алкохолни пијалаци, како и на парфеми и тоалетни води;

- државјани на Република Македонија и странски државјани, за предмети од некомерцијална природа со мала вредност испратени од странство од физички лица. Ослободувањата не се однесуваат на тутун и производи од тутун, алкохол и алкохолни пијалаци, како и на парфеми и тоалетни води;

- државјани на Република Македонија и странски државјани, за лекови за лична употреба што ги носат со себе или ги добиваат во пратки од странство;

- возачи на моторни возила и мотоцикли, за гориво и мазиво кое се наоѓа во резервоари кои се фабрички вградени во моторните возила и мотоцикли;

- државјани на Република Македонија и странски државјани кои имаат одобрен постојан престој во Република Македонија, за лични предмети кои ги наследиле во странство. Ослободувањата не се однесуваат на алкохол и алкохолни пијалаци, тутун и преработки од тутун, комерцијални моторни возила, предмети за употреба при вршење на трговија или професионална дејност кои ги употребувал починатиот при вршење на трговската или професионалната дејност, залихи на сировини и готови или полуготови производи и живи животни и земјоделски производи кои ги надминуваат количините кои се соодветни за вообичаените семејни потреби;

- државјани на Република Македонија кои живеат во пограничниот појас, за растителни и животински производи (предмети) добиени на сопствените имоти во пограничниот појас на соседна држава, како и за подмладок и други производи стекнати од стоката што ја имаат на тие имоти заради полски работи, паша или презимување;

- државјани на Република Македонија и странски државјани, за одликувања, медали, пехари, споменици и слични предмети од симболичен карактер добиени во странство на натпревари, изложби и приредби од меѓународно значење. Ослободувањата не се однесуваат на алкохолни пијалаци, како и на тутун и производи од тутун;

-научници, книжевници и уметници, за сопствените дела што ги внесуваат од странство;

- државни органи или регистрирани хуманитарни или добротворни организации, за добра кои бесплатно ги увезуваат, а кои се наменети за бесплатна поделба на жртвите од природни или други непогоди или за добра кои остануваат во сопственост на тие организации, а кои се наменети за бесплатно ставање на располагање на жртвите на тие непогоди. Ослободувањето не се однесува на материјал и опрема наменета за обнова на подрачјата кои ги зафатила природна или друга катастрофа. Ослободувањето се однесува само на организации кои водат соодветно книговодство и им овозможуваат на надлежните органи надзор над нивното работење и кои по потреба нудат гаранција како инструмент за обезбедување на плаќањето;

-регистрирани хуманитарни или добротворни организации, за добра кои бесплатно ги увезуваат од странство за извршување на нивните хуманитарни активности. Ослободувањата не се однесуваат на алкохолни пијалаци, тутун и производи од тутун, како и на моторни возила (освен амбулантни возила за превоз на болни и повредени лица). Ослободувањето се однесува само на организација која води соодветно книговодство и на надлежните органи им овозможува надзор над нивното работење и кои по потреба нудат гаранција како инструмент за обезбедување на плаќањето;

-јавни музеи и јавни уметнички галерии, за подарени збирки и уметнички предмети;

-јавни библиотеки, за подарен библиотечарски материјал;

-јавни архиви, за подарена репродуцирана архивска граѓа;

- терапевтски супстанции од човеково потекло, реагенси за определување на крвни групи и на типови ткива;

-лабораториски животни и биолошки или хемиски супстанции наменети за истражување;

-мостри на добра со мала вредност кои според видот и количината не можат да се користат за друга намена;

-добра наменети за употреба на саеми, трговски изложби или слични манифестации. Ослободувањето не се однесува на алкохол и алкохолни пијалаци, тутун и преработки од тутун и горива, било да се работи за течни, тврди или за гас;

-добра кои се увезуваат заради испитување, истражување, анализирање или тестирање. Ослободувањето не се однесува на стока употребена за испитување, анализирање или тестирање за подобрување на продажбата;

-трговски марки, модели или дизајни и нивните придружни документи, како и поднесоци за признавање на патенти за пронајдоци или слично, што им се доставуваат на организациите за

заштита на авторските права или правата од индустриска сопственост;

- туристички пропаганден материјал наменет за бесплатно делење и чијашто главна задача е да ја претстави странската туристичка понуда;
- фармацевтски производи за здравствена или ветеринарна намена што се употребуваат при меѓународни спортски манифестации организирани во Република Македонија;
- материјали потребни за прицврстување и за заштита на стоката во текот на нејзиниот транспорт;
- подлога и храна за добиток и за животни во текот на нивниот транспорт;
- материјали за изградба, одржување или украсување на спомен обележја на жртвите од војните или гробишта за жртвите од војните;
- ковчези со тела, погребни урни со пепел и придружни погребни предмети;
- пратки со мала вредност испорачани од странство за примачи во земјата чија вкупна вредност по пратка не го надминува износот од 22 евра во денарска противвредност. Ослободувањата не се однесуваат на тутун и производи од тутун, алкохол и алкохолни пијалаци, како и на парфеми и тоалетни води;
- документи кои се испратени бесплатно до државните органи;
- изданија на странски влади и официјални меѓународни органи наменети за бесплатно делење;
- предмети кои се поднесуваат како докази или за слични цели пред судовите или други државни органи;
- примероци на потписи и печатени циркулари кои се однесуваат на потписи кои се праќаат како дел од вообичаена размена на информации меѓу јавни служби или меѓу банки;
- службени печатени материјали испратени до Народната банка на Република Македонија;
- извештаи, изјави, белешки, проспекти, обрасци за пријавување и други документи кои се изготвени од фирми регистрирани во странство и испратени до сопствениците или носителите на хартии од вредност издадени од тие фирми;
- досиеја, архиви, печатени обрасци и други документи кои се користат на меѓународни состаноци, конференции или конгреси, како и извештаи за тие собири;
- планови, технички цртежи, нацрти, описи и други слични документи увезени за добивање или исполнување на нарачки во странство или за учество на конкурси или натпревари кои се одржуваат на царинското подрачје;
- документи кои се користат при спроведување на испити на царинското подрачје кои ги спроведуваат институции со седиште во странство;
- печатени обрасци кои се користат како службени документи во меѓународниот промет на возила

или стока, во рамките на меѓународни конвенции;

-печатени обрасци, етикети, билети и слични документи кои се испратени од странски превозници или хотели до туристички агенции со седиште во царинското подрачје;

-печатени обрасци и билети, коносмани, товарни листови и други комерцијални или канцелариски документи кои веќе се искористени;

-службени печатени обрасци од странски земји или од меѓународни органи и печатени материјали кои се во согласност со меѓународни стандарди испратени за распределба од странски здруженија до соодветни здруженија со седиште во царинското подрачје;

-фотографии, слајдови и стандардни подлоги за фотографии, без оглед дали се титлувани, испратени до новински агенции или до издавачи на весници или списанија;

-добра кои како подарок се добиени од странски донатори, како и увезени добра купени со паричните средства добиени како подарок на државните органи, општините и градот Скопје и на јавни правни субјекти и

-добра наменети за реализација на проект кој се финансира со парични средства добиени врз основа на договор за донација, склучен меѓу Република Македонија и странски донатори, ако во тој договор е предвидено дека со добиените парични средства нема да се плаќаат даноци.

За ослободување од данок на додадена вредност за добрата се применуваат царинските прописи со кои се одредуваат условите и начинот на спроведување на ослободување од увозни давачки, како и видот, количината и намената на добрата кои можат да се ослободат од увозните давачки.

Добрата не смеат во рок од три години од денот на увозот да се отуѓуваат, без да се плати данокот на додадена вредност.

Кај проектите кои се финансирани во рамките на инструментот за претпристапна помош (ИПА) кој се спроведува во услови на децентрализирано управување, даночното ослободување се однесува и за делот на средствата од национално кофинансирање обезбедено од Буџетот на Република Македонија и тоа од сопствени средства или од други извори на финансирање.

По исклучок за остварување на ослободувањето, увозникот на добрата поднесува барање до Министерството за финансии.

Се ослободени од плаќање на данок на додадена вредност добрата кои привремено се увезуваат со целосно ослободување од плаќање царина, и тоа:

-транспортни средства;

- лични предмети и стока за спортски цели увезени од патници;
- материјали за помош при непогоди;
- медицинска, хируршка и лабораториска опрема;
- животни;
- стока за употреба во погранични зони;
- медиуми - носачи на звук, слика или податоци;
- рекламен материјал;
- професионална опрема;
- педагошки материјал и научна опрема;
- амбалажа;
- калапи, матрици, нацрти, скици, модели, инструменти за мерење, проверка и тестирање и други слични предмети;
- специјален алат и инструменти;
- стока за вршење на тестирање или која е предмет на тестирање;
- мостри на стока;
- заменувачки производи;
- стока за изложби, саеми, средби и слични настани или за продажба;
- резервни делови, прибор и опрема и
- друга стока која повремено се увезува или се увезува во случаи во кои нема економски ефект.

Ослободувањето од плаќање данок на додадена вредност се одобрува согласно со условите и роковите определени со царинските прописи со кои за добрата претходно наведени се одобрува привремен увоз со целосно ослободување од плаќање царина.

Даночни стапки кај данокот на додадена вредност

Данокот на додадена вредност се пресметува со примена на пропорционални даночни стапки врз даночната основа за оданочивиот промет на стоки и услуги и увоз и тоа:

- според општата даночна стапка од 18% и
- според повластената даночна стапка од 5%.

Општата даночна стапка од 18% се применува врз целокупниот промет и увоз, освен врз прометот и увозот кој се оданочува со повластената даночна стапка.

Повластената даночна стапка од 5% се применува врз прометот и увозот на:

- Производи за човечка исхрана;
- Вода за пиење од јавните системи за снабдување и одведување на урбаните отпадни води и вода за наводнување на земјоделско земјиште;
- Публикации и тоа: книги, брошури и слични печатени материјали, весници и други периодични публикации, детски сликовници, книги за цртање и боење за деца и картографски производи од секаков вид, освен публикации кои служат претежно за рекламни цели, како и публикации со порнографска содржина;
- Семенски и саден материјал за производство на земјоделски растенија;
- Ѓубрива;
- Средства за заштита на растенијата;
- Фолии од пластична маса за употреба во земјоделството;
- Земјоделска механизација;
- Лекови;
- Машини за автоматска обработка на податоци и нивни единици (компјутери);
- Термални сончеви системи и компоненти;
- Медицинска опрема, помагала и други уреди чијашто намена е за олеснување или третирање на инвалидност исклучиво за лична употреба од страна на инвалидни лица;
- Сурово масло за производство на храна за човечка исхрана;
- Првиот промет на станбени згради и станови во оној дел во кој истите се користат за станбени цели и кој ќе се изврши во рок до пет години по изградбата;
- Добиточна храна, адитиви за добиточна храна и жив добиток;
- Бебешки производи, и тоа: креветче, количка, транспортер, релаксатор, седиште за во возило, када, хранилка, цуцла, шише и пелени за бебиња;
- Училиштен прибор, и тоа: училишна торба (ранец), тетратка, молив, пенкало, блок, работна тетратка, боички, линијар, шестар, пластелин, остроило, гума и коректор и
- Пелети, печки на пелети и котли на пелети.

Повластената даночна стапка од 5% се применува и на прометот на следниве услуги:

- Превоз на лица и нивниот придружен багаж;
- Софтвер за машини за автоматска обработка на податоци и нивни единици (компјутери);
- Услуги за одржување на јавна чистота и отпремување на отпад и

-Услуги на сместување (ноќевање) или сместување со појадок, полупансион или полн пансион, во сите видови на комерцијални угостителски објекти.

Владата на Република Македонија поблиску ги определува добрата и услугите претходно наведени кои подлежат на повластена стапка на данокот на додадена вредност.

Време на настанување на даночниот долг

Даночниот долг настанува:

-во моментот кога е извршен прометот на доброто. Кога доброто се превезува или испраќа, се смета моментот на започнување на превозот или на испраќањето. Кога прометот вклучува монтирање или инсталирање, се смета моментот кога соодветните работи се завршени и

-во моментот кога услугата е целосно извршена.

Кога плаќањето е извршено пред извршувањето на прометот, време на настанување на даночниот долг е моментот кога е добиено плаќањето, во висина на данокот за добиениот износ.) Во случај на периодичен или континуиран промет, за кој се предвидени последователни плаќања, време на настанување на даночниот долг е денот на кој е издадена фактура за соодветниот период или, доколку е порано, денот во кој е добиено плаќањето за соодветниот период. Ако економски деливиот промет се должи и извршува во делови, време на настанување на даночниот долг е денот во кој е извршен соодветниот дел од прометот. Кога се користат автомати за продажба на добра или за извршување услуги, кои работат со монети, книжни пари или жетони, време на настанување на даночниот долг е денот на кој монетите, книжните пари или жетоните се вадат од автоматот. За време на настанување на даночниот долг при увозот на добра се смета:

-денот на настанување на обврската за плаќање на царината и другите увозни давачки, или денот на внесување на доброто во земјата, кога се работи за добро кое не подлежи на плаќање царина и

-моментот кога доброто, кое подлежи на режимот на добра во слободни зони, царински зони и царински складови или кога доброто е во транзит или е привремено увезено, се пушта во слободниот промет.

За време на настанување на даночен долг во случај на инвестициско вложување во објект на закуподавачот извршени од страна на закупецот, се смета:

Денот на престанување на договорот за закуп, во случај на истекување на времето за кое е склучен, освен кога закупот се продолжува или

Денот на раскинување или откажување на договор за закуп или

Денот кога е извршена уплатата на надоместокот од страна закуподавачот, кога за време на важноста на договорот за закуп е извршен прометот со надомест.

По исклучок, за време на настанување на даночен долг во постапка за присилна наплата и во постапка за присилно извршување се смета денот кога е извршена целосна уплата на постигнатата крајна цена од страна на стекнувачот на доброто, освен кога доверителот се стекнува со доброто.

Даночен должник кај данокот на додадена вредност

Даночен должник е:

- даночниот обврзник;

-лице кое увезува добра;

-лице кое издава фактура;

-примателот на доброто или корисникот на услугата, доколку истиот е даночен обврзник или институција во случај на промет, извршен од страна на даночен обврзник, кој нема ниту седиште, ниту подружница во Република Македонија.

Во тие случаи, обврската за пресметување на данокот за поднесување даночна пријава, за плаќање на данокот и за плаќање камата во случај на задоцнето плаќање на данокот паѓа на товар на даночниот должник.

По исклучок, даночен должник е даночниот обврзник кон кого од страна на друг даночен обврзник, се извршени следниве промети на добра и услуги:

-градење, вклучувајќи одржување, реконструкција и отстранување на градби или нивни делови, кога примател на прометот е инвеститорот, а вршителот на прометот е изведувачот на работите и во случај кога примател на прометот е изведувачот, а вршител на прометот е подизведувачот на работите, согласно со законот со кој се уредува градењето;

-прометот со употребен материјал и употребен материјал кој не може повторно да се користи во иста состојба, отпад, индустриски и неиндустриски отпадни материјали, отпаден материјал кој може да се рециклира, делумно преработен отпад и

- пренос на движен и недвижен имот во постапка на присилна наплата согласно со Законот за даночна постапка и во постапка за присилно извршување согласно со Законот за извршување, кога доверителот се стекнува со доброто.

Владата на Република Македонија поблиску ги определува добрата услугите предмет на данокот. Даночниот обврзник кон кого се врши промет е даночен должник и во случај на плаќање кое го врши однапред (аванс), пред да биде извршен прометот на добрата и услугите.

Одбиток на претходниот данок

Претходен данок е износот за кој се намалува данокот на додадена вредност што се должи за извршениот промет за одреден даночен период.

Претходниот данок се однесува на:

- данокот на додадена вредност за прометот кој е извршен спрема даночниот обврзник од страна на други даночни обврзници;
- данокот на додадена вредност за плаќања, кои даночниот обврзник ги извршил за промет, кој се уште не е извршен спрема него и
- данокот на додадена вредност кој е платен за увозот на добра.

Правото на одбивка може да се оствари:

- ако даночниот обврзник ги употребува набавените или увезените добра, односно примените услуги за цели на неговата стопанска дејност;
- Врз основа на фактура или царинска декларација во која е посебно искажан платениот данок за увозот или актите и Извештаите и ако тие документи се евидентирани во книговодството на даночниот обврзник.

Правото на одбиток на претходниот данок настанува во моментот, во кој се исполнети сите услови.

Правото на одбивка може да се оствари и ако даночниот обврзник ги употребува набавените или увезените добра, односно примените услуги за инвестициски вложувања во објектот на закуподавачот, во случај кога објектот се користи за вршење на стопанската дејност на даночниот обврзник кој е закупец. За инвестициски вложувања се сметаат вложувањата во објектот извршени од страна на закупец кои се однесуваат на: градење, реконструкција, адаптација, надградба и доградба со кои се зголемува вредноста на закупениот објект. Правото на одбивка на претходниот данок настанува во моментот, во кој се исполнети сите услови.

Даночниот обврзник нема право на одбивка на претходниот данок за:

- Набавки или увозот на добра и користењето услуги за цели на прометот кој е ослободен од данок според закон или во странство кој би бил ослободен од данок, ако би се извршувал во земјата;
- набавки, производство и увоз на велосипеди, моторни возила со помалку од четири тркала (категорија L), возила за превоз на патници, кои, покрај седиштето на возачот, имаат најмногу до осум седишта и чија најголема маса не надминува 3500 кг (категорија M1), исклучувајќи ги возилата за комбиниран превоз, летала, пловни објекти, како и резервни делови, гориво и потрошен материјал за нив, нивно изнајмување, одржување и поправка и за други услуги поврзани со нивно користење.

Последното не важи во случаите, кога даночниот обврзник ги користи превозните средства или другите добра во календарската година исклучиво за промет со наведените превозни средства и други средства, изнајмување на наведените превозни средства, превоз со наведените превозни средства, обука на возачи со нив и одржување и поправка на наведените превозни средства и други добра;

- расходи за репрезентација на претпријатието или на сопственикот (гостење, подароци, одмор, рекреација и разонода);
- набавки или увоз на фрижидери, аудио и видео апарати, теписи и уметнички предмети со кои ги опремуваат своите административни простории;
- издатоци за превоз на лица;
- издатоци за сместување во хотели или слични објекти и за исхрана со исклучок на издатоци за кетеринг за лица ангажирани од филмскиот продуцент, при производство на филм наменет за

јавно прикажување и

-данокот на додадена вредност кој го должи издавачот на фактурата.

Ако даночниот обврзник ги употребува набавените или увезените добра или примените услуги, како за промет со, така и за промет без право на одбиток на претходниот данок, лицето може да го одбие само оној дел од претходниот данок, кој отпаѓа на прометот со право на одбивка на претходниот данок. Данокот исклучен од правото на враќање не се зема предвид при поделбата. Доколку кај одредено инвестиционо средство се променат околностите кои во календарската година на прва употреба биле одлучувачки за одобрување на претходниот данок и доколку промената настапи во рок од пет години од почетокот на употребата на средството, во тој случај се врши порамнување за секоја календарска година на промена преку исправка на одбитокот на претходниот данок кој отпаѓа на трошоците за негова набавка или производство. За недвижности, рокот изнесува десет години. При исправката, за секоја календарска година на промената, се поаѓа од една петтина во случаите од првата реченица, а во случаите од втората реченица од една десеттина од претходниот данок кој отпаѓа на инвестиционото средство. Во согласност со конкретните случаи се земаат предвид и пократки рокови.) Измена на околностите постои и ако даночниот обврзник го отуѓил или пренаменил за сопствена потрошувачка сè уште наменски подобното инвестиционо средство пред истекот на соодветниот рок за исправка и доколку отуѓувањето или сопствената потрошувачка можат поинаку да се оценат за цели на претходниот данок, отколку употребата во првата календарска година. Претходното важи важи и ако отуѓувањето или самопотрошувачката настапиле во календарската година на негова прва употреба. Исправката се врши така, што ќе се смета дека инвестиционото добро се користело во периодот од отуѓувањето или самопотрошувачката до истекот на соодветниот рок за исправка и натаму за стопанската дејност на даночниот обврзник според соодветните променети околности.

Посебни одредби за тур-оператори

Правилата тука наведени важат за туристички услуги на даночен обврзник, доколку тој настапува спрема патниците во свое име (во натамошниот текст: тур-оператори) и притоа прима добра и услуги од трети лица кои се од непосредна полза за патниците (во натамошниот текст: претходни туристички услуги). Туристичките услуги дадени од страна на тур-операторот се сметаат за една единствена услуга. По исклучок, даночна основа на, услугата на тур-операторот претставува

разликата меѓу износот кој го плаќа патникот за туристичкото патување и износот кој го плаќа тур-операторот за претходните туристички услуги. Данокот на додадена вредност не е составен дел на даночната основа., Тогаш наместо износот кој го плаќа патникот за туристичката услуга се земаат износите дадени во наведениот член. Наместо за секоја туристичка услуга одделно, тур-операторот може даночната основа да ја утврди или за одделни групи на туристички услуги, или за сите туристички услуги заедно, дадени во рамките на одреден даночен период. Независно од претходно наведеното, тур-операторот не е овластен да го одбие како претходен данок данокот на додадена вредност кој му е одделно истакнат во фактурата за извршените претходни туристички услуги.

Посебни одредби за инвестициско злато

Инвестициско злато се смета:

- злато во форма на прачки или плочки со тежина прифатена од пазарите за благородни метали и со финост еднаква или поголема од 995 илјадити делови независно од тоа дали е обезбедено во форма на хартии од вредност или не и
- златни монети, со финост еднаква или поголема од 900 илјадити делови, што се исковани по 1800 година, кои во земјата на потекло се или биле законски платежни средства и вообичаено се продаваат по цена што не надминува повеќе од 80% од вредноста на златото содржано во монетата, на слободниот пазар.

Се смета дека монетите претходно наведени не се продаваат за нумизматички цели. Владата на Република Македонија ги пропишува „тежината прифатена на пазарите на благородни метали“ и видовите на златни монети, кои претставуваат инвестициско злато.

Од данок на додадена вредност се ослободени прометот и увозот на инвестициско злато, вклучително инвестициското злато претставено со сертификати за алоцирано (асигнирано) или неалоцирано (неасигнирано) злато или е тргувано преку сметки за трговија со злато, како и заемите во злато и свопови со злато (swap) со кои се стекнува право на сопственост или побарување во врска со инвестициско злато, и трансакции во врска со инвестициско злато кои

вклучуваат договори за фјучерси и форворди чиј резултат е пренос на правото на сопственост или побарувањето во врска со инвестициско злато.

Од данокот на додадена вредност е ослободен прометот на услуги на посредникот, што дејствуваат во име и за сметка на трети лица, доколку тој посредува во прометот на инвестициско злато до неговите налогодавачи.

За прометот на инвестициско злато кој е ослободен од данокот согласно со оваа глава, даночниот обврзник има право да ги одбие следниве износи:

- данокот на додадена вредност што се должи или е платен за злато, за промет кон него или увоз извршен од негова страна, коешто злато не е инвестициско злато, а потоа од него или од страна на друго лице во негово име истото било претворено во инвестициско злато и
- данокот на додадена вредност што го должи или е платен за промети на услуги извршени кон него, а коишто се состојат во менување на формата, тежината или чистотата на злато, вклучително и инвестициско злато.

Даночните обврзници што произведуваат инвестициско злато или претвораат злато во инвестициско злато можат да го одбијат како претходен данок данокот што се должи или е платен од нив за промет, или увоз на добра или за промети на услуги што се директно поврзани со производството или претворањето на ова злато, како промет на инвестициското злато да е оданочив, иако тој е ослободен од данокот.

Даночните обврзници мора да водат евиденција за промети на инвестициско злато, во која ќе бидат содржани и податоци кои ќе овозможат утврдување на идентитетот на примателите на овие промети и да ги чува документите во врска со овие промети.

Даночните обврзници ја чуваат евиденцијата и документите најмалку десет години, сметано од годината која следи по годината во која е извршен прометот на инвестициско злато.

Евиденцијата ги содржи следниве податоци реден број на уписот, број и датум на фактурата, повикувачки број на нарачката, даночен број на примателот на прометот, име (назив) и адреса на примателот на прометот, опис на инвестициското злато кое е предмет на промет (форма, количина, финост, како и тежина и единица мерка кога предмет на промет е злато во форма на прачки и плочки, и земја на потекло, име на валута и апоени кога предмет на промет е злато во

форма на монети), име и адреса на посредникот доколку прометот е извршен со посредување и износ на надоместокот за прометот. Евиденцијата се води согласно со Законот за општата управна постапка.

Одданочување кај данокот на додадена вредност

Периодот за кој се пресметува и плаќа данокот на додадена вредност е даночен период. За даночен период се смета календарскиот месец или, доколку вкупниот промет во изминатата календарска година не надминал износ од 25 милиони денари, даночниот период ќе биде календарско тримесечје.

Доколку даночниот обврзник е регистриран за цели на данокот на додадена вредност согласно во текот на даночниот период кој му е определен во зависност од прометот кој го предвидел или го оставарил, за прв даночен период ќе му се смета само периодот од датумот на регистрација. Доколку даночниот обврзник престане со вршење на дејност во текот на даночниот период кој му е определен во зависност од прометот кој го предвидел или го оставарил, за последен даночен период ќе му се смета само периодот до датумот на бришење од регистрација.

Надлежниот даночен орган со решение го менува даночниот период кај даночните обврзници регистрирани за целите на данокот на додадена вредност врз основа на податоците за остварениот промет од претходната календарска година.

Даночниот обврзник го пресметува данокот на додадена вредност за соодветниот даночен период според вкупно извршениот промет и вкупно примениот промет за кој е даночен должник, доколку во тој период настанал даночен долг, освен прометот извршен во постапка на присилна наплата или присилно извршување, доколку доверителот непосредно не се стекнува со доброто. Данокот пресметан се намалува за претходниот данок кој може да се одбие, а кој се однесува на истиот даночен период, за кој се пресметува данок. При утврдувањето на претходниот данок се земаат предвид и исправките.

Ако за целите на оданочување биле решавачки околностите од одредена календарска година, кои можат да се утврдат само привремено во текот на таа календарска година, во тој случај даночниот обврзник е должен да изврши конечна пресметка на даноците во даночната пријава за последниот даночен период од таа календарска година.

При увоз на добра, данокот на додадена вредност го пресметува надлежниот царински орган кој ја спроведува постапката за царинење.

Даночниот обврзник е должен за секој даночен период да поднесе даночна пријава во рок од 25 дена по истекот на даночниот период во која сам го пресметува данокот. Кон даночната пријава, за соодветниот даночен период, даночниот обврзник е должен преку носителот на платниот промет да поднесе периодичен извештај од денарски трансакциски сметки и девизни сметки преку кои го остварува работењето. Даночната пријава се поднесува во рок од 25 дена и тогаш кога во соодветниот даночен период даночниот обврзник нема извршено оданочив промет. По исклучок во случај на престанок со вршење на дејност, даночниот обврзник е должен да поднесе даночна пријава во рок од 25 дена по истекот на календарскиот месец во кој престанал со дејноста. Даночната пријава се поднесува до надлежниот даночен орган кај кого е регистриран даночниот обврзник. Периодичните извештаи од денарски трансакциски сметки и девизни сметки преку кои даночниот обврзник регистриран за цели на данокот на додадена вредност го остварува своето работење, ги доставува носителот на платниот промет по електронски пат до надлежниот даночен орган. Периодичните извештаи носителот на платниот промет ги доставува за период и во рок во кој се поднесува даночната пријава.

Надлежниот даночен орган по електронски пат до носителите на платниот промет ги доставува следниве податоци за даночните обврзници:

- регистрација за цели на данокот на додадена вредност и даночен период за пресметување и плаќање на данокот на додадена вредност,
- прекинување на регистрација за данокот на додадена вредност,
- бришење од регистарот на обврзници за данокот на додадена вредност и
- промена на даночниот период за пресметување и плаќање на данокот на додадена вредност.

Доколку даночниот обврзник утврди дека пријавил неточно или нецелосно промети, даноци или претходни даноци во одредена даночна пријава за соодветниот даночен период, должен е да изврши исправка на даночната пријава преку поднесување на нова исправена даночна пријава за тој даночен период и тоа најдоцна до рокот за доставување на годишната сметка. Исправката не се врши преку искажување на разликите во износите, туку преку искажување на целосните износи.

По исклучок, даночниот обврзник е должен да изврши исправка на неточната или нецелосната даночна пријава во последната даночна пријава од календарската година на која се однесува грешката, доколку се работи за повеќе или помалку пријавен данок во дадениот даночен период кој е помал од 1% од пријавениот данок.

Даночниот обврзник кој врши промет на добра и услуги за кој даночен должник е даночниот обврзник кон кого е извршен прометот, има обврска да изготви извештај за извршените промети на добрата и услугите. Даночниот обврзник го доставува извештајот, заедно со даночната пријава, до надлежниот даночен орган за прометите извршени во периодот за кој се однесува даночната пријава.

Надлежниот даночен орган со решение ќе го утврди данокот на додадена вредност за соодветниот даночен период, ако:

- даночниот обврзник не поднесе даночна пријава во пропишаните рокови;
- данокот не е правилно пресметан, или ако не одговара на реално остварениот промет и се утврди со контрола дека евиденцијата на даночниот обврзник е нецелосна или содржи неточни податоци. при утврдувањето на данокот, соодветно се применуваат одредбите на Законот за персоналниот данок од доход.

Даночниот обврзник е должен за секој даночен период да го плати данокот кој го пресметал. Данокот пресметан и пријавен за соодветниот даночен период, даночниот обврзник го плаќа во роковите пропишани, во кои се поднесува даночната пријава. Даночниот обврзник е должен данокот утврден да го плати во рок од 15 дена по денот на приемот на решението за утврдување на данокот. Даночниот обврзник е должен данокот за плаќање да го уплати на сметките утврдени со посебни прописи.

Данокот на додадена вредност при увозот се плаќа во исто време кога се плаќаат царинските давачки. Наплата на данокот врши надлежниот царински орган и истиот посебно го искажува во царинската декларација. Добрата можат да бидат ослободени од царинскиот надзор само по плаќање на данокот на додадена вредност. Царинскиот орган е должен наплатениот данок да го уплати на сметка на државниот буџет во рок од три дена од неговата наплата.

Во случај на промет кој е погоре наведен, кога должникот или лицето кое гарантира за даночен долг, односно должникот или заложниот должник се регистрирани за данок на додадена вредност при промет на движен и недвижен имот во постапка за присилна наплата согласно со

Законот за даночна постапка и во постапка за присилно извршување согласно со Законот за извршување, во име и за сметка на даночниот должник, пресметувањето и плаќањето на данокот на додадена вредност за прометот на доброта кои се предмет на продажба во овие постапки го врши субјектот надлежен за присилна наплата, односно присилно извршување, освен кога доверителот се стекнува со доброто. Субјектот надлежен за присилна наплата, односно присилно извршување пресметувањето на данокот го врши на посебен образец (ДДВ-ПНПИ) Извештај за задржан данок на додадена вредност во постапка на присилна наплата и присилно извршување, а плаќањето на данокот на додадена вредност го врши поединечно за секој даночен обврзник на буџетска сметка утврдена со посебни прописи. Во постапка за присилна наплата согласно со Законот за даночна постапка, субјектот надлежен за присилна наплата плаќањето на данокот го врши најдоцна во рок од пет работни дена од денот кога е извршена целосна уплата од страна на стекнувачот на доброто, а во постапка за присилно извршување согласно со Законот за извршување, субјектот за присилно извршување плаќањето на данокот го врши најдоцна во рок од пет работни дена од денот на одржаната делба.

Првенство на намирување од износот уплатен од страна на стекнувачот на доброто за прометот извршен во постапки на присилна наплата согласно Законот за даночна постапка или присилно извршување согласно Законот за извршување, има намирувањето на обврската за плаќањето на данокот на додадена вредност. Субјектот надлежен за присилна наплата, односно присилно извршување е должен Извештајот заедно со актот кој го изготвува согласно со Законот за даночна постапка и Законот за извршување кој е основ за стекнување со сопственост на движните и недвижните добра, да ги достави до надлежниот даночен орган, до даночниот должник и до стекнувачот на доброто. Во постапка за присилна наплата согласно со Законот за даночна постапка, субјектот надлежен за присилна наплата Извештајот заедно со актот ги доставува најдоцна во рок од пет работни дена од денот кога е извршена целосна уплата од страна на стекнувачот на доброто, а во постапка за присилно извршување согласно со Законот за извршување, субјектот за присилно извршување Извештајот заедно со актот ги доставува најдоцна во рок од пет работни дена од денот на одржаната делба. Надлежниот даночен орган врз основа на Извештајот го задолжува даночниот должник за износот на пресметаниот и платениот данок на додадена вредност.

Ако износот на претходниот данок во одреден даночен период е поголем од износот на данокот кој е пресметан за прометот кој го извршил, како и за прометот за кои тој е даночен должник,

разликата му се враќа на даночниот обврзник врз основа на негово барање кое го искажува во даночната пријава. Ако даночниот обврзник не искаже такво барање, разликата се пренесува како даночна аконтација за следниот даночен период. Разликата на данокот се враќа во рок од 30 дена по денот на поднесувањето на даночната пријава. Доколку надлежниот даночен орган е оневозможен да изврши контрола на даночната пријава по вина на даночниот обврзник, рокот почнува да тече дури откако се создадени услови за спроведување на контролата. Неплатените даноци (данок на додадена вредност и други даноци) на даночниот обврзник, како и казнените камати за нив се пребиваат со побарувањата за исплата. Кога данокот на додадена вредност при увозот е пресметан и наплатен на добра кои се ослободени од данокот, или кога се наплаќа поголем данок од износот кој се должи, наплатениот данок, односно повеќе наплатениот данок му се враќа на лицето кое нема или има делумно право да го одбие претходниот данок.

На непрофитните организации им се одобрува, по барање, враќање на данокот за промет на добра и за увозот реализиран спрема нив под следниве услови:

- прометот или увозот да не биле ослободени од данок;
- данокот на додадена вредност за извршениот промет на добра мора да е посебно искажан во фактурата и да бил платен со плаќањето на купопродажната цена;
- данокот долгуван за увозот мора да е платен и
- Добрата мора да се пренесени во странство и таму да се користат за хуманитарни, добротворни или образовни цели.

Доказот за исполнување на условот, го прибавува овластеното службено лице од Управата за јавни приходи кое е должно во рок од три дена од денот на приемот на барањето да го побара доказот од надлежниот јавен орган. Овластеното службено лице од надлежниот јавен орган од кој е побаран доказот за исполнување на условот претходно наведен е должно да го достави бараниот доказ во рок од три дена од денот на приемот на барањето.

Доколку странското дипломатско или конзуларно претставништво набави добра или користи услуги за службени потреби, на барање на претставништвото ќе му се изврши враќање на данокот на додадена вредност, доколку е платена фактурата и доколку во истата е одделно искажан данокот на додадена вредност од страна на даночниот обврзник. Враќањето се врши врз основа на посебни спогодби склучени со државата – испраќач, во согласност со условите на реципроцитет. Враќањето ќе се одбие, доколку износот на фактурата не надминува 5.000 денари, вклучувајќи го данокот на додадена вредност. Барањето за враќање се поднесува најдоцна во рок

од пет години по истекот на календарската година во која е извршен прометот кон подносителот на барањето

Во согласност со претходно наведеното, враќањето на данокот на додадена вредност му се одобрува и на шефот на дипломатското претставништво, на членовите на дипломатскиот персонал на странското дипломатско претставништво, на конзуларните функционери, како и на нивните брачни другари, доколку овие лица стекнале добра или користеле услуги за лични потреби или за потреби на членовите на семејствата кои ги сочинуваат нивните домаќинства. Во тој случај, враќањето се ограничува на вкупен износ од 50.000 денари за соодветната календарска година. При набавката на моторно возило, враќањето на данокот се одобрува еднаш во три години, освен во случаите на неопходна набавка на ново возило како замена за старото, после настаната кражба или тешко оштетување. Данокот на додадена вредност за ваквата набавка не се засметува кон максималниот износ за враќање од 50.000 денари.

При набавката на моторно возило како замена за старото пред истекот на три години по набавката на заменетото моторно возило, износот за враќање се намалува, земајќи го притоа предвид остатокот од вредноста на заменетото моторно возило, доколку за ваквата набавка било одобрено враќањето на данокот.

Данокот на додадена вредност ќе им се врати, на барање, на меѓународните организации и нивните членови за прометот на добра или услуги извршени спрема нив, според условите и ограничувањата утврдени со меѓународни спогодби. Барањето за враќање се поднесува најдоцна во рок од пет години по истекот на календарската година во која е извршен прометот кон подносителот на барањето

Регистрација на даночни обврзници за ДДВ

Сите даночни обврзници, чиј вкупен промет во изминатата календарска година надминал износ од 1.000.000 денари или чиј вкупен промет се предвидува на почетокот од вршењето на стопанската дејност дека ќе го надмине износот или во текот на годината го надмине износот, обврзани се за регистрација за данокот на додадена вредност. Обврската за регистрација за данокот на додадена вредност не се однесува за даночни обврзници во смисла промет во странство.

Вкупен промет претставува збир на прометот што го направил обврзникот во текот на календарската година и кој е предмет на оданочување, вклучувајќи го и данокот кој отпаѓа на него, освен прометот ослободен од данок без право на одбивка на претходниот данок. Ако даночниот обврзник ја вршел својата дејност само во еден дел од календарската година, фактичкиот вкупен промет се пресметува на ниво на вкупен промет за целата календарска година.

Даночни обврзници - резиденти во земјата кои не се обврзани за регистрација според став 1 првата реченица не должат данок на додадена вредност за прометот на добра и услуги извршени од нив. Тие не се овластени одделно да искажуваат данок во фактурите или во други документи и немаат право на одбиток на претходни даноци.

Даночните обврзници кои се погоре наведени, можат доброволно да се регистрираат за данокот на додадена вредност од почетокот на секоја календарска година. Надлежниот даночен орган го врши уписот во регистарот на обврзници на данокот на додадена вредност од почетокот на тековната календарска година и притоа им издава на даночните обврзници решение. Ако даночниот обврзник започнал да ја врши својата дејност во текот на календарската година, регистрацијата се врши со започнувањето на вршењето на дејноста. Под започнување на вршење на дејноста се подразбира првото вршење на активност на даночниот обврзник како прва извршена набавка на добра (основни средства, трговска стока и друго), користена услуга (закуп, истражување на пазар и друго) и извршен промет на добра или услуга. Ако во текот на годината даночниот обврзник го надмине износот на остварен вкупен промет од 1.000.000 денари, регистрацијата се врши по истекот на месецот кога е остварен прометот.

Даночните обврзници остануваат регистрирани најмалку во рок од пет календарски години, независно од висината на вкупниот промет. Во овој период не се применува горе наведеното. Доколку вкупниот промет во петтата календарска година не го надминува износот според погоре, даночниот обврзник може по истекот на рокот да поднесе пријава за отповикување на регистрацијата за данок на додадена вредност до надлежниот даночен орган, кој му издава решение за бришење од регистарот на обврзници за данокот на додадена вредност. По исклучок на рокот утврден погоре, прекинувањето на регистрацијата може да се оствари во покус рок од пет календарски години, а со донесување на решение од надлежниот даночен орган.

Надлежниот даночен орган може да изврши прекинување на регистрацијата кога:

-во претходната календарска година даночниот обврзник поднесува даночни пријави без

- искажување на данок за извршен промет и без искажување претходен данок за одбивање;
- во двете претходни календарски години даночниот обврзник поднесува даночни пријави без искажување на данок за извршен промет, со исклучок на случаите кога во истите периоди во даночните пријави искажува само промет ослободен од данок со право на одбивка или претходен данок кој произлегува од промет на инвестициони добра извршен кон даночниот обврзник или увезени од него;
- даночниот обврзник не може да се најде на пријавената адреса и на адресата за вршење на деловни активности;
- даночниот обврзник не поднесува даночна пријава и тоа за најмалку два даночни периоди кај месечните и тримесечните даночни обврзници;
- кај даночниот обврзник претходно е идентификувано даночно затајување;

Даночните обврзници ја поднесуваат пријавата најдоцна до 15 јануари во тековната година. Ако даночниот обврзник започнал со вршењето на својата дејност во текот на календарската година, пријавата се поднесува во рок од 15 дена од почетокот од вршењето на дејноста. Ако во текот на годината се надмине износот на остварен вкупен промет од 1.000.000 денари, даночниот обврзник ја поднесува пријавата најдоцна до 15 во месецот кој следи по месецот кога е остварен прометот. Пријавата за престанок на регистрацијата за данокот на додадена вредност, даночните обврзници ја поднесуваат најдоцна до 15 јануари во годината од која сакаат да престанат да бидат регистрирани за данокот на додадена вредност. Надлежниот даночен орган може да одбие да го регистрира даночниот обврзник кој започнува да врши дејност и даночниот обврзник кој доброволно се пријавил за регистрација, доколку:

- не може да се најде на пријавената адреса и на адресата за вршење на деловни активности;
- не може да ја докаже реалната намера да врши дејност или
- кај даночниот обврзник претходно е идентификувано даночно затајување.

Документациски обврски кај данокот на додадена вредност

Даночниот обврзник е должен да води уредна и точна евиденција во поглед на основите на пресметувањето на данокот, особено на неговиот промет и претходниот данок кој може да го

одбие, како и во поглед на основите на пресметување на данок за прометот извршен кон него, така што ќе се овозможи лесна проверка на евиденцијата.

Евиденцијата мора да содржи одделни податоци за:

- прометот на даночниот обврзник за даночната основа за тој промет и данокот долгуван за тој промет. Евиденцијата треба да го прикаже начинот на кој се врши распределба на даночната основа на оданочив промет, истиот поделен според даночни стапки, на промет ослободен од данок со право на одбиток на претходниот данок и на промет ослободен од данок без право на одбиток на претходниот данок;
- прометот кој е извршен спрема даночниот обврзник и тоа даночната основа за тој промет и претходниот данок кој отпаѓа на тој промет;
- увозот на даночниот обврзник и тоа: даночната основа за увозот и данокот кој отпаѓа на неа;
- исправките на даночната основа и на одбитоците на претходниот данок;
- данокот долгуван а искажан од неовластено лице;
- претходниот данок кој може да се одбие;
- поделбата на претходните даноци и
- висината на данокот кој треба да се плати.

Даночниот обврзник е должен на крајот од календарската година да ги утврди и евидентира соодветните годишни износи. Даночниот обврзник може да ги исполнува евиденциските обврски и на тој начин, што ќе води евиденција на даночните основи и на даноците во еден збир (брuto-евиденција). Во тој случај, должен е на крајот од секој даночен период да го подели збирот на брuto-износите на даночни основи и на даноци и како такви да ги евидентира. Во случаите на искажување на ДДВ од страна на неовластено лице, примателот на доброто или корисникот на услугата е должен да ги евидентира даночните основи за даноците кои тој ги долгува. Евиденцијата се води врз основа на влезните и на излезните фактури, на царинските документи или на други пропишани документи, во рамките на роковите утврдени за плаќање на данокот.

Даночниот обврзник е должен на барање да издаде фактура за прометот извршен спрема други даночни обврзници. Фактурата може да се издаде во хартиена или електронска форма. За фактура се смета секој документ кој го издава даночниот обврзник или друго лице по негов налог за извршениот промет. Како фактура се смета и пресметката, со која даночниот обврзник пресметува одреден оданочив промет извршен спрема него од страна на друг даночен обврзник. По исклучок

,при преносот на движен и недвижен имот во постапка на присилна наплата и во извршна постапка не се издава фактура од страна на даночниот обврзник, а од страна на субјектот кој ја спроведува постапката се изготвува решение за предавање на недвижноста на купувачот во владение или потврда за извршена продажба согласно Законот за даночна постапка или заклучок за извршена продажба согласно Законот за извршување кои се основ за стекнување со сопственост на движните и недвижните добра и Извештај за задржан данок на додадена вредност во постапка на присилна наплата и присилно извршување кога доверителот не е стекнувач на доброто, односно Извештај за пресметка на данок на додадена вредност во постапка на присилна наплата и присилно извршување, во случаите кога доверителот е стекнувач на доброто.

Кога е добиен надоместок само за делумно извршен промет, пред да биде комплетиран прометот, даночниот обврзник издава одвоени фактури за секој делумно извршен промет. Даночниот обврзник издава фактура за секое плаќање кое го добива однапред (аванс), пред да биде извршен прометот. При размена на добра или услуги, секој поединечен даночен обврзник издава фактура. Во фактури издадени како за оданочив промет, така и за промет ослободен од данок, се врши одделно наведување на прометот. Кога се извршува промет кој е ослободен од данокот, на фактурата се наведува: "данокот на додадена вредност не е пресметан". Кога примателот на добрата и услугите е даночен должник, даночниот обврзник кој го врши прометот во фактурата наведува „пренесување на даночна обврска“. Даночниот обврзник е должен да му достави, односно да му обезбеди фактура на примателот на доброто или корисникот на услугата и да обезбеди примерок од фактурата за сопствената евиденција. Фактурата се издава на денот на кој бил извршен прометот, а најдоцна во рок од пет работни дена. Кога се добива надоместок пред да биде извршен прометот, фактурата се издава во истиот ден кога авансното плаќање е добиено, а најдоцна во рокот од пет работни дена.

Фактурата мора да ги содржи следниве податоци:

- место, дата на издавање број;
- име (назив) и адреса на даночниот обврзник кој го извршува прометот и негов даночен број под кој е регистриран за данок на додадена вредност;
- име (назив) и адреса на примателот на доброто или корисникот на услугата;
- ден на извршениот промет;
- количина и опис на прометот;
- износ на надоместокот за извршениот промет, без данокот на додадена вредност;

- применета даночна стапка;
- износ на пресметаниот данок на додадена вредност;
- вкупен износ на надоместокот за извршениот промет и данокот на додадена вредност и
- Име, презиме и потпис на овластеното лице за потпишување на фактури кај издавачот на фактурата.

По исклучок за користење на даночното ослободување, даночниот обврзник е должен да издаде фактура која содржи сериски број доделен од страна на даночниот орган. Даночниот обврзник пред да ја издаде фактурата, за користење на даночното ослободување мора да го пријави прометот, по електронски пат до даночниот орган. Одредбата погоре не се применува во случај на промет извршен од даночен обврзник кој нема ниту седиште, ниту подружница во Република Македонија. Даночниот орган е должен да води евиденција за фактурите во електронска форма. Примателот на прометот е должен да води евиденција за примените фактури по даночен обврзник. Во евиденцијата се внесуваат и примените фактури од даночен обврзник кој нема ниту седиште, ниту подружница во Република Македонија, за промети за кои е користено даночното ослободување. Примателот на прометот доставува по електронски пат податоци од евиденцијата за секое календарско тримесечје, до даночниот орган, најдоцна до 25 во месецот по завршување на секое календарско тримесечје.

За фактура издадена во електронска форма се смета фактурата која е издадена како електронски документ. Примателот на фактура дава согласност со своја експлицитно изразена волја во хартиена форма дека приемот на фактурите ќе го извршува во електронска форма. Фактурата во електронска форма мора да ги задоволи следните барања:

- да биде обезбедена автентичноста на потеклото на фактурата на начин што примателот на фактурата може недвосмислено да утврди дека таа фактура е испратена од издавачот на фактурата,
- да биде обезбеден интегритетот на содржината на фактурата на начин што применетата технологија и процедури да оневозможуваат промена на податоците во фактурата,
- да биде обезбедена читливост на фактурата, односно визуелна и разбирлива слика на издадената фактура на компјутерскиот екран или други електронски уреди на еднаков начин како и на хартија.

Барањата погоре наведени се обезбедуваат со потпишување на фактурата со примена на електронски потпис, кој е заснован на квалификуван сертификат кој е уреден со Законот за податоците во електронски облик и електронски потпис.

Ако некое лице во фактурата го искаже одделно данокот на додадена вредност иако за тоа не е овластено, тогаш го должи искажаниот износ. Износот на данокот се плаќа во рок од пет работни дена, по издавањето на фактурата. Ако даночниот обврзник во фактурата за извршениот промет искаже одделно поголем данок од износот кој според закон го должи, лицето ќе го должи и вишокот на данокот.

Фактурите и другите документи издадени, како и деловните книги на даночните обврзници се чуваат најмалку пет години по истек на календарската година, за која се однесуваат. Фактурите кои се издадени во електронска форма се чуваат во оригиналната форма во која се издадени, односно примени. Автентичноста на потеклото и интегритетот на содржината на фактурите кои се чуваат, како и нивната читливост, мора да бидат обезбедени од моментот на издавање до истекот на рокот наведен погоре. Издавачот и примателот на фактурата во електронска форма се должни да обезбедат и чуваат релевантни информации во врска со издавањето и приемот на фактурата преку кои може со сигурност да се утврди автентичноста на потеклото и интегритетот на содржината во рокот наведен погоре. Фактурите без разлика на формата во која се издадени се чуваат на територијата на Република Македонија. Во случај на жалба рокот почнува да тече од завршувањето на жалбената постапка.

Акцизите во Република Македонија

Подложност на акциза оданочување и акцизни дозволи

Акцизите се наплаќаат посредно или непосредно за потрошувачка на територијата на Република Македонија (акцизна територија), на:

- минерални масла,
- алкохол и алкохолни пијалаци,
- тутунски добра и
- патнички автомобили

Минералните масла, алкохол и алкохолни пијалаци, тутунски добра и патнички автомобили се подложни на акциза со нивното производство на акцизната територија или со нивниот увоз.

Додека се наоѓаат под царински надзор, овие добра се сметаат за подложни на акциза.

За сите прашања во врска со постапките соодветно се применуваат одредбите на Законот за даночна постапка, а во врска со сите прашања на увоз и извоз на акцизни добра кои не се уредени со закон, се применуваат царинските прописи.

За добра подложни на акциза кои се наоѓаат во акцизен склад или се транспортираат во постапка на непостоење на услови за настанување на акцизен долг не настанува акциза.

Добрата подложни на акциза, кои се наоѓаат под царински надзор согласно со царинските прописи, истовремено се смета дека се во постапка на непостоење на услови за настанување на акцизен долг.

Во акцизните складови можат да се произведуваат, складираат, примаат или испраќаат добра подложни на акциза при непостоење на услови за настанување на акцизен долг. Производството

може да биде во форма на здобивање или преработка. Лицата кои сакаат да произведуваат, складираат, примаат или испраќаат добра подложни на акциза во постапка на непостоење на услови за настанување на акцизен долг, треба да поседуваат акцизна дозвола.

Акцизна дозвола може да стекне само лице кое ги исполнува следниве услови:

- Врши или има намера самостојно да врши дејност и има седиште во Република Македонија,
- Води уредно деловни книги согласно со важечките прописи и редовно поднесува годишни пресметки во последните две години,
- Против кое не е покрената постапка за стечај, односно ликвидација и

Редовно ги исполнува даночните и царинските обврски.

Доколку се појават знаци на нарушување на даночните принципи, дури и пред издавањето на акцизната дозвола треба да се приложи гаранција за акцизата, која под претпоставка ќе настане во периодот од два месеци за добра кои од акцизен склад ќе се пуштат во акцизно-правен слободен промет. Акцизната дозвола не може да се стекне во случаите кога не е исполнет еден од условите горенаведените услови, не е приложена гаранција за акцизата или приложената гаранција за акцизата е недоволна.

Доказите за исполнување на условите за издавање на акцизна дозвола ги прибавува овластено службеното лице од Царинската Управа кое е должно во рок од три дена од денот на приемот на барањето да ги побара доказите од надлежниот јавен орган.

Овластено службено лице од надлежниот јавен орган е должно бараните докази да ги достави во рок од три дена од денот на приемот на барањето.

Акцизната дозвола се издава врз основа на барање. Барањето треба задолжително да ги содржи следниве податоци: опис на дејноста и вид на акцизното добро за кое се бара акцизна дозвола; идентификација на лицето кое побарало акцизна дозвола; исполнетост на услови за спроведување на надзор на надлежните органи; природа и опис на поединечни производни постапки; податоци за уредите кои овозможуваат мерење на произведените, преработените, складираните и испорачаните акцизни добра, согласно со меѓународните стандарди; начин на испорака на акцизните добра, висина на сопственичкиот капитал и на капиталот на содружниците, планирано годишно производство по количина, локација и опис на производните и складишните простории. Лицата кои се заведени во трговски или судски регистар треба да приложат извод од

регистрација. За мерните уреди, барателот на акцизна дозвола треба да поседува одобрение од надлежниот орган за стандардизација и метрологија.

Акцизната дозвола ја издава Царинската управа по претходна согласност на министерот за финансии. Акцизната дозвола се издава на подносителот на барањето и истата може да се отповика. Акцизната дозвола не смее да се пренесува на друго лице. Акцизната дозвола може да се однесува на еден или повеќе акцизни складови. Во акцизната дозвола треба да се наведат: имателот на акцизна дозвола, локацијата на акцизниот склад, односно складовите; видовите акцизни добра кои можат да се произведуваат, складираат, примаат и испраќаат во и од акцизниот склад; другите обврски на имателот на акцизниот склад; начинот на обезбедување на плаќањето на акцизата; кој орган е надлежен за надзор и периодот за кој се издава акцизната дозвола. Царинската управа одлучува по барањето за издавање акцизна дозвола во рок од два месеца од денот на приемот на барањето.

Имателот на акцизна дозвола е должен:

- да обезбеди соодветно чување на акцизните добра во акцизниот склад; да ги надгледува сите постапки, вклучително испораката и приемот на акцизни добра; да ги констатира загубите, односно кусоците; да ги истражи сите неправилности во работењето на акцизниот склад;

- да обезбеди се што е потребно за непречено вршење на надзор;

- да води евиденции на залихи на акцизни добра по видови и количества и евиденции за движењето на акцизните добра за секој акцизен склад и до Царинската управа да доставува тримесечен попис на залихи,

- да ја известува Царинската управа за сите измени на податоците наведени во барањето за издавање акцизна дозвола и

- во случај на статусна промена, проширување, ограничување или напуштање на дејност или основање и функционирање на нови акцизни складови, од Царинската управа да побара измена на акцизната дозвола.

- Ако Царинската управа утврди дека имателот на акцизната дозвола не ги исполнува обврските, определува рок за отстранување на неправилностите.

Акцизната дозвола престанува да важи ако имателот на акцизна дозвола физичко лице почине, со престанување на постоењето на правното лице имател на акцизна дозвола, со враќање на акцизна дозвола и ако Царинската управа ја одземе акцизната дозвола.

Царинската управа донесува решение за одземање на акцизната дозвола ако нејзиниот имател повеќе не ги исполнува условите утврдени во неа, а особено: ако не обезбедува соодветен систем на надзор на состојбата на залихи и ако не врши пописи во роковите утврдени во акцизната дозвола; ако престанат да постојат причините и условите врз основа на кои е издадена акцизната дозвола; ако дозволата е издадена врз основа на непотполни или неточни информации; ако не ги отстрани неправилностите во рокот определен од Царинската управа; кога ќе започне постапка на стечај, односно ликвидација. Тужбата против решението не го задржува неговото извршување. Царинската управа може до одлучувањето по жалбата да го одложи одземањето на акцизната дозвола ако оцени дека жалбата може да се прифати како основана.

Добрата подлежни на акциза смеат да се транспортираат при непостоење на услови за настанување на акцизен долг од еден во друг акцизен склад, или пак до иматели на акцизно одобрение, во рамките на акцизната територија. Добрата подлежни на акциза можат да се извезуваат од акцизен склад што се наоѓа на акцизна територија во постапка на непостоење на услови за настанување на акцизен долг. Царинската управа може да утврди случаи во кои постапката на непостоење на услови за настанување на акцизен долг при извозот ќе може да се замени со царинска извозна постапка, доколку истата ги обезбедува даночните принципи.

Добрата подлежни на акциза можат по престанокот на царинскиот надзор, да се транспортираат во постапка на непостоење на услови за настанување на акцизен долг до акцизен склад или до имател на акцизно одобрение во акцизната територија.

Доколку се појават знаци на нарушување на даночните принципи, имателот на акцизна дозвола за акцизниот склад од кој излегуваат добрата дава гаранција за транспортот. Надлежниот орган може по барање да дозволи, наместо испраќачот, гаранција за транспортот на добрата во постапка на непостоење на услови за настанување на акцизен долг да даде превозникот, царинскиот декларант или сопственикот на добрата.

Добрата подлежни на акциза треба неодложно да бидат примени во акцизен склад од страна на имателот на акцизна дозвола или од имател на акцизно одобрение, или пак неодложно да се извезат од страна на имателот на акцизна дозвола. Царинската управа одлучува по барањето во рок од 30 дена од денот на приемот на барањето.

Секое добро подлежно на акциза кое се транспортира во постапка на непостоење на услови за настанување на акцизен долг е проследено со акцизен документ издаден од страна на

испраќачот. Акцизен документ е документот кој го придружува транспортот на акцизни добра и со кој се докажува движењето на акцизни добра во постапка на непостоење на услови за настанување акцизен долг, или при извоз од акцизен склад во постапка на непостоење на услови за настанување акцизен долг, освен ако поинаку не е пропишано закон.

Доколку движењето на акцизни добра се врши меѓу акцизни складови на ист имател на акцизна дозвола во постапка на непостоење на услови за настанување на акцизен долг, а за тоа постои стопанска потреба и не се нарушуваат даночните принципи, по поднесено барање Царинската управа може да одобри, по претходна согласност од министерот за финансии, наместо акцизен документ примена на упростен акцизен документ. Царинската управа одлучува по барањето за примена на упростен акцизен документ во рок од 60 дена од денот на приемот на барањето.

Акцизата настанува со предавање на добрата подлежни на акциза во потрошувачка во акцизен склад или со нивното изнесување од него, освен ако не се надоврзува користење на добрата во акцизниот склад ослободено од акциза или нова постапка на непостоење на услови за настанување на акцизен долг. Акцизен должник е имателот на акцизна дозвола. Во случаите на противправно пуштање на добрата во акцизно-правен слободен промет, акцизен должник станува и лицето кое го извршило дејствието.

Доколку доброто подлежно на акциза се произведе надвор од постапка на непостоење на услови за настанување на акцизен долг, акциза настанува со производството. Акцизен должник е производителот. Тој е обврзан, за доброто подлежно на акциза, за кое настанала акциза, неодложно да предаде акцизна пријава. Акцизата се плаќа веднаш.

Добрата подлежни на акциза, кои се наоѓаат во акцизен склад во моментот на престанување на важењето на акцизната дозвола, важат за пуштени во акцизно-правен слободен промет, освен ако истите не се пренесат во друг акцизен склад во рок од десет дена од денот на престанување на важењето на акцизната дозвола. Акцизен должник е имателот на акцизна дозвола. Акциза настанува за кусокот кој ќе се утврди при пропишан или службено спроведен попис, освен доколку не се утврди губење на добрата. Калирањето се третира како губење на доброто. Акцизен должник е имателот на акцизна дозвола.

Акцизата настанува и во моментот на излегување на добрата од постапката на непостоење на услови за настанување на акцизен долг при нејзиното транспортирање во таквата постапка, освен ако се работи за калирање на добрата. Истото важи и кога добрата не му се испорачуваат на

примателот наведен во акцизниот документ, освен во случаите кога тие непосредно му се предаваат на друго лице на акцизната територија, кое е овластено за примање на добра подлежни на акциза во постапка на непостоење на услови за настанување на акцизен долг или во случаите на докажливо губење на добрата поради непредвидени околности или виша сила. Акцизен должник е испраќачот, или пак превозникот, царинскиот декларант или сопственикот на добрата, доколку некој од нив дал гаранција при постапката на испраќање на добрата наместо испраќачот. Акцизен должник ќе стане примателот на доброто на акцизната територија, доколку тоа се наоѓа во негово владение пред настанувањето на акцизата. Акцизен должник станува и лицето кое противправно го присвојува доброто.

Акциза настанува за акцизно-повластени акцизни добра, кои се користат спротивно на нивната намена. Користење спротивно на намената се утврдува за случаите кога доброто подлежно на акциза ќе се користи спротивно на акцизно-повластеното користење наведено во неговата наменска цел или кога тоа веќе не може да се употреби за наменската цел. Акциза не настанува во случаите на губење на добрата поради непредвидени околности или виша сила. Калирањето се третира како губење на доброто поради непредвидени околности или виша сила. Акцизен должник е лицето кое поседува одобрение за акцизно-повластено користење, а го користи доброто спротивно на намената. Акцизниот должник треба за доброто подлежно на акциза, за кое настанала акциза, неодложно да предаде акцизна пријава, во која сам ќе ја пресмета акцизата. Акцизата се плаќа веднаш.

Во случаите на увоз на акцизни добра на акцизната територија важат соодветните царински прописи (освен ако поинаку не е предвидено) во поглед на: настанувањето на акцизата, моментот кој е меродавен за нејзино пресметување, одредувањето на акцизниот должник, роковите за плаќање, враќањето и дополнителното плаќање на акцизата, како и за акцизната постапка. Акцизен период за кој се пресметува и плаќа акциза е еден календарски месец, во кој настанала акциза.

Акцизниот должник ја пресметува акцизата во акцизниот период доколку настанала акциза. При увоз на акцизни добра, акцизата ја пресметува надлежниот царински орган кој ја спроведува постапката на царинење.

Акцизниот должник е должен да поднесе акцизна пријава и да ја плати акцизата за секој акцизен период во рок од 15 дена по истекот на секој календарски месец, освен ако поинаку не е

пропишано. Имплетот на акцизна дозвола поднесува акцизна пријава во рок и тогаш кога не настанал акцизен долг за соодветниот акцизен период. Ако имплетот на акцизна дозвола има повеќе од еден акцизен склад, може да достави заедничка акцизна пријава за сите акцизни складови. Во случај на престанување на важењето на акцизната дозвола, поднесувањето на акцизната пријава и плаќањето на акцизата се вршат во рок од 30 дена од денот на престанувањето на важењето, освен во случај на стечај, ликвидација или спојување. Во случај на стечај, ликвидација или спојување доставувањето на акцизната пријава и плаќањето на акцизата се вршат во рок од 30 дена од завршените постапки.

Царинската управа со решение ќе ја утврди акцизата за соодветниот акцизен период, ако:

- 1) акцизниот должник не поднесе акцизна пријава во пропишаните рокови,
- 2) акцизата не е правилно пресметана, или не одговара на реално настанатата акциза и
- 3) се утврди во контрола дека евиденцијата на акцизниот должник е нецелосна или содржи неточни податоци.

Пописот на акцизните добра на залиха, обележувањето и наменското користење на акцизните добра, покрај царинскиот орган го надгледува органот на пазарна инспекција и по потреба овластено лице од Министерството за внатрешни работи.

Добра и субјекти со посебен и повластен третман кај акцизите

Во рамките на акцизно-повластеното користење, добрата подлежни на акциза можат да се користат за наменски цели ослободени од акциза или со повластена акциза. Лицето кое има намера да користи добра подлежни на акциза за наменски цели со акцизно-повластено користење треба да поседува одобрение издадено од Царинската управа.

Одобрение за акцизно-повластено користење (во натамошниот текст: одобрение) може да стекне само лице кое ги исполнува следниве услови:

- врши или има намера самостојно да врши дејност и има седиште во Република Македонија,
- води уредно деловни книги согласно со важечките прописи и редовно поднесува годишни пресметки во последните две години,

- против кое не е покрената постапка за стечај, односно ликвидација и
- редовно ги исполнува даночните и царинските обврски.

Доказите за исполнување на условите за издавање на одобрение за акцизно повластено користење ги прибавува овластено службеното лице од Царинската управа кое е должно во рок од три дена од денот на приемот на барањето да ги побара доказите од надлежниот јавен орган.

Овластено службено лице од надлежниот јавен орган е должно бараните докази да ги достави во рок од три дена од денот на приемот на барањето.

Одобрението се издава врз основа на барање. Барањето треба задолжително да ги содржи следниве податоци: опис на дејноста и вид на акцизното добро за кое се бара акцизно одобрение; идентификација на лицето кое побарало акцизно одобрение; исполнетост на услови за спроведување на надзор на надлежните органи; природа и опис на поединечни производни постапки; податоци за уредите кои овозможуваат мерење на испратени кон нив акцизни добра согласно со меѓународните стандарди; начин на испорака на акцизните добра, висина на сопственичкиот капитал и на капиталот на содружниците, планирано годишно производство по количина, локација и опис на производните и складишните простории. Лицата кои се заведени во трговски или судски регистар треба да приложат извод од регистрација. За мерните уреди, барателот на акцизно одобрение треба да поседува одобрение од надлежниот орган за стандардизација и метрологија.

Одобрението го издава Царинската управа по претходна согласност на министерот за финансии. Одобрението се издава на подносителот на барањето и истото може да се отповика. Одобрението не може да се пренесува на друго лице. Во одобрението треба да се наведат: имателот на одобрението, местото на акцизно-повластеното користење; видовите и количините акцизни добра кои можат да се користат во местото одобрено за акцизно-повластено користење; кој орган е надлежен за надзор и периодот за кој се издава одобрението. Царинската управа одлучува по барањето за издавање одобрение во рок од два месеца од денот на приемот на барањето.

Имателот на одобрението е должен:

-да обезбеди соодветно чување на акцизните добра во складот; да ги надгледува сите постапки, вклучително испораката и приемот на акцизни добра; да ги констатира загубите, односно кусоците; да ги документира и кај Царинската управа да ги пријави сите неправилности при акцизно-повластеното користење,

-да обезбеди се што е потребно за непречено вршење на надзор,
-да води евиденции на залихи на акцизни добра по видови и количества и евиденции за движењето на акцизните добра и до Царинската управа да доставува тримесечен попис на залихи и да ја известува Царинската управа за сите измени на податоците наведени во барањето за издавање одобрение.

Ако Царинската управа утврди дека имателот на одобрението не ги исполнува обврските од претходниот став, определува рок за отстранување на неправилностите.

Одобрението престанува да важи:

- ако имателот на одобрението - физичко лице почине;
- со престанување на постоењето на правното лице имател на одобрението;
- со враќање на одобрението и

ако Царинската управа го одземе одобрението.

Царинската управа донесува решение за одземање на одобрението ако неговиот имател повеќе не ги исполнува условите утврдени во него, а особено: ако не обезбедува соодветен систем на надзор на состојбата на залихи и ако не врши пописи во роковите утврдени во одобрението; ако престанат да постојат причините и условите врз основа на кои е издадено одобрението; ако одобрението е издадено врз основа на непотполни или неточни информации; ако не ги отстрани неправилностите во рокот определен од надлежниот орган; кога ќе започне постапка на стечај, односно ликвидација. Тужбата против решението не го задржува неговото извршување.

Царинската управа може до одлучувањето по жалбата да го одложи одземањето на одобрението ако оцени дека жалбата може да се прифати како основана.

Акцизни ослободувања

Добрата подлежни на акциза се ослободуваат од акциза, во следниве случаи:

- за промет во рамките на дипломатските и конзуларните мисии врз основа на посебни спогодби склучени со земјата-испраќач, а врз основа на начелото на реципроцитет;
- за меѓународни организации, признати од земјата домаќин, како и нивните членови, согласно со условите кои се утврдени со меѓународните договори за основање на овие организации или во договорите за одредување на нивните седишта и

-за воените сили на договорните страни на Северноатлантскиот пакт, и тоа за употреба и потрошувачка од страна на силите или нивниот персонал или за снабдување на нивните казина и кантини.

Акцизните добра ослободени од плаќање акциза не смеат да се отуѓат, освен ако се плати акциза. По исклучок за промет на акцизна територија ослободувањето од акциза се врши по пат на враќање на платената акциза. Доколку странското дипломатско или конзуларно претставништво набави акцизни добра за службени потреби, на барање на претставништвото ќе му се изврши враќање на акцизата, доколку е платена фактурата, а износот на фактурата надминува 5.000 денари, вклучувајќи го данокот на додадена вредност. Враќањето се врши врз основа на посебни спогодби склучени со државата - испраќач, во согласност со условите на реципроцитет. Враќањето на акцизата му се одобрува и на шефот на дипломатското претставништво, на членовите на дипломатскиот персонал на странското дипломатско претставништво, како и на конзуларните функционери, доколку наведените лица стекнале акцизни добра за лични потреби или за потреби на членовите на семејствата кои ги сочинуваат нивните домаќинства, доколку е платена фактурата, а износот на фактурата надминува 5.000 денари, вклучувајќи го данокот на додадена вредност. Враќањето се ограничува на вкупен износ од 50.000 денари за соодветната календарска година. При набавката на патнички автомобил, враќањето на акцизата се одобрува еднаш во три години, освен во случаите на неопходна набавка на нов патнички автомобил како замена за стариот, после настаната кражба или тешко оштетување. Акцизата за ваквата набавка не се засметува во максималниот износ за враќање од 50.000 денари. При набавката на патнички автомобил како замена за стариот пред истекот на три години по набавката на заменетиот патнички автомобил, се враќа износ на акциза кој соодветно одговара на должината на временскиот период во кој се користел патничкиот автомобил кој се заменува, доколку за ваквата набавка било одобрено враќање на акцизата. Акцизата ќе им се врати, на барање, на меѓународните организации и нивните членови за прометот на акцизни добра извршени спрема нив, според условите и ограничувањата утврдени со меѓународни спогодби.

Добрата подлежни на акциза се ослободуваат од акциза ако се користат како проба за анализа, за неопходни производствени тестови или научни цели и се уништуваат или денатурираат како и минерални масла и гас кои се наоѓаат во стандардните резервоари на моторни возила или авиони кои доаѓаат од странство и не се наменети за натамошна продажба и се ослободени од плаќање увозни давачки согласно со царинските прописи.

По барање акцизата не се плаќа или се враќа за докажливо оданочени, а неискористени акцизни добра, кои: повторно се предаваат во акцизен склад и се уништуваат или потполно денатурираат под царински надзор.

Право на ослободување имаат имателите на акцизна дозвола, а по исклучок лицата кои ги поседувале добрата во моментот на нивното уништување или денатурирање. По барање акцизата се враќа за докажливо оштетени контролни марки за обележување на тутунски добра на лицето на кое му се издадени контролни марки. Барање за поврат на акциза се поднесува до Царинската управа најдоцна во рок од 12 месеци од денот кога е платена акцизата.

Правила за минералните масла

На акциза подлежат бензините нафтан, метанот, нафтениот кокс како и останатите погонски горива и горивата кои што се користат за домаќинствата. За минерални масла кои подлежат на акциза се сметаат и сите други добра наменети за користење како погонско гориво или како додаток на погонско гориво, кои како такви се понудени за продажба или користење, како и други јаглени хидрати, кои се наменети за користење како масло за греење или се нудат како такви за продажба, со исклучок на камен јаглен, кафен јаглен, тресет или други споредливи цврсти јаглени хидрати или земјен гас. Со нивното користење настанува акциза, која се плаќа веднаш. Овие добра се оданочуваат по акцизната стапка на истородните минерални масла.

Специфичната акциза за следниве минерални масла изнесува за:

Моторен бензин и тоа:

- бензин со содржина на олово повисока од 0,013 г/л и авиобензин = 24,396 ден/л и
- безоловен бензин со содржина на олово до 0,013 г/л = 21,692 ден/л;
- гасно масло од и тоа како погонско гориво = 15,121 ден/л и како гориво за греење = 6,136 ден/л;
- течен нафтен гас и метан и тоа како погонско гориво = 4,900 ден/кг и како гориво за греење = 4,900 ден/кг;
- керозин и тоа како погонско гориво = 9,000 ден/кг и како гориво за греење = 1,800 ден/кг и
- масло за ложење со износ од 0,100 ден/кг.
- Нафтен кокс со износ од 84,6 ден/GJ (гигаџул).

Литар количина измерена на температура од +15°C.

Лицата кои течниот нафтен гас докажливо го употребиле како погонско гориво, како и лицата кои докажливо го употребиле како додаток на друго минерално масло како погонско гориво, во индустријата, акцизата се враќа во висина од 80% од пропишаната акциза за погонска намена.

Враќањето на акцизата го врши Царинската управа по поднесено барање. Рокот за поднесување на барањето е 12 месеци од денот на набавката или увозот на течниот нафтен гас. Минералните масла што не се наведени во Законот за акцизи се оданочуваат како минералните масла што им се најблиски по состав и содржина. При утврдување на малопродажната цена на одделни нафтени деривати, а со цел нивно заокружување, специфичната акциза на минералните масла може да отстапува од 0 до + 3%. Царинската управа одлучува по барањето во рок од 30 дена од денот на приемот на барањето.

Во случај на зголемување на акцизата на минералните масла, трговецот на големо и трговецот на мало на минерални масла се должни на денот на почетокот на примена на истата, да направат попис на затечените залихи на минералните масла, да подготват записник за извршениот попис и да го поднесат до Царинската управа не подоцна од пет работни дена од денот на извршениот попис.

При зголемување на акцизата на минерални масла, плаќањето на разликата во акцизата од страна на акцизните обврзници се врши со поднесување на акцизна пријава најдоцна во рок од 30 дена од денот на зголемување на акцизата.

Специфичната акциза на масла за подмачкување Во врска со подмачкувањето специфичната акциза за минералните масла 7 ден/кг а специфичната акциза за препаратите изнесува 22 ден/кг.

Гасните масла и керозинот, кои се употребуваат како горива за греење се **обележуваат** со пропишана боја и/или други состојки. Обележувањето на минералните масла се врши исклучиво во акцизен склад кој поседува дозвола за обележување, добиена од надлежниот орган. Минералните масла кои се увезуваат на акцизната територија мора да ги содржат материите за обележување во количини пропишани. Увозникот е должен да достави потврда од странски даночен или царински орган, односно од производителот или овластен обележувач, дека истото е обележано надвор од акцизната територија и дека ги содржи материите за

обележување во количини што се пропишани врз основа на закон. Ако потврдата не се поднесе или ако таа не е соодветен доказ, се смета дека минералното масло не е обележано.

Складирањето на минералните масла треба да се врши на начин кој ја оневозможува неутрализацијата на бојата и/или другите состојки под влијание на други материји.

Минералните масла кои содржат материји за обележување не смеат да се трошат и користат како погонско гориво. На минералните масла кои содржат материји за обележување не е дозволено да се отстрани средството за обележување, да се намали неговата концентрација или да се додаваат состојки кои ќе оневозможат утврдување на обележувањето. Минералните масла кои содржат материји за обележување не е дозволено да се користат за погон на моторни возила или за други намени освен како гориво за греење. Ако при надзор на моторни возила се утврди дека се користат минералните масла кои содржат материји за обележување, на сопственикот на моторното возило или на лицето кое го управува моторното возило, акцизата се пресметува на количествата кои одговараат на зафатнината на резервоарот за погонско гориво зголемена за сто пати. Лицето кое го управува моторното возило е солидарно одговорно за плаќање на пресметаната акциза со сопственикот на тоа моторно возило, ако сопственикот знаел или морал да знае дека во моторното возило ќе се користат минерални масла кои содржат материји за обележување.

Секое лице кое врши дејност трговија со минерални масла, мора да обезбеди: минералните масла кои се користат како погонско гориво да не содржат материји за обележување и минералните масла кои содржат материји за обележување да не се точат спротивно на намената.

Лицата кои вршат дејност трговија со минерални масла кои содржат материји за обележување потребно е да се регистрирани од страна на Царинската управа. Лице кое врши дејност трговија на мало со минерални масла е должно да воспостави GPRS терминал и да обезбеди комуникација и пренос на податоците за трговијата на мало со минерални масла кои содржат материји за обележување на дневна основа до сервер во Царинската управа. Мобилните оператори обезбедуваат VPN (Virtual private network) кон лицата кои вршат дејност трговија на мало со минерални масла и серверот во Царинската управа, постојаност на мрежата и сигурност на податоците кои се пренесуваат преку нивната мрежа од GPRS терминал на лицата кои вршат дејност трговија на мало со минерални масла и Царинската управа.

Лицето кое врши дејност трговија на мало со минерални масла кои содржат материи за обележување потребно е да води евиденција на купувачите по даночен број за правните лица и единствен матичен број на граѓанинот и адреса на живеење за физичките лица кои купуваат количини над 20 литри.

Минералните масла се ослободени од акциза, во случаите кога:

- не се користат како погонско гориво или за греење, освен минералните масла наведени во Законот за акцизите;
- се користат во воздушен сообраќај со исклучок на користењето во воздушниот сообраќај за приватни намени;
- се вбригуваат во високите печки како додаток на главното гориво - кокс во рамките на хемиски редуциски постапки и
- ги набавуваат Министерството за одбрана и Министерството за внатрешни работи за специјалните возила за целите на одбраната и безбедноста.

Минералните масла се ослободени од акциза кога се користат за производство на минерални масла. Ова ослободување не се однесува на непроизводни цели, а вклучително не на користењето за погонски возила.

Минерални масла се ослободени од акциза при нивниот увоз и при пуштање во акцизно правен слободен промет кога се наменети за реализација на проект финансиран со парични средства добиени врз основа на договор за донација, склучен помеѓу Република Македонија и странски донатори, ако во тој договор е предвидено дека со добиените парични средства нема да се плаќаат даноци.

Минерални масла се ослободени од акциза при нивниот увоз и при пуштање во акцизно правен слободен промет кога се наменети за реализација на проектите кои се финансирани во рамките на инструментот за претпристапна помош (ИПА) кој се спроведува во услови на децентрализирано управување и за делот на средствата од националното кофинансирање обезбедено од Буџетот на Република Македонија или задолжување.

При увоз за остварување на ослободувањето се поднесува барање од страна на увозникот на минерални масла. Случаите на мешање на оданочени или минерални масла ослободени од акциза меѓу себе или со други материи надвор од погоните за производство на минерални масла

не се сметаат за производство на минерални масла. Случаите на повторно производство на користени минерални масла не се сметаат за производство на минерални масла, доколку со тоа не се нарушат даночните принципи.

Акцизна дозвола за цели на складирање на минерални масла се доделува само во случаите кога складот служи за цели на трговија на големо, дистрибуција на големо од страна на производителот, за мешање на минерални масла или за снабдување на иматели на акцизно одобрение.

Правила за алкохол и алкохолни пијалаци

На акциза на пиво подлежат:

- Производите со содржина на алкохол поголема од 0,5% вол. и
- Производите кои содржат мешавина од пиво и безалкохолни пијалаци и со содржината на алкохол поголема од 0,5% вол.

На акциза на пенливо вино подлежат:

Пенливи вина кои:

- се полнети во шишиња со затворац кој е прицврстен со посебни држачи, или пак производите кои имаат притисок од растворен јаглероден диоксид од 3 бари или повеќе и
- имаат содржина на алкохол поголема од 1,2% вол, а најмногу 15% вол, доколку алкохолот содржан во готовиот производ е настанат исклучиво по пат на ферментација.

На акциза на вино подлежат:

- Сите вина, со исклучок на пенливите вина - со содржина на алкохол поголема од 1,2% вол, а најмногу 15% вол, доколку алкохолот содржан во готовиот производ е настанат исклучиво по пат на ферментирање или
- со содржина на алкохол поголема од 15% вол, а најмногу 18% вол, ако не се произведени со збогатување и доколку алкохолот содржан во готовиот производ е настанат исклучиво по пат на ферментација.

На акциза за ферментирани пијалаци, освен пенливо вино, вино и пиво, подлежат и производите под називот “други пенливи ферментирани пијалаци” од Царинската номенклатура кои

- се полнети во шишиња со затворац кој е прицврстен со посебни држачи, или пак производите кои имаат притисок од растворен јаглероден диоксид од 3 бари или повеќе и
- имаат содржина на алкохол поголема од 1,2% вол, а најмногу 13% вол или
- имаат содржина на алкохол поголема од 13% вол, а најмногу 15% вол, доколку алкохолот содржан во готовиот производ е настанат исклучиво по пат на ферментирање.

“други непенливи ферментирани пијалаци”, со исклучок на другите пенливи ферментирани пијалаци и на пијалациите:

- со содржина на алкохол поголема од 1,2% вол, а најмногу 10% вол. или
- имаат содржина на алкохол поголема од 10% вол., а најмногу 15% вол. доколку алкохолот содржан во готовиот производ е настанат исклучиво по пат на ферментација.

На акциза на меѓупроизводи подлежат:

Сите производи, со содржина на алкохол поголема од 1,2% вол, а најмногу 22% вол,

На акциза на етил-алкохол подлежат:

- Сите производи со содржина на алкохол поголема од 1,2% вол, дури и кога овие производи се дел од некој производ, кој потпаѓа под друга глава на Царинската номенклатура;
- Сите производи со содржина на алкохол поголема од 22% вол; и
- Питок етил-алкохол, без разлика на тоа дали содржи растворени производи или не.

Постапката за мерење на процент волумен на алкохол се врши според прописите за методите за земање мостри и вршење хемиски и физички анализи на алкохолни пијалаци.

Акцизата на пиво изнесува 4 ден. по литар/степен на алкохол или 1,65 ден по литар/степен екстракт. Акцизата на пенливо пиво изнесува 0 ден./литар. Акцизата на вино изнесува 0 ден./литар. Акцизата на други пенливи пијалаци изнесува 0 ден./литар. Акцизата на други непенливи пијалаци изнесува 0 ден./литар. Акцизата на меѓупроизводи изнесува 340 ден./литар чист алкохол. Акцизата на етил-алкохол изнесува 340 ден./литар чист алкохол, мерено при температура од 200 С.

Во случај на зголемување на акцизата производителот и увозникот на меѓупроизводи и етил алкохол се должни на денот на почетокот на примена на истата, да направат попис на затечени залихи на меѓупроизводи и етил алкохол во акцизни складови или складови на увозникот или во

други нивни простории кои се обележани со контролни марки, без контролни марки и затечените залихи на подигнати контролни марки и да подготват записник за извршениот попис.

Секој овластен дистрибутер на производителот и увозникот на меѓупроизводи и етил алкохол е должен на денот на почетокот на примената на зголемената акциза за меѓупроизводи и етил алкохол да направи попис на затечени залихи на меѓупроизводи и етил алкохол во своите складови и во други свои простори како и во складови и простории на со нив поврзани друштва и да подготви и достави записник од извршен попис до Царинската управа и до производителот или увозникот на меѓупроизводи и етил алкохол не подоцна од два работни дена од денот на извршениот попис.

Производителот и увозникот се должни да ја пресметаат зголемената акциза на вкупната затечена залиха и да достават барање за доплата на акциза заедно со направената пресметка и записници, доколку акцизата на денот на извршениот попис е поголема од платената акциза за подигнатите контролни марки.

Барањето за доплата на акциза заедно со пресметката и записниците се поднесуваат до Царинската управа не подоцна од пет работни дена од денот на извршениот попис.

Врз основа на доставеното барање, Царинската управа донесува решение за доплата на разликата меѓу платената акциза и зголемената акциза при промена на акциза.

Овластениот дистрибутер е должен да му ја надомести разликата во акцизата на производителот и увозникот на меѓупроизводи и етил алкохол за залихата, што е во неговите складови и во други свои простори, како и во складовите и просторите на со него поврзани друштва, при нејзината промена во рок од 30 дена од денот на извршениот попис.

Поврзано друштво во смисол на Законот за акцизите е правно лице со регистрирано седиште во Република Македонија кое е поврзано друштво во смисла на одредбите од Законот за трговските друштва со дистрибутерот на меѓупроизводи и етил алкохол и кое е овластено да врши трговија на големо со меѓупроизводи и етил алкохол во согласност со закон.

Царинската управа одлучува по барањето рок од 30 дена од денот на приемот на барањето.

Акцизата на меѓу производи и етил-алкохол се плаќа со користење на контролни марки. Контролни марки добива имателот на акцизна дозвола или увозникот. Пуштањето на меѓу

производите и етил-алкохолот во акцизно-правен слободен промет на акцизната територија е дозволено само ако овие добра се обележени со контролна марка. Контролната марка треба да биде залепена на соодветната опаковка на алкохолниот пијалак, односно шишето, така што при отворањето ќе мора да се оштети. Во подигнувањето на контролните марки настанува долг за контролни марки во висина на акцизната вредност на марките. Патниците кои внесуваат од странство меѓупроизводи и етил-алкохол, државјаните на Република Македонија и странските државјани кои примаат од странство меѓупроизводи и етил-алкохол согласно со царинските прописи ја плаќаат акцизата на друг начин освен преку контролни марки. Акцизата мора неодожно да се пријави кај надлежниот царински орган и веднаш да се плати.

Во случаи кога меѓупроизводите и етил-алкохолот се пуштаат во акцизно правен слободен промет на меѓународен саем, изложба или друга приредба или како мостри, плаќањето на акцизата може да се врши на друг начин освен преку употреба на контролни марки. Акцизата мора неодожно да се пријави кај надлежниот орган. Обврската за употреба на контролни марки не важи за меѓупроизводите и етил-алкохолот кои се ослободени од акциза. Имплетот на акцизна дозвола или увозникот, своите месечни потреби од контролни марки ги пријавува од 1 до 5 во тековниот месец за наредниот месец. Рокот за подигнување на пријавените контролни марки е три месеци. По истекот на рокот неподигнатите контролни марки се уништуваат под царински надзор, на трошок на Царинската управа. Трошоците за печатењето и за чувањето на контролните марки ги определува Царинската управа со посебно решение и ги наплатува од имплетот на акцизната дозвола или увозникот при нивното издавање.

Акцизниот долг за контролните марки се плаќа пред нивното подигнување. Доколку е поднесена гаранција за обезбедување на акцизен долг, истиот мора да се плати во рок од 30 дена од донесувањето на решението за издавање на контролни марки.

Мал независен производител на пиво е лице кое произведува пиво како дел од неговата регистрирана дејност и ги исполнува следниве услови:

- има годишно производство на пиво не повеќе од 150.000 литри;
- правно и економски е независен од било кој друг производител на пиво;
- производствените и оперативни објекти не се технолошки поврзани со производствените и

оперативните објекти на друго лице кое произведува пиво како дел од неговата регистрирана дејност и
- не произведува пиво со лиценца.

Под годишно производство на пиво се подразбира планираната количина на пиво која ќе се однесува на наредната календарска година, односно произведено пиво во текот на календарската година. Одредбите со кои се уредуваат постапките за поднесување на барањето и издавањето на акцизна дозвола како и обврските на имателот на акцизна дозвола важат и за малиот независен производител на пиво. Доколку мал независен производител на пиво произведува пиво со лиценца, за произведеното пиво ќе плаќа акциза. Произведеното пиво со лиценца влегува во вкупното годишно производство на пиво, а на произведеното пиво без лиценца ќе се доплаќа разлика во акцизата при премин од една во друга група.

Акцизата на пиво кое го произведуваат мали независни производители и кое се продава на територијата на Република Македонија се плаќа според следниве групи во зависност од годишното производство на пиво:

- За годишно производство на пиво што не надминува 50.000 литри, во висина од 50%;
- За годишно производство на пиво што надминува 50.000, но не надминува 75.000 литри во висина од 60% од пропишаната акциза,
- За годишно производство на пиво што надминува 75.000, но не надминува 100.000 литри, во висина од 70% од пропишаната акциза и
- За годишно производство на пиво што надминува 100.000, но не надминува 150.000 литри во висина од 80% од пропишаната акциза.

Акциза се пресметува врз основа на месечното произведено пиво во определена група. При премин од една во друга група на вкупно производство на пиво, акцизата се пресметува во процентуален износ кој се однесува на пропишаната група. Малиот независен производител на пиво е должен да поднесе акцизна пријава за разликата од една до друга количина при премин од една во друга група, при што акциза се плаќа во повисок износ од претходно утврдениот, а на веќе произведените количини за кој е платена помала акциза се доплаќа разликата во акцизата. Ако во текот на календарската година малиот независен производител на пиво произведе количина на пиво поголема од количината пропишана е должен во рок од 15 дена за новонастанатата ситуација да ја извести Царинската управа и побара промена на акцизната дозвола, а на произведената количина на пиво под ќе пресмета и доплати разлика во акциза до

износ од пропишаната. За произведената количина пиво над пропишаната ќе се пресмета и плати акциза.

Етил-алкохолот е ослободен од акциза, доколку се исполнети условите во следниве случаи:

- користење за производство на оцет од Царинската номенклатура,
- кога потполно денатуриран, согласно со соодветните прописи, се пушта во акцизно-правен слободен промет,
- користење за производство на производ неподобен за човековиот вкус од денатуриран алкохол,
- користење за производство на лекови,
- користење за медицински цели во болници, амбуланти и аптеки,
- користење за производство на ароми за прехранбени производи и безалкохолни пијалаци со содржина на алкохол од најмногу 1,2% вол, и
- непосредно или користење како составен дел на полуготови производи за производство на прехранбени производи, полнети или во друга форма. Содржината на алкохол кај пралините не смее да ја надминува границата од 8,5 литри чист алкохол на 100кг производ, а кај другите производи освен пралини - 5 литри чист алкохол на 100 кг производ.

Мали производители се лицата кои годишно произведуваат помалку од: 5 хл вино или б) 2 хл етил-алкохол. Виното и етил-алкохолот кои се произведени од страна на мали производители за сопствени потреби се ослободени од специфична акциза.

Правила за тутунските добра

На акциза на тутунски добра подлежат:

- пури и цигарилоси,
- цигари,
- тутун за пушење кој е фино сецкан тутун за виткање цигари и
- друг тутун за пушење.

Пури и цигарилоси се свитоци од тутун наменети за пушење со внатрешна обвивка или со внатрешна и надворешна обвивка, кои се:

- направени исклучиво од природен тутун;

-со надворешна обвивка од природен тутун или

со надворешна обвивка во боја на пура и внатрешна обвивка, двете од хомогенизиран и реконструиран тутун, ако најмалку 60% од парчињата тутун во нив имаат ширина и должина поголема од 1,75 мм, надворешната обвивка е замотана спирално, а пурата има врв заострен за 30% степени во однос на оската на пурата или

- со надворешна обвивка во боја на пура и внатрешна обвивка, двете од хомогенизиран и реконструиран тутун, ако нивната тежина по парче без филтер и додаток за во уста изнесува 2,3 г. или повеќе и ако најмалку 60% од парчињата тутун во нив имаат ширина и должина поголема од 1,75мм, а ширината на нивната обвивка во најмалку една третина од должината на ролната изнесува 34мм. Тежина по парче е просечната тежина на 1000 парчиња без филтер и додаток за во уста во времето на настанувањето на акцизата.

Цигари се:

- свитоци од тутун, непосредно наменети за пушење, а не се пури или цигарилоси,

- свитоци од тутун кои во едноставен неиндустриски процес се вметнуваат во хартиена обвивка за цигари и

- свитоци од тутун кои во едноставен неиндустриски процес се виткаат во листови хартија за цигари,

Тутун за пушење (фино сецкан тутун за виткање цигари и друг тутун за пушење) е сецкан или на друг начин иситнет, ткаен (развлакнет) или во плочи пресуван тутун кој може да се пуши без понатамошна индустриска обработка. Тутунскиот отпад се смета за тутун за пушење, кога е наменет за пушење и малопродажба, а не спаѓа во пури и цигарилоси.

Тутунот за пушење се смета за фино сецкан тутун за виткање цигари ако 25% по маса од парчињата тутун имаат ширина помала од 1мм. Тутунот за пушење, се смета за фино сецкан тутун и ако 25% по маса од парчињата тутун имаат ширина поголема од 1мм и кој е продаден или наменет да се продаде за виткање цигари.

Тутун за пушење како друг тутун за пушење, се смета тутунот за пушење, освен ситно сецканиот тутун за виткање цигари.

Акцизата на пури и цигарилоси , изнесува 21,37 ден. по парче и 0% од малопродажната цена.

На цигари, 1,353 ден. по парче и 9% од малопродажната цена; Ако комбинирана акциза е под износот од 1,553 ден. по парче се применува минималната акциза во тој износ.

Акцизата на тутун за пушење како фино сецкан тутун, изнесува 1.500 ден. по килограми 0% од малопродажната цена.

Акцизата на тутун за пушење како друг тутун за пушење, изнесува 1.350,00 ден. по килограм и 0% од малопродажната цена.

Од 1 јули 2014 година заклучно со 1 јули 2015 година, стапките на специфичната и минималната акциза на цигарите се зголемуваат за 0,15 денари по парче на 1 јули во секоја година.

Од 1 јули 2016 година заклучно со 1 јули 2023 година, стапките на специфичната и минималната акциза на цигарите се зголемуваат за 0,20 денари по парче на 1 јули во секоја година.

Од 1 јули 2014 година заклучно со 1 јули 2023 година, износот на акциза на тутун за пушење како фино сецкан тутун се зголемува за 50 денари по килограм на 1 јули во секоја година.

Во случај на зголемување на акцизата и зголемување на малопродажната цена, производителот и увозникот на тутунски добра се должни на денот на почетокот на примена на истата, да направат попис на затечени залихи на тутунски добра и тоа обележани со контролни марки, без контролни марки и затечените залихи на подигнати контролни марки во акцизни складови или складови на увозникот или во други нивни простории и да подготват записник за извршениот попис.

Секој овластен дистрибутер на производителот и увозникот на тутунски добра е должен на денот на почетокот на примената на зголемената акциза за тутунски добра и на денот на почетокот на примената на зголемената малопродажна цена да направи попис на затечени залихи на тутунски добра во своите складови и во други свои простори, како и во складовите и просторите на со нив поврзани друштва и да подготви и да достави записник од извршен попис до Царинската управа и до производителот или увозникот на тутунски добра, не подоцна од два работни дена од денот на извршениот попис.

Производителот и увозникот се должни да ја пресметаат зголемената акциза на вкупната затечена залиха и да достават барање за доплата на акциза заедно со направената пресметка и записници,

доколку акцизата на денот на извршениот попис е поголема од платената акциза за подигнатите контролни марки.

Барањето за доплата, при промена на акциза или при промена на малопродажна цена, заедно со пресметката и записниците се поднесуваат до Царинската управа не подоцна од пет работни дена од денот на извршениот попис.

Врз основа на доставеното барање Царинската управа донесува решение за доплата на разликата меѓу платената акциза и зголемената акциза при промена на акциза или промена на малопродажна цена. Овластениот дистрибутер е должен да му ја надомести разликата во акцизата на производителот и увозникот на тутунски добра за залихата, што е во неговите складови и во други свои простори, како и во складовите и просторите на со него поврзани друштва, при нејзината промена во рок од 30 дена од денот на извршениот попис. Поврзано друштво е правно лице со регистрирано седиште во Република Македонија кое е поврзано друштво во смисла на одредбите од Законот за трговските друштва со дистрибутерот на тутунски добра и кое е овластено да врши трговија на големо со тутунски добра во согласност со закон.

Малопродажна цена е поединечната цена која ја одредува производителот или увозникот како единична трговска цена за пури, цигарилоси и цигари по парче и за тутун за пушење по килограм. Доколку е одредена само цената по пакување, за малопродажна цена се смета цената која произлегува од цената по пакување и содржината на пакувањето. За пресметувањето на акцизата за тутун за пушење меродавна е нето-тежината во моментот на настанувањето на акцизата. Производителот, односно увозникот утврдува малопродажна цена и за добрата кои се отуѓуваат без надомест. Оваа цена не смее да биде помала од поединечната цена на соодветните тутунски добра. Производителот, односно увозникот е должен малопродажната цена на тутунските добра да ја пријави во Царинската управа и да ја објави во “Службен весник на Република Македонија”, пред пуштањето на тутунските добра по така утврдените цени во акцизно правен слободен промет.

Акцизата на тутунски добра се плаќа со користење на контролни марки. Контролни марки добива производителот или увозникот. Пуштањето на тутунските добра во акцизно-правен слободен промет на акцизната територија е дозволено само ако тутунските добра се обележени со контролна марка. Контролната марка треба да биде залепена на амбалажата под целофанската

или друга хартија, така што ќе биде видлива и при отворањето на пакувањето ќе мора да се оштети. На оригиналните пакувања на пури и цигарилоси, кои не се обвиткани со целофанска или друга хартија, контролната марка може да биде залепена непосредно на пакувањето. Во подигнувањето на контролните марки настанува долг за контролни марки во висина на акцизната вредност на марките. Акцизната вредност на една контролна марка се пресметува од акцизата за една цигара, пура, цигарилос или 1кг тутун за пушење и податокот за количината наведена на контролната марка. Патниците кои внесуваат од странство тутунски добра и државјаните на Република Македонија и странските државјани кои примаат од странство тутунски добра согласно со царинските прописи, ја плаќаат акцизата на друг начин освен преку контролни марки. Акцизата мора неодложно да се пријави кај надлежниот царински орган и веднаш да се плати. Во случаите кога тутунските добра се пуштаат во акцизно правен слободен промет на меѓународен саем, изложба или друга приредба или како мостри, плаќањето на акцизата може да се врши на друг начин освен преку употреба на контролни марки. Акцизата мора неодложно да се пријави кај надлежниот орган. Обврската за употреба на контролни марки не важи за тутунските добра кои се ослободени од акциза. Трошоците за печатењето и за чувањето на контролните марки ги определува Царинската управа со посебно решение и ги наплатува од производителот или увозникот при нивното издавање. Производителот или увозникот, своите месечни потреби од контролни марки ги пријавува од 5 до 10 во тековниот месец за наредниот месец. Рокот за подигнување на пријавените контролни марки е три месеци. По истекот на рокот, неподигнатите контролни марки се уништуваат под царински надзор, на трошок на Царинската управа.

Акцизниот долг за контролните марки се плаќа пред нивното подигнување. Доколку е поднесена гаранција за обезбедување на акцизен долг, истиот мора да се плати во рок од 30 дена од донесувањето на решението за издавање на контролни марки. Акцизната дозвола за цели на складирање на тутунски добра им се издава на лицата кои се овластени:

- за добивање контролни марки (производител и увозник)
- да вршат испитување на квалитетот на тутунските добра или
- лица кои испраќаат неоданочени тутунски добра

По исклучок, акциза на тутунски добра не настанува кога оданочените тутунски добра се враќаат во акцизен склад и повторно се пуштаат во акцизно-правен слободен промет од него во се уште затворени малопродажни пакувања со неоштетени пропишани контролни маркици или кога се

предаваат за потрошувачка во складот. Во случај на недозволено зголемување на малопродажната цена над пријавената во Царинската управа и објавената во “Службен весник на Република Македонија”, настанува акциза во висина на разликата од акцизното оптоварување пред и по зголемувањето на цената. Акцизен должник е трговецот. Акцизата се плаќа веднаш.

Тутунските добра смеат да излезат од акцизниот склад во акцизно-правниот слободен промет, да се дадат на користење во акцизен склад или да се увезат или транспортираат на акцизната територија само во затворени, малопродажни пакувања. Во малопродажните пакувања не смеат да се пакуваат други предмети освен тутунски добра. Други предмети не смеат да им се додаваат на пакувањата ниту однадвор, освен во случаите кога тие предмети се наменети за препродавачот. Ова важи независно од тоа дали другите предмети ќе му бидат предадени директно или индиректно на потрошувачот.

Трговецот мора да ги чува малопродажните пакувања затворени и не смее да ги оштетува контролните марки. По исклучок, тој смее да отвора пакувања со цел за контрола на содржината, за покажување, проба или да ги разделува на потрошувачите за маркетиншки цели. Пакувањата од пури, цигарилоси или цигари смеат да се отвораат со цел за продажба на парче. Трговецот смее да ги отвора пакувањата само така што контролната маркица ќе биде уништена.

Пуштањето на тутунските добра во акцизно правен слободен промет под и над пријавената малопродажна цена во Царинската управа и објавена во “Службен весник на Република Македонија”, не е дозволено. Од овој принцип се исклучува отуѓувањето за проба или маркетиншки цели. Трговецот на мало не смее да одобрува рабат или слични попусти. При продажбата, трговецот не смее на потрошувачите да им дели дополнителни предмети ниту да ја поврзува продажбата на тутунските добра со продажба на други добра.

Акцизи кај патничките автомобили

На акциза подлежат следниве патнички автомобили:

-со клипен мотор (освен ротационен клипен мотор) со внатрешно согорување со палење со помош на свеќички и

- со клипен мотор со внатрешно согорување со палење со помош на компресија (дизел или полудизел).

Основа за пресметување на акциза на патнички автомобили е:

-продажната цена е цената без данокот на додадена вредност или

-при увоз - царинската вредност утврдена во согласност со царинските прописи зголемена за износот на царина.

Во зависност од утврдената вредност на патничките автомобили во евра во денарска противвредност , стапките на акциза на патничките автомобили изнесуваат:

Вредност на патнички автомобили во евра		Стапки на акциза
над	до	
0	3.000	0,00%
3.000	4.000	0,50%
4.000	5.000	1,00%
5.000	6.000	1,50%
6.000	8.500	2,00%
8.500	12.000	3,00%
12.000	14.000	4,00%

14.000	16.000	6,00%
16.000	18.000	9,00%
18.000	22.000	11,50%
22.000	25.000	13,50%
25.000	30.000	15,50%
30.000		18,00%

Патнички автомобили се ослободени од акциза при нивниот увоз и при пуштање во акцизно правен слободен промет кога се наменети за реализација на проект финансиран со парични средства добиени врз основа на договор за донација, склучен помеѓу Република Македонија и странски донатори, ако во тој договор е предвидено дека со добиените парични средства нема да се плаќаат даноци.

Патнички автомобили се ослободени од акциза при нивниот увоз и при пуштање во акцизно правен слободен промет кога се наменети за реализација на проектите кои се финансирани во рамките на инструментот за претпристапна помош (ИПА) кој се спроведува во услови на децентрализирано управување, и за делот на средствата од националното кофинансирање обезбедено од Буџетот на Република Македонија или задолжување.

Патничките автомобили се ослободени од акциза при нивниот увоз ако се добиени како подарок од странски донатори, а се наменети за државните органи, општините, градот Скопје, општините во градот Скопје и за јавните установи.

Патничките автомобили на хибриден погон (комбинација на мотор со внатрешно согорување. и електромотор) се ослободени од акциза.

При увоз за остварување на ослободувањето се поднесува барање од страна на увозникот на патнички автомобили.

Патничките автомобили ослободени од плаќање акциза не смеат да се отуѓат ако за истите не се плати износот на акцизата за кој биле претходно ослободени.

Административни обврски кај акцизите

Имателот на акцизна дозвола е должен да води уредна и точна евиденција за цели на пресметувањето на настанатата акциза. Евиденцијата мора да содржи одделни податоци за:

- произведените количини на акцизни добра;
- количини на акцизни добра на залиха, во производство, во складови или други деловни простории;
- количини на акцизни добра за кои настанала акциза и за кои е платена акцизата според пропишаните стапки;
- количини на акцизни добра за кои настанала акциза а за кои истата не е платена;
- количини на акцизни добра потрошени во акцизниот склад и
- износите на пресметана и платена акциза.

Одредбите погоре соодветно се применуваат и за имателите на акцизно одобрение.

Имателот на акцизна дозвола е должен за секое пуштање на акцизни добра во слободно-правен акцизен промет да издаде фактура, односно друг документ од кој се гледа испораката на акцизни добра. За акцизните добра испорачани за акцизно-повластено користење на фактурата, односно другиот документ треба да се наведе бројот и датумот на одобрението издадено на лицето за акцизно-повластено користење. Фактурите се изготвуваат во два примерока. Првиот примерок се доставува на примателот на акцизни односно другиот документ добра, додека вториот примерок се чува во сопствената евиденција во роковите наведени во Законот за акцизите.

Фактурите и другите документи, како и деловните книги, имателите на акцизна дозвола и имателите на акцизно одобрение ги чуваат најмалку пет години од истекот на календарската година на која се однесуваат истите.

Царинската управа води посебен регистар на иматели на акцизна дозвола и регистар на иматели на акцизно одобрение. Регистарот на имателите на акцизна дозвола ги содржи следниве податоци:

- бројот на акцизната дозвола издадена на имателот на акцизна дозвола;
- името и адресата на имателот на акцизна дозвола и на акцизниот склад, односно складовите;
- видот на акцизните добра на кои се однесува акцизната дозвола и
- датумот на издавањето на акцизната дозвола и датумот на нејзиното одземање.

Регистарот на иматели на акцизно одобрение ги содржи следниве податоци:

- бројот на акцизното одобрение издадено на имателот на акцизно одобрение;
- името и адресата на имателот на акцизното одобрение и на складот, односно складовите;
- видот на акцизни добра на кои се однесува акцизното одобрение и
- датумот на издавањето на акцизното одобрение и датумот на неговото одземање.

Бришењето од регистарот на имателите на акцизна дозвола се врши:

- со барање на законскиот наследник, односно ополномоштеник;
- со барање на имателот на акцизната дозвола
- по службена должност од страна на Царинската управа.

Бришењето од регистарот на имателите на акцизно одобрение се врши:

- со барање на законскиот наследник односно ополномоштеник;
- со барање на имателот на акцизно одобрение ;
- по службена должност од страна на Царинската управа.

Студија на случај – ДДВ

Компанијата НМ трејд е во спор со УЈП поради што повела постапка пред управниот Суд во врска со неправилно утврден и наплатен данок на додадена вредност од страна на УЈП за одреден износ по основ на продадени кондиторски производи увезени од Германија а кои што таа ги добила по основ на компензација од фирмата Игор промет во замена за пекарски производи кои што таа му ги продала на Игор трејд. При деталната контрола УЈП утврдила помалку прикажани фактурни износи уште при увозот при што бара да и биде повеќе наплатениот износ вратен од страна на УЈП а едновременно и била зголемена и продажната вредност на производите кон НМ трејд. Вештото лице е потребно да утврди кога е платено и дали навистина НМ трејд должи по основ на данок на додадена вредност но при увидот во документацијата се соочува со повеќе

потешкотии така лицето Игор трејд не ги чува фактурите од увоз кон НМ трејд тврди дека а исто така тврди и дека ДДВ бил авансно платен уште пред влезот на стоката на царинската линија во РМ. Едновремено лицето Игор трејд и дало книжно одобрение после продажбата на НМ трејд по е-маил пошта поради рокот на производитите кои што бил од само две недели до истек. Вештото лице треба да ги утврди и има во предвид следните работи:

Наведете ги точните одговори

1. Кога се плаќа данокот на додадена вредност при увоз ?

Данокот на додадена вредност при увозот се плаќа во исто време кога се плаќаат царинските давачки. 1.

Данокот на додадена вредност при увозот се плаќа најдоцна 15 дена после увозот 0

Данокот на додадена вредност при увозот се плаќа најдоцна 30 дена после увозот 0

Данокот на додадена вредност при увозот се плаќа најдоцна до крајот на даночниот пресметковен период 0

Данокот на додадена вредност при увозот се плаќа аконтативно. - 0

Данокот на додадена вредност може да не се плати ако цената на производот на пазар или берза падне под набавната

Данокот на додадена вредност се плаќа најдоцна после месец дена од плаќањето на царинските давачки. -0

Данокот на додадена вредност при увозот се плаќа по продажбата на производите

Данокот на додадена вредност при увозот се плаќа според прописите на државата извозник

Данокот на додадена вредност при увозот се плаќа паушално

Закон за данокот на додадена вредност 44/99 член 43

2. Кои се обврските на даночниот должник доколку пријавил неточни или нецелосни податоци во врска со данокот на додадена вредност ?

Доколку даночниот обврзник утврди дека пријавил неточно или нецелосно промети, даноци или претходни даноци во одредена даночна пријава за соодветниот даночен период, должен е да

изврши исправка на даночната пријава преку поднесување на нова исправена даночна пријава за тој даночен период и тоа најдоцна до рокот за доставување на годишната сметка. Исправката не се врши преку искажување на разликите во износите, туку преку искажување на целосните износи. 1.

Доколку даночниот обврзник утврди дека пријавил неточно или нецелосно промети, даноци или претходни даноци во одредена даночна пријава за соодветниот даночен период, не смее е да изврши исправка на даночната пријава преку поднесување на нова исправена даночна пријава за тој даночен период туку мора да ја извести Управата за јавни приходи која што по пат на контрола врши утврдување.-0,5

Доколку даночниот обврзник утврди дека пријавил неточно или нецелосно промети, даноци или претходни даноци во одредена даночна пријава за соодветниот даночен период, должен е да изврши исправка на даночната пријава преку поднесување на нова исправена даночна пријава за тој даночен период и тоа најдоцна до крајот на наредниот даночен период. Исправката не се врши преку искажување на разликите во износите, туку преку искажување на целосните износи.0

Доколку даночниот обврзник утврди дека пријавил неточно или нецелосно промети, даноци или претходни даноци во одредена даночна пријава за соодветниот даночен период, должен е да изврши исправка на даночната пријава преку поднесување на нова исправена даночна пријава за тој даночен период и тоа најдоцна до крајот на наредниот даночен период. Исправката се врши преку искажување на разликите во износите.0

Доколку даночниот обврзник утврди дека пријавил неточно или нецелосно промети, даноци или претходни даноци во одредена даночна пријава за соодветниот даночен период, должен е да изврши исправка на даночната пријава преку поднесување на нова исправена даночна пријава за тој даночен период и тоа најдоцна до крајот на наредниот даночен период. Исправката не се врши преку искажување на разликите во износите.0

Доколку даночниот обврзник утврди дека пријавил неточно или нецелосно промети, даноци или претходни даноци во одредена даночна пријава за соодветниот даночен период, должен е да изврши исправка директно во претходната даночната пријава

Доколку даночниот обврзник утврди дека пријавил неточно или нецелосно промети, затоа следува веднаш прекршочна одговорност а постапката на утврдувањето веднаш ја презема УЈП

Доколку даночниот обврзник утврди дека пријавил неточно или нецелосно промети, затоа следува веднаш кривична одговорност а постапката на утврдувањето веднаш ја презема ОЈО ;

Доколку даночниот обврзник утврди дека пријавил неточно или нецелосно промети, затоа следува веднаш извршно решение од УЈП;

Доколку даночниот обврзник утврди дека пријавил неточно или нецелосно промети, затоа следува веднаш решение за престанок со работа на субјектот.

2. Кој документ се смета за факура

За факура се смета секој документ кој го издава даночниот обврзник или друго лице по негов налог за извршениот промет 1

За факура се смета секој документ кој го издава даночниот обврзник или друго лице по негов налог за извршениот промет кој што е насловен како факура 0

За факура се смета секој документ кој го издава даночниот обврзник или друго лице по негов налог за извршениот промет кој што содржи точни податоци на примачот 0

За факура се смета секој документ кој го издава даночниот орган или друго лице по негов налог за извршениот промет кој што содржи точни податоци на примачот -0

За факура се смета секој печатен документ кој го издава даночниот орган или друго лице по негов налог за извршениот промет кој што содржи точни податоци на примачот. 0

За факура се смета секој електронски документ кој го издава даночниот орган или друго лице по негов налог за извршениот промет кој што содржи точни податоци на примачот

За факура се смета секој електронски документ потврден од даночниот орган

За факура се смета секој електронски документ потврден од сметководството на субјектот

За факура се смета секој електронски документ потврден од надлежен орган

За факура се смета секој документ кој го издава даночниот обврзник или друго лице по негов налог за извршениот промет или промет кој требало да биде извршен 0

3. Кога се врши размена на добра дали и кој издава факура ?

При размена на добра или услуги, секој поединечен даночен обврзник издава факура

При размена на добра или услуги, само нето должникот издава факура 0

При размена на добра или услуги, само нето доверителот издава факура 0

При размена на добра или услуги, не се издава факура туки се издава договор за Окомпензација

При размена на добра или услуги, доколку вредноста е иста нема издавање на факура туку само договор за компензација -0

При размена на добра или услуги нема издавање на факури туку само пријава до даночниот орган

При размена на добра или услуги нема издавање на фактури туку само откако стоките ќе бидат платени

При размена на добра или услуги, се издава единствено испратница 0

При размена на добра или услуги, се бара претходно одобрение од даночниот орган и после не се издава фактура 0

При размена на добра или услуги, секоја страна по сопствен избор издава фактура 0

Закон за данокот на додадена вредност 44/99 член 53

4. Кое од следните барања НЕ мора да го задоволи фактурата издадена во електронска форма ?

Да биде обезбедена автентичноста на потеклото на фактурата на начин што примателот на фактурата може недвосмислено да утврди дека таа фактура е испратена од издавачот на фактурата 0,

да биде обезбеден интегритетот на содржината на фактурата на начин што применетата технологија и процедури да оневозможуваат промена на податоците во фактурата 0,

да биде обезбедена читливост на фактурата, односно визуелна и разбирлива слика на издадената фактура на компјутерскиот екран или други електронски уреди на еднаков начин како и на хартија. -0,5

да биде испратена преку медиум во електронска форма 0

Да биде обезбеден оригинален печат и потпис на фактурата 1

да биде обезбедена солидна читливост на фактурата, односно визуелна и разбирлива слика на издадената фактура на компјутерскиот екран или други електронски уреди на еднаков начин како и на хартија Да биде обезбеден заверена спецификација на сите производи по количинии цени

Да биде обезбедена веродостојност на потеклото на фактурата на начин што примателот на фактурата може недвосмислено да утврди дека таа фактура е испратена од издавачот на фактурата

Да биде обезбедена соодветост на потеклото на фактурата на начин што примателот на фактурата може недвосмислено да утврди дека таа фактура е испратена од издавачот на фактурата

да биде обезбеден интегритетот на содржината на фактурата на начин што применетата технологија и процедури да оневозможуваат измена на податоците во фактурата 0,

да биде обезбеден интегритетот на содржината на фактурата на начин што применетата технологија и процедури да оневозможуваат манипулации со податоците во фактурата

Закон за данокот на додадена вредност 44/99 член 53 -6

5. Колкав период се чуваат фактурите ?

Фактурите и другите документи издадени во согласност со овој закон, како и деловните книги на даночните обврзници се чуваат најмалку 1 година по истек на календарската година, за која се однесуваат 0

Фактурите и другите документи издадени во согласност со законот за ДДВ, како и деловните книги на даночните обврзници се чуваат најмалку 5 години по истек на календарската година, за која се однесуваат 1

Со оглед на тоа што денеска фактури се издаваат претежно во електронска форма нема обврска за чување -0,5

Фактурите и другите документи издадени во согласност со законот за ДДВ, како и деловните книги на даночните обврзници се чуваат најмалку 6 месеци по истек на календарската година, за која се однесуваат 0

Фактурите и другите документи издадени во согласност со законот за ДДВ, како и деловните книги на даночните обврзници се чуваат најмалку 10 години по истек на календарската година, за која се однесуваат

Не постои обврска за чување поголема од 1 година

Евидентираните фактури во сметководство нема обврска за чување

Фактурите и другите документи издадени во согласност со законот за ДДВ, како и деловните книги на даночните обврзници се чуваат најмалку 10 години по истек на календарската година, за која се однесуваат

Фактурите и другите документи издадени во согласност со законот за ДДВ, како и деловните книги на даночните обврзници се чуваат трајно

Фактурите и другите документи издадени во согласност со законот за ДДВ, како и деловните книги на даночните обврзници се чуваат месец дена по издавањето

Прашања за утврдување на овој дел од материјалот

1. Како се одвива даночната постапка?;
2. Како функционира системот на Даноци на имот? ;
3. Како функционира системот на Данок на добивка и Персонален данок на доход? ;
4. Како функционира системот на Акцизи ? ;
5. Како функционира системот на Данок на додадена вредност .

Понатамошно читање за овој дел

1. Богоев Ксенте Фискална политика, Економски факултет Скопје 1964
- 2.Димитар Тодевски, Карактеристики на јавните финансии на Македонија,Еуро-мак компани , Скопје , 2006
- 3.Живко Атанасовски, Даночен систем и даночна хармонизација во ЕУ, Економски факултет Гоце Делчев, Штип
- 4.Живко Атанасовски, Јавни Финансии, Економски факултет,Скопје, 2004
- 5.Закон за данок на добивка „Службен весник на Република Македонија“ бр.80/93; 33/95; 43/95.....47/2011
- 6.Закон за данок на додадена вредност-„Службен весник на Република Македонија“ бр.44/99; 59/99; 86/99.....24/2011
- 7.Закон за персонален данок на доход-„Службен весник на Република Македонија“ бр.80/93; 3/94; 70/94.....171/2010
- 8.Закон за даночна постапка: Службен весник на РМ бр.13/2006
- 9.Harvey S.Rosen,Ted Gayer,Public Finance, USA, 2011 ;
10. Извештај за работата на ФЗОМ, 2017 Скопје ;
11. Извештај за работата на ПИОМ, 2017 Скопје;

12. Завршна сметка на буџетот за 2017 година.

5. Јавен долг

Дефиниција на јавниот долг

Јавниот долг е обврска на дел од владината единица да плаќа специфични парични износи на имателите на законски определени побарувања во одредени точки во времето. Сумите што се должат на доверителите може да се дефинираат во стандардни монетарни единици кои државата треба да ги плати на доверителот. Државниот долг претставува, претежно, обврска за плаќаење конкретни суми доверителите. Од друга страна, националните долгови и локалните долгови мора да се дефинираат во единици на надворешна валута. Монетарната обврска може да биде плаќање на камата или враќање на главницата, или и двете. Специфичните прашања за долг може или не може да се карактеризираат со дефинитивни временски распореди. Консоли, кои претставуваат обврски за плаќање интерес за вечноста, не вклучуваат обврска за враќање на главнината.

Мерење на јавниот долг

Јавниот долг обично се мери со номинална вредност на доспевање. Ова не ја претставува "големината" на јавниот долг на таков начин што ќе направи споредби со текот на времето и меѓу одделни владини единици целосно точни. Различниот состав на долгот може да влијае на

степенот на ликвидност за имателите, како и други карактеристики. До степен до кој должничките инструменти се вреднуваат за овие недефинирани карактеристики, ефективната големина на јавниот долг како таков е намалена. Попрецизна мерка на долгот се добива преку капитализирање на годишните каматни стапки со одредена соодветна стапка на попуст, вообичаено таа стапка којашто е приближна на враќањето на безризичната инвестиција во економијата. Еден пример ќе ја разјасни оваа точка. Во однос на номиналната вредност на доспеаност, националниот долг може да биде со еднаква големина, на пример, 300.000 милиони долари, во два поени. Меѓутоа, во еден случај, доколку долгот се состои првенствено од краткорочни прашања кои поседуваат висок степен на "паричност", годишните каматни трошоци може да изнесуваат, да речеме, само 6.000 милиони долари. Во другиот случај, доколку долгот е во голема мера финансиран, каматните трошоци може да бидат високи, на пример, од 12.000 милиони долари. Јасно е дека "големината" на јавниот долг не е идентична во двата случаи; другите димензии од номиналните вредности на доспевање мора да бидат вклучени во сите соодветни мерки. За да се направи интертемпорална и меѓународна споредба, најсоодветната мерка можеби е односот на годишните каматни стапки на бруто националниот или бруто домашниот производ. Постојат и други типови на мерења Индикаторите поврзани со долгот генерално треба да се користат во врска со среднорочни сценарија, кои дозволи да се анализира одржливоста на долгот време, и под различни алтернативи претпоставки.

Стапката на долг/извоз се користи за пресметување на вкупниот износ на долг на земјата во споредба со вкупниот износ на извозот. Тоа е важен начин земјите да ја измерат нивната независна одржливост. Процентот може да им помогне на земјите да ја одредат нивната стапка на раст, но исто така може да бидат заведени ако соодносот се разгледува без да се разгледаат олеснителните околности на одредена земја.

Односот помеѓу долгот и БДП е односот помеѓу државниот долг на земјата (мерено во валутни единици) и неговиот бруто-домашен производ (БДП) (мерено во валутни единици годишно).

Просечна каматна стапка на надворешниот долг. Тоа е претставува просечна каматна стапка за сите јавни и јавно загарантирани заеми кои се склучени. За да се добие просекот, каматните стапки за сите јавни и јавно загарантирани кредити се пондерираани според износите на кредитите.

Просечна старост на долгот. Се пресметува кога ќе се пондерираат доспеаноста и големината на одреден долг .

Кредитен рејтинг на Република Македонија

Кредитните рејтинг агенции „Стандард и пурс“ и „Фич рејтингс“ (Standard & Poor's и Fitch Ratings)

во 2017 година двапати извршија редовна полугодишна ревизија на кредитниот рејтинг на Република Македонија, и тоа на 17.3.2017 година и на 15.9.2017 година, односно на 17.2.2017 година и на 4.8.2017 година, респективно. Агенцијата за кредитен рејтинг „Стандард и пурс“, во последниот извештај објавен на 15.9.2017 година ја потврди претходно доделената оценка за кредитниот рејтинг на Република Македонија за странска и домашна валута ВВ-, истовремено потврдувајќи го стабилниот изглед на земјата. Потврдата на стабилниот изглед ги одразува оценките на „Стандард и пурс“ за балансираните ризици помеѓу движењето на јавниот долг и политичката неизвесност од една страна, и поволните економски перспективи на земјата од друга страна. „Стандард и пурс“ во извештајот нотира дека политичката криза е надмината со формирањето на владата и дека се очекува разумно ниво на континуитет на политиките, што би резултирало со подобрување на довербата и постепено интензивирање на економскиот раст. Агенцијата истакнува дека во иднина би можела да се подобри оценката за кредитниот рејтинг доколку реформите насочени кон економски раст базиран на повеќе извори резултираат со повисок раст на доходот, при повисока ефективност и отчетност на јавните институции и процесот на водење политики. Наспроти ова, врз евентуално влошување на кредитниот рејтинг може да влијае враќањето на политичките тензии, што би имало негативен ефект врз растот и странските инвестиции, како и во случај на фискална недисциплина или вонбуџетски активности кои би ја довеле во прашање одржливоста на јавниот долг. Агенцијата за кредитен рејтинг „Фич рејтингс“, во својот извештај објавен на 4.8.2017 година ја потврдува доделената оценка за кредитниот рејтинг на Република Македонија за странска и домашна валута ВВ, со негативен изглед. Согласно со извештајот на Агенцијата, потврдата на оценката за кредитниот рејтинг се базира врз кредибилната монетарна и макропрudentна политика, кои овозможуваат долготрајна стабилност на девизниот курс, ниска инфлација и стабилен економски раст. „Фич рејтингс“ наведува дека врз подобрување на рејтингот може да влијаат позначајното намалување на политичката неизвесност

како и имплементацијата на кредибилна среднорочна фискална консолидација, конзистентна со стабилизација на учеството на јавниот долг во БДП. Наспроти ова, врз влошување на кредитниот рејтинг во иднина може да влијаат повторувањето на политичката нестабилност, фискалната недисциплина или потенцијалните обврски, како и проширувањето на влијанијата од надворешните нерамнотежи. Стабилниот кредитен рејтинг на Република Македонија е значаен сигнал за странските инвеститори и влијае позитивно на каматната стапка по која земјата позајмува на меѓународниот пазар на капитал, како и на вкупниот економски и политички имиџ на Република Македонија. Потврдата на кредитниот рејтинг е уште еден силен сигнал кон странските инвеститори дека Република Македонија е земја во која може да имаат доверба и во која ќе може да сметаат на здрави економски политики и воиднина.

Јавниот долг на Република Македонија на крајот на 2017 година изнесува 4.786,9 милиони евра што претставува 47,6% во однос на БДП. Надворешниот јавен долг изнесува 3.187,5 милиони евра, додека внатрешниот јавен долг изнесува 1.599,4 милиони евра.

Државниот долг на Република Македонија на крајот на 2017 година изнесува 3.958,5 милиони евра односно 39,3% во однос на БДП. Со ова ниво на државен долг, Република Македонија и понатаму останува умерено задолжена земја со државен долг кој е понизок од просечното ниво на долг на земјите на ЕУ28, кое на крајот на 2017 година изнесува 81,6%¹. Надворешниот државен долг на крајот од 2017 година изнесува 2.376,8 милиони евра и во однос на 2016 година се намали за 69,8 милиони евра, додека внатрешниот државен долг изнесува 1.581,7 милиони евра, што претставува зголемување за 176,8 милиони евра во однос на претходната година. Од аспект на валутната структура на државниот долг, на крајот на 2017 година доминантно учество има долгот деноминиран во евра кој учествува со 71,6% во вкупното портфолио и е зголемен за 1,7 п.п. во однос на 2016 година. Долгот во домашна валута во истиот период се намалува за 0,36 п.п., односно од 21,7% на 21,4% на крајот на 2017 година. Долгот со фиксна каматна стапка во каматната структура на државниот долг се зголеми за 0,3 п.п. во споредба со 2016 година, и на крајот на 2017 година изнесува 72,3%. Зголемувањето на долгот со фиксна камата е резултат на зголеменото ниво на издадени државни обврзници на домашен пазар кои имаат фиксна каматна стапка, додека надворешниот државен долг со фиксна каматна стапка забележа намалување на годишно ниво. Во однос на реализацијата на лимитите утврдени во Политиката за управување со јавен долг како интегрален дел од „Фискалната стратегија 2017-2019 година“, може да се констатира дека јавниот долг е во рамките на утврдените лимити, односно Министерството за

финансии управува со јавниот долг на Република Македонија во согласност со овластувањата од Владата на Република Македонија. Имено, во рамките на „Фискалната стратегија 2017-2019 година“ беше дефинирано максималното ниво на јавниот долг од 60% од БДП на среден и долг рок, а утврдено беше и максималното ниво на гарантираниот јавен долг од 13% од БДП. На крајот на 2017 година, јавниот и гарантираниот долг се во поставените рамки, при

што јавниот долг изнесува 47,6% од БДП, додека гарантираниот долг изнесува 8,2% од БДП. Понатаму, согласно лимитот за валутна структура на државниот долг, евро долгот во портфолиото на долг во странска валута треба да биде застапен со најмалку 80%, а заклучно со 31-ви декември 2017 година, евро долгот изнесува 91%. Исто така, реализацијата на лимитот за каматна стапка е успешна. Имено, со „Фискалната стратегија 2017-2019 година“ беше утврден лимит за каматна структура на државниот долг според кој долгот со фиксна каматна стапка треба да биде застапен со најмалку 50% во вкупното должничко портфолио, а на крајот на 2017 година долгот со фиксна камата учествува со 72,3% во структурата на државниот долг. Согласно со таргетите за утврдување на оптималното ниво и структурата на портфолиото на јавен долг, со „Фискалната стратегија 2017–2019“ беа дефинирани и краткорочни лимити кои се однесуваат само за 2017 година. Така, краткорочниот максимален лимит за нето-задолжување (домашно и странско) по основ на државен долг во 2017 година беше утврден на 500 милиони евра, додека беше реализирано вкупно нето-задолжување од 107 милиони евра, главно заради одложеното издавање на планираната еврообврзница на меѓународниот пазар на капитал за почетокот на 2018 година. Со цел намалување на ризикот од потенцијалните обврски во портфолиото на јавниот долг, со Стратегијата беше дефиниран годишен максимален износ на нето-задолжување по основ на гарантиран долг на јавните претпријатија од 180 милиони евра за 2017 година. Заради политичката криза и забавената реализација на проектите, во 2017 година беше остварено негативно нето-задолжување од 31,5 милиони евра. Со тоа, нето-задолжувањата во 2017 година по основ на државен и гарантиран долг на јавните претпријатија беа во рамки на поставените лимити со фискалната стратегија. Со цел да се заштити портфолиото на долгот на централна влада од ризикот за рефинансирање, дефиниран е лимит според кој минималното ниво на индикаторот „Просечно време на достасување“ во 2017 година треба да биде 3 години. Имајќи предвид дека заклучно со 31-ви декември 2017 година „Просечното време на достасување“ изнесува 4,6 години, може да се констатира дека овој индикатор е во рамките на утврдениот лимит. Понатаму, лимитот за „Просечно време на промена на каматните стапки“ треба да го заштити портфолиото на долгот на централната влада од ризикот од промена на каматни стапки при што е утврдено минималното

ниво на овој индикатор во 2017 година да биде 2 години. На крајот на 2017 година „Просечното време на промена на каматните стапки“ исто така е во рамките на лимитот и изнесува 4,0 години.

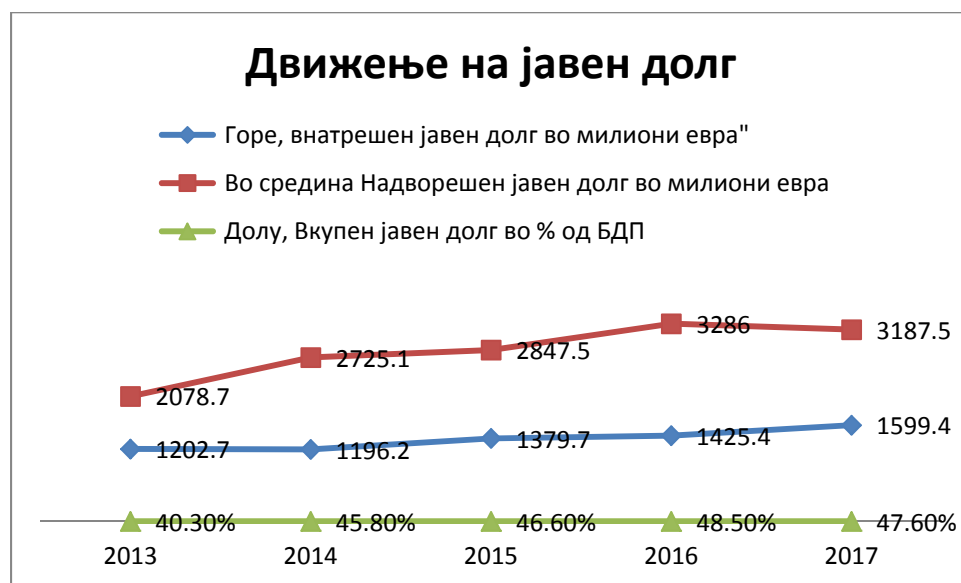
Табела 9- Лимити на политиката за управување на јавниот долг и реализација за 2017 година

„Просечно време на промена на каматните стапки“	Минималниот праг на индикаторот „Просечно време на промена на каматните стапки“ во 2017 година да изнесува 2 години.	4,0 години
Среднорочни лимити		
Каматна структура	Во периодот 2017-2019 година, минималниот праг на долгот со фиксна каматна стапка да изнесува 50%	72,3%
Валутна структура	Во периодот 2017-2019 година, минималниот праг на евро долгот во портфолиото на долгот во странска валута да изнесува 80%	91%
Јавен долг/БДП	Нивото на вкупниот јавен долг на среден и долг рок да не надминува 60% од БДП	47,6%

Гарантиран долг/БДП	Износот на гарантираниот јавен долг во наредните три години да не надмине ниво од 13% од БДП	8,2%
------------------------	--	------

Извор : Извештај за управување со јавниот долг на Република Македонија за 2017 година

Графикон 9- Движење на јавен долг

Извор : Извештај за управување со јавниот долг на Република Македонија за 2017 година

Табела 10 Состојба на јавниот долг во 2017

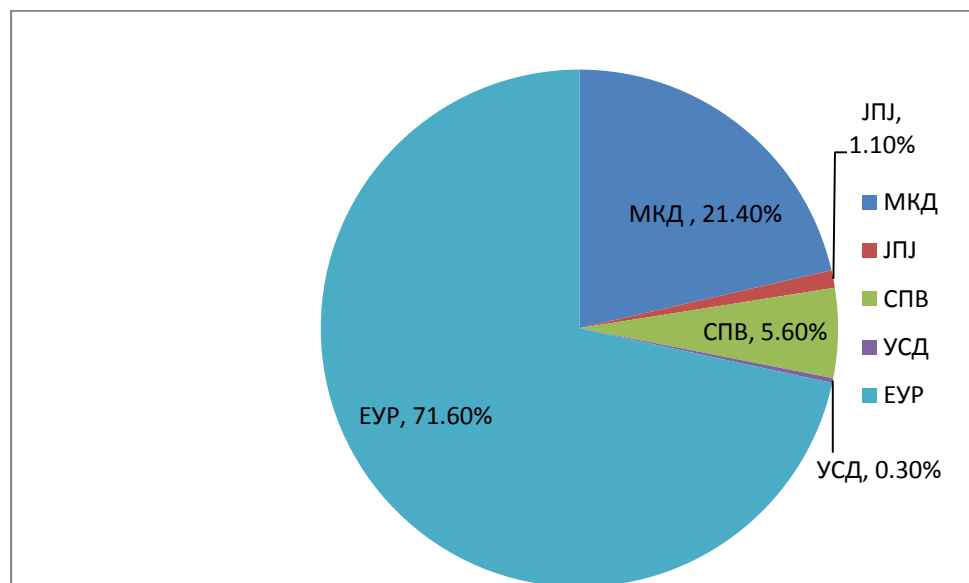
Состојба на државен долг во милиони евра						
НАДВОРЕШЕН ДРЖАВЕН ДОЛГ	1.597,5	2.092,2	2.092,2	2.096,7	2.446,6	2.376,8
Долг на централна влада	1.591,9	2.086,9	2.086,9	2.091,5	2.442,0	2.373,1
Долг на општини	5,6	5,3	5,3	5,2	4,6	3,7
ДОМАШЕН ДРЖАВЕН ДОЛГ	1.174,1	1.170,3	1.170,3	1.356,6	1.404,9	1.581,7

Долг на централна влада	1.165,1	1.159,5	1.159,5	1.344,1	1.393,7	1.571,2
Долг на општини	9,0	10,8	10,8	12,5	11,2	10,5
ДРЖАВЕН ДОЛГ	2.771,6	3.262,5	3.262,5	3.453,3	3.851,5	3.958,5
Државен долг како % од БДП		34,0	38,1	38,1	39,6	39,3

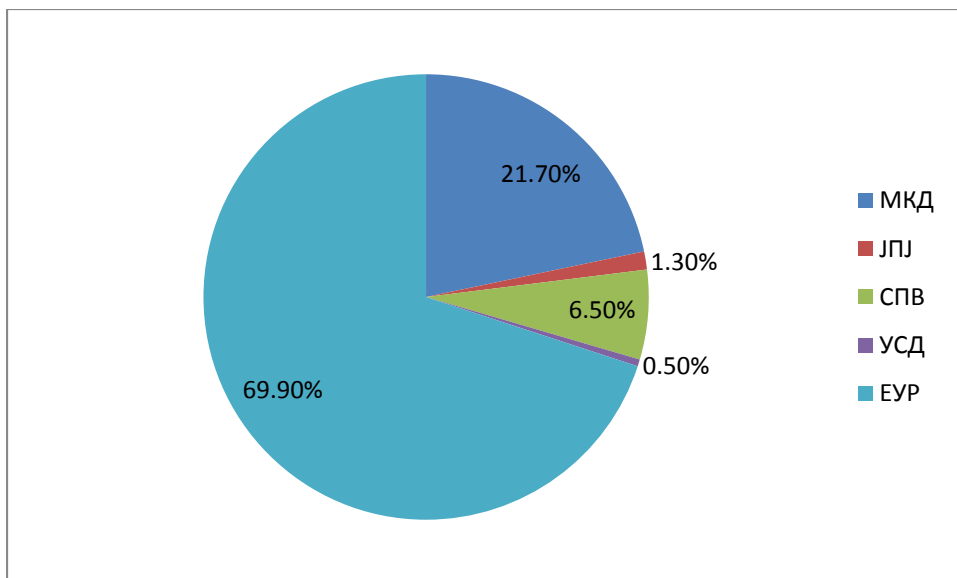
Извор : Извештај за управување со јавниот долг на Република Македонија за 2017 година

Графикон 9 – Структура на надворешниот долг по валути во 2016 и 2017

2016 – 31.12

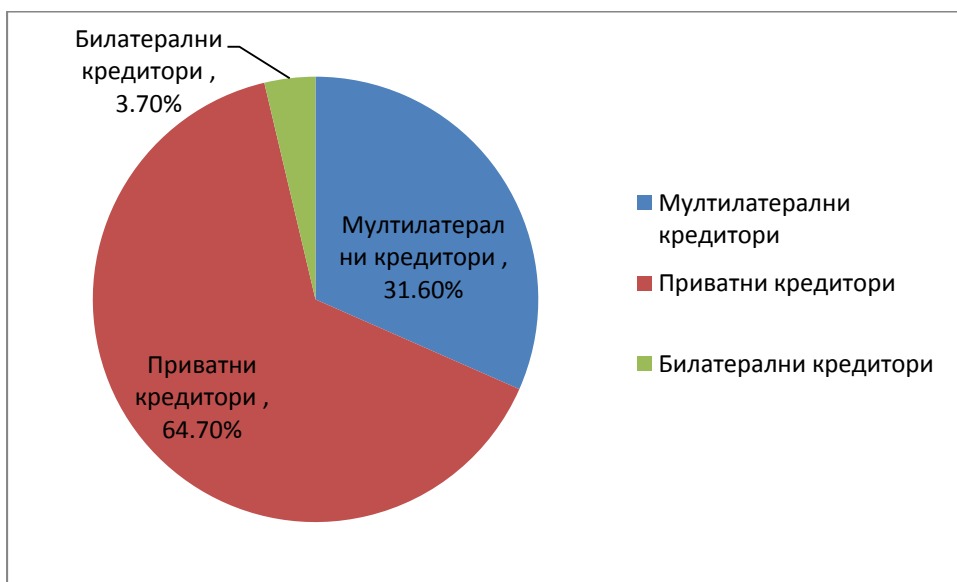

2017 – 31.12

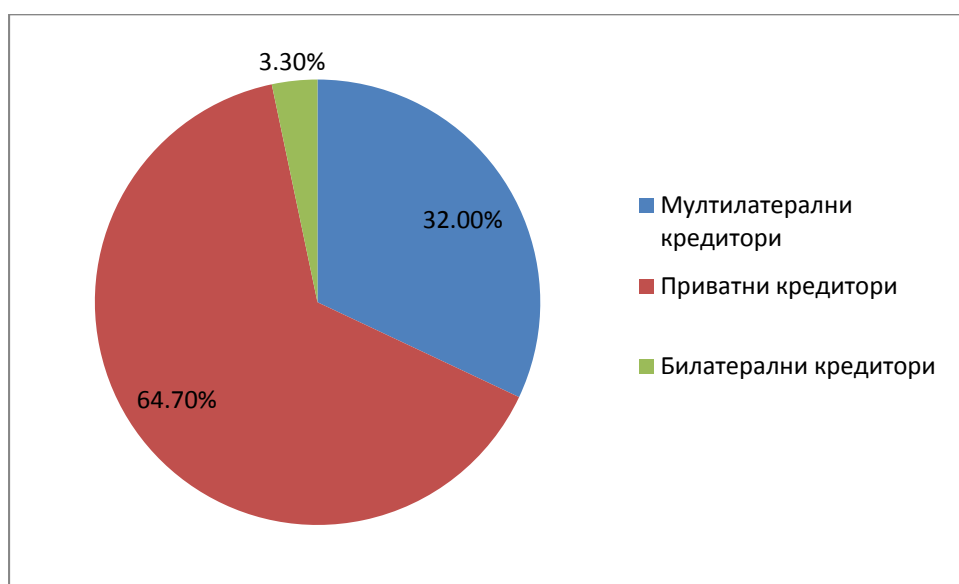
Графикон 10 – Структура на надворешниот долг по кредитори во 2016 и 2017 година

2016

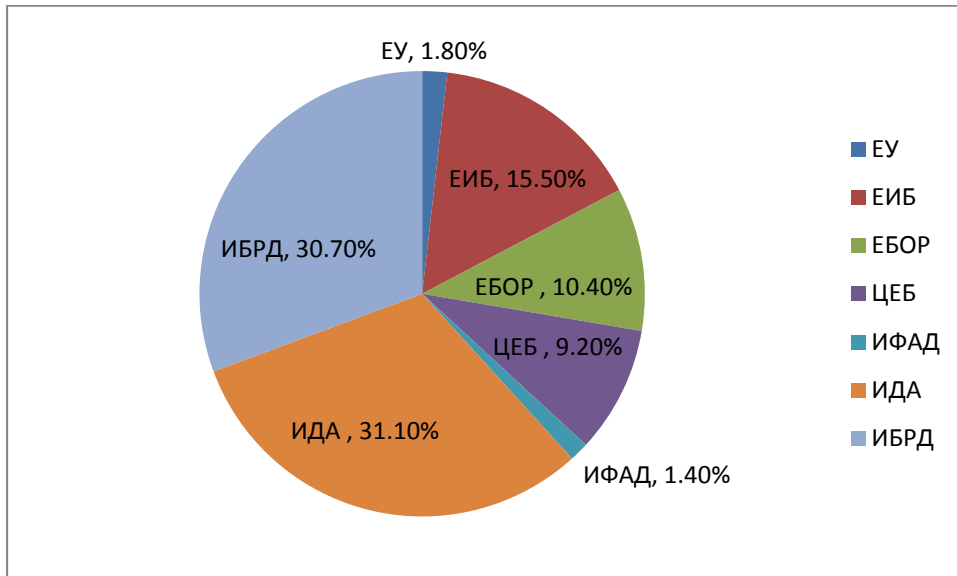
Извор : Извештај за управување со јавниот долг на Република Македонија за 2017 година

2017

Извор : Извештај за управување со јавниот долг на Република Македонија за 2017 година

Графикон 12 – Структура на надворешниот долг по мултилатерални кредитори во 2017

Извор : Извештај за управување со јавниот долг на Република Македонија за 2017 година

Табела 12- Структура на внатрешен државен долг

	2013	2014	2015	2016	2017
Внатрешен државен долг	1.174,1	1.170,3	1.356,6	1.404,9	1.581,7
Долг на централна влада (консолидиран)	1.165,1	1.159,5	1.344,1	1.393,7	1.581,7
Структурни обврзници	103,2	83,3	72,3	70,2	65,5
Обврзница за селективни кредити	16,9	16,9	16,9	16,9	16,9
Обврзница за приватизација на Стопанска банка	10,7	2,1	0	0,0	0
Обврзница за денационализација	75,6	64,4	55,4	53,3	48,6
Континуирани државни хартии од вредност	1.061,9	1.076,1	1.271,8	1.323,5	1.505,7
Општини	9,0	10,8	12,5	11,2	10,5

Извор : Извештај за управување со јавниот долг на Република Македонија за 2017 година

Табела 13– Кредитен рејтинг на Република Македонија според кредитни агенции

Кредитен рејтинг агенција Стандард и Пурс	2016	2017
Странска валута	BB - Стабилен	BB - Стабилен
Домашна валута	BB - Стабилен	BB - Стабилен
Кредитна агенција Фич		

Странска валута	ВВ -негативен	ВВ - негативен
Домашна валута	ВВ -негативен	ВВ - негативен

Извор : Извештај за управување со јавниот долг на Република Македонија за 2017 година

Политика на управување со јавен долг

Управувањето со јавен долг претставува збир на мерки и активности кои Министерството за финансии ги презема во рамките на надлежностите определени Законот за јавен дол и друг закон.

Цели на управувањето со јавниот долг се:

- финансирање на потребите на државата со најнизок можен трошок, на среден и долг рок, и со одржливо ниво на ризик;
- идентификација, следење и управување со ризиците на кои подлежи портфолиото на јавниот долг и
- развој и одржување на ефикасен домашен финансиски пазар.

Политиката на управување со јавен долг се утврдува за период од три години и претставува дел од фискалната стратегија на Министерството за финансии. Политиката за управување со јавен долг вклучува утврдување на:

- висината на износот (лимитот) на јавниот долг на среден рок;
- максималниот износ на ново задолжување во првата година за која се однесува фискалната стратегија и
- максималниот износ на новоиздадени државни гаранции во првата година за која се однесува фискалната стратегија.

Лимитот на јавниот долг се утврдува врз основа на односот на јавниот долг и бруто домашниот производ. Износот на јавниот долг што е деноминиран во странска валута се пресметува во денари по средниот курс на валутата од официјалната курсна листа на Народната банка на Република Македонија што важи на денот на пресметката.

Долгот на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје и долгот на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот

Скопје, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата и на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје не претставува обврска на Буџетот на Република Македонија, освен во случаи кога се издава државна гаранција.

Лимитот на јавниот долг не претставува ограничување за редовно сервисирање на јавниот долг.

Министерството за финансии во управувањето со јавниот долг, ги има следниве надлежности:

- го предлага изворот и структурата на задолжувањето за финансирање на буџетскиот дефицит;
- презема активности поврзани со редовно сервисирање на државниот долг;
- го следи редовното сервисирање на јавниот долг од страна на носителите на јавниот долг;
- презема мерки за наплата на побарувањата од носителите на јавниот долг во чие име е извршено плаќање по активирана гаранција, односно договор за заем;
- презема мерки во однос на лимитот на јавниот долг;
- подготвува годишен извештај за управување со јавниот долг;
- изготвува и објавува Календар на планирани емисии на државни хартии од вредност за тековната година;
- организира и врши издавање на државни хартии од вредност во име на Република Македонија;
- евидентира издавање на државни хартии од вредност, врши следење на трансакциите со државни хартии од вредност на секундарниот пазар и создава услови за развој на секундарниот пазар;
- утврдува критериуми за избор и избира овластени учесници на пазарот на државни хартии од вредност;
- презема активности за минимизирање на трошокот за сервисирање на државниот долг и издадените државни гаранции;
- презема активности за намалување на ризикот поврзан со структурата на јавниот долг и државните гаранции;
- употребува деривативни финансиски инструменти со цел за отстранување или намалување на финансиските ризици;
- ја следи состојбата на единствената трезорска сметка и управува со пласирањето на вишокот на средства на истата;
- ја следи состојбата на девизните сметки на државата кои се отворени и се водат во Народната банка на Република Македонија и управува со вишокот на средства на сметката на Министерството за финансии;

- склучува договори за реализирање на надлежностите утврдени со Законот за јавен долг;
- учествува во постапката на задолжување на носителите на јавен долг; и
- дава препораки на носителите на јавниот долг по однос на условите за задолжување во случај на финансирање на проекти за кои е потребно задолжување.

Министерството за финансии во управувањето со јавниот долг ги има и следниве надлежности, кои може да ги пренесе на Агент:

- води Регистар за јавниот долг,
- води Регистар за издадените државни гаранции,
- води Регистар на сопственици на државните хартии од вредност,
- спроведува активности кои се однесуваат на примарниот пазар на државни хартии од вредност,
- контролира дали овластените учесници на пазарот на државни хартии од вредност ги исполнуваат критериумите за оцена и избор на овластени учесници на пазарот на државни хартии од вредност,
- управува со пласманот на средства обезбедени со задолжување на Република Македонија,
- управува со девизните сметки на државата и
- управува со репласманот на средствата од револвинг фондовите создадени преку задолжување на Република Македонија.

Содржината, начинот на водење и користењето на податоци од Регистарот за јавниот долг и од Регистарот за издадените државни гаранции ги пропишува министерот за финансии.

(Надлежностите, Министерството за финансии ги пренесува на Агентот со склучување на Договор за агент.

Законско дефинирање на државниот долг

Државниот долг се создава и користи за:

- финансирање на проекти и инвестиции,
- поддршка на платниот биланс на земјата,
- поддршка на девизните резерви на Република Македонија,
- поттикнување на развојот на финансиските пазари во Република Македонија,
- финансирање на буџетскиот дефицит,
- привремено финансирање на ликвидноста поврзана со готовински текови,
- рефинансирање на државниот долг,

- финансирање на превземени обврски од страна на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје,
- плаќање по основа на издадени државни гаранции и
- заштита или отстранување на ефектите предизвикани од природни непогоди и од еколошки катастрофи.

Проектите предложени за финансирање треба да ги исполнат следниве критериуми:

- усогласеност со стратешките документи на Владата на Република Македонија,
- носителите на јавниот долг да обезбедат средства за кофинансирање заради непречена реализација на проектот.

Побарувањата на доверителите по државниот долг претставуваат приоритетна обврска на Буџетот на Република Македонија за редовно сервисирање со исклучок на долгот на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје Сите финансиски обврски имаат еднаков третман.

Во Буџетот на Република Македонија се утврдуваат и долгорочните права за трошење во наредните фискални години.Износот на потребните средства за долгорочните права на трошење се утврдува врз основа на преземените обврски по основа на склучени договори за заем, преземени обврски по основа на кофинансирање, одлуки за издавање на државни хартии од вредност и обврски по однос на членство на Република Македонија во меѓународни финансиски институции.Задолжувањето може да се изврши во земјата и во странство и може да биде изразено во домашна и во странска валута. Во име на Република Македонија, договор за заем склучува Владата на Република Македонија кој министерот за финансии го потпишува во името на Владата на Република Македонија. Постапката за задолжување носителите на законодавната, судската и извршната власт ја започнуваат со иницијатива за задолжување до Владата на Република Македонија која задолжително содржи мислење од Министерството за финансии.Постапката за задолжување, јавните установи основани од Република Македонија и општините, општините во градот Скопје и градот Скопје ја започнуваат со согласност на Министерството за финансии.

За добивање на согласноста, јавните установи основани од Република Македонија и општините, општините во градот Скопје и градот Скопје до Министерството за финансии поднесуваат:

- Одлука за задолжување која задолжително треба да содржи износ и цел на задолжувањето;
- барање за задолжување кое содржи податоци за проектот и податоци за финансискиот

капацитет на јавните установи основани од Република Македонија и на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

Во постапката за задолжување задолжително учествуваат претставници од Министерството за финансии и други овластени претставници од Владата на Република Македонија. Носителите склучуваат договор за заем, по донесување на посебен закон за секое ново задолжување кај странски заемодавачи. За секое ново задолжување на носителите кај странски заемодавачи, Министерот за правда издава правно мислење за правната важност на договорот за заем. Носителите склучуваат договор за заем, по донесување на одлука од Владата на Република Македонија, за секое ново задолжување кај домашни заемодавачи.

Владата на Република Македонија средствата обезбедени со договор за заем може да ги позајми само на носители на јавен долг (on-lending). Во случај на задолжување на општините, општините во Градот Скопје и Градот Скопје започнуваат постапка за задолжување кај државата согласно членот 16 од Законот за јавен долг, а јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата или на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје започнуваат постапка за задолжување кај државата. Министерот за финансии склучува договор за заем со носителите на јавен долг, во кој се дефинираат условите под кои се позајмуваат средствата од заемот. Во случај кога носителите на јавен долг нема да извршат навремено плаќање на обврските кои произлегуваат од договорот, Министерството за финансии има право на наплата на побарувањето кое вклучува главнина, камата, казнена камата и други трошоци.

Доколку заемот е доделен на општина, општина во градот Скопје, градот Скопје, јавно претпријатие основано од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговско друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, Министерството за финансии за наплата на побарувањето, има право:

- да насочи средства од буџетската сметка на општината на сметката на Буџетот на Република Македонија, до износ потребен за наплата на побарувањето и/или
- да задржи дел од дотациите кои треба да се распределат на општината, до износ потребен за наплата на побарувањето.

Министерот за финансии има право на преземање дополнителни мерки за наплата на износот во согласност со закон.

Задолжувањето со издавање на државни хартии од вредност се врши со емисија на краткорочни и долгорочни хартии од вредност. Државните хартии од вредност можат да гласат во домашна валута со или без девизна клаузула или во странска валута. Државните хартии од вредност можат да се емитуваат на домашен или на меѓународен пазар на капитал. Државните хартии од вредност во име на Република Македонија, на домашниот финансиски пазар ги издава Министерството за финансии врз основа на одлука на Владата на Република Македонија, со која се утврдува максималниот износ на ново задолжување преку државни хартии од вредност.

Државните хартии од вредност во име на Република Македонија, на меѓународниот финансиски пазар ги издава Министерството за финансии врз основа на одлука на Владата на Република Македонија, со која се утврдува максималниот износ на ново задолжување преку државни хартии од вредност. Министерот за правда издава правно мислење за правната важност на издавањето на хартии од вредност на меѓународниот финансиски пазар. Начинот и постапката за издавање и исплата на државните хартии од вредност на домашниот финансиски пазар ги пропишува министерот за финансии. Изборот на институција за порамнување и утврдување на примарната емисија на државни хартии од вредност го врши министерот за финансии.

Министерот за финансии склучува договори со овластени учесници на пазарот на државни хартии од вредност.

Депозитарот за хартии од вредност води Регистар на сопственици на државните хартии од вредност. Депозитарот за хартии од вредност го избира министерот за финансии. Регистрираниот сопственик на државни хартии од вредност ги има сите права кои произлегуваат од правото на сопственост на државните хартии од вредност. Сите државни хартии од вредност се издаваат во дематеријализирана форма.

Министерството за финансии има право во секое време да изврши откуп на државните хартии од вредност пред рокот на нивното достасување, во зависност од видот и карактеристиките на државните хартии од вредност. За извршувањето на предвремениот откуп одлучува министерот за финансии. Министерството за финансии јавно објавува покана за учество на предвремениот откуп. По исклучок, Министерството за финансии до имателите на државни хартии од вредност не доставува покана за учество на предвремен откуп, доколку во самиот документ за емисија се

предвидува правото Министерството за финансии во секое време да изврши предвремен откуп под услови дефинирани во документот. Министерството за финансии јавно го објавува предвремениот откуп.

Задолжување со издавање на хартии од вредност од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје

Постапката за задолжување со издавање на хартии од вредност, општините, општините во градот Скопје и градот Скопје ја започнуваат со согласност на Министерството за финансии. За добивање на согласноста, општините, општините во градот Скопје и градот Скопје до Министерството за финансии поднесуваат:

- Одлука за задолжување која задолжително треба да содржи износ и цел на задолжувањето и
- барање за задолжување кое содржи податоци за проектот и податоци за финансискиот капацитет на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје од член 16 од Законот за јавен долг.

Во постапката за задолжување, задолжително учествуваат претставници од Министерството за финансии и други овластени претставници од Владата на Република Македонија. За задолжување на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје преку издавање на хартии од вредност на домашен финансиски пазар, Владата на Република Македонија донесува одлука со која се одобрува максималниот износ на ново задолжување на општината, општината во градот Скопје и градот Скопје преку издавање на хартии од вредност, по донесувањето на актот за одобрување на емисијата на хартии од вредност од страна на Комисијата за хартии од вредност. За задолжување на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје преку издавање на хартии од вредност на меѓународен финансиски пазар, Владата на Република Македонија донесува одлука со која се одобрува максималниот износ на ново задолжување на општината, општината во градот Скопје и градот Скопје преку издавање на хартии од вредност, по донесувањето на актот за одобрување на емисијата на хартии од вредност од страна на надлежното регулаторно тело.

Државни гаранции

Во име на Република Македонија, Владата на Република Македонија може да издаде државна гаранција при задолжување на носителите на јавен долг. Проектите за чие финансирање се бара издавање на државна гаранција потребно е да ги исполнат следниве критериуми:

- усогласеност со стратешките документи на Владата на Република Македонија,
- обезбедени средства за кофинансирање заради непречена реализација на проектот.

Носителите на јавниот долг започнуваат постапка за задолжување обезбедена со државна гаранција согласно член 16, 20-а и 25 од Законот за јавен долг. Во име на Владата на Република Македонија, министерот за финансии потпишува договор за издавање на државна гаранција или гарантно писмо кон странски заемодавачи, како и договор за обезбедување на државната гаранција со субјектот во чие име е издадена, по претходно донесен закон за издавање на државна гаранција. Во име на Владата на Република Македонија, министерот за финансии потпишува договор за издавање на државна гаранција или гарантно писмо кон домашни заемодавачи, како и договор за обезбедување на државната гаранција со субјектот во чие име е издадена, по претходно донесена одлука од Владата на Република Македонија. Министерот за правда издава правно мислење за правната важност на издадената гаранција.

Сервисирањето на долгот гарантиран од Република Македонија и/или плаќањето на другите трошоци ги врши носителот на јавниот долг во чие име е издадена државна гаранција. Доколку носителот на јавниот долг, во чие име е издадена државна гаранција, не изврши сервисирање на долгот и/или не го изврши плаќањето на другите трошоци на датумот на нивното достасување, Министерството за финансии, во име на Република Македонија, врши плаќање на пристигнатата обврска по основ на државна гаранција. Во случај Министерството за финансии, во име на Република Македонија, да изврши плаќање на обврската по државна гаранција, Министерството за финансии има право на наплата на побарувањето кое вклучува главнина, камата, казнена камата и други трошоци настанати заради неможност на носителот на јавниот долг во чие име е издадена државната гаранција да изврши сервисирање на долгот и/или другите трошоци на датумот на нивното достасување.

Носителот на јавниот долг, во чие име е издадена државна гаранција, е должен во рокот предвиден со договорите од членот 22 ставови (2) и (3) на Законот за јавен долг, средствата кои се платени по основ на државна гаранција од страна на Министерството за финансии, да ги уплати во корист на сметката на Буџетот на Република Македонија. Обврската погоре е безусловна и неотповиклива. Доколку носителот на јавниот долг во чие име е издадена државна гаранција, е

општина, општина во градот Скопје и градот Скопје, јавно претпријатие основано од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговско друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје,

Министерството за финансии, за наплата на побарувањето, има право:

- да насочи средства од буџетската сметка на општината, општината во градот Скопје и градот Скопје на сметката на Буџетот на Република Македонија, до износ потребен за наплата на побарувањето и/или

- да задржи дел од дотациите кои треба да се распределат на општината, општината во градот Скопје и градот Скопје, до износ потребен за наплата на побарувањето.

Министерот за финансии има право на преземање дополнителни мерки за наплата на износот предвидени во договорот за обезбедување и Законот за јавен долг.

Издадена државна гаранција престанува да важи во случај кога:

- во целост се намирени обврските по долгот гарантиран од Република Македонија најдоцна до датумот на достасување или

- е изминат рокот на важност на издадената државна гаранција утврден во договорот за издавање на државна гаранција.

Министерството за финансии го евидентира и документира престанокот на важењето на издадената државна гаранција.

Забрана за задолжување

Јавните претпријатија основани од државата, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата и јавните установи основани од Република Македонија, не можат да започнат со постапка за задолжување од денот на донесувањето на одлуката за распишување на парламентарни избори до завршувањето на изборот на пратеници во Собранието на Република Македонија.

Општините, општините во градот Скопје и градот Скопје и јавните претпријатија основани од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговските друштва кои се во

целосна или во доминантна сопственост на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, не можат да започнат со постапка за задолжување од денот на донесувањето на одлуката за распишување на локални избори до завршувањето на изборот на градоначалник или членови на советот. Доколку носителот на јавен долг има ненамирени обврски кон државата по основ на државна гаранција или заем, истиот не може да добие согласност за ново задолжување согласно Законот за јавен долг, се до моментот на регулирање на пристигнатата обврска.

Долг на јавните претпријатија и на трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата, општините, општините во градот Скопје и градот Скопје

Јавното претпријатие основано од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговското друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на државата или на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје може долгорочно да се задолжува со издавање на државна гаранција за:

- финансирање на капитални проекти и инвестиции,
- рефинансирање на долговите настанати по основ на задолжување,
- финансирање на превземени обврски и
- заштита и отстранување на последици предизвикани од природни непогоди и од еколошки катастрофи.

Постапката за задолжување со издавање на државна гаранција јавното претпријатие основано од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговското друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на државата или на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје ја започнува со согласност на Министерството за финансии. За добивање на согласноста, јавното претпријатие основано од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговското друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на државата или на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје до Министерството за финансии поднесува:

- Одлука за задолжување која задолжително треба да содржи износ и цел на задолжувањето и
- барање за задолжување со издавање на државна гаранција кое содржи податоци за проектот и податоци за финансискиот капацитет на јавното претпријатие основано од државата или од

општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговското друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на државата или на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

Во постапката за задолжување со издавање на државна гаранција задолжително учествуваат претставници од Министерството за финансии и други овластени претставници од Владата на Република Македонија. Договорот за заем се склучува по донесување на посебен закон за секое задолжување со издавање на државна гаранција кај странски заемодавачи, односно по донесување на одлука од Владата на Република Македонија за секое задолжување со издавање на државна гаранција кај домашни заемодавачи. Сервисирањето на заемот и плаќањето на другите трошоци настанати со задолжување на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата или на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, го вршат јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата или на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

Јавното претпријатие основано од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговското друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, може долгорочно да се задолжува без издавање на државна гаранција за:

- финансирање на капитални проекти и инвестиции,
- рефинансирање на долговите настанати по основ на задолжување,
- финансирање на превземени обврски и
- заштита и отстранување на последици предизвикани од природни непогоди и од еколошки катастрофи.

Постапката за задолжување без издавање на државна гаранција јавното претпријатие основано од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговското друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, ја започнува со согласност на Министерството за финансии.

За добивање на согласноста, јавното претпријатие основано од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговското друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, до Министерството за финансии поднесува:

- Одлука за задолжување која задолжително треба да содржи износ и цел на задолжувањето; и
- барање за задолжување без издавање на државна гаранција кое содржи податоци за проектот и податоци за финансискиот капацитет на јавното претпријатие основано од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговското друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

Формата и содржината на барањето за задолжување ќе ги пропише министерот за финансии.

Сервисирањето на заемот и плаќањето на другите трошоци настанати со задолжување на јавните претпријатија основани од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, го вршат јавните претпријатија основани од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

Долг кај државата (on-lending)

Постапка за задолжување кај државата, јавното претпријатие основано од државата, како и трговското друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на државата започнува со согласност на Министерството за финансии.

За добивање на согласноста, јавното претпријатие основано од државата, како и трговското друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на државата, до Министерството за финансии поднесува:

- Одлука за задолжување која задолжително треба да содржи износ и цел на задолжувањето; и
- барање за задолжување кое содржи податоци за проектот и податоци за финансискиот капацитет на јавното претпријатие основано од државата, како и трговското друштво кое е во целосна или во доминантна сопственост на државата.

(4) Сервисирањето на заемот и плаќањето на другите трошоци настанати со задолжување на јавните претпријатија основани од државата, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата, го вршат јавните претпријатија основани од државата, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата.

Транспарентност на јавниот долг – законска поставеност

Сите носители на јавниот долг, освен општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, се должни до Министерството за финансии да доставуваат најдоцна до петнаесеттиот ден од месецот месечна информација за промените на состојбата на секое задолжување во претходниот месец.

Општините, општините во градот Скопје и градот Скопје се должни до Министерството за финансии најдоцна 30 дена по завршувањето на кварталот да доставуваат квартални информации за промените на состојбата на секое задолжување во претходниот квартал, како и за промените на состојбата на издадените гаранции.

Информациите на општините, општините во градот Скопје и на градот Скопје, задолжително треба да содржат и податоци за долгот на јавните претпријатија основани од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.

Министерот за финансии може да побара дополнителни информации за секое задолжување, по кое барање носителите на јавниот долг мораат да се произнесат најдоцна во рок од седум дена од денот на приемот на истото.

Прашања за утврдување на материјалот од овој дел

1. Што е јавен долг ?

2. Колкав е јавниот долг на Република Македонија ?
3. Како е законски регулирано управувањето со јавниот долг на Република Македонија?

Понатамошно читање за овој дел

1. Богоев Ксенте Фискална политика, Економски факултет Скопје 1964

2. Barry, F.: Fiscal Policy in EMU, U E. Pentecost & van Poeck, A. (ed.), *European Monetary Integration*, Aldershot: Edward Elgar, 2001
3. Vinko Kandzija, Evropska fiskalna politika I budzet na EU, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2010
4. Willem Molle, Ekonomija na evropska integracija, cetvrto izdanie
5. Gerken L.; Markt, J. i Schick., G.: Double Income Taxation as a Reponse to tax Competition in the EU, Intereconomics, part Taxation, 2001;
6. Gorčić, J.; Anđelković, M.: Javne finansije, finansijsko pravo i ekonomija javnog sektora, Proinkom, Beograd, 2005;
7. Gordana Ilic-Popov, Poreska politika EU, Centar za antikriznu akciju, Beograd, 2001
8. Димитар Тодевски, Карактеристики на јавните финансии на Македонија, Еуро-мак компани, Скопје, 2006
9. Komazec Slobodan, Ristic Zarko: Menadzment monetarnih I javnih finansija, 2009, str.464
10. Komazec Slobodan : Monetarne I javne finansije, 2006,
11. Komazec, Slobodan; Ristic, Zarko: Menadzment monetarnih I javnih finansija, Etnostil, Beograd, 2009.
12. Mitchell, Daniel J: Lowering Marginal Tax Rates: The Key to Pro-Growth Tax Relief, Heritage Foundation Backgrounder br. 1443, 22. maj 2001;
13. Mihaljek, D.: Theory and Practice of Confederate Finances, P.B. Sørensen (ed.), Public Finance in a Changing World. Palgrave Macmillan, 1998;
14. Mato Grgic, Vlatka Bilas, Hrvoje Simovic, Finansijska liberalizacija, monetarna I fiskalna politika Ekonomske Unije, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2006
15. Musgrave, R; Musgrave, Public Finance in Theory and Practice, Mc Graw-Hill, New York, 1989

Поимник

1. Буџетски корисници се корисници од прва линија од областа на законодавната, извршната и судската власт (во натамошниот текст: централна власт), фондовите, корисниците на буџетите на општините и корисниците основани со закон на кои им е доверено вршење на јавни овластувања;
2. Единки корисници се корисници од втора линија кои се финансираат преку соодветниот буџетски корисник;
3. Раководител на буџетски корисник е лице кое раководи со буџетскиот корисник, односно единката корисник;
4. Буџетот на Република Македонија е акт со кој се планираат годишните приходи и другите приливи и одобрени средства и ги вклучува централниот буџет и буџетите на фондовите;
5. Централен буџет е годишен план на приходи, други приливи и одобрени средства, а се однесува на буџетските корисници на централната власт и ги вклучува основниот буџет, буџетот на донации, буџетот на заеми и буџетот на самофинансирачки активности;
6. Фондови, во смисла на Законот за буџетите, се: Фондот за пензиското и инвалидското осигурување на Македонија, Фондот за здравствено осигурување на Македонија, и Агенцијата за вработување на Република Македонија;
7. Буџет на фонд е годишен план на приходи, други приливи и одобрени средства за финансирање на активностите на фондот утврдени со закон;
8. Буџет на општините е годишен план на приходи, други приливи и одобрени средства и ги вклучува основниот буџет, буџетот на дотации, буџетот на донации, буџетот на заеми и буџетот на самофинансирачки активности;
9. Основен буџет е годишен план на приходи, други приливи и одобрени средства со буџетот за финансирање на основните надлежности на буџетските корисници;
10. Буџет на донации е годишен план на приходите од донации и одобрените средства кои се користат строго наменски и согласно со договор склучен со донаторот;
11. Буџет на дотации е годишен план на приходите од дотации и одобрените средства кои се користат за финансирање на надлежностите на општината, за финансирање конкретна намена, надлежност, програми и инвестициони проекти;
12. Буџет на заеми е годишен план на приливи од заеми и одобрените средства кои се користат за финансирање на надлежност, програми и проекти;
13. Буџет на самофинансирачки активности е годишен план на приходите од активностите на буџетските корисници, односно единките корисници кои се дополнителни на основните активности дефинирани со закон и на одобрените средства;
14. Одобрени средства со буџетот (во натамошниот текст: одобрени средства) претставуваат годишен максимален износ на право на трошење за буџетскиот корисник за утврдената намена;
15. Преземени обврски се обврски кои произлегуваат од склучени договори, нарачки и други документи кои предизвикуваат обврски за плаќање во некој иден период;
16. Расходи се сите плаќања (одливи) од буџетите за одобрени намени освен отплатата на главнината на заемите;
17. Други одливи се плаќањата за отплата на главнина на заеми;
18. Приходи се даноци и други задолжителни плаќања утврдени со закон, приливи кои произлегуваат од сопственост на средства (камата, дивиденда, закупнина и слично), надоместоци за дадени добра или услуги, подароци, донации, субвенции и трансфери;
19. Други приливи се приливи од заеми, продажба на капитални средства, издадени државни хартии од вредност и друго;
20. Донации се неповратни средства добиени од влади на други држави или меѓународни организации, како и од домашни или странски правни или физички лица кои се користат за тековни или капитални расходи, согласно со условите и намените договорени со донаторот;
21. Дотации се трансфери од Буџетот на Република Македонија до буџетот на општината;
22. Заеми се повратни средства добиени по основа на задолжување кај домашни и странски заемодавачи, согласно со критериумите, постапките и со условите пропишани со закон;

23. Задолжување претставува постапка за создавање на финансиски обврски со склучување на договор за заем, издавање на државни хартии од вредност и обврски по активирани државни гаранции;
24. Буџетска класификација е хиерархиски приказ на шифрите наменети за класифицирање на функциите, организационите единици, активностите и економските трансакции на единствен и конзистентен начин;
25. Буџетски дефицит е негативна разлика меѓу планираните, односно наплатените приходи и одобрените средства, односно расходи и истиот се финансира со обезбедени средства од други приливи;
26. Буџетски суфицит е позитивна разлика меѓу планираните, односно наплатените приходи и одобрените средства, односно расходи и се користи за финансирање на негативната разлика меѓу планираните, реализираните други приливи и други одливи;
27. Трезор е организациона единица при Министерството за финансии која управува со Трезорската сметка и со други сметки на државата, а врши и други работи утврдени со закон;
28. Трезорска сметка е сметка или систем на сметки управувани од страна на Трезорот, преку која се врши евиденција на наплатата на сите приливи и се извршуваат сите одливи на Буџетот на Република Македонија, на буџетите на општините и други институции согласно со закон;
29. Трезорска главна книга е официјален запис на податоците и трансакциите во врска со одобрените средства со буџетот, правото за трошење, пријавените преземени обврски, приливите и одливите за фискалната година на Буџетот на Република Македонија, на буџетите на општините и на другите институции согласно со закон;
30. Правото за трошење е распределба на дел од одобрените средства со буџетот на буџетскиот корисник и единката корисник, што произлегува од одобрените квартални и месечни финансиски планови;
31. Програма е збир од поврзани сродни активности и проекти насочени кон остварување на заедничка цел или цели;
32. Потпрограма е активност или проект кој е составен дел на програмата;
33. План на програми за развој претставува среднорочен приказ на програми кои се наменети за развојни инвестиции;
34. Ликвидност е избалансираност на движењата на приливите и одливите на буџетите и
35. Национално кофинансирање се одобрени средства на буџетските корисници со основниот буџет и буџетот на самофинансирачки активности за одделни проекти финансирани од заеми и донации.
36. Недвижен имот се земјишта (земјоделски, градежни, шумски и пасишта) и зградите - станбени згради или станови, деловни згради и деловни простории, административни згради и административни простории, згради и станови за одмор и рекреација и други градежни објекти, како и инсталациите подигнати врз нив или под нив и трајно споени со нив;
37. Сопственик на недвижен имот е лице кое има право својата недвижност целосно да ја користи и да располага со неа по своја волја;
38. Сосопственост е право на сопственост на повеќе лица на неподделен недвижен имот на кој делот на секој од нив е определен сразмерно според целината (идеален, сосопственички дел);
39. Корисник е лице кое користи недвижен имот на кој сопственикот не е познат или не е достапен или користи недвижен имот во сопственост на државата и општината;
40. Плодоживател е лице кое правото на плодуживање го стекнува врз основа на правно дело (договор, тестамент) и со одржувачка;
41. Лице е физичко лице, трговско друштво, друго правно лице, како и нивни здруженија;
42. Пазарна вредност на недвижниот имот е вредноста на имотот која може да се постигне во слободниот промет во моментот на настанување на даночната обврска;
43. Регистар на недвижен имот е база на податоци што го води општината, општините во градот Скопје и градот Скопје во согласност со Законот за општата управна постапка кој ги содржи имињата и адресите на даночните обврзници, вкупната површина на земјиштето и зградите, вредноста на имотот, даночните стапки и решенијата за платен данок и
44. Регистар на подвижен имот е база на податоци што го води општината, општините во градот Скопје и градот Скопје во согласност со Законот за општата управна постапка кој ги содржи имињата и адресите на даночните обврзници, вкупната вредност на имотот, даночните стапки и решенијата за платен данок.
45. Даночен орган е органот определен во Законот за Управата за јавни приходи
46. Јавни приходи се финансиски средства што ги управува Управата за јавни приходи за финансирање на јавните расходи;
47. Даноци се давачки на даночниот обврзник кои мора да бидат платени без противуслуги, кои служат за општо државно добро и кои на сите даночни обврзници им се наметнати со закон;
48. Споредни даночни давачки особено се парични казни, даночни казни, камати и трошоци на присилна наплата на данок;
49. Даночни закони или даночни прописи се прописите со кои се уредуваат одделните видови даноци;
50. Даночна постапка е постапка за утврдување и наплата на јавните приходи;
51. Даночна обврска е секоја пропишана обврска за даночниот обврзник за дејствија во даночната постапка;
52. Даночен долг е износот на данок или на друг вид јавна давачка кој даночниот обврзник е должен да го плати на начин пропишан со закон;
53. Даночен обврзник е оној којшто:
 - 1) должи данок;

- 2) гарантира за данок;
 - 3) треба да плати или наплати данок за сметка на трето лице;
 - 4) треба да поднесе даночна пријава и/или даночно објаснување;
 - 5) мора да води книги или записи или
 - 6) мора да исполнува други обврски коишто му се наложени со даночните закони;
54. Даночен обврзник не е оној којшто треба да дава информации, да приложува документи, да предаде процена или да дозволи пристап до имот и/или деловни простории во врска со даночна обврска на трето лице;
 55. Резидент е лице на кое одговара едно од следниве обележја:
 - 1) местото на живеење физичкото лице го има таму каде што има живеалиште коешто го користи или може да го користи;
 - 2) престојувалиштето физичкото лице го има таму каде што престојува под околности од коишто може да се препознае дека не престојува само привремено на ова место. Како престојувалиште се смета местото каде што лицето престојува повеќе од шест месеца. Краткотрајни прекини немаат никакво значење;
 - 3) местото на управување е таму каде што се наоѓа седиштето на управување на правното лице и
 - 4) своето седиште правното лице го има на местото коешто е одредено со закон, статут, договор за друштво или слично;
 56. Нерезидент е физичко или правно лице на кое не одговара ниту едно од обележјата наведени во претходниот дел
 57. Припадници на исто семејство на даночниот обврзник се лицата само ако припаѓаат во еден од следниве меѓусебни односи:
 - 1) брачниот другар;
 - 2) роднини по права линија;
 - 3) сватови по права линија;
 - 4) браќа и сестри;
 - 5) деца на браќата и сестрите;
 - 6) сопружници на браќата и на сестрите и браќа и сестри на сопружниците;
 - 7) браќа и сестри на родителите;
 - 8) хранител и посвоител и
 - 9) лицата во смисла на потточките 1, 2, 3, 6 и 8 од оваа точка и тогаш кога оваа врска повеќе не постои;
 14. Службено лице е:
 - 1) службеник;
 - 2) судија;
 - 3) лице кое се наоѓа во друг јавно-правен работен однос и
 - 4) лице кое за државна или друга служба или по нејзин налог исполнува задачи на јавната администрација;
 58. Даночни факти се сите факти содржани во докази и во документи коишто се од значење за оданочувањето и
 59. Поимот “претпријатие” го има истото значење како во Законот за трговските друштва, доколку поинаку не е уредено со други даночни закони.
 60. Државен долг е збир на финансиски обврски создадени со задолжување на Република Македонија, јавните установи основани од Република Македонија и општините, не вклучувајќи го долгот на јавните претпријатија и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата, општините, и на Народната банка на Република Македонија;
 61. Јавен долг е збир на државниот долг и долгот на јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата или на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје за кои државата има издадено државна гаранција.
 62. Носители на јавен долг се Владата на Република Македонија, јавните установи основани од Република Македонија, општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, јавните претпријатија основани од државата или од општините, општините во градот Скопје и градот Скопје, како и трговските друштва кои се во целосна или во доминантна сопственост на државата или на општините, општините во градот Скопје и градот Скопје.
 63. Задолжување е постапка за создавање на финансиски обврски со склучување на договор за заем и/или издавање на должнички хартии од вредност издадени од државата или општината, општината во градот Скопје и Градот Скопје;
 64. Краткорочно задолжување е задолжување со рок на достасување до една година;
 65. Долгорочно задолжување е задолжување со рок на достасување од една година и подолг од една година;
 66. Сервисирање на долг се сите плаќања по основ на пристигната камата и главнина кои произлегуваат од долг создаден врз основа на Законот за јавниот долг;
 67. Други трошоци претставуваат трошоци кои директно или индиректно произлегуваат од задолжувањето на носителите на јавен долг, а не претставуваат главнина или редовна камата;
 68. Рефинансирање е задолжување заради обезбедување на средства за плаќање на постоен јавен долг;
 69. Репрограмирање е менување на условите и/или на структурата на постоен јавен долг, без создавање на ново задолжување;
 70. Државна гаранција е потенцијална обврска за плаќање преземена од Република Македонија во име на носителот на јавен долг за чија сметка е издадена гаранцијата и
 71. Агент е финансиска институција од земјата или од странство која во име и за сметка на Министерството за финансии може да извршува определени работи утврдени со закон.

Референци

1. Богоев Ксенте Фискална политика, Економски факултет Скопје 1964
2. Barry, F.: Fiscal Policy in EMU, U E. Pentecost & van Poeck, A. (ed.), *European Monetary Integration*, Aldershot: Edward Elgar, 2001
3. Vinko Kandzija, Evropska fiskalna politika I budzet na EU, Ekonomski fakultet, Rijeka, 2010
4. Willem Molle, Ekonomija na evropska integracija, cetvrto izdanie
5. Gerken L.; Markt, J. i Schick., G.: Double Income Taxation as a Reponse to tax Competition in the EU, Intereconomics, part Taxation, 2001;
6. Gorčić, J.; Anđelković, M.: Javne finansije, finansijsko pravo i ekonomija javnog sektora, Proinkom, Beograd, 2005;
7. Gordana Ilic-Popov, Poreska politika EU, Centar za antikriznu akciju, Beograd, 2001
8. Димитар Тодевски, Карактеристики на јавните финансии на Македонија, Еуромак компани, Скопје, 2006
9. European Tax Handbook, IBFD, Amsterdam,
10. EU Taxation, (2005b), Common system of taxation: mergers, divisions and contributions of assets [<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l26039.htm>];
11. EU Taxation, (2005c), Common system of taxation: interest and royalty payments

made between associated companies [<http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l31039.htm>];

12. Eijffinger, S.C.W & de Haan, J. European Monetary and Fiscal Policy, Oxford University Press, Oxford, 2000

13. Живко Атанасовски, Даночен систем и даночна хармонизација во ЕУ, Економски факултет Гоце Делчев, Штип

14. Живко Атанасовски, Јавни Финансии, Економски факултет, Скопје, 2004

15. Закон за данок на добивка „Службен весник на Република Македонија“ бр.80/93; 33/95; 43/95.....47/2011

16. Закон за данок на додадена вредност-„Службен весник на Република Македонија“ бр.44/99; 59/99; 86/99.....24/2011

17. Закон за персонален данок на доход-„Службен весник на Република Македонија“ бр.80/93; 3/94; 70/94.....171/2010

18. Закон за даночна постапка: Службен весник на РМ бр.13/2006

19. Kristijan, Ristic, /Zarko Ristic, Javne Finansije EU, Beograd 2012

20. Komazec Slobodan, Ristic Zarko: Menadzment monetarnih I javnih finansija, 2009, str.464

21. Komazec Slobodan : Monetarne I javne finansije, 2006,

22. Komazec, Slobodan; Ristic, Zarko: Menadzment monetarnih I javnih finansija, Etnostil, Beograd, 2009.

23. Mitchell, Daniel J: Lowering Marginal Tax Rates: The Key to Pro-Growth Tax Relief, Heritage Foundation Backgrounder br. 1443, 22. maj 2001;

24. Mihaljek, D.: Theory and Practice of Confederate Finances, P.B. Sørensen (ed.), Public Finance in a Changing World. Palgrave Macmillan, 1998;

25. Mato Grgic, Vlatka Bilas, Hrvoje Simovic, Finansijska liberalizacija, monetarna I

fiskalna politika Ekonomske Unije, Ekonomski fakultet, Zagreb, 2006

26. Musgrave, R.; Musgrave, Public Finance in Theory and Practice, Mc Graw-Hill, New York, 1989

27. Miroslav N. Jovanovic, Evropska Ekonomska integracija, Ekonomski fakultet, Beograd

28. Mitchell, Daniel J: Lowering Marginal Tax Rates: The Key to Pro-Growth Tax Relief, Heritage Foundation backgrounder br.1443, 2001

29. Mathijsen, P.: A Guide to European Union Law, Sweet & Maxwell, London, 1995;

30. Messere, K. Tax policy in OECD Countries, IBFD Publications, Amsterdam, 1993;

31. Messere, K.C.: Model Tax Convention on Income and Capital, European Taxation, IBFD, Amsterdam, 1993;

32. Marina Kesner -Shkreb, Danocna harmonizacija, Beograd, 2001;

33. Harvey S. Rosen, Ted Gayer, Public Finance, USA, 2011 ;

34. Извештај за работата на ФЗОМ, 2017 Скопје ;

35. Извештај за работата на ПИОМ, 2017 Скопје;

36. Завршна сметка на буџетот за 2017 година.